नेपालको संविधानको धारा ५३

एवं

सुशासन (व्यवस्थापन तथा सञ्चालन) ऐन, २०६४ को

दफा ४१ बमोजिमको

नेपाल सरकारको वार्षिक प्रतिवेदन

आर्थिक वर्ष २०७८/७९

नेपाल सरकार

प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय

सिंहदरबार, काठमाण्डौं

विषय-सूची

कार्यकारी सारांश क–ङ

परिच्छेद - एक

प्रारम्भिक

१.१ पृष्ठभूमि १

१.२ उद्देश्य २

१.३ प्रतिवेदनको सीमा २

१.४ प्रतिवेदन तयारी विधि २

१.५ प्रतिवेदनको संरचना ३

परिच्छेद - दुई

राज्यका निर्देशक सिद्धान्त, नीति तथा दायित्वहरूको कार्यान्वयन गर्ने सन्दर्भमा सम्पादन गरिएका प्रमुख कार्यहरू र प्राप्त उपलब्धिहरू

(क) राष्ट्रिय एकता र राष्ट्रिय सुरक्षासम्बन्धी नीति ४

(ख) राजनीतिक तथा शासन व्यवस्थासम्बन्धी नीति १४

(ग) सामाजिक र सांस्कृतिक रूपान्तरणसम्बन्धी नीति २१

(घ) अर्थ, उद्योग र वाणिज्यसम्बन्धी नीति २६

(ङ) कृषि र भूमिसुधारसम्बन्धी नीति ४८

(च) विकाससम्बन्धी नीति ६०

(छ) प्राकृतिक साधनस्रोतको संरक्षण, संवर्द्धन र उपयोगसम्बन्धी नीति ८२

(ज) नागरिकका आधारभूत आवश्यकतासम्बन्धी नीति ९६

(झ) श्रम र रोजगारसम्बन्धी नीति ११२

(ञ) सामाजिक न्याय र समावेशीकरणसम्बन्धी नीति ११६

(ट) न्याय र दण्ड व्यवस्थासम्बन्धी नीति १२६

(ठ) पर्यटनसम्बन्धी नीति १२८

(ड) अन्तर्राष्ट्रिय-सम्बन्ध सम्बन्धी नीति १३४

परिच्छेद - तीन

शासकीय सुधार १४३

परिच्छेद - चार

उपसंहार १४९

तालिका-सूची

तालिका १	:	मुलुकको समग्र राजस्व परिचालनको अवस्था	२८
तालिका २	:	समग्र बजेट खर्चको यथार्थ विवरण	२९
तालिका ३	:	मुलुकको प्रमुख आर्थिक परिसूचकहरूको तुलनात्मक विवरण	३१
तालिका ४	:	महत्त्वपूर्ण आर्थिक परिसूचकहरू (१५औं योजनाको लक्ष्य अनुसार) को तुलनात्मक प्रगति	३६
तालिका ५	:	करदाता दर्ता अवस्था	३७
तालिका ६	:	विकास सहायता प्रतिबद्धता	३७
तालिका ७	:	आर्थिक वर्ष २०७८/७९ आषाढ मसान्तसम्मको सोधभर्नाको विवरण	३७
तालिका ८	:	आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा प्रदेश र स्थानीय तहमा भएको वित्तीय हस्तान्तरणको विवरण	३८
तालिका ९	:	आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा भएको राजस्व असुलीको आधारमा राजस्व तथा रोयल्टी बाँडफाँटको विवरण	३८
तालिका १०	:	पाँच वर्षको उद्योग दर्तासम्बन्धी विवरण	४१
तालिका ११	:	विगत ३ वर्षको वैदेशिक व्यापारको अवस्था	४३
तालिका १२	:	उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति क्षेत्रको विगत तीन आर्थिक वर्षको मुख्य-मुख्य उपलब्धिको तुलनात्मक विवरण	४६
तालिका १३	:	कृषि तथा पशुपन्छी क्षेत्रको तीन वर्षको मुख्य-मुख्य उपलब्धिको तुलनात्मक विवरण	५७
तालिका १४	:	सहकारी क्षेत्रमा आबद्ध सदस्य संख्या, लगानी तथा रोजगारीसम्बन्धी विवरण	५८
तालिका १५	:	सहकारी तथा भूमि व्यवस्थापन क्षेत्रको तीन वर्षको मुख्य-मुख्य उपलब्धिको तुलनात्मक विवरण	५८
तालिका १६	:	पन्ध्रौं योजनाको लक्ष्यको तुलनामा विगत तीन वर्षको विकाससम्बन्धी मुख्य-मुख्य उपलब्धिको विवरण	६२
तालिका १७	:	पन्ध्रौं योजनाको नतिजा खाकाको प्रगति विवरण	६३

तालिका १८ :	सडकसम्बन्धी १५ औँ योजनाको प्रगति विवरण	७१
तालिका १९ :	सडकसम्बन्धी तीन वर्षको प्रगतिको तुलनात्मक विवरण	७२
तालिका २० :	आम सञ्चार तथा सूचना प्रविधि क्षेत्रअन्तर्गतका मुख्य-मुख्य प्रगति विवरण	७८
तालिका २१ :	सञ्चार तथा सूचना प्रविधि क्षेत्रको तीन वर्षको मुख्य-मुख्य उपलब्धिको तुलनात्मक विवरण	७९
तालिका २२ :	राष्ट्रिय परिचयपत्र तथा पञ्जीकरणसम्बन्धी तीन वर्षको प्रगति विवरण	८०
तालिका २३ :	वन क्षेत्रको तीन वर्षको मुख्य-मुख्य उपलब्धिको तुलनात्मक विवरण	८८
तालिका २४ :	सिँचाइ क्षेत्रको प्रगतिको तुलनात्मक विवरण	९०
तालिका २५ :	सिँचाइतर्फका राष्ट्रिय गौरवका आयोजनाहरूको आर्थिक वर्ष २०७८/७९ को खर्च र प्रगतिको विवरण	९१
तालिका २६ :	ऊर्जातर्फ तीन वर्षको प्रगतिको तुलनात्मक विवरण	९४
तालिका २७ :	निर्माण प्रक्रियामा रहेका स्वास्थ्य क्षेत्रका पूर्वाधारको अवस्था	१००
तालिका २८ :	शिक्षा क्षेत्रका तीन वर्षका मुख्य-मुख्य उपलब्धिको तुलनात्मक विवरण	१०७
तालिका २९ :	खानेपानी क्षेत्रको तीन वर्षको मुख्य-मुख्य उपलब्धिको तुलनात्मक विवरण	११०
तालिका ३० :	वैदेशिक रोजगारीसम्बन्धी कल्याणकारी कार्यको विवरण	११५
तालिका ३१ :	महिला, बालबालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक क्षेत्रको तीन वर्षको मुख्य-मुख्य उपलब्धिको तुलनात्मक विवरण	११८
तालिका ३२ :	खेलकुद क्षेत्रको तीन वर्षको मुख्य-मुख्य उपलब्धिको तुलनात्मक विवरण	१२४
तालिका ३३ :	सामाजिक सुरक्षा भत्ता प्राप्त गर्ने लाभग्राहीको विवरण	१२५
तालिका ३४ :	पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन क्षेत्रको तीन वर्षको समष्टिगत प्रगतिको विवरण	१३३
तालिका ३५ :	आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा श्रम गन्तव्य मुलुकहरूबाट उद्धार गरिएका नेपालीहरूको विवरण	१४१
तालिका ३६ :	राष्ट्रिय सतर्कता केन्द्रबाट सम्पादन भएका कार्यहरूको विगत तीन वर्षको उपलब्धिको तुलनात्मक विवरण	१४४
तालिका ३७ :	राजस्व अनुसन्धानको क्षेत्रमा आर्थिक वर्ष २०७८/७९मा सम्पादित प्रमुख कार्यहरूको प्रगति	१४७
तालिका ३८ :	राजस्व चुहावट नियन्त्रणतर्फ तीन वर्षको प्रगति विवरण	१४८
तालिका ३९ :	विदेशी विनिमय अपचलन नियन्त्रणतर्फको प्रगति विवरण	१४८

कार्यकारी सारांश

नेपालको संविधानमा उल्लिखित राज्य सञ्चालनको मार्गनिर्देशनको रूपमा रहेका राज्यका निर्देशक सिद्धान्त, नीति तथा दायित्वहरूको कार्यान्वयन गर्न नेपाल सरकार प्रतिबद्ध रहेको छ। नेपालको संविधानमा उल्लेख भएका सिद्धान्त, नीति एवं दायित्वको कार्यान्वयन गर्न तथा शासकीय सुधारको सन्दर्भमा आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा नेपाल सरकारले सम्पादन गरेका प्रमुख कार्यहरू र त्यसबाट प्राप्त मुख्य उपलब्धिहरूलाई समेटेर नेपालको संविधान र सुशासन (व्यवस्थापन तथा सञ्चालन) ऐन, २०६४ ले निर्दिष्ट गरेबमोजिम यो वार्षिक प्रतिवेदन तयार गरिएको छ।

संविधानमा उल्लिखित राज्यका नीति तथा दायित्वअन्तर्गतका विषयहरूमा आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा नेपाल सरकारबाट महत्त्वपूर्ण कार्यहरू सम्पादन भई उल्लेखनीय उपलब्धिहरू हासिल भएका छन्। सङ्घीय शासन प्रणालीलाई सुदृढ गरी सुशासनलाई राज्यका सबै तहहरूमा संस्थागत गर्न, विकास निर्माणलाई गति दिन तथा सार्वजनिक सेवा प्रवाहमा सुधार गर्न विभिन्न प्रयासहरू भएका छन्।

नेपालको स्वतन्त्रता, सार्वभौमसत्ता, भौगोलिक अखण्डता, राष्ट्रिय एकता, स्वाधीनता र स्वाभिमानलाई अक्षुण्ण राख्न तथा जनताको सार्वभौम अधिकारलाई प्रभावकारी तवरमा कार्यान्वयनमा उतार्न विभिन्न कार्यहरू सम्पादन भएका छन्।यस क्रममा मुलुकको समग्र नागरिक प्रशासनको साथसाथै सम्पूर्ण सुरक्षा निकायहरू निरन्तर क्रियाशील रहँदै आएका छन्। राष्ट्रिय सुरक्षाका अतिरिक्त राष्ट्रिय गौरव तथा विकट भौगोलिक क्षेत्रका प्राथमिकता प्राप्त सडक पूर्वाधार आयोजनाहरूको निर्माणमा नेपाली सेनाले महत्त्वपूर्ण योगदान गरेको छ ।

राष्ट्रिय सुरक्षाजस्तो महत्त्वपूर्ण कार्यमा खटिने नेपाली सेनाको जनशक्तिलाई उचित कार्य वातावरण सिर्जना गर्ने लक्ष्यका साथ सुरु गरिएको बङ्करदेखि व्यारेक कार्यक्रमअन्तर्गत यस आर्थिक वर्षमा थप १ सय ४० वटा संरचना निर्माण सम्पन्न गरिएको छ। नागरिक-सैनिक सम्बन्ध, सहयोग र सहकार्यअन्तर्गत स्वास्थ शिविरहरूको सञ्चालन, हवाई खोज उद्धार र आगलागी नियन्त्रण लगायतका कार्यहरू गरिएको छ। संयुक्त राष्ट्रसंघको आह्वानमा विश्वका द्वन्द्वग्रस्त मुलुकहरूमा शान्ति स्थापनार्थ १२ वटा मिसनहरूमा ५ हजार ५ सय ६८ जना शान्ति सैनिकहरू खटाइएको छ।

मुलुकको भौगोलिक अखण्डतालाई अक्षुण्ण राख्न सीमा सुरक्षालाई प्रभावकारी बनाइएको छ। राष्ट्रिय सुरक्षाको महत्त्वपूर्ण अङ्गको रूपमा रहेको सीमा सुरक्षालाई सबल तुल्याउँदै व्यवस्थित बनाउन दक्षिणी सीमातर्फ २ सय २० तथा उत्तरी सीमातर्फ ८ स्थानमा गरी जम्मा २ सय २८ स्थानमा बोर्डर आउट पोष्टहरूको स्थापना गर्नुका साथै क्लोज सर्किट क्यामेराहरू जडान गरी निगरानी गर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ।

मुलुकमा शान्ति सुव्यवस्था र सुरक्षा कायम गरी जनताको जिउ, धन र स्वतन्त्रताको संरक्षणका लागि समग्र गृह प्रशासन, नेपाल प्रहरी, सशस्त्र प्रहरी बल, नेपाल लगायत सबै सुरक्षा निकायहरू सक्रिय रहेका छन्। गृह प्रशासनलाई सबल र सक्षम बनाउने क्रममा गृह प्रशासन सुधार कार्ययोजना, २०७८ लाई कार्यान्वयनमा ल्याई आवश्यक नीतिगत, कानूनी तथा संस्थागत सुधार गरिएको छ।

सङ्घीय लोकतान्त्रिक शासन व्यवस्थालाई संस्थागत गर्ने क्रममा संवत् २०७९ वैशाख महिनामा भएको स्थानीय तहको निर्वाचन निष्पक्ष, भयरहित र सुरक्षित रूपमा सम्पन्न गरिएको छ। सङ्घीयता कार्यान्वयनमा सहजीकरणको सिलसिलामा गाउँ/नगरपालिकाका नवनिर्वाचित प्रमुख/अध्यक्ष र उपप्रमुख/ उपाध्यक्षहरूलाई प्रदेशगतरूपमा प्रशिक्षण प्रदान गरिएको छ। त्यस्तै स्थानीय तहका जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीहरूको क्षमता विकाससम्बन्धी नीति, स्थानीय आर्थिक विकास मूल्याङ्कन कार्यविधि, २०७९ तथा स्थानीय तह आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७८ जारी गरी कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ। फोहरमैला व्यवस्थापन राष्ट्रिय नीति, २०७९ स्वीकृत भएको छ। विभिन्न १० वटा सरकारी निकायको व्यवस्थापन परीक्षण तथा २३ वटा निकायमा सेवाग्राही सन्तुष्टि सर्वेक्षण गरिएको छ। निजामती कर्मचारीको सामूहिक दुर्घटना बीमा, निजामती कर्मचारीका सन्ततिलाई शैक्षिक प्रोत्साहन वृत्ति लगायतका कार्यक्रमहरू प्रारम्भ गरिएको छ।

आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा नेपाल पक्ष भएका विभिन्न २९ वटा द्विपक्षीय र बहुपक्षीय सन्धि सम्झौताको अभिलेख गरिएको छ। पारस्परिक कानूनी सहायतासम्बन्धी ऐन, २०७० बमोजिम केन्द्रीय अधिकारीको रूपमा रहेको कानून, न्याय तथा संसदीय मामिला मन्त्रालय मार्फत आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा नेपालबाट विदेशी राज्यसँग १० वटा विषयमा पारस्परिक कानूनी सहायताको लागि अनुरोध गरिएकोमा ६ वटा अनुरोध कार्यान्वयन भई आएका छन्। विदेशी राज्यबाट जम्मा १० वटा विषयमा नेपालसमक्ष पारस्परिक कानूनी सहायताको लागि माग भई आएकोमा नेपालबाट ५ वटा अनुरोध कार्यान्वयन गरिएको छ।

सार्वजनिक खर्चलाई मितव्ययी तथा प्रभावकारी बनाउन मापदण्ड जारी भएको छ। विकास आयोजनामा विदेशी मुद्रा विनिमय दर जोखिम व्यवस्थापन गर्न हेजिङ्ग नियमावली, २०७९ लाई

कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ। भन्सार प्रणालीलाई थप सुदृढीकरण गर्न नेपाल राष्ट्रिय एकद्वार प्रणालीमा विभिन्न ४० वटा निकायहरूसँग अन्तर-आबद्धता कायम गरिएको छ।

वित्तीय प्रणाली सुधारका सन्दर्भमा सरकारी भुक्तानी प्रणालीमा इलेक्ट्रोनिक फण्ड ट्रान्सफर लागु गरिएको छ। स्थानीय सञ्चित कोष व्यवस्थापन प्रणालीको थप स्तरोन्नति गर्दै यस प्रणालीमा खरिद व्यवस्थापन, तलबी प्रतिवेदन, बेरुजु विवरण दाखिला तथा बैङ्क हिसाव मिलान विवरणसमेत समावेश गरिएको छ। व्यक्तिगत स्थायी लेखा नम्बर अनलाइन प्रणालीबाट लिनसकिने व्यवस्था मिलाइएको छ। भन्सारमा हुने राजस्व भुक्तानीलाई विद्युतीय माध्यमबाट हुनेगरी व्यवस्था मिलाइएको छ।

विद्यमान सहकारी नीतिमा पुनरावलोकन तथा समायानुकूल परिमार्जनका लागि कार्य अगाडि बढाइएको छ। सहकारी बजार व्यवस्थितरूपमा सञ्चालन गर्न सहकारी बजार नमूना कार्यविधि तयार भएको छ। सहकारी संघ संस्थाहरूलाई व्यवस्थित, मर्यादित तथा पारदर्शी बनाउन सहकारीको एकीकृत सूचना प्रणाली (कोपोमिस)मा १० हजार ८ सय ४१ सहकारी संस्थाहरूलाई आबद्ध गरिएको छ।

गरिब घरपरिवार पहिचानको लागि यस आर्थिक वर्ष २०७८/७९ सम्ममा देशभरका ७७ जिल्लाबाट तथ्याङ्क सङ्कलन भएको छ। २३ जिल्लाका २ लाख २३ हजार ३ सय ३० परिवार पहिचान भई गरिब परिवार परिचय पत्र वितरण कार्य प्रारम्भ भएको छ।

उद्योग तथा वाणिज्य क्षेत्रमा गर्नुपर्ने नीतिगत सुधार र पूर्वाधार विकासको कार्यलाई निरन्तरता दिइएको छ। आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा ३ सय ९ वटा उद्योग दर्ता भएका छन्। यस आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्म विदेशी लगानीका २ सय ९५ वटा परियोजना मार्फत रु. ५४ अर्ब १५ करोड लगानी गर्ने प्रस्ताव स्वीकृत भई उक्त प्रस्तावबाट १६ हजार ९ सय ५ नयाँ रोजगारी सृजना हुने प्रस्ताव गरिएको छ

उद्योग वाणिज्य क्षेत्रअन्तर्गत निजी क्षेत्रको समेत साझेदारीमा यस आर्थिक वर्षमा करिब ३२ हजार जनालाई सिपमूलक तालिम प्रदान गरिएको र ५३ हजार १ सय २० जना नयाँ उद्यमी सृजना भएका छन्। रुग्ण उद्योगहरूको पुन: सञ्चालन र व्यवस्थापनका सम्बन्धमा गठित कार्यदलबाट विभिन्न ७ वटा रुग्ण उद्योगहरू (गोरखकाली रबर उद्योग, जनकपुर चुरोट कारखाना लि., नेपाल ओरियन्ड एण्ड म्याग्नेसाइट प्रा.लि., नेपाल मेटल कम्पनी लि., बुटवल धागो कारखाना, विराटनगर जुट मिल, हेटौंडा कपडा उद्योग) को सञ्चालनको लागि विकल्प सहितको सञ्चालन मोडालिटी तयार भई अर्थ मन्त्रालयको निजीकरण एकाइमा पेस गरिएको छ।

आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा नेपालको कुल वैदेशिक व्यापार अघिल्लो वर्षको तुलनामा २६.१५ प्रतिशतले वृद्धि भई रु.२१ खर्ब २० अर्ब पुगेको छ। कुल व्यापारमा निर्यात तथा आयातको हिस्सा क्रमशः ९.४३ प्रतिशत र ९०.५७ प्रतिशत रहेको छ। नेपालको कुल निर्यात ४१.७४ प्रतिशतले वृद्धि भई रु.२ खर्ब तथा कुल आयात २४.७२ प्रतिशतले वृद्धि भई रु.१९ खर्ब २० अर्ब पुगेको छ। आर्थिक वर्ष २०७७/७८ को तुलनामा आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा व्यापार घाटामा २३ प्रतिशतले वृद्धि भई नेपालको कुल व्यापार घाटा रु. १७ खर्ब २० अर्ब पुगेको छ।

उपभोक्ता हित संरक्षणका लागि वाणिज्य, आपूर्ति तथा उपभोक्ता संरक्षण विभागबाट बजार अनुगमन कार्यअन्तर्गत ३ हजार १ सय ४७ फर्म अनुगमन गर्दा १ हजार ३ सय ३१ फर्मलाई कारवाही गरिएको र १३ फर्मको कारोबार रोक्का तथा सिलबन्दी समेत गरिएको छ। फर्म दर्ता, नवीकरण र कारवाही बापत १७ करोड २५ लाख ७७ हजार राजस्व सङ्कलन भएको छ।

आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा साल्ट ट्रेडिङ कर्पोरेसन लिमिटेड मार्फत १७ दुर्गम जिल्लाका ६१ वटा स्थानमा ८८ हजार २ सय ७९ क्वीन्टल नून ढुवानी गरिएको छ। सोही अवधिमा खाद्य व्यवस्था तथा व्यापार कम्पनी लिमिटेडबाट तोकिएका २४ दुर्गम जिल्लाहरूमा २५ हजार ४ सय ६२.९ मे.टन खाद्यान्न ढुवानी र दशैं, तिहार र छठ पर्वलाई लक्षित गरी ३५ जिल्लामा सहुलियत पसल सञ्चालन गरिएको छ।

कृषि र पशुपन्छी क्षेत्रमा किसानको हक हित संरक्षण र संवर्द्धन गर्दै कृषिको उत्पादन तथा उत्पादकत्व बढाउने, कृषिको व्यवसायीकरण, औद्योगिकीकरण, विविधीकरण र आधुनिकीकरण गर्ने गरी विभिन्न कार्यहरू अघि बढाउनुको साथै कृषकका लागि कृषि सामग्री, कृषि उपजको उचित मूल्य र बजारमा पहुँचको व्यवस्था गरिएको छ। कृषकको उत्पादनको बजारीकरण सुनिश्चितताको लागि धान, गहुँ, उखु, दुध, कफी लगायतका कृषि उत्पादनहरूको समर्थन मूल्य तथा बिक्री मूल्य निर्धारण गरिएको छ।

रासायनिक मलको आपूर्तिको लागि २ लाख ६४ हजार मे.टन मल आयातको सम्झौता भएबमोजिम १ लाख ९१ हजार ५ सय मे.टन आपूर्ति गरिएको र गत वर्षको मौज्दात समेत गरी २ लाख १८ हजार मे.टन रासायनिक मल अनुदानमा बिक्री वितरण भएको छ। किसानको हक हित संरक्षणका लागि किसान सूचीकरण कार्यक्रमलाई निरन्तरता दिँदै यस आर्थिक वर्षसम्ममा जम्मा ६ लाख ५० हजार किसान परिवार सूचीकरण भएको र बाँकी सूचीकरण हुने क्रम जारी रहेको छ। रासायनिक मलको बढ्दो मागलाई सम्बोधन गर्न नानो

युरिया लिक्विड फर्टिलाइजरलाई रासायनिक मल नियन्त्रण आदेश, २०५५ को अनुसूचीमा समावेश गरी पैठारी भइरहेको छ।

पशुपन्छीमा नश्ल सुधारका लागि ७ लाख ४० हजार पशुमा कृत्रिम गर्भाधान, ८ लाख डोज जमेको वीर्य उत्पादन, ८ वटा बोयर बाख्राको मल्टिप्लायर हर्ड स्थापना लगायतका कार्यक्रम सम्पन्न गरिएको छ। पशुपन्छीका विभिन्न सङ्क्रमक रोगहरू विरुद्ध प्रयोगका लागि १३ प्रकारका ५ करोड २ लाख मात्रा खोप उत्पादन तथा वितरण गरिएको छ। बाली, पशुपन्छी तथा मत्स्य बीमा प्रिमियमको अनुदान मार्फत करिब ३७ अर्ब रकम बराबरको बाली तथा पशुवस्तुको सुरक्षण गरिएको छ।

रूपान्तरणकारी आयोजनाका रूपमा रहेको प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजनामार्फत १ हजार ४ सय ४३ हेक्टरमा चक्लाबन्दी खेती कार्यक्रम, उन्नत प्रविधिबाट मौसमी तथा बेमौसमी ताजा तरकारी उत्पादन, १४ वटा कस्टम हायरिङ्ग र २ वटा पोष्ट हार्भेष्ट सेन्टर स्थापना भएका छन्। खाद्यवस्तुको गुणस्तर नियमनको लागि खाद्यवस्तुका नमूना परीक्षण र भन्सार बिन्दुमा खाद्य आयात र निर्यात गरिने खाद्यवस्तुको गुणस्तर प्रमाणीकरण कार्य निरन्तररूपमा गरिएको छ।

भूमिको वैज्ञानिक वर्गीकरण, समुचित उपयोग तथा दिगो व्यवस्थापनको लागि भूउपयोग नियमावली, २०७९ स्वीकृत भएको छ। राष्ट्रिय भूमि आयोग मार्फत ४ सय भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासी परिवारलाई जग्गाधनी प्रमाणपत्र वितरण गरिएको छ। आधुनिक सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको अधिकतम प्रयोग गर्दै पारदर्शी, जवाफदेही र गुणस्तरीय जग्गा प्रशासन सेवा प्रदान गर्न आर्थिक वर्ष २०७८/७९ को अन्त्यसम्ममा देशभरका १ सय २६ वटै भूमिसुधार तथा मालपोत कार्यालयमा पूर्णरूपमा भू-अभिलेख सूचना व्यवस्थापन प्रणाली लागू गरी अनलाइन प्रणाली मार्फत सेवा सञ्चालन गरिएको छ।

सेवाग्राहीले घरबाटै वा नजिकको सेवा केन्द्रबाट जग्गासम्बन्धी कारोबार गर्नसक्ने गरी ७४ मालपोत कार्यालयमा पब्लिक एक्सेस मोडेल प्रणाली लागू गरिएको छ। नापी कार्यालयहरूबाट प्रदान गरिने सेवालाई अनलाइन प्रविधि मार्फत सञ्चालन गर्ने सन्दर्भमा ५० नापी कार्यालयमा मेरो कित्ता तथा नेपाल भू-सूचना व्यवस्थापन प्रणाली लागू गरिएको छ। नापी कार्यालयबाट डिजिटल प्रणाली मार्फत नापनक्सा तथा सेवा प्रवाह गर्नको लागि डिजिटल प्रणाली मार्फत जग्गाको नापनक्सा तथा जग्गा प्रशासनसम्बन्धी सेवा प्रवाह निर्देशिका,२०७८ स्वीकृत भई कार्यान्वयनमा आएको छ।

विकास आयोजनाको प्रभावकारी व्यवस्थापन तथा आयोजनामा सुशासन कायम गर्न आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७६ बमोजिम राष्ट्रिय योजना आयोगमा आयोजना बैंक स्थापना भएको र त्यसमा ७ हजार १ सय आयोजनाहरू प्रविष्ट भइसकेका छन्। पन्ध्रौं योजनाको मध्यावधि समीक्षा सम्पन्न गरिएको छ। म्याक्रो मोडलिङ्ग ल्याव सञ्चालनको लागि क्षमता विकास गरिएको छ। दिगो विकास लक्ष्यसम्बन्धी प्रदेशस्तरीय गोष्ठी सातै प्रदेशमा सम्पन्न गरिएको छ। निजी क्षेत्र, नागरिक समाज, सहकारी क्षेत्र र स्थानीय तहले दिगो विकास लक्ष्य कार्यान्वयनमा पुऱ्याएको योगदानको अवस्था सम्बन्धमा अध्ययन गरिएको छ। अतिकम विकसित राष्ट्रबाट विकासशील राष्ट्रमा स्तरोन्नतिसम्बन्धी रणनीतिको मस्यौदा तयार गरिएको छ।

राष्ट्रिय जनगणना, २०७८ को स्थलगत तथ्याङ्क सङ्कलन कार्य सम्पन्न गरिनुको साथै विभिन्न क्षेत्रको तथ्याङ्कलाई अद्यावधिक गरिएको छ। यसै क्रममा राष्ट्रिय जनगणना, २०७८ को प्रशोधन कार्य प्रारम्भ भएको छ।

क्षेत्रीय तथा प्रादेशिक सन्तुलन सहितको शहरी विकासका लागि शहरी विकास नीति तयार गरिएको छ। विभिन्न दातृ संस्था समेतको सहयोगमा देशका विभिन्न नगरपालिकाहरूमा पूर्वाधार विकास र शासकीय सुधारका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ। सघन शहरी विकास कार्यक्रमअन्तर्गत तराई मधेशका सदरमुकामका २१ नगरपालिकाहरूमा शहरी पूर्वाधार विकास गर्न विभिन्न प्याकेजमा कार्यक्रमहरू सञ्चालनमा रहेको छ। सङ्घीय संसद् भवन निर्माण कार्यको ४५ प्रतिशत, प्रधानमन्त्री सरकारी आवास निर्माण कार्यको ९६ प्रतिशत, प्रदेश प्रमुख तथा मुख्यमन्त्रीका लागि आवास तथा सम्पर्क कार्यालय निर्माण कार्यको ८२ प्रतिशत र मन्त्री आवास निर्माण कार्यको ८१ प्रतिशत निर्माण कार्य सम्पन्न भएको छ। ललितपुरको भैंसेपाटीस्थित मन्त्री निवासको दोस्रो चरणको निर्माण कार्यको लागि सम्झौता भई निर्माण कार्य सुरु भएको छ।

आर्थिक वर्ष २०७८/७९ को अन्त्यसम्ममा हुम्ला जिल्लाको सदरमुकाम सिमिकोट बाहेक देशका सबै जिल्ला सदरमुकाम सडक यातायातसँग जोडिएका छन् भने सामरिक महत्त्वका करिब १५ हजार कि.मि. सडक निर्माण गरिएको छ। मेची महाकाली विद्युतीय रेलमार्ग बर्दिबास चोचा (निजगढ) खण्डको कुल ७० कि.मि. मध्ये ५२.५ कि.मि. ट्र्याकबेड निर्माण भएको र ५ वटा रेलवे पुलको निर्माण सम्पन्न भएको छ।

यातायात व्यवस्थापनका लागि तीव्र गतिमा स्मार्ट कार्डको छपाइ गरी करिब ६ लाख ४० हजार थप स्मार्ट कार्ड वितरण गरिएको छ। सवारी साधनहरूमा रेडियो फ्रिक्वेन्सी पहिचान सहितको इम्बोस्ड नम्बर जडान गर्ने कार्यलाई अगाडि बढाउँदै लगिएको छ।

खानेपानी तथा सरसफाइ क्षेत्रमा तोकिएका राष्ट्रिय लक्ष्यहरू प्राप्ति गर्नेतर्फ विभिन्न कार्यहरू भएका छन्। वि.सं. १९५१ मा वीरधाराबाट सुरु भएको खानेपानी प्रणालीमा हालसम्म आइपुग्दा करिब ४४ हजार प्रणालीहरूको निर्माण भई करिब ९५ प्रतिशत जनसंख्यामा आधारभूतस्तरको र २६ प्रतिशत जनसंख्यामा उच्च तथा मध्यमस्तरको खानेपानी सेवाको पहुँच पुगेको अवस्था छ। मुलुकका सम्पूर्ण स्थानीय तह खुला दिसामुक्त क्षेत्र घोषणा भई राष्ट्र नै खुला दिसामुक्त घोषित भएको छ र शत प्रतिशत घरधुरीहरूले आधारभूतस्तरको सरसफाइ सेवा उपयोग गरिरहेका छन्।

यस आर्थिक वर्षमा २ करोड ९७ लाख ५५ हजार ४ सय ८१ जना सेवाग्राहीले ३ करोड ७२ लाख २१ हजार ७ सय १९ पटक स्वास्थ्य सेवाको प्रयोग गरेका छन्। यसैगरी ५१ हजार ५ सय २३ जना समुदायस्तरमा कार्यरत महिला सामुदायिक स्वास्थ्य स्वयंसेविका मार्फत १ करोड ६ लाख ७० हजार २ सय ८१ जनालाई स्वास्थ्य परामर्श सेवा प्रदान गरिएको छ। सबै नेपालीको स्वास्थ्य बीमा गर्ने लक्ष्य अनुरूप स्वास्थ्य बीमा कार्यक्रम ७७ जिल्लाका ७ सय ४६ स्थानीय तहमा लागू भएको छ। स्वास्थ्य बीमा गराउने सदस्य संख्या ५६ लाख ८२ हजार २ सय १५ जना पुगेको छ। ९६ वटा सूचीकृत अस्पतालहरूबाट ८ प्रकारका रोगहरूको निःशुल्क उपचारको लागि यस आर्थिक वर्षमा ६८ हजार ८ सय ७४ जना विपन्न नागरिकहरूलाई निःशुल्क उपचार सुविधा प्रदान गरिएको छ।

सरकारी र निजी गरी जम्मा १ सय ६ वटा पि.सि.आर. परीक्षण गर्ने प्रयोगशाला विस्तार गरिएको छ। यस आर्थिक वर्षको आषाढ मसान्तसम्म आइपुग्दा ५७ लाख ८३ हजार ५ सय ४३ जनाको पी.सी.आर. र १२ लाख ५० हजार ६ सय १७ जनाको एन्टीजेन परीक्षण गरी कुल ७० लाख ३४ हजार १ सय ६० जनाको कोभिड-१९ परीक्षण गरिएको छ।

कोभिड–१९ को रोकथाम तथा नियन्त्रणका लागि प्रवेश बिन्दुका हेल्थ डेस्कमा नेपाल प्रवेश गर्ने ९० प्रतिशत भन्दा बढीको स्क्रिनिङ्ग गरिएको छ। डेस्कमा काम गर्ने स्वास्थ्यकर्मीहरूलाई आइ.एच.आर. र सङ्क्रमण रोकथाम लगायतको तालिम प्रदान गरिएको छ।विक्रम संवत् २०७९ को आषाढ मसान्तसम्म २ करोड ५ लाख ८ हजार ७ सय ५६ जनाले कोभिड-१९ विरुद्धको पहिलो मात्रा खोप प्राप्त गरेका छन् भने २ करोड ४ लाख ४४ हजार ५ सय ६८ जनाले पूर्ण मात्रा खोप लगाएका छन्। कोभिड-१९ को सङ्क्रमण रोकथाम तथा नियन्त्रणका लागि होल्डिङ्ग सेन्टर व्यवस्थापन तथा २ हजार ३२ मृतकको शव व्यवस्थापन नेपाली सेनाबाट भएको छ।

आर्थिक वर्ष २०७९/८० देखि कार्यान्वयन हुनेगरी दसवर्षे विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना तयार गरिएको छ। लेटर ग्रेडिङ् निर्देशिका,२०७८, पढ्दै कमाउँदै कार्यक्रम सञ्चालन कार्यविधि,२०७८, विपन्न लक्षित छात्रवृत्ति कार्यान्वयन मापदण्ड, २०७८, रेडियोधर्मी पदार्थ (उपयोग तथा नियमन) नियमावली, २०७८ र परम्परागत शिक्षण संस्था सञ्चालन तथा व्यवस्थापन मापदण्ड, २०७८ जारी भएको छ।

सार्वजनिक विद्यालयको शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धिको लागि पूर्वाधार विकास गर्न र प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षामा पहुँच अभिवृद्धि गर्न राष्ट्रपति शैक्षिक सुधार कार्यक्रम सञ्चालनमा रहेको छ। आर्थिक वर्ष २०७८/७९ देखि उच्च शिक्षामा उत्कृष्टताको प्रवर्द्धन कार्यक्रम सुरु गरिएको छ। विश्वविद्यालय अनुदान आयोगबाट हालसम्म ७० वटा उच्च शैक्षिक संस्थाहरूले गुणस्तर सुनिश्चितता तथा प्रत्यायन (एक्रिडिटेशन) प्रमाणपत्र प्राप्त गरिसकेका छन्। अनौपचारिक शिक्षातर्फ आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा अछाम, काठमाण्डौं, ताप्लेजुङ, बझाङ, सोलुखुम्बु, कैलाली, बाजुरा र बाँके जिल्ला साक्षर घोषणा भई हालसम्म ६१ जिल्ला साक्षर घोषणा भएका छन्। हालसम्म गण्डकी, बागमती र प्रदेश नं. १ गरी ३ वटा प्रदेश साक्षर घोषणा भएका छन्। ६ सय ५५ वटा स्थानीय तहमा प्राविधिक शिक्षाको पहुँच पुगेको छ भने शैक्षिक सत्र २०७९ मा कक्षा ९ सम्मका बालबालिकाहरूका लागि रङ्गीन पाठ्यपुस्तक वितरण गरिएको छ। कक्षा ४, ७ र ९ मा शैक्षिक सत्र २०७९ बाट नयाँ पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक कार्यान्वयन गरिएको छ।

वन तथा वातावरणको क्षेत्रमा नीतिगत, संरचनागत र कार्यक्रमिक सुधारलाई निरन्तरता दिइएको छ। प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण/ वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन स्वीकृत गराई वातावरणीय व्यवस्थापन योजना कार्यान्वयन गर्ने गरिएको छ। विश्व वातावरण सम्मेलन कोप-२६ सम्बन्धमा नेपालको स्थितिपत्र तयार गरिएको छ। जलवायु परिवर्तनसम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धि र पेरिस सम्झौता अनुकूल खुद शून्य उत्सर्जनमा नेपालको दीर्घकालीन रणनीति स्वीकृत भएको छ। वन नियमावली, २०७९ स्वीकृत भई लागु भएको छ। वन्यजन्तु-मैत्री पूर्वाधार निर्माण निर्देशिका,२०७८ स्वीकृत भई लागु भएको छ।

वन तथा वातावरण क्षेत्र सुधारको रणनीतिक योजना, २०७८ स्वीकृत भई कार्यान्वयनमा रहेको छ। जलवायु परिवर्तनको समस्या सम्बोधन गर्न नेपालको राष्ट्रिय अनुकूलन योजना स्वीकृत भई लागु भएको छ। जलवायु परिवर्तनबाट हुने हानि नोक्सानीसम्बन्धी राष्ट्रिय कार्यढाँचा स्वीकृत भएको छ। प्लाष्टिक झोला प्रतिबन्धसम्बन्धी कार्ययोजना २०७८ स्वीकृत भई लागु भएको छ।

अद्यावधिक गरिएको सिँचाइ गुरुयोजनाबमोजिम यस आर्थिक वर्षसम्म कुल २५ लाख ३५ हजार हेक्टर सिँचाइयोग्य जमिनमध्ये १५ लाख ३१ हजार ६९ हेक्टर क्षेत्रफल जमिनमा सिँचाइ सुविधा पुगेको छ। ऊर्जाको क्षेत्रमा नीतिगत तथा कानूनी सुधारको प्रक्रियालाई निरन्तरता दिइएको छ। यस आर्थिक वर्षसम्म २ हजार २ सय ७२ मेगावाट विद्युत उत्पादन भएको छ भने प्रतिव्यक्ति विद्युत खपत ३ सय ५१ किलोवाट घण्टा रहेको छ। यस आर्थिक वर्षसम्म घरेलु सौर्य ऊर्जा प्रणाली जडान ९ लाख ७७ हजार ६ सय ६१, सौर्य विद्युत उत्पादन ४२.५५ मेगावाट, संस्थागत, सामुदायिक र व्यावसायिक बायोग्याँस प्लान्ट निर्माण ३ सय ४९, सुधारिएको फलामे चुलो १ लाख ३६ हजार ६ सय ७६, घरायसी बायोग्याँस प्लान्ट ४ लाख ३६ हजार र सुधारिएको पानीघट्ट ११ हजार १ सय ९३ वटा निर्माण गरिएको छ। आन्तरिक बजारमा खपत गरी बचत भएको बिजुलीमध्ये ४२ करोड १९ लाख ५२ हजार ३ सय दुई (किलोवाट घण्टा) विद्युत युनिट भारतीय बजारमा निर्यात गरी करिब रु. ३ अर्ब ३८ करोड ७३ लाख बराबरको विद्युत व्यापार गरिएको छ। पचास वटा विद्युतीय चार्जिङ स्टेसन निर्माणको कार्य सम्पन्न हुने चरणमा रहेको छ।

युवाको क्षमता विकास गरी राष्ट्र निर्माणमा सहभागिता अभिवृद्धि गर्ने र खेलकुदको माध्यमबाट नागरिकको स्वास्थ्य प्रवर्द्धन गर्दै राष्ट्रिय गौरव बढाउने उद्देश्यका लागि युवा तथा साना व्यवसायी स्वरोजगार कोष, राष्ट्रिय युवा परिषद्, राष्ट्रिय खेलकुद परिषद् र नेपाल स्काउट क्रियाशील रहेका छन्। युवाको आवश्यकता पहिचान गरी उनीहरूमा विभिन्न किसिमका सिप तथा क्षमता विकास गर्दै स्वरोजगार र उद्यमशील बनाई गरिबी न्यूनीकरण गर्ने हेतुले नेपाल सरकारले सङ्घीय तह एवं सबै प्रदेश र स्थानीय तहहरूमा समेत युवासँग सम्बन्धित कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै आएको छ।

उद्यमशीलता विकास तथा स्वरोजगार र नवप्रवर्तनात्मक क्षमता विकासको लागि इन्क्यूवेसन सेन्टरको स्थापना तथा सञ्चालन, युवा प्रतिभाहरूको खोजी तथा प्रोत्साहन, स्वयंसेवक परिचालन जस्ता कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन गरिएको छ। यी कार्यक्रमहरूमा सबै क्षेत्र, लिङ्ग, जाति र समुदायको समानुपातिक सहभागितालाई प्राथमिकता दिइएको छ।

सङ्घीय संरचनाअनुरूप खेलकुद क्षेत्रको विकास र विस्तार गर्दै खेलकुद गतिविधिलाई नियमन गर्न राष्ट्रिय खेलकुद विकास ऐन, २०७७ कार्यान्वयनमा आएको छ। खेलकुदको विकासका लागि खेलाडी तथा प्रशिक्षक प्रशिक्षण, खेलकुद प्रतियोगिता, पूर्वाधार निर्माण र प्रोत्साहनलाई जोड दिइएको छ। स्थानीय तहसँगको साझेदारीमा सबै स्थानीय तहमा दीर्घकालीन महत्त्वको खेलग्राम निर्माण गर्न स्थानीय तहहरूलाई नै जिम्मेवारी प्रदान गरी वित्तीय हस्तान्तरण गरिएको छ। राष्ट्रिय

तथा अन्तर्राष्ट्रियस्तरका खेलकुद पूर्वाधारहरूको निर्माण र सम्बन्धित प्रदेश र स्थानीय तहसँगको समन्वय र सहकार्यमा खेलकुद गतिविधि सञ्चालन गर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ।

नेपालले महिला विरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव उन्मूलन गर्ने सम्बन्धी महासन्धि, १९७९ को पक्ष राष्ट्र भएकोले सोही अनुरूप नीति तथा कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन गर्दै आएको छ। त्यसैगरी दिगो विकास लक्ष्यमा रहेको लैङ्गिक समानता तथा बालिका सशक्तीकरणको विषयलाई प्राथमिकतामा राखी कार्यक्रम सञ्चालन गर्दै आएको छ। मानव विकास सूचकाङ्कमा पछाडि परेका जिल्लाका विपन्न र एकल महिलाहरूको लागि सिप, क्षमता र योग्यताका आधारमा रोजगारी, आर्थिक तथा सामाजिक अवसर प्रदान गरी महिलाको आर्थिक अवस्थामा सुधार ल्याई आर्थिक सशक्तीकरण गर्न जीविकोपार्जन सुधार कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको छ। काठमाण्डौंको गोठाटारमा ४५ बेड क्षमताको अस्पताल सहितको १ सय ६५ जना क्षमता भएको वृद्धाश्रम निर्माण कार्यको लागि यस आर्थिक वर्षमा विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयार भई खरिद प्रक्रियामा रहेको छ। राष्ट्रिय बालबालिका नीति, २०७९ स्वीकृतिको चरणमा रहेको छ। दश वर्षे रणनीतिक कार्ययोजनाको मस्यौदा तर्जुमा भएको र सरोकारवाला निकायको राय/सुझाव सङ्कलन गर्ने कार्य भइरहेको छ। बाल अधिकारसम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धि, १९८९ को छैटौं र सातौं आवधिक प्रतिवेदन स्वीकृत गरी सयुक्त राष्ट्रसंघमा पेस गरिएको छ।

श्रम सम्बन्ध, रोजगारी व्यवस्थापन तथा सामाजिक सुरक्षालाई थप उपलब्धिमूलक बनाउन विभिन्न नीतिगत तथा कानूनी सुधार गरिएको छ। यस सन्दर्भमा वैदेशिक रोजगारीबाट फर्केका व्यक्तिका लागि पुन:एकीकरण कार्यक्रम (सञ्चालन तथा व्यवस्थापन) निर्देशिका, २०७९, आप्रवासी स्रोत केन्द्र (सञ्चालन तथा व्यवस्थापन) कार्यविधि, २०७८, वैदेशिक रोजगार कल्याणकारी सूचना प्रणाली (सञ्चालन तथा व्यवस्थापन) कार्यविधि, २०७८, सुरक्षित आप्रवासन कार्यक्रम सञ्चालन मार्गदर्शन, २०७९ जारी भएका छन्।

गौतमबुद्ध अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल सञ्चालनमा आएपछि भैरहवाबाट श्रम स्वीकृति लिनसकिने गरी शाखा कार्यालय सञ्चालनमा ल्याइएको छ। प्रदेशस्तरमा सामाजिक सुरक्षा कोषका शाखा विस्तार गर्नेगरी सङ्गठन तथा व्यवस्थापन सर्भे भएको छ। श्रमिक अस्पताल निर्माण गर्ने कार्य अगाडि बढाउन अध्ययन भई अध्ययन प्रतिवेदन प्राप्त भएको छ। प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रमअन्तर्गत १ लाख ५६ हजार ७ सय ३१ जनाले औसत ७५ दिनको रोजगारी प्राप्त गरेका छन्। विभिन्न सात स्थानमा आन्तरिक रोजगार प्रवर्द्धनसम्बन्धी सरोकारवालाहरूसँग प्रत्यक्ष अन्तरक्रिया गरी सुधारका लागि पृष्ठपोषण प्राप्त गरिएको छ।

वैदेशिक रोजगारीलाई थप सुरक्षित, व्यवस्थित एवं मर्यादित बनाउने सवालमा गन्तव्य मुलुकहरूसँग श्रम सम्झौता गर्ने नीति बमोजिम नेपाली नर्सलाई बेलायतमा रोजगारी प्रदान गर्ने

सम्बन्धमा नेपाल र बेलायत सरकारबीच द्विपक्षीय श्रम सम्झौता भएको छ। विभिन्न मुलुकमा घरेलु कामदारका रूपमा रहेका नेपाली महिलालाई पुनःश्रम स्वीकृति प्रदान गर्ने व्यवस्था गरिएको छ। वैदेशिक रोजगारीमा गएका मृतक कामदारका परिवार, अङ्गभङ्ग वा गम्भीर बिरामी भएका कामदारलाई आर्थिक सहायता उपलब्ध गराइएको छ।

सामाजिक सुरक्षा कोषमा आबद्ध हुने प्रतिष्ठानको संख्या १७ हजार १ सय ९२ र श्रमिकको संख्या ३ लाख ४६ हजार ७ सय ४४ पुगेको छ। अन्तर्राष्ट्रिय श्रम सङ्गठनको विधानको धारा १९ र धारा २२ बमोजिम विभिन्न ६ वटा प्रतिवेदन पेस गरिएको छ। बालश्रममुक्त स्थानीय तह घोषणाको लागि विभिन्न ११ स्थानीय तहसँग अन्तरक्रिया गरिएको छ भने ३९ वटा स्थानीय तहलाई बालश्रममुक्त पालिका घोषणाको लागि पूर्व तयारी अनुदान उपलब्ध गराइएको छ।

वैदेशिक रोजगार क्षेत्रको सेवा प्रवाहलाई सूचना प्रविधिको प्रयोग मार्फत थप प्रभावकारी बनाउन वैदेशिक रोजगारीको लागि प्रदान गरिने श्रम स्वीकृति र पुनःश्रम स्वीकृतिलाई पूर्ण रूपमा अनलाइन प्रणालीमा आबद्ध गरिएको छ। वैदेशिक रोजगार बोर्डको सचिवालयबाट उपलब्ध गराउने आर्थिक सहायता र छात्रवृत्तिसम्बन्धी सेवालाई समेत अनलाइनमार्फत प्रदान गर्ने व्यवस्था गरिएको छ।

डिजिटल नेपालको अवधारणालाई कार्यान्वयनमा उतार्न सूचना प्रविधिको क्षेत्रमा विभिन्न कार्यहरू अगाडि बढाइएको छ। मध्यपहाडी लोकमार्ग र आसपासका जिल्ला सदरमुकामहरू जोड्नेगरी अप्टिकल फाइबर बिछ्याई सूचना महामार्ग निर्माण गर्ने सन्दर्भमा आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा प्रदेश नं. १, मधेश प्रदेश र बागमती प्रदेश खण्डमा १ हजार ६ सय ४२ कि.मि. अप्टिकल फाइबर बिछ्याइएको छ। आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्म कुल १२ हजार २ सय २४ कि.मि. अप्टिकल फाइबर बिछ्याइएको, हराएका तथा चोरी भएका मोबाइल फोनहरूको ट्र्याकिङ्ग गर्नको लागि अनलाइन ट्र्याकिङ्ग प्रणाली प्रयोगमा ल्याइएको छ। 5G सेवा परीक्षण गर्न नेपाल दूरसञ्चार कम्पनी लिमिटेडलाई अनुमति दिइएको छ। नेपाल दूरसञ्चार कम्पनीको 4G/LTE सेवा विस्तार परियोजनाअन्तर्गत आर्थिक वर्ष २०७८/७९ को अन्त्यसम्ममा ७ सय ३५ स्थानीय तहमा 4G सेवा पुगेको छ।

विज्ञान तथा प्रविधितर्फ राष्ट्रिय विधि विज्ञान प्रयोगशालाबाट प्रदान गरिने सेवालाई विकेन्द्रित गर्न लुम्बिनी प्रदेशको रूपन्देहीमा विधि विज्ञान प्रयोगशाला स्थापना गरिएको छ। रेडियोधर्मी पदार्थ (उपयोग तथा नियमन) ऐनमा भएको व्यवस्था बमोजिम नियमनकारी निकायको गठन गर्ने प्रक्रिया शुरु गरिएको छ। अक्सिजन सिलिण्डरको निर्माण र लोड क्यापासिटी परीक्षण गरिएको छ। नेपाली नानो स्याटेलाइट प्रक्षेपण सम्पन्न गरिएको छ।

कोभिड-१९ बाट शिथिल भएको पर्यटन क्षेत्रलाई पुनरुत्थान गरी पुरानै लयमा फर्काउनको लागि तयार गरिएको पर्यटन क्षेत्र पुनरुत्थान कार्ययोजना, २०७९ कार्यान्वयनमा रहेको छ। क्यासिनो नियमावली, २०७० संशोधनको प्रक्रियामा रहेको छ। नेपाल भ्रमण गर्ने विदेशी पर्यटकको लागि यात्रु बीमा निर्देशिका, २०७९ को मस्यौदा तयार गरिएको छ। पर्वतारोहणसम्बन्धी (छैटौं संशोधन) नियमावली, २०७८ को मस्यौदा तयार गरिएको छ। एक प्रदेश एक पर्यटकीय पूर्वाधार विकास कार्यमा पहिलो चरणको ९५ प्रतिशत काम सम्पन्न भएको छ। यस वर्ष थप २ सय कि.मि.(ग्रेट हिमालयन ट्रेल सहित) पदमार्ग निर्माण सम्पन्न भएको छ। पर्यटनसम्बन्धी पूर्वाधार साझेदारी कार्यक्रम सञ्चालनमा रहेका १ सय ८१ वटा स्थानीय तहमा रकम हस्तान्तरणको व्यवस्था मिलाइएको छ।

संयुक्त राष्ट्रसंघको बडापत्र, असंलग्नता र पञ्चशीलका सिद्धान्त, विश्व शान्ति एवं अन्तर्राष्ट्रिय कानूनका सिद्धान्तका आधारमा नेपालले आफ्नो परराष्ट्र नीति सञ्चालन गर्दै आएको छ। यस अवधिमा सार्वभौमिक समानता, पारस्परिक हित र लाभका आधारमा स्वतन्त्र र सन्तुलित परराष्ट्र नीति सञ्चालन भई छिमेकी लगायत विश्वका सबै मित्र राष्ट्रहरूसँगको मैत्रीपूर्ण सम्बन्ध थप सुदृढ भएको छ। आपसी संवाद, सहमति र सहकार्यको संस्कृतिको विकास गर्दै राष्ट्रिय सहमतिका आधारमा परराष्ट्र सम्बन्ध सञ्चालन भएको छ।

कूटनीतिक सम्बन्ध स्थापनालाई विस्तार गर्दै लगिएको छ। यस आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्म नेपालसँग कूटनीतिक सम्बन्ध स्थापना गरिएका मुलुकको संख्या कुल १ सय ७७ पुगेको छ। समग्रमा द्विपक्षीय, क्षेत्रीय एवं बहुपक्षीयस्तरमा नेपालबाट भएका भ्रमणहरू र बैठकहरूमा नेपालको प्रतिनिधित्वले गर्दा नेपालको परराष्ट्र सम्बन्धलाई अझ बढी विशिष्ट र बहुआयामिक बनाउन मद्दत पुगेको छ। त्यसैगरी आर्थिक कूटनीति प्रवर्द्धन गर्न सरकारी र निजी क्षेत्रको समन्वयात्मक तथा क्रियाशील भूमिकाका आधारमा मुलुकभित्र आर्थिक कूटनीतिको कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुका साथै विदेशस्थित नेपाली नियोगहरूलाई पनि सोही अनुरूप परिचालन गरिएको छ।

वर्तमान समयमा नागरिकलाई प्रदान गरिने सेवा प्रवाह छिटो, छरितो, पहुँचयोग्य, पारदर्शी र नवीनतम प्रविधियुक्त हुनुपर्दछ भन्ने मान्यतालाई आत्मसात् गर्दै यही २०७८ मंसिर १ देखि विद्युतीय राहदानी जारी गर्ने कार्य सुरु भएको छ। आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा कुल ४ लाख ३८ हजार ७ सय ३० विद्युतीय राहदानी जारी भएका छन्। ७७ जिल्ला प्रशासन कार्यालय, १७ वटा इलाका प्रशासन कार्यालयहरू र ३८ नेपाली नियोगहरू (छेन्दु र न्यूयोर्क बाहेक) बाट विद्युतीय राहदानी सेवा सुचारु भएको छ।

विक्रम संवत् २०७८ भाद्र १३ गते देखि प्रहरी प्रतिवेदनको कन्सुलर प्रमाणीकरण कार्यलाई पूर्णरूपमा अनलाइन प्रणालीमा लगिएको छ। कन्सुलर सेवा प्रवाहलाई थप चुस्त र प्रभावकारी बनाउनका लागि स्थानीय तहसँग सहकार्य सुरु गरिएको छ। २५ जिल्लाका जिल्ला प्रशासन कार्यालय तथा स्थानीय तहहरूसँग कन्सुलर सेवा प्रवाहमा साझेदारी सुरु गरिएको छ।

आर्थिक वर्ष २०७८/७९ को बजेट तथा कार्यक्रम प्रस्तुत हुँदा राजस्व परिचालनको लक्ष्य ११ खर्ब ८० अर्ब ६० करोड कायम गरिएकोमा आर्थिक वर्षको अन्त्यमा रु.११ खर्ब १६ अर्ब ४२ करोड राजस्व परिचालन हुन गई लक्षित रकमको ९४.५६ प्रतिशत प्रगति हासिल भएको छ। आर्थिक वर्ष २०७७/७८ मा रु.९ खर्ब ७८ अर्ब ७५ करोड राजस्व परिचालन भएकोमा यस आर्थिक वर्षमा १४.०७ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ। अन्तर्राष्ट्रिय आर्थिक सहायता परिचालनको सन्दर्भमा यस आर्थिक वर्षमा २ खर्ब ३७ अर्ब ९२ करोड बराबरको आर्थिक सहायताको प्रतिबद्धता प्राप्त भएको छ। जसमा ९३ अर्ब ३१ करोड अनुदान रहेको छ भने अन्य वैदेशिक ऋण रकम रहेको छ। आर्थिक वर्ष २०७७/७८ मा यस्तो प्रतिबद्धता रु.२ खर्ब २५ करोड रहेको थियो। आर्थिक सहायताको सोधभर्नाबापत यस आर्थिक वर्षमा रु.६४ अर्ब ६५ करोड प्राप्त भएको छ। रु.२ खर्ब ३१ अर्ब ३० करोड आन्तरिक ऋण परिचालन गरिएको छ। साधारण तथा पुँजीगत खर्चको लागि १६ खर्ब ३२ अर्ब ८३ करोड विनियोजन भएकोमा १३ खर्ब ७२ करोड खर्च भई ७९.६६ प्रतिशत प्रगति हासिल भएको छ।

परिच्छेद-एक

प्रारम्भिक

१.१ पृष्ठभूमि

नेपाली जनताको लामो समयको राजनैतिक सङ्घर्ष, बलिदान र अथक प्रयासस्वरूप मुलुकमा सङ्घीय, लोकतान्त्रिक, गणतन्त्रात्मक, जनउत्तरदायी र समावेशी शासन प्रणाली स्थापित भएको छ। नेपालको संविधानले सङ्घीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक शासन व्यवस्थाको माध्यमद्वारा मुलुकमा दिगो, शान्ति, सुशासन, विकास र समृद्धिको आकांक्षालाई पूरा गर्ने कुरालाई जोड दिएअनुसार राज्यका सबै नीति तथा क्रियाकलापहरू उक्त लक्ष्यहरू प्राप्ति गर्ने दिशामा केन्द्रित छन्। नेपालको संविधानको भाग ४ मा राज्यका निर्देशक सिद्धान्त, नीति तथा दायित्वहरूको व्यवस्था गरिएको छ। यी सिद्धान्त, नीति तथा दायित्वहरूको कार्यान्वयन गर्नु गराउनु राज्यको प्रमुख कर्तव्य हो। राज्य सञ्चालनमा मार्गनिर्देशन गर्ने यी राज्यका निर्देशक सिद्धान्त, नीति तथा दायित्वहरूको कार्यान्वयनले नागरिकका संविधानप्रदत्त मौलिक हकहरूको वास्तविक उपभोगको सुनिश्चितता हुन्छ र आर्थिक समृद्धि, सामाजिक न्याय र समतामूलक समाजको निर्माणमा टेवा पुग्छ। स्रोत-साधनको अधिकतम परिचालन गरी संविधानको मर्म र भावनाअनुसार यी निर्देशक सिद्धान्त, नीति तथा दायित्वहरूको कार्यान्वयनका लागि नेपाल सरकार दृढ सङ्कल्पित छ।

यस परिप्रेक्ष्यमा नेपाल सरकारले गरेका कामहरूको जानकारी सार्वभौम जनतालाई गराई उनीहरूलाई सरकारको कामको मूल्याङ्कन गर्ने अवसर प्रदान गरिनुपर्छ भन्ने मान्यता सहितको संवैधानिक दायित्व पूरा गर्न यो प्रतिवेदन तयार गरिएको छ। नेपालको संविधानको धारा ५३ ले यससम्बन्धी वार्षिक प्रतिवेदन नेपाल सरकारले सम्माननीय राष्ट्रपति समक्ष पेश गर्ने र सम्माननीय राष्ट्रपतिले सो प्रतिवेदन प्रधानमन्त्रीमार्फत सङ्घीय संसद्समक्ष पेश गर्ने व्यवस्था गरेको छ। साथै, शासकीय सुधार र सुशासनसम्बन्धमा भए गरेका उल्लेखनीय प्रगतिसम्बन्धी प्रतिवेदन प्रधानमन्त्रीले सङ्घीय संसद्समक्ष पेश गर्नुपर्ने व्यवस्था सुशासन (व्यवस्थापन तथा सञ्चालन) ऐन, २०६४ को दफा ४१ मा गरिएको छ। नेपालको संविधान र सुशासन (व्यवस्थापन तथा सञ्चालन) ऐन, २०६४ ले निर्दिष्ट गरेअनुसार आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा नेपाल सरकारले गरेका कार्य र त्यसबाट हासिल भएका उपलब्धि एवं शासकीय सुधार र

सुशासनसम्बन्धमा भए गरेका मुख्य-मुख्य काम कारबाहीलाई समेटी यो वार्षिक प्रतिवेदन तयार गरिएको छ। वर्तमान नेपालको संविधान जारी भएपछि तयार गरिएको यो सातौँ प्रतिवेदन हो।

१.२ उद्देश्य

संविधानमा निर्दिष्ट गरिएका राज्यका निर्देशक सिद्धान्त, नीति तथा दायित्वको कार्यान्वयनका क्रममा नेपाल सरकारले आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा गरेका कार्यहरू एवं त्यसबाट प्राप्त उपलब्धिहरू एवं शासकीय सुधार तथा सुशासनसम्बन्धमा भए गरेका उल्लेखनीय प्रगतिसम्बन्धी विवरण सङ्घीय संसद्समक्ष प्रस्तुत गरी सार्वभौम नेपाली जनताप्रतिको उत्तरदायित्व निर्वाह गर्ने उद्देश्यले यो प्रतिवेदन तयार गरिएको हो।

१.३ प्रतिवेदनको सीमा

संविधानबमोजिम गठित संवैधानिक निकायहरूबाट सम्पादित कार्यहरूका सम्बन्धमा संविधानको धारा २९४ बमोजिम छुट्टाछुट्टै प्रतिवेदन पेश हुने संवैधानिक व्यवस्था भएको एवं न्यायपालिका र व्यवस्थापिकाबाट सम्पादित कार्यहरू सम्बन्धित` निकायबाट नै प्रस्तुत हुने व्यवस्था भएकाले ती निकायबाट सम्पादित कार्य र उपलब्धिहरूलाई यस प्रतिवेदनमा समावेश गरिएको छैन। नेपाल सरकारका तर्फबाट आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा सम्पादन गरिएका नीतिगत, कानूनी, संस्थागत, एवं कार्यक्रमगत विषय र प्राप्त उपलब्धिहरूलाई मात्र यस प्रतिवेदनमा समावेश गरिएको छ।

१.४ प्रतिवेदन तयारी विधि

प्रतिवेदन तयार गर्ने क्रममा राज्यका निर्देशक सिद्धान्त, नीति र दायित्वको कार्यान्वयनका सम्बन्धमा आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा सबै सङ्घीय मन्त्रालय र केन्द्रीय निकायहरूबाट भए गरेका कार्य र तिनबाट प्राप्त उपलब्धि सहितको विवरण तथा तथ्याङ्क तत् तत् निकायबाट सङ्कलन गरिएको र सोही विवरणलाई एकीकृत एवं विश्लेषण गरी प्रस्तुत प्रतिवेदन तयार गरिएको छ। यसरी मस्यौदा गरिएको एकीकृत विवरणका सम्बन्धमा सम्बन्धित मन्त्रालय/निकायहरूसँग विभिन्न चरणमा छलफल एवं परिमार्जन गरी प्रतिवेदनलाई अन्तिम रूप दिइएको छ।

१.५ प्रतिवेदनको संरचना

प्रस्तुत प्रतिवेदनलाई ४ परिच्छेदहरूमा विभाजन गरिएको छ। परिच्छेद- १ मा प्रतिवेदनको पृष्ठभूमि, उद्देश्य, प्रतिवेदनको सीमा र प्रतिवेदन तयारी विधि उल्लेख गरिएका छन्। परिच्छेद-२ मा राज्यले अङ्गीकार गरेका निर्देशक सिद्धान्त, नीति र दायित्व कार्यान्वयनका लागि नेपाल सरकारले आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा सम्पादन गरेका क्रियाकलापहरू एवं हासिल गरेका उपलब्धिहरू प्रस्तुत गरिएको छ। परिच्छेद-३ मा आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा शासकीय सुधारका क्षेत्रमा गरिएका प्रमुख कार्य र उपलब्धिहरू संक्षेपमा उल्लेख गरिएको छ। परिच्छेद-४ मा उपसंहार रहेको छ।

परिच्छेद-दुई

राज्यका निर्देशक सिद्धान्त, नीति तथा दायित्वहरूको कार्यान्वयन गर्ने सन्दर्भमा सम्पादन गरिएका प्रमुख कार्यहरू र प्राप्त उपलब्धिहरू

नेपालको संविधानको धारा ५० मा राज्यका निर्देशक सिद्धान्तअन्तर्गत राज्यका राजनीतिक उद्देश्य, सामाजिक र सांस्कृतिक उद्देश्य, आर्थिक उद्देश्य एवं अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्धसम्बन्धी उद्देश्यहरू उल्लेख गरिएका छन्। संविधानको धारा ५१ को खण्ड (क) देखि (ड) सम्मका विभिन्न १३ शीर्षकहरूमा राज्यका विभिन्न नीतिहरूको उल्लेख गरिएको छ। आवधिक योजना, मध्यमकालीन खर्च संरचना, वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम एवं बजेटको तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्दा संविधानले अङ्गीकार गरेका राज्यका यी निर्देशक सिद्धान्त र नीतिहरूलाई मार्गदर्शनका रूपमा अनुसरण गर्ने गरिएको छ। यी निर्देशक सिद्धान्तहरू एवं नीतिहरूको कार्यान्वयनका सन्दर्भमा आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा भए गरेका कार्य र प्राप्त उपलब्धिहरूको विवरण यस परिच्छेदमा क्रमशः उल्लेख गरिएको छ।

(क) राष्ट्रिय एकता र राष्ट्रिय सुरक्षासम्बन्धी नीति

सम्पादन गरिएका प्रमुख कार्यहरू र प्राप्त उपलब्धिहरू

राष्ट्रिय एकता र भौगोलिक अखण्डता

राष्ट्रिय सुरक्षा नीति, २०७५ को एकीकृत कार्ययोजना, २०७७ कार्यान्वयनसम्बन्धी मार्ग निर्देशन, २०७८ जारी भई कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ। नेपाली सेनाको संवैधानिक जिम्मेवारी, व्यावसायिक तथा प्रशासनिक पक्षको समग्र कानूनी व्यवस्था, सैनिक न्याय प्रणालीको विश्वव्यापी मान्यता र न्यायका सर्वमान्य सिद्धान्तअनुरूप समयानुकूल नीतिगत व्यवस्था गर्न सैनिक ऐन संशोधनको लागि मस्यौदा तयार भएको, नेपाल सरकार, मन्त्रिपरिषद्को मिति २०७८/०३/२४ को निर्णयबाट स्वीकृत भएको नेपाली सेनाको सांगठनिक संरचना, २०७८ अनुकूल हुने गरी नेपाली सेनासँग सम्बन्धित विद्यमान सैनिक सेवा नियमावली,२०६९, सैनिक प्राड सेवा नियमावली, २०७४, सैनिक हवाई सेवा नियमावली, २०७४, सैनिक विविध सेवा नियमावली, २०७४ र सैनिक प्राविधिक सेवा नियमावली एवं कार्यविधिहरूलाई संशोधन गर्न मस्यौदा तयार गरिएको छ। नेपाल सरकार, मन्त्रिपरिषद्बाट स्वीकृत नेपाली सेनाको सांगठनिक संरचना, २०७८ कार्यान्वयन गर्न ६ वर्षीय कार्यान्वयन योजना कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ।

राष्ट्रिय प्रतिरक्षा विश्वविद्यालय पूर्वाधार निर्माण विकास समितिबाट विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन पुनरावलोकनको कार्य सम्पन्न हुनुका साथै राष्ट्रिय प्रतिरक्षा विश्वविद्यालयको विधेयकको मस्यौदा तयार भएको छ। संयुक्त राष्ट्रसंघको आह्वानमा विश्वका द्वन्द्वग्रस्त मुलुकहरूमा शान्ति स्थापनार्थ हाल १२ वटा मिसनहरूमा ५ हजार ५ सय ६८ जना शान्ति सैनिकहरू कार्यरत रहेका छन्। फौज योगदान गर्ने देशको सूचीमा नेपाल दोस्रो स्थानमा रहन सफल भएको छ। हालसम्म १ लाख ४० हजार ३ सय ५५ जना (१ हजार ८ सय ४७ महिला सैनिकसहित) नेपाली सैनिकहरू संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय शान्ति स्थापना कार्यमा सहभागी भएका छन्।

राष्ट्रिय सुरक्षाको महत्त्वपूर्ण अङ्गको रूपमा रहेको सीमा सुरक्षालाई सबल र व्यवस्थित बनाउन यस आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा भारतीय सीमातर्फ ३ तथा उत्तरी चीन सीमातर्फ १ स्थानमा गरी थप ४ बिओपी स्थापना भई आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्म बिओपीको संख्या २ सय २८ पुगेको छ। सीमानाकाहरूलाई व्यवस्थित एवं नियमित गर्नको निमित्त तराईका विभिन्न १२ जिल्लाहरूका ४२ स्थानमा उच्च प्रविधिको इन्टरनेट प्रोटोकल तथा क्लोज सर्किट टेलिभिजन क्यामराहरू जडान गरी सशस्त्र प्रहरी बल, नेपाल प्रधान कार्यालयबाट २४ सै घण्टा नियमित अनुगमन गर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ।

कोभिड-१९ व्यवस्थापनमा नेपाली सेनाले सम्पादन गरेका मुख्य-मुख्य कार्यहरू

वीरेन्द्र अस्पताललाई कोभिड-१९ उपचारको केन्द्रको रूपमा विकास गर्ने क्रममा भेन्टिलेटर सहितको २० बेडको आइ.सि.यू. वार्ड र साधारण ८० बेडसहित एक सय बेडको आइसोलेसन वार्ड तयार गरिएको छ। वीरेन्द्र अस्पताललाई कोभिड-१९ लेभल २ अस्पतालमा समावेश गरिएको छ। आइसोलेसन सेन्टरहरूको सुरक्षा तथा नेपाल-भारत सीमा नाकाहरूमा स्थापना गरिएको होल्डिङ्ग/आइसोलेसन सेन्टरहरूको सुरक्षा तथा व्यवस्थापन कार्यको लागि फौज खटाइएको छ। कोभिड-१९ बाट सङ्क्रमण भई मिति २०७८ श्रावण १ गतेदेखि मिति २०७९ आषाढ मसान्तसम्म मृत्यु भएका २ हजार ३३ जनाको शव व्यवस्थापन गरिएको छ। स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयको बजेट मार्फत नेपाली सेनालाई 100 NM3 अक्सिजन प्लाण्ट र १५ हजार लि. क्षमताको अक्सिजन रिजर्भ ट्याङ्क प्राप्त भई जडान कार्य समाप्त भई मिति २०७८ चैत्र २८ गतेबाट उत्पादन सुरु हुनुका साथै उक्त अक्सिजन प्लाण्टबाट ठुलो सिलिण्डर १ सय ५२ वटा उत्पादन गर्ने क्षमता अभिवृद्धि भएको छ।

नागरिक-सैनिक सम्बन्ध, सहयोग र सहकार्यअन्तर्गत सम्पादित मुख्य कार्यहरू

४ हजार ६ सय २८ जनाको जमिनी खोज तथा उद्धार र ३ सय ८ जना (सुत्केरी/गर्भवती १ सय ५० सहित) को हवाई खोज उद्धार गरिएको छ। २ सय ८४ स्थानमा आगलागी नियन्त्रण र स्वास्थ्य शिविर ३३ स्थानमा सम्पन्न भई ६ हजार ३ सय ४३ जना लाभान्वित भएका छन्। ३ सय १५ जनाबाट रक्तदान हुनुका साथै ३ हजार १ सय ७० जनालाई सर्पदंश उपचार सेवा उपलब्ध गराइएको छ। विभिन्न १० स्थानमा शैक्षिक/खेलकुद तथा राहत वितरण गरिएको छ। नुवाकोटको नेगी गाउँमा बस्ती जोखिम नियन्त्रण गरी नागरिक-सैनिक सम्बन्ध विस्तारमा सहयोग गरिएको छ।

सुरक्षा निकायको व्यवसायीकरण, आधुनिकीरण र क्षमता विकास

नेपाली सेनाको जमिनी परिवहन क्षमता अभिवृद्धिः नेपाली सेनाको जमिनी परिवहन क्षमता वृद्धिका लागि ८० वटा दुई पाङ्ग्रे सवारी साधन खरिद गरिएको छ। Autonomous Payload Drop Quadcopter (Assembled Drone) परियोजना सम्बन्धमा नेपाली सेनाका दश जनालाई तालिम प्रदान गरिएको छ। Prototype Quadcopter निर्माण गरिएको छ। राष्ट्रिय आविष्कार केन्द्रसँगको समन्वय तथा सहकार्यमा कण्डेमनेशन भइसकेको एउटा मारुती जिप्सी गाडीलाई विद्युतीय गाडीमा रुपान्तरण गर्ने कार्य भइरहेको छ। उक्त विद्युतीय गाडीको पूर्ण परीक्षण पश्चात् बृहत् स्तरमा उत्पादनको लागि सरकारद्वारा नीतिगत व्यवस्था लागू भएपश्चात् थप कार्य अगाडि बढाउने योजना रहेको छ।

गोलीगठ्ठा, सैनिक तथा विकास निर्माण प्रयोजनको लागि आवश्यक विस्फोटक पदार्थ लगायत सैनिक सरसामानहरू स्वदेशमा नै उत्पादन गरी आत्मनिर्भर हुने दीर्घकालीन योजनाः स्मल आर्म्स एम्युनिशनको उत्पादन क्षमता अभिवृद्धि गर्न दक्षिण कोरियाबाट खरिद गरिएको ७.६२ मि.मि./५.५६ मि.मि. प्लान्टको स्थापना गर्ने कार्य तथा परीक्षण उत्पादन सम्पन्न भई ५.५६ मि.मि. एम्युनिशन उत्पादन सुरू गर्नुका साथै विभिन्न विस्फोटक पदार्थ उत्पादनको क्षमता अभिवृद्धि गरिएको छ।

नेपाली सेनाबाट सञ्चालित स्वास्थ्य सेवा सुविधाको क्षमता अभिवृद्धि

वीरेन्द्र अस्पताल, छाउनी परिसरमा एकसय एन क्यू.मि./घण्टा क्षमताको Pressure Swing Adsorption (PSA) Oxygen Plant जडान गरी Oxygen Reserve Tank समेत स्थापना गरिएको, विश्वव्यापी रूपमा फैलिएको कोभिड-१९ महामारीबाट सृजित समस्याको

व्यवस्थापन गरिएको, भाइरस सङ्क्रमणको रोकथाम र बिरामीहरूको उपचारलाई व्यवस्थित एवं प्रभावकारी बनाउन ARI CLINIC सञ्चालन गरिएको, COVID ER, PCR र RDT Test, Ventilators सहितको ICU, HDU र PICU सञ्चालन गरिएको, अक्सिजनको व्यवस्थापन गरिएको, नेपाली सेनाको स्वीकृत सांगठनिक संरचना, २०७८ अनुसार पूर्वी कमाण्ड अस्पताल इटहरीमा र मध्य कमाण्ड अस्पताल पोखरामा स्थापना गरी सेवा विस्तार गरिएको छ।

सैनिक हवाई सेवाः मध्य एयर वेश, पश्चिम एयर वेश र विशिष्ट उडान सेवाद्वारा हवाई सेवा उपलब्ध गराइएको छ। अपरेशन, तालिम, उद्धार, चार्टर तथा राष्ट्रिय समारोहका लागि जम्मा ८ सय ३२ उडान सञ्चालन गरिएको छ।

बङ्करदेखि ब्यारेक कार्यक्रमः बङ्करदेखि ब्यारेक कार्यक्रमअन्तर्गत थप १ सय ४० वटा संरचनाको निर्माण सम्पन्न भएको छ।

संरचनागत सुधारः गृह प्रशासन सुधार कार्ययोजना,२०७८ स्वीकृत भई कार्यान्वयनमा आएको छ। लागु औषध रोकथाम तथा नियन्त्रण राष्ट्रिय गुरुयोजना (२०७९-२०८४) तर्जुमा गरी जारी गरिएको छ। तेजाब तथा अन्य घातक रासायनिक पदार्थ (नियमन) अध्यादेश, २०७८ जारी भई कार्यान्वयनमा आएको छ। हातहतियार खरखजाना (दसौं संशोधन) नियमावली, २०७८ र प्रहरी (नवौं संशोधन) नियमावली, २०७८ स्वीकृत गरिएको छ। नेपाल प्रहरी र प्रदेश प्रहरी (कार्य सञ्चालन, सुपरिवेक्षण र समन्वय) ऐन, २०७६ लाई संशोधन गर्न बनेको विधेयक सङ्घीय संसदमा पेस भएको छ। तेजाब तथा अन्य घातक रासायनिक पदार्थ नियमन गर्न बनेको विधेयक मिति २०७९।०२।२७ मा सङ्घीय संसदमा पेस भएको छ। नेपाल प्रहरी केन्द्रीय विधि विज्ञान प्रयोगशाला सञ्चालन निर्देशिका, २०७९ को अन्तिम मस्यौदा तयार भएको छ। प्रहरी चारित्रिक प्रमाणपत्र वितरणसम्बन्धी निर्देशिका, २०७९ को अन्तिम मस्यौदा तयार गरिएको छ। सशस्त्र प्रहरी बल, नेपालको सङ्गठन तथा व्यवस्थापन सर्वेक्षण प्रतिवेदन, २०७८ स्वीकृत भई कार्यान्वयनमा रहेको छ। सशस्त्र प्रहरी (दोस्रो संशोधन) नियमावली, २०७९ को मस्यौदाउपर परामर्श/सहमतिको लागि लोक सेवा आयोगमा पठाइएको छ। नेपाल प्रहरी र प्रदेश प्रहरीको सङ्गठन तथा व्यवस्थापन सर्वेक्षण पुनरावलोकन प्रतिवेदन, २०७८ स्वीकृत भएको छ। प्रहरी कर्मचारीहरूको आचरण र व्यवहारमा सकारात्मक सुधार ल्याउन नेपाल प्रहरीका कर्मचारीहरूले पालना गर्नुपर्ने आचरण संहितासम्बन्धी कार्यदिश

कार्यान्वयनमा ल्याइएको तथा नेपाल प्रहरीमा युवाहरूको आकर्षणको अवस्था विषयक शोध अनुसन्धान गरी आगामी दिनमा युवाहरूलाई नेपाल प्रहरी सेवामा आकर्षित गर्न आवश्यक कार्ययोजना तयारी भइरहेको छ।

कारागारसम्बन्धी प्रचलित कानूनलाई संशोधन र एकीकरण गर्नको लागि बनेको नयाँ कारागार विधेयक प्रतिनिधि सभाबाट पारित भएर राष्ट्रिय सभामा छलफलको चरणमा रहेको छ। कैदीबन्दीहरूले पाइरहेको सिधामा ३३ प्रतिशत वृद्धि गर्ने गरी कारागार नियमावली, २०२० मा संशोधन प्रक्रिया अगाडि बढाइएको छ। फौजदारी कसूर (कैद कट्टा) (दोस्रो संशोधन) नियमावली, २०७८ संशोधनको प्रक्रियामा रहेको छ। २०७८ असोज ३ गते संविधान दिवसमा ५ सय २३ जना, २०७८ फाल्गुन ७ गते प्रजातन्त्र दिवसमा ५ सय १ जना र गणतन्त्र दिवस २०७९ मा ८ सय १८ जना गरी जम्मा १ हजार ८ सय ४२ जना कैदीबन्दीलाई बाँकी कैद मिनाहा गरी कैदमुक्त गरिएको छ। सम्पूर्ण कारागारका कैदीबन्दीहरूको सम्बन्धित जेलरबाट प्रमाणीकरण गरी फोटो सहितको परिचयपत्र जारी गरिएको छ। आर्थिक वर्ष २०७८/७९ को अन्त्यसम्ममा देशभरका ७२ वटा जिल्लाका ७४ कारागारमा कैदी र थुनुवा गरी कुल २६ हजार २ सय ४० जना कैदीबन्दी रहेका छन्। बाल सुधार गृहमा ३१ बालिका र १ हजार ३३ जना बालकसहित कुल १ हजार ६४ जना बालबालिका रहेका छन्। देशभरका कारागारमा रहेका कैदीबन्दीहरूमध्ये ५ हजार ५ सय ४२ जना कैदीबन्दीलाई सिपमूलक/रोजगारमूलक तालिम प्रदान गरिएको छ।

कसुरजन्य सम्पत्ति तथा साधन (रोक्का, नियन्त्रण तथा जफत) ऐन, २०७० को दफा १३ मा भएको व्यवस्थाको अधीनमा रही नेपाल सरकारको निर्णयानुसार मिति २०७८।०७।०१ गते कसुरजन्य सम्पत्ति व्यवस्थापन विभागको स्थापना भएको छ। कसुरजन्य सम्पत्ति व्यवस्थापन विभागबाट २६ जिल्लाका जिल्ला प्रशासन कार्यालयहरूमा उक्त जिल्लाहरूमा रहेका अनुसन्धानकारी निकायहरूका प्रमुख तथा प्रतिनिधिहरूलाई सरोकारवाला निकायहरूसँग अभिमुखीकरण कार्यक्रम सम्पन्न गरिएको छ। कसुरजन्य सम्पत्ति तथा साधन (रोक्का, नियन्त्रण तथा जफत) ऐन, २०७० को दफा २५ को उपदफा ३ मा भएको बैठकसम्बन्धी कार्यविधि र सोही ऐनको दफा २६ को देहाय (ग) मा भएको कोष सञ्चालन तथा व्यवस्थापनसम्बन्धी कार्यविधि तथा मापदण्ड तयार भई स्वीकृतिको चरणमा रहेको छ।

सशस्त्र प्रहरी बल, नेपाल प्रधान कार्यालय, प्रशिक्षण प्रतिष्ठान, वाहिनी मुख्यालय, गण गुल्म एवं बोर्डर आउट पोष्टहरूको कार्य सञ्चालनसम्बन्धी स्थायी आदेश, २०७९, सशस्त्र प्रहरी बल,

नेपालको पोशाक अन्य व्यक्ति तथा संघसंस्थालाई प्रयोग गर्न दिने सम्बन्धी कार्यविधि, २०७९ र स्वयंसेवक ब्युरो गठन तथा परिचालन कार्यविधि, २०७८ स्वीकृत भएको छ।

नेपाल प्रहरी साइबर ब्युरोको स्तरोन्नति गरिएको छ। काठमाण्डौं उपत्यकाभित्र १४५ वटा क्लोज सर्किट टेलिभिजन जडान गरी सुरक्षा व्यवस्था थप प्रभावकारी बनाइएको छ। नेपाल प्रहरी केन्द्रीय विधिविज्ञान प्रयोगशालाको लागि Cold Chamber र Incinerator खरिद गरिएको छ। अपराध अनुसन्धानमा तालिमप्राप्त कुकुरको परिचालनलाई प्रभावकारी बनाउन २ वटा Kennel Fitted Vehicle खरिद गरिएको छ। ३२ हजार ७ सय ५७ जना प्रहरी कर्मचारीहरूलाई आधारभूत तथा सेवाकालीन तालिम दिइएको, अपराध नियन्त्रणको लागि देशभर ३८ हजार २ सय ९१ स्थानमा जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गरी ३३ लाख ९१ हजार ७ सय ५६ जना नागरिकहरूलाई सुसूचित गरिएको र १ सय ४१ जना प्रहरी कर्मचारीहरूलाई विपद् व्यवस्थापन आधारभूत तालिम प्रदान गरिएको छ। Firefighting Suit-२० थान, Firefighting Boots-२० थान, Firefighting Helmet-१६ थान, Firefighting Gas Mask Filters-२० थान खरिद गरी नेपाल प्रहरी विपद् व्यवस्थापन कार्यालयलाई साधनस्रोत सम्पन्न बनाइएको छ।

अपराध नियन्त्रण तथा अनुसन्धान कार्ययोजनाअन्तर्गत राष्ट्रिय अपराध सूचना केन्द्र (National Crime Information Center-NCIC) को सफ्टवेयर निर्माण गरी उक्त सफ्टवेयर प्रयोग गर्ने सम्बन्धमा मुद्दा चल्ने प्रहरी एकाइहरूमा कार्यरत ४ सय ४५ जना प्रहरी कर्मचारीहरूलाई तालिम प्रदान गरिएको छ। त्यस्तै १ सय ११ जना प्रहरी कर्मचारीहरूलाई Technical Investigation and Analysis Training प्रदान गरिएको छ। अभियुक्तहरूको औँठाछाप सङ्कलन गरी अभिलेख राख्न ४५ वटा प्रहरी एकाइहरूमा Automated Fingerprint Enrollment Station विस्तार गरिएको छ। नेपाल प्रहरीको डिजिटल फरेन्सिक ल्याबलाई स्तरोन्नति गरिएको छ। लैङ्गिक हिंसासम्बन्धी उजुरी/गुनासोको सम्बोधन द्रुत गतिबाट गर्ने गरिएको छ।

सशस्त्र प्रहरी बल नेपालले राष्ट्रिय सुरक्षालाई असर पुऱ्याउने विभिन्न आपराधिक क्रियाकलापहरूलाई नियन्त्रण गरी शान्ति सुरक्षा कायम गर्ने क्रममा आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा विभिन्न हातहतियार तथा गोलीगठ्ठा जस्तै विभिन्न प्रकारका पेस्तोल २२ वटा, भरुवा बन्दुक १३ वटा, विभिन्न प्रकारका राउण्ड ३६ वटा, विभिन्न प्रकारका म्याग्जिन-३ थान, बारुद १०० ग्राम, डेटोनेटर-१७१ थान, विभिन्न प्रकारका बम १५ थान बरामद गरी नेपाल प्रहरीलाई बुझाएको छ। सीमाक्षेत्र तथा अन्य क्षेत्रहरूबाट अवैध

रूपमा ओसार-पसार हुने लागुऔषध एवं नसालु पदार्थको नियन्त्रणको लागि सशस्त्र प्रहरी बल, नेपालले आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा गाँजा ३८२४.९९ के.जी., चरेस ३५.००१ के.जी., ब्राउन सुगर ३७१.४७ ग्राम, नाइट्रोजन ट्याबलेट-१६२३, नाइट्रोभेट-२५२१६ ट्याबलेट, लुपिजेसिक-५८६ ट्याबलेट, कोरेक्स-१३७ बोतल, फेनारगन-३१४८ ट्याबलेट, एभिल-१२२ बोतल, सिरिन्ज-३१० वटा, स्पास्मो प्रोक्सिभन-२२१० ट्याबलेट, डाइजिपम-४१८६ ट्याबलेट, नुफिन-३६९२ बरामद गरी नेपाल प्रहरीलाई बुझाइएको छ। देशमा विद्यमान शान्ति सुरक्षाको स्थितिलाई खलल पुऱ्याउनसक्ने तथा विभिन्न आपराधिक क्रियाकलापमा संलग्न ७ सय ३७ जना व्यक्तिहरूलाई नियन्त्रणमा लिई आवश्यक कारवाहीका लागि नेपाल प्रहरीलाई बुझाइएको छ। देशमा शान्ति सुरक्षा कायम राखी राष्ट्रिय सुरक्षा प्रणालीलाई टेवा पुऱ्याउन सशस्त्र प्रहरी बल, नेपालबाट आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा आपराधिक गतिविधिहरू नियन्त्रणको लागि विकट तथा दुर्गम क्षेत्रहरूमा कुल १ हजार ५४ वटा (१६४७५ नफ्री) Long Rang Patroling तथा फोर्समार्चहरू परिचालन गरिएको छ।

दशैं/तिहार तथा छठजस्ता चाडपर्वलाई लक्षित गरी सीमा नाकाबाट आवतजावत गर्ने नागरिकहरूलाई सेवा प्रवाह गर्नको लागि नेपाल-भारत सीमा नाकामा ९७ स्थानमा सहयोग कक्ष स्थापना गरी ७६ हजार ८ सय १८ जना नागरिकहरूलाई सेवा प्रवाह गरिएको छ। सीमा इलाकामा मानव तथा चेलीबेटी बेचबिखनको आशङ्कामा ६६ जना महिला र १ जना पुरुषलाई नियन्त्रणमा लिई सम्बन्धित निकायमा बुझाइएको छ। विपद् व्यवस्थापनअन्तर्गत गरिने विभिन्न क्रियाकलाप तथा सीमानाकाहरूमा हुने हरेक गतिविधिहरूमा प्रधान कार्यालयको तर्फबाट सूक्ष्म अनुगमन, समन्वय र सहजीकरणको लागि २४ सै घण्टा ड्युटी रहने गरी सीमा समन्वय कक्ष र विपद् समन्वय कक्ष स्थापना गरिएको छ। सशस्त्र प्रहरी बल, नेपालका विभिन्न युनिटहरूमा रहेका १३ वटा हेभी इक्युपमेन्टहरू विपद्को समयमा प्रयोग हुने गरी तयारी हालतमा राखिएको छ।

जल उत्पन्न प्रकोपबाट नदीनाला, ताल, पोखरी तथा खोलामा बेपत्ताहरूको खोजी कार्य गर्नको लागि गोताखोर तालिम प्राप्त ५६ जना सशस्त्र प्रहरी बल, नेपालका कर्मचारीहरूलाई प्रदेश नं. १ को सुनसरी, मधेश प्रदेशको महोत्तरी, बागमती प्रदेशको कुरिनटार र काठमाण्डौं उपत्यका, गण्डकी प्रदेशको पोखरा, लुम्बिनी प्रदेशको शमशेरगञ्ज, कर्णाली प्रदेशको सुर्खेत र सुदूर पश्चिम प्रदेशको कैलालीमा गरी जम्मा ८ स्थानमा आवश्यक उद्धार सामग्रीहरू सहित तयारी हालतमा राखिएको छ। मनसुन पूर्वतयारी अनुरूप यस वर्षको सुरुवातदेखि हालसम्म सशस्त्र प्रहरी बल, नेपालले १ सय ३० स्थानमा एकल तथा संयुक्त रूपमा विपद् व्यवस्थापनसम्बन्धी सिमुलेसन अभ्यास

सञ्चालन गरेकोमा १३ हजार १ सय ७६ जना सशस्त्र प्रहरी कर्मचारीहरू सहभागी भएका छन्। जिल्लागत रूपमा जोखिमयुक्त इलाका/स्थान/बस्ती लगायत अन्य महत्त्वपूर्ण संरचनाहरू जस्तै पुल, राजमार्ग, लोकमार्ग इत्यादिको जोखिम पहिचान गरी विवरण तयार गरी राख्ने व्यवस्था गरिएको साथै विपद्को कारणबाट जोखिमयुक्त स्थान समुदाय बस्तीहरू स्थानान्तरण गर्नुपरेमा स्थानान्तरण गर्ने ठाउँको पहिचान गरी योजना तर्जुमा गर्ने गरिएको छ। मनसुनको समयमा राजमार्गहरूमा हुने सवारी दुर्घटना, बाढी, पहिरो, डुबान तथा अन्य कारणहरूले हुने दुर्घटनालाई मध्यनजर गरी सशस्त्र प्रहरी बल, नेपालमा भएको १० वटा IRT एम्बुलेन्सहरूलाई २४ घण्टा नै परिचालन गर्ने गरी आवश्यक जनशक्तिसहित तयारी हालतमा राखिएको छ। हिमाली ११ जिल्लाको १३ स्थानहरूमा भएको कार्यालयहरूमा Mountaineering Equipment Portable Altitude Chamber वितरण गरी तयारी हालतमा राखिएको छ।

सशस्त्र प्रहरी बल, नेपालको विभिन्न ३६ वटा कार्यालयहरूमा ७० वटा रेस्क्यु बोट र २१ वटा मोटर बोट गरी ९१ वटा तयारी हालतमा राखिएका छन्। विपद्को समयमा अस्थायी क्याम्प खडा गरी बस्नको निमित्त आवश्यक पर्ने Disaster Relief System का ३३ वटा कन्टेनरहरू १४ जिल्लामा तैनाथ गरी राखिएका छन्। गोताखोर सशस्त्र प्रहरी कर्मचारीहरूद्वारा ६५ वटा विपद्का घटनाहरूमा १४ जनाको जीवित उद्धार, २४ जनाको शव उद्धार र ३५ जना घाइतेहरूको उद्धार गरिएको छ। मनसुन लगायत विभिन्न विपद्का १ हजार ५ सय ८८ वटा घटनाहरूमा १५ हजार ९ सय १३ जना सशस्त्र प्रहरी बल, नेपालका कर्मचारीहरू परिचालित भई १ सय ५५ जनाको जीवित उद्धार, २ हजार ७ सय १ जना घाइतेको उद्धार र १ हजार ९५ जनाको शव उद्धार गरिएको छ।

अध्यागमनः प्रस्तावित अध्यागमन ऐनको विधेयक हाल राष्ट्रिय सभामा विचाराधीन अवस्थामा रहेको छ। उक्त प्रस्तावित अध्यागमन ऐनसँग अनुकूल हुने गरी अध्यागमन नियमावली, २०७८ तथा अध्यागमन कार्यविधि, २०७८ को मस्यौदा तयार भएको, अध्यागमनमा काम गर्ने कर्मचारीहरूको आचारसंहिता,२०७८ तर्जुमा गरी लागु गरिएको र अध्यागमन सुधारको पाँच वर्षे रणनीतिक योजना (२०७८/७९-२०८२/८३) तर्जुमा भई लागु गरिएको छ। राष्ट्रिय परिचयपत्र तथा पञ्जीकरण नियमावली, २०७७ मा संशोधन गरी नेपाल प्रवेश गर्दाका बखत भिसा आवश्यक नपर्ने मुलुकका महिला नागरिक र नेपाली पुरुषसँग भएको विवाह दर्ता गर्ने प्रावधानलाई सहजीकरण गरिएको छ।

अध्यागमन विभाग लगायत सबै अध्यागमन कार्यालयहरू (पशुपतिनगर र हिल्साबाहेक) बाट QR Code सहितको System Generated Visa जारी भएको छ। E-Gate, Automatic

Biometrics Identification System (ABIS) र Enrollment System का लागि अवधारणापत्र स्वीकृत भएको छ। इ-भिसा लागू गर्ने तयारी अन्तिम चरणमा पुगेको छ। पर्यटक, गैर पर्यटक व्यावसायिक लगायत सबै प्रकारका भिसाको आवेदन अनलाइनबाट गर्न सकिने गरी नेपाली पोर्ट प्रणालीको मोडुल प्रयोगमा ल्याइएको छ। इ-भिसाका लागि पेमेन्ट मोडुलसहितको कार्यविधि तर्जुमा भई स्वीकृतिको लागि अन्तिम चरणमा रहेको छ। इन्टरपोलको Real-time database FIND (Fixed Interpol Network Database) र नेपाली पोर्टबीच अन्तरआबद्धता गरिएको छ। इ-भिसा लागू गर्ने सम्बन्धमा अनलाइनमार्फत भिसा आवेदन गर्ने व्यवस्था मिलाइएको तथा भुक्तानीसमेत गर्न आवश्यक कार्य अगाडि बढाइएको छ। सबै नियोग तथा कार्यालयहरूमा नेपालीपोर्ट प्रणाली पूर्ण सञ्चालनमा आएको छ। अध्यागमन कार्यालय भैरहवा, पोखरा र रसुवामा FDU Lab स्थापना भई सञ्चालनमा आएको छ। अध्यागमनसम्बन्धी कसुरमा ३ सय ८ जनालाई निष्कासन गरिएको छ।

तालिम प्रशिक्षणः नेपाली सेनाको क्षमता अभिवृद्धिका लागि आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा विभिन्न १ हजार ४ सय १४ वटा तालिम सञ्चालन गरी ८५ हजार २ सय ९९ जना र विदेशमा ४ सय ९७ जना गरी कुल ८५ हजार ७ सय ९६ जनालाई प्रशिक्षण दिइएको छ। राष्ट्रिय सेवा दल तालिम मार्फत छात्रछात्राहरूमा अनुशासन, नैतिकता र राष्ट्रियताको भावना अभिवृद्धि गरी राष्ट्रप्रतिको सेवाभाव जगाउने तथा देशमा आइपर्ने आपत्-विपद् अवस्थामा सेवा दिन सक्षम बनाउने उद्देश्यअनुरूप ७ हजार ७ सय ४० जना क्याडेट छात्र/छात्रालाई तालिम प्रदान गरिएको छ। सशस्त्र प्रहरी कर्मचारीलाई आर्थिक वर्ष २०७८/७९ को वार्षिक तालिम क्यालेण्डरअनुसार विभिन्न उन्नत तालिमहरू सञ्चालन गरिएका छन्। त्यसैगरी १५ जना सशस्त्र प्रहरी कर्मचारीहरूले इटाली, संयुक्त अधिराज्य, संयुक्त राज्य अमेरिका र भारतमा सञ्चालन भएको वैदेशिक तालिमहरूमा सहभागिता जनाएका छन्। सशस्त्र प्रहरी बल, नेपालमा कार्यरत सम्पूर्ण सशस्त्र प्रहरी कर्मचारीहरूको समयानुकूल वृत्तिविकास र उत्प्रेरणाको लागि १ हजार ७५ जनाको नियमित र ३१ जनाको विशेष बढुवा गरिएको छ। १९३ जना सशस्त्र प्रहरी कर्मचारीहरू संयुक्त राष्ट्रसंघको अनुरोधमा शान्ति स्थापनार्थ दक्षिण सुडानस्थित राष्ट्रसंघीय मिसनमा गई आफ्नो एक वर्ष कार्यकाल समापन पश्चात् स्वदेश फिर्ता भएका छन्। सशस्त्र प्रहरी बलमा युनिट कमाण्डको अवसरलाई पूर्वानुमानयोग्य बनाउन प्रथम चरणमा सशस्त्र प्रहरी नायब उपरीक्षकहरूको गुल्म कमाण्ड पूर्वानुमान सूची प्रकाशन गरिएको छ। सशस्त्र प्रहरी बल, नेपाल प्रधान कार्यालयमा केन्द्रीय सङ्ग्रहालयको स्थापना गरिएको छ।

सीमा सुरक्षासम्बन्धः राष्ट्रिय सुरक्षाको महत्त्वपूर्ण अंगको रूपमा रहेको सीमा सुरक्षालाई सबल, सुदृढ र व्यवस्थित तुल्याउन दक्षिणी सीमातर्फ २ सय २० तथा उत्तरी सीमातर्फ ८ स्थानमा गरी जम्मा २ सय २८ स्थानमा बोर्डर आउट पोष्टहरूको स्थापना गर्नुका साथै ३३ स्थानमा ८९ वटा विभिन्न सि.सि. क्यामेराहरू जडान गरिएको छ। सीमा नाकाहरूलाई व्यवस्थित एवं नियमित गर्नको लागि तराईका १२ जिल्लाका विभिन्न ४२ स्थानमा उच्च प्रविधिको इन्टरनेट प्रोटोकल तथा क्लोज सर्किट टेलिभिजन क्यामराहरू जडान गरी सशस्त्र प्रहरी बलबाट २४ सै घण्टा नियमित अनुगमन गर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ। सीमा क्षेत्रमा हुनसक्ने सम्भावित सुरक्षा चुनौतीहरूलाई न्यूनीकरण एवं नियन्त्रण गर्न सशस्त्र प्रहरी बल, नेपाल र भारतीय सशस्त्र सीमा बलबीच तथा मित्रराष्ट्र चीनसँग समकक्षी बैठकहरू सम्पन्न गरिएको छ। सीमा क्षेत्रलाई सबल र सुदृढ गर्नको निमित्त सीमा इलाकामा १३ हजार ८ सय ५७ वटा एकल गस्ती, ३ हजार ७ सय ३५ वटा भारतीय सशस्त्र सीमा बलसँग संयुक्त गस्ती सञ्चालन गरिएको छ।आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा नेपाल-भारत सीमा बैठक १६५ वटा (सबै स्तरमा गरी) सम्पन्न भएका छन् भने नेपाल-चीन सीमा बैठक ४२ वटा (सबै स्तरमा गरी) सम्पन्न भई समग्रमा कुल २०७ वटा सीमासम्बन्धी बैठक सम्पन्न भएका छन्। नेपाल–भारत अन्तर्राष्ट्रिय सीमाअन्तर्गत द्रुत प्रतिक्रिया मार्फत स्थलगत रूपमा संयुक्त प्राविधिक अनुगमन गरी प्रतिवेदन तयार गरिएको छ।

(ख) राजनीतिक तथा शासन व्यवस्थासम्बन्धी नीति

सम्पादन गरिएका प्रमुख कार्यहरू र प्राप्त उपलब्धिहरू

सङ्घीय लोकतान्त्रिक शासन व्यवस्थालाई संस्थागत गर्ने क्रममा २०७९ वैशाख महिनामा भएको दोस्रो स्थानीय तहको निर्वाचनलाई निष्पक्ष, भयरहित र सुरक्षित रूपमा सम्पन्न गरिएको छ। सङ्घीयता कार्यान्वयनमा सहजीकरणको सिलसिलामा गाउँ/नगरपालिकाका नवनिर्वाचित प्रमुख/अध्यक्ष र उपप्रमुख/उपाध्यक्षहरूलाई प्रदेशगतरूपमा प्रशिक्षण प्रदान गरिएको छ। त्यस्तै स्थानीय तहका जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीहरूको क्षमता विकाससम्बन्धी नीति, स्थानीय आर्थिक विकास मूल्याङ्कन कार्यविधि, २०७९ तथा स्थानीय तह आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७८ जारी गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने कार्य भएको छ। फोहरमैला व्यवस्थापन राष्ट्रिय नीति, २०७९ स्वीकृति भएको छ। विभिन्न १० वटा निकायको व्यवस्थापन परीक्षण तथा २३ वटा निकायमा सेवाग्राही सन्तुष्टि सर्वेक्षण कार्य सम्पन्न भएको छ। साथै, निजामती कर्मचारीको सामूहिक दुर्घटना बीमा, निजामती कर्मचारीका सन्ततिलाई शैक्षिक प्रोत्साहन वृत्ति लगायतका कार्यक्रमहरू प्रारम्भ गरिएको छ।

मानव अधिकार संरक्षण

आर्थिक, सामाजिक र साँस्कृतिक अधिकारसम्बन्धी राष्ट्रिय प्रतिवेदनको मस्यौदा तयार भएको छ। मानव अधिकारसम्बन्धी पाचौं राष्ट्रिय कार्ययोजनाको प्रचार-प्रसार र कार्यान्वयनको व्यवस्था मिलाइएको छ। संयुक्त राष्ट्रसंघीय मानव अधिकार समितिमा परेका उजुरी तथा माग भएका अन्य जानकारी उपर नेपाल सरकारले पेश गर्नुपर्ने जवाफ तयार गरी पेश गरिएको छ। राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगको सिफारिस कार्यान्वयनको व्यवस्था मिलाइएको छ। मानव अधिकार तथा अन्तर्राष्ट्रिय मानवीय कानूनसम्बन्धी विषयमा दक्षता अभिवृद्धि गर्न नेपाली सेनामा कार्यरत ६० हजार १ सय ६४ जना सकल दर्जाहरूलाई अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको, संयुक्त राष्ट्रसंघको आह्वानमा शान्ति स्थापना कार्यको लागि विभिन्न शान्ति मिसनहरूमा खटिने सैनिक पर्यवेक्षक तथा स्टाफ अधिकृतहरूलाई मानव अधिकारसम्बन्धी अभिमुखीकरण कक्षा सञ्चालन गरिएको छ। मानव अधिकार पुरस्कार कोष सञ्चालन नियमावली, २०७५ अन्तर्गत आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा पहिलो पटक मानव अधिकारको क्षेत्रमा उल्लेखनीय योगदान पुर्‍याउने व्यक्तिगत तथा संस्थागततर्फका मानव अधिकार पुरस्कारहरू प्रदान गरिएको छ। विभिन्न

दर्जाका गरी २४ हजार ८ सय ७८ जना प्रहरी कर्मचारीहरूलाई मानव अधिकार संरक्षण र संवर्द्धनसम्बन्धी अनुशिक्षण दिइएको छ।

नेपालको संविधान, राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४, अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ लगायतका संवैधानिक तथा कानूनी प्रावधानहरू समेतका आधारमा अन्तर-सरकारी वित्तीय हस्तान्तरणलाई बढी भन्दा बढी समन्यायिक बनाउने उद्देश्यले स्वतन्त्र, निष्पक्ष, पारदर्शी र वस्तुनिष्ठ आधारमा अध्ययन, अनुसन्धान, विश्लेषण गरी विभिन्न आधार, सूचक, सूचकाङ्क, भार तय गरी सोका आधारमा कार्यान्वयन हुने व्यवस्था मिलाइएको छ।

प्रदेश विभाज्य कोषबाट प्रदेशभित्रका स्थानीय तहमा हुने सवारी साधन करको बाँडफाँट

अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा ६क मा रहेको सवारी साधन करको बाँडफाँटसम्बन्धी कानूनी व्यवस्थाबमोजिम सातै प्रदेश सरकारलाई बाँडफाँट सिफारिस भएबमोजिम कार्यान्वयन गरिएको छ।

आन्तरिक ऋण

आर्थिक वर्ष २०७८/७९ को लागि सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहले लिनसक्ने आन्तरिक ऋणको सीमा निर्धारण गरी सिफारिस भए बमोजिम कार्यान्वयन गरिएको छ।

सशर्त अनुदानसम्बन्धी सिफारिस

नेपाल सरकारबाट प्रदेश र स्थानीय सरकारलाई प्रदान गरिने सशर्त अनुदानको आधार र सुझावसम्बन्धमा सिफारिस भएबमोजिम कार्यान्वयन गरिएको छ।

प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त रोयल्टीसम्बन्धी सिफारिस

नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय तहबीच प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त हुने खानी तथा खनिज पदार्थ थप हुन गएको रोयल्टीको हिस्सा बाँडफाँट सम्बन्धमा हिस्सा सिफारिस भएबमोजिम कार्यान्वयन गरिएको छ।

सङ्घीय विभाज्य कोषबाट सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहमा हुने राजस्व बाँडफाँट

सङ्घीय विभाज्य कोषबाट सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहमा हुने राजस्व बाँडफाँटका सम्बन्धमा राजस्व बाँडफाँटको विस्तृत आधार र ढाँचा तय गरी हिस्सा सिफारिस भएबमोजिम कार्यान्वयन गरिएको छ।

क्षमता विकास

स्थानीय तहका जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीहरूको क्षमता विकाससम्बन्धी नीति स्वीकृत भएको छ। स्थानीय तहको मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७८ लाई आन्तरिकीकरण गर्न सबै ७५३ स्थानीय तहका पदाधिकारी तथा सम्बन्धित कर्मचारीलाई अभिमुखीकरण कार्यक्रम सम्पन्न गरिएको छ। गाउँ/नगर वस्तुस्थिति विवरण तयारी (पहिलो संशोधन) कार्यविधि, २०७८ स्वीकृत भएको छ। स्थानीय आर्थिक विकासको प्रवर्द्धनमा सहयोग पुऱ्याउन स्थानीय आर्थिक विकास मूल्याङ्कन कार्यविधि, २०७९ जारी गरी कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ। स्थानीय तह आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली तर्जुमा दिग्दर्शन,२०७८ स्वीकृत गरी स्थानीय तहहरूलाई अभिमुखीकरण गरिएको छ। तराई-मधेश समृद्धि कार्यक्रम सञ्चालन निर्देशिका, २०७८ स्वीकृत भएको छ। उच्च पहाडी एवं हिमाली क्षेत्र समृद्धि कार्यक्रम सञ्चालन कार्यविधि, २०७८ स्वीकृत भएको छ। स्थानीय तहको प्रशासकीय भवन पूर्वाधार विकास कार्यक्रम सञ्चालन कार्यविधि, २०७८ स्वीकृत भएको छ। स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ संशोधनको लागि तयार भएको संशोधन मस्यौदा पुनरावलोकनको प्रक्रियामा रहेको छ। केवलकार (रज्जुमार्ग) नीतिको मस्यौदा तयार गरी स्वीकृतिको क्रममा रहेको छ। नीति निर्माणमा सहयोगी हुने सार्वजनिक नीति, शासकीय व्यवस्थापन र प्रशासनसम्बन्धी ११ वटा अनुसन्धान सम्पन्न भएको छ। स्थानीय तहको लागि विभिन्न १० वटा विषय क्षेत्रमा नमूना कानूनको मस्यौदा तयार भएको छ।

स्थानीय विकास प्रशिक्षण प्रतिष्ठानमार्फत स्थानीय तहमा कार्यरत १०६ जना अधिकृत र संघ, प्रदेश तथा स्थानीय तहमा कार्यरत ९४ जना सहायक कर्मचारीलाई सेवाकालीन प्रशिक्षण प्रदान गरिएको छ। ३४ जना महिला जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीहरूलाई नेतृत्व सिप विकाससम्बन्धी तथा ४५ जना जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीहरूलाई दिगो विकास लक्ष्य स्थानीयकरणसम्बन्धी प्रशिक्षण प्रदान गरिएको छ।

निजामती कर्मचारी

निजामती कर्मचारीको सामूहिक दुर्घटना बीमा कार्यक्रम सञ्चालन कार्यविधि, २०७८ जारी गरी ३३ हजार १ सय ३७ जना निजामती कर्मचारीको सामूहिक दुर्घटना बीमा गरिएको छ। निजामती कर्मचारीका सन्ततिलाई शैक्षिक प्रोत्साहन वृत्ति उपलब्ध गराउने सम्बन्धी निर्देशिका, २०७८ स्वीकृत भई ६ सय ८० जना निजामती सन्ततिलाई शैक्षिक प्रोत्साहन वृत्ति उपलब्ध गराइएको छ। निजामती कर्मचारी राष्ट्रिय तालिम नीतिको मस्यौदा तयार गरी स्वीकृतिको क्रममा रहेको छ। विद्युतीय पेन्सन प्रणालीका लागि अध्ययन प्रतिवेदन तयार भएको छ। सार्वजनिक सरोकारका विषयमा नवीन सोच/इनोभेटिभ आइडियाको पहिचान र त्यसको उपयोग गर्ने उद्देश्यले प्रतिस्पर्धात्मक प्रतिभा डबली कार्यक्रम सम्पन्न गरिएको छ। नेपाल प्रशासनिक प्रशिक्षण प्रतिष्ठानमार्फत ३ हजार ४ सय ६५ जना अधिकृत कर्मचारीलाई प्रशिक्षण (लामो र छोटो अवधिको समेत) प्रदान गरिएको छ।

सङ्घीयता सुदृढीकरण तथा स्थानीय तहको विकास

संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको आगामी दश वर्षको लागि आवश्यक जनशक्ति प्रक्षेपण र एकीकृत योजना तयारीसम्बन्धी अध्ययन सम्पन्न भई प्रतिवेदन प्राप्त भएको छ। स्थानीय तहको स्वमूल्याङ्कन प्रतिवेदनको आधारमा क्षमता विकास योजनाको प्रारूप तयार भएको छ। स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ संशोधनको लागि संशोधनको मस्यौदा तयार भई निर्णयको प्रक्रियामा रहेको छ। स्थानीय विकास प्रशिक्षण प्रतिष्ठानको पुनःसंरचना गरी सङ्घीय मामिला अध्ययन प्रतिष्ठानको रूपमा विकास गर्न सोसम्बन्धी विधेयकको मस्यौदा तयार गरिएको छ। स्थानीय तहले कार्यसम्पादनको क्रममा अनुभूत गरेका समस्याहरूको स्थलगत सहजीकरण गर्न सातै प्रदेशका लागि सहसचिवको नेतृत्वमा कार्यटोली गठन भई १६ वटा स्थानीय तहमा स्थलगत रूपमा सहजीकरण गरिएको छ। स्थानीय तह आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली तर्जुमा दिग्दर्शन,२०७८ स्वीकृत गरी स्थानीय तहहरूलाई अभिमुखीकरण गरिएको छ। प्रदेश तथा स्थानीय शासन सहयोग कार्यक्रमअन्तर्गत स्थानीय तहका नवनिर्वाचित प्रमुख/अध्यक्ष र उपप्रमुख/ उपाध्यक्षहरूलाई स्थानीय सरकार सञ्चालन तथा स्थानीय विकाससम्बन्धी प्रदेशगत रूपमा २ दिने अभिमुखीकरण कार्यक्रम सम्पन्न भएको छ। स्थानीय आर्थिक विकास योजना नमूना स्वीकृत भएको छ। स्थानीय तह वित्तीय सुशासन जोखिम मूल्याङ्कन कार्यविधि, २०७७ अनुसार स्थानीय तहको वित्तीय सुशासन जोखिम लेखाजोखा गर्ने कार्यका लागि तयार भएको उक्त प्रणालीसम्बन्धी प्रशिक्षण सम्पन्न भएको छ। स्थानीय तहको सेवा प्रवाहलाई प्रभावकारी बनाउन निर्वाचित पदाधिकारी तथा कर्मचारीको क्षमता अभिवृद्धि गर्न प्रदान गरिने विभिन्न विषयका १७ वटा तालिम मोडयूलहरू निर्माण भएको छ।नवप्रवर्तन साझेदारी कोष कार्यक्रम सञ्चालनको

लागि अनलाइन प्रणाली तयारी तथा अभिमुखीकरण कार्यशाला गोष्ठी सम्पन्न भई कार्यक्रम कार्यान्वयनमा रहेको छ। राष्ट्रिय किताबखाना (निजामती) को समन्वयमा स्थानीय तहमा कार्यरत अन्य सेवाका कर्मचारीहरूको विवरण व्यवस्थापनका लागि वैयक्तिक सूचना एकीकृत प्रणालीको विकास भएको छ। क्षमता विकास व्यवस्थापन सूचना प्रणालीमा आबद्ध हुने गरी अनलाइन स्वयं-सिकाइ प्रणालीको विकास गर्ने र प्रणालीमा विशेषताहरू थप गरी अद्यावधिक गर्ने कार्य सम्पन्न भएको छ। स्थानीय तहहरूको लागि लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण सूचक खाका तयार गर्ने कार्य सम्पन्न भएको छ।

ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवाजस्ता साधारण निर्माणमुखी सामग्रीको व्यवस्थापन नियमनको प्रयोजनार्थ निर्माणमुखी केही सामग्रीको सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको विधेयकको मस्यौदा तयार भएको छ। ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा उत्खनन, बिक्री तथा व्यवस्थापनसम्बन्धी मापदण्ड संशोधन गरिएको छ। विभिन्न योजना/आयोजनाहरूको वातावरणीय अध्ययनको सम्बन्धमा ५८ वटा कार्यसूची तथा २० वटा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदन तथा २ वटा संक्षिप्त वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदन स्वीकृत गरिएको छ।

बहुक्षेत्रीय पोषण कार्यक्रमअन्तर्गत १ सय ३१ वटा पोषण तथा खाद्य सुरक्षा निर्देशक समितिहरूलाई क्रियाशील तुल्याइएको छ। २ सय १६ वटा विद्यालय खानेपानी तथा सरसफाइ योजना सञ्चालन गरिएको छ। २ सय ५२ वटा महिला समूह सहकारीमार्फत विपन्न परिवारको आय आर्जनमा सुधारको लागि अनुदान प्रदान गरिएको छ। २३ वटा जिल्लास्तरीय अभिमुखीकरण कार्यक्रम सम्पन्न भएको छ। पोषणमैत्री स्थानीय तह कार्यान्वयन निर्देशिका जारी गरी प्रदेशस्तरमा १ सय २७ जना प्रशिक्षकहरू तयार गरिएको छ।

तराई-मधेश समृद्धि कार्यक्रमअन्तर्गत तराई-मधेश समृद्धि कार्यक्रम सञ्चालन निर्देशिका, २०७८ स्वीकृत भई चालु आर्थिक वर्षमा विनियोजित रकम वित्तीय हस्तान्तरण मार्फत स्थानीय तहमा बाँडफाँट गरी ५ सय १८ आयोजना/कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन भएको छ। उत्तरीक्षेत्र पूर्वाधार विकास तथा जीवनस्तर सुधार कार्यक्रमअन्तर्गत चीन सरकारको सहयोगमा सोझै कार्यान्वयन हुने आयोजनाको स्थानीय तहबाट माग सङ्कलन गरी चिनियाँ राजदूतावासमार्फत चीन सरकारलाई उपलब्ध गराइएको छ। उच्च पहाडी एवं हिमाली क्षेत्र समृद्धि कार्यक्रमअन्तर्गत उच्च पहाडी एवं हिमाली क्षेत्र समृद्धि कार्यक्रम सञ्चालन कार्यविधि, २०७८ स्वीकृत भएको छ। कार्यविधिबमोजिम विपन्न वर्ग लक्षित समृद्धि उन्मुख कार्यक्रम सञ्चालनको लागि ४३ वटा र एकीकृत वस्ती विकाससम्बन्धी क्रियाकलाप सञ्चालनका लागि ८ वटा स्थानीय तहलाई वित्तीय हस्तान्तरणमार्फत बजेट उपलब्ध

गराइएको छ। कर्णाली समृद्धि कार्यक्रमअन्तर्गत रुकुम पश्चिम चौरजहारी नगरपालिकामा फुटबल रङ्गशाला निर्माणसम्बन्धी प्रारम्भिक चरणका कार्यहरू सुरु गरिएको छ।

साना विकास कार्यक्रमअन्तर्गत दार्चुलाको नौगाड गाउँपालिका लगायत ४ वटा स्थानीय तहमा भौतिक संरचना निर्माण गर्न भारत सरकार, सम्बन्धित गाउँपालिका र सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयबीच त्रिपक्षीय सम्झौतामा हस्ताक्षर सम्पन्न भएको छ।

स्थानीय पूर्वाधारअन्तर्गत समावेशी भवन निर्माण कार्यको ६५ प्रतिशत कार्य सम्पन्न भएको छ। दार्चुला जिल्लाको व्यास गाउँपालिका वडा. नं. २ दुम्लङदेखि वडा. नं. १ छाङरुसम्म घोडेटो बाटो निर्माण कार्यको ५० प्रतिशत प्रगति हासिल भएको छ। राष्ट्रिय पुनर्निर्माण कार्यक्रमबाट हस्तान्तरण भई आएका क्रियाकलापतर्फ पुनर्निर्माण हुन बाँकी ६ वटा सडक, ३ वटा सडक पुल र ८७ वटा गुम्बाको निर्माण सम्पन्न गरिएको छ।

ग्रामीण जलस्रोत व्यवस्थापन परियोजनाअन्तर्गत सुदूर पश्चिम र कर्णाली प्रदेशमा ५० वटा खानेपानी तथा ५७ वटा सिँचाइ तथा बहुउपयोगी योजना सम्पन्न भई ४९ हजार १ सय ९४ जनसङ्ख्या लाभान्वित भएका छन्। विद्यालय, स्वास्थ्य चौकी तथा सार्वजनिक स्थानमा ५४ वटा संस्थागत शौचालय निर्माण सम्पन्न भएको छ। साना सिँचाइ कार्यक्रमअन्तर्गत २ सय ६६ वटा नयाँ योजनाको विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन. तयार भएको छ। १ सय ७९ वटा नयाँ र १ सय ६८ वटा क्रमागत समेत जम्मा ३ सय ४७ योजना निर्माण सम्पन्न गरिएको छ।

ग्रामीण सडक सञ्जाल सुधार आयोजनाअन्तर्गत ग्रामीण बस्ती तथा बजार केन्द्रलाई जोड्ने गरी १ सय २३ किलोमिटर सडक कालोपत्रे गर्ने कार्य सम्पन्न भएको छ। ५३.३४ किलोमिटर सडक चौडाइ विस्तार तथा मोड सुधार गर्ने कार्य सम्पन्न भएको छ। ६ सय किलोमिटर सडकको अन्तिम विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयार भएको छ। प्रदेश तथा स्थानीय तहका २ सय १० जना प्राविधिक जनशक्तिलाई सेवा प्रवेश तालिम प्रदान गरिएको छ।

झोलुङ्गेपुल क्षेत्रगत कार्यक्रमअन्तर्गत ५ सय ९४ वटा झोलुङ्गे पुल निर्माण सम्पन्न गरिएको छ। १ सय १० वटा नयाँ झोलुङ्गे पुल निर्माणको लागि ठेक्का बन्दोबस्त गरिएको छ। ८ सय वटा नयाँ झोलुङ्गे पुलको विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयार गरिएको छ।

रिडीको सङ्गम पुल र त्रिवेणीको वाल्मीकि आश्रम जाने झोलुङ्गेपुल निर्माण सम्पन्न गरिएको छ। पहिचान भएका १ सय ४३ तुइनमध्ये हालसम्म १ सय ४१ वटा तुइन झोलुङ्गे पुलद्वारा विस्थापित गरिएको छ।

ग्रामीण पहुँच कार्यक्रमअन्तर्गत मुगु-हुम्ला लिङ्क रोडको १३.५ कि.मि. सडक निर्माण सम्पन्न गरिएको छ। सडक रेखाङ्कनमा पर्ने ४ वटा पुलहरूको डेक स्ल्याव निर्माण कार्य भइरहेको छ। स्थानीयस्तरका सडकपुल तथा सामुदायिक पहुँच सुधार परियोजनाअन्तर्गत स्थानीयस्तरका ३० वटा सडकपुल निर्माण सम्पन्न भएको छ। नयाँ ५० वटा सडकपुलको विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयार गरिएको छ।

स्थानीय तह प्रशासकीय भवन पूर्वाधार विकास कार्यक्रमअन्तर्गत स्थानीय तहको प्रशासकीय भवन पूर्वाधार विकास कार्यक्रम सञ्चालन कार्यविधि, २०७८ स्वीकृत भई १ सय ४४ वटा स्थानीय तहलाई बजेट बाँडफाँट गरिएको छ। ५० वटा नयाँ भवनको निर्माण सुरु भएको छ। २० वटा क्रमागत भवनको निर्माण सम्पन्न गरिएको छ।

प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई उपलब्ध गराउने वित्तीय समानीकरण अनुदान तथा राजस्व बाँडफाँट अन्तर्गतको न्यूनतम अनुदानसम्बन्धी सैद्धान्तिक आधार र अभ्याससम्बन्धी, स्थानीय तहबाट हुने सेवा प्रवाहको लागत तथा खर्चको आवश्यकतासम्बन्धी, नेपाल सरकारले प्रदेश तथा स्थानीय सरकारलाई प्रदान गर्ने सशर्त अनुदानको आधार तथा सोको कार्यान्वयनसम्बन्धी, नेपाल सरकारले प्रदेश तथा स्थानीय सरकारलाई र प्रदेश सरकारले स्थानीय सरकारलाई प्रदान गर्ने सशर्त अनुदानको आधार निर्धारण तथा सोको कार्यान्वयनसम्बन्धी, समष्टिगत आर्थिक सूचकहरूको विश्लेषण तथा सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहले लिनसक्ने आन्तरिक ऋणको सीमासम्बन्धी, प्रदेश तथा स्थानीय तहमा प्राकृतिक स्रोतको उपयोग र परिचालनबाट वातावरणमा परेको प्रभावसम्बन्धी एवं प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई उपलब्ध गराउने वित्तीय समानीकरण अनुदान तथा राजस्व बाँडफाँट अन्तर्गतको न्यूनतम अनुदानसम्बन्धी सैद्धान्तिक आधार तथा अभ्याससम्बन्धी र नेपालमा पानी तथा अन्य प्राकृतिक स्रोतहरूबाट हालसम्म उठेका र भविष्यमा प्राप्त हुनसक्ने रोयल्टी लगायतका विषयमा अध्ययन सम्पन्न गरिएको छ।

(ग) सामाजिक र सांस्कृतिक रूपान्तरणसम्बन्धी नीति

सम्पादन गरिएका प्रमुख कार्यहरू र प्राप्त उपलब्धिहरू

विभिन्न जातजाति र समुदायको भाषा, लिपि, संस्कृति, साहित्य, कला, चलचित्र र सम्पदाको संरक्षण र विकास एवं बहुभाषिक नीति अवलम्बन सम्बन्धमाः

प्रदेश नम्बर १ को विराटनगर र कर्णाली प्रदेशको वीरेन्द्रनगर सुर्खेतमा सरकारी कामकाजको भाषा सिफारिससम्बन्धी प्रादेशिक भाषा सङ्गोष्ठी सम्पन्न भएको छ। भाषिक सर्वेक्षणसम्बन्धी अवधारणा पत्र तयार गरिएको छ।नमोबुद्ध नगरपालिकामा भाषिक सर्वेक्षणका लागि विज्ञ/सल्लाहकारमार्फत तयार भएको प्रश्नावली लिई भाषा सर्वेक्षण फारम भरी तथ्याङ्क सङ्कलन कार्य सम्पन्न भएको छ। भाषा ऐनको प्रारम्भिक मस्यौदा तयार भएको छ। अन्तर्राष्ट्रिय आदिवासी भाषा कार्यक्रमअन्तर्गत विभिन्न भाषाविद्‌हरूको लेखहरू सङ्कलित भाषालोक प्रकाशन भएको छ। भाषापरिवार विज्ञसूची व्यवस्थापन कार्यक्रमअन्तर्गत ४ वटा भाषापरिवार र भाषापरिवार नखुलेको सहित व्यक्तिगततर्फ जम्मा ९५ भाषाको र संस्थागततर्फ जम्मा ४३ संस्था सूचीकृत भएका छन्।

राष्ट्रिय जनगणना, २०६८ को तथ्याङ्कको आधारमा सातवटै प्रदेशहरूमा बोलिने भाषाहरूको भाषिक तथ्याङ्क तयार भएको छ। अन्तर्राष्ट्रिय मातृभाषा दिवसका सन्दर्भमा अनलाइनमार्फत मातृभाषाको संरक्षण, संवर्द्धन र विकासमा केन्द्रित भई विज्ञ तथा सल्लाहकारहरूको सहभागितामा अन्तरक्रिया कार्यक्रम सम्पन्न भएको छ। शास्त्रीय भाषा (भोट, पालि र संस्कृत) सम्बन्धी अध्ययन प्रस्तावना तयार गरी अनुसन्धानका लागि सामग्री समेत विकास गरिएको छ। कैलाली र बर्दिया जिल्लामा राजी जातिको पेसा र भाषिक अन्तरसम्बन्धको बारेमा स्थलगत अध्ययन तथा तथ्याङ्क सङ्कलन गरी विज्ञमार्फत प्रतिवेदनसमेत प्राप्त भएको छ।विद्यालयमा शास्त्रीय भाषाअन्तर्गत संस्कृत भाषाको प्रयोग, विस्तार र सम्भावनाबारे यथार्थ जानकारी प्राप्त गर्न विज्ञमार्फत नवलपरासी जिल्लाको त्रिवेणीधाम र शाश्वतधाममा स्थलगत अध्ययन, तथ्याङ्क सङ्कलन गरी प्रतिवेदन समेत प्राप्त भएको छ।विद्यालयमा शास्त्रीय भाषाअन्तर्गत भोट र पालि भाषाको प्रयोग विस्तार र सम्भावनाबारे पोखरा महानगरको हेम्जा र रूपन्देही जिल्लाको लुम्बिनीमा अध्ययन अनुसन्धान गरी विज्ञ मार्फत प्रतिवेदन प्राप्त भएको छ।

जुम्ला जिल्लाको सिन्जामा सिन्जाली/खस भाषाको वर्ण सत्यापनसम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान कार्य सम्पन्न भएको छ। बालुङ, सेर्के र सिन्जाली/खस भाषाका वर्ण निर्धारण, क्षेत्तेली भाषाको शब्द सङ्कलन, पुमा भाषाको पाठ सङ्कलन, नेवाहाङ्ग भाषाको भाषिक इतिहास

लेखन, सुनुवार भाषाको शब्दकोश निर्माण तथा बज्जिका र मगर ढुट भाषाको व्याकरण निर्माणसम्बन्धी मस्यौदा प्रतिवेदनहरू विज्ञद्वारा मूल्याङ्कन गराई प्राप्त सुझावसमेत समेटिएका प्रतिवेदनहरू मूल्याङ्कन समितिमा पेस भई स्वीकृत भएको छ। मेचे, थामी भाषाको शब्दकोश र दुरा भाषाका शब्दकोषहरू एवं व्याकरणका साथै जुम्ली खस भाषाको व्याकरण प्रतिवेदनहरूको अन्तिम मूल्याङ्कन सम्पन्न भएको छ।

आदिवासी/जनजाति उत्थान राष्ट्रिय प्रतिष्ठानबाट प्रतिष्ठानको आर्थिक सहयोगमा ताजपुरिया, राई, थारु, मगर, दुरा, राजवंशी र जिरेल जातिको संस्थागत भवन निर्माण कार्य सम्पन्न गरिएको छ। प्रतिष्ठानद्वारा अनुसन्धान गरी तयार गरिएको ताङवे र सुरेल जातिको जातीय चिनारी प्रकाशन गरिएको छ। त्यसैगरी उँराव, राजवंशी, राई, मगर, गुरुङ, माझी, छन्त्याल, सुनुवार र नेवार जातिका विभिन्न १५ वटा कृति, ग्रन्थ साहित्यहरू प्रकाशन भएका छन्। आदिवासी जनजातिहरूको भाषा लिपि, संस्कार संस्कृतिसम्बन्धी अध्ययन र आदिवासी जनजातिहरूको प्रथाजनिक कानूनहरूसम्बन्धी अध्ययन तथा अनुसन्धान कार्य सम्पन्न भएको छ। इलाम, धनुषा, स्याङ्जा, झापा, दोलखा, मुस्ताङ, रोल्पा र दार्चुला जिल्लाका विभिन्न आदिवासी जनजातिहरूको परम्परागत पेशा व्यवसाय प्रवर्द्धनसँग सम्बन्धित तालिमहरू सञ्चालन भएका छन्।

विभिन्न ७ वटा (राजवंशी, थारु, गुरुङ, लिम्बू, किराँत, मगर र गन्गाइ) आदिवासी जनजातिहरूको मूर्त/अमूर्त संस्कृतिहरूलाई छायाङ्कन गरी वृत्तचित्र तयार गर्ने कार्य सम्पन्न भएको छ। अन्तर्राष्ट्रिय मातृभाषा दिवसको अवसरमा विभिन्न मातृभाषी कविहरूमार्फत २२ वटा मातृभाषाहरूमा कविता लेखन गरी वाचन गरिएको छ। मातृभाषा शिक्षा प्रवर्द्धन तथा प्रशिक्षण कार्यक्रमअन्तर्गत तीन गाउँले थकाली, दुरा र भुजेल जातिको मातृभाषा साक्षरता तथा प्रशिक्षण कार्यक्रम सम्पन्न भएको छ। सरकारी कामकाजको भाषाको रूपमा मातृभाषा कार्यान्वयनका चुनौती र सम्भावना विषयक कार्यशाला गोष्ठी सम्पन्न भएको छ। ३६ वटा किराँती भाषाहरूको साझा वर्ण समायोजन गरी सोको आधारमा किराँत सिरिजङ्गा लिपि अभिलेखन कार्य सम्पन्न गरिएको छ। लोपोन्मुख तथा अतिसीमान्तकृत २२ वटा समुदायको संस्थागत विकासको लागि उनीहरूको कार्यालय सञ्चालन गर्न प्रतिष्ठानद्वारा मासिक रु.६ हजारका दरले आर्थिक सहयोग उपलब्ध गराइएको छ।

आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा राउटे, कुसुन्डा, राजी, कुशवाडिया, हायु, सुरेल, वनकरिया, मेचे, किसान, लेप्चा, माझी, बोटे, चेपाङ, धानुक, सन्थाल, झागड, सियार, ल्होमी, थुदाम, बराम,

दनुवार र थामी जातिहरूले उक्त सहयोग प्राप्त गरेका छन्। लोकसेवा आयोग पूर्व तयारी कक्षा सञ्चालन गरी १ सय ७० शाखा अधिकृत र १ सय ३० जना ना.सु. गरी जम्मा ३ सय जना आदिवासी जनजातिहरूलाई प्रशिक्षण तालिम दिइएको छ। विगत वर्षहरूमा यस प्रकारको प्रशिक्षण तालिमबाट १८ जनाले लोकसेवा आयोगको विभिन्न तहको परीक्षामा नाम निकाल्न सफल भएका छन्। नेपाल टेलिभिजनबाट प्रसारण हुने समावेशी कार्यक्रममा तामाङ, गुरुङ र उर्दू ३ भाषा थप गरी ९ भाषामा कार्यक्रम उत्पादन र प्रसारण भइरहेको छ। गोरखापत्र संस्थानले गोरखापत्र दैनिकमा विभिन्न ३८ भाषाका समावेशी पृष्ठ प्रकाशन गरिरहेको छ।

संस्कृतिसम्बन्धी

प्रतिलिपि अधिकार ऐन, २०५९ लाई संशोधन गर्न बनेको विधेयक र अभिलेख संरक्षण ऐन, २०४६ लाई संशोधन गर्न बनेको विधेयक राष्ट्रिय सभामा पेस गरिएको छ। सामाजिक विविधताको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्न नयाँ राष्ट्रिय संस्कृति संरक्षण तथा प्रवर्द्धन नीतिको मस्यौदा तयार गर्ने कार्यअन्तर्गत संस्कृति प्रवर्द्धन नीतिको मस्यौदा तयार भई सरोकारवाला निकायहरूबाट राय/सुझाव सङ्कलन पश्चात् परिमार्जनको प्रक्रियामा रहेको छ। प्राचीन स्मारक संरक्षण ऐन, २०१३ छैटौं संशोधनको प्रक्रियामा रहेको छ। विभिन्न मन्दिर गुम्बा, मदरसा लगायत ऐतिहासिक पुरातात्त्विक वस्तुहरूको पुनर्निर्माण, अध्ययन, संरक्षण, गुरुयोजना तर्जुमा लगायतका कार्यहरू सम्पन्न भएका छन्।

बौद्ध दर्शन प्रवर्द्धन तथा गुम्बा विकास समिति, पाथिभरा क्षेत्र विकास समिति, बौद्धनाथ क्षेत्र विकास समिति, मनकामना क्षेत्र विकास समिति, देवघाट क्षेत्र विकास समिति, बृहत् वराह क्षेत्र विकास समिति, हलेसी महादेवस्थान विकास समिति, तारागाउँ विकास समिति, नेपाल पञ्चाङ्ग निर्णायक समिति, नारायणहिटी दरबार सङ्ग्रहालय तथा गणतन्त्र स्मारक व्यवस्थापन तथा सञ्चालन विकास समितिहरूबाट त्यस क्षेत्रको पूर्वाधार विकास संरक्षणलगायतका काम सम्पन्न गरिएको छ। भूकम्पबाट क्षति पुगेका ऐतिहासिक एवं पुरातात्त्विक ६ सय ७३ वटा सम्पदाहरू पुनर्निर्माण भएका छन्।

पुरातात्त्विक स्थल संरक्षण

सुनसरीस्थित वराहक्षेत्रका सम्पदा संरक्षण, खोटाङ्ग जिल्ला दिप्रुङ्ग गाउँपालिका वडा नं. १ खमारेस्थित जलेश्वर महादेव मन्दिर संरक्षण, मोरङ्ग भेडीयारीस्थित विराट राजाको दरबार

संरक्षण, महोत्तरी जिल्ला बलवा नगरपालिकास्थित लक्ष्मीनारायण मन्दिर संरक्षण, महोत्तरी जिल्लास्थित रानी रतवारामठ संरक्षण, बारास्थित रानीबास मठ संरक्षण, सर्लाही मूर्तियामा उत्खननबाट प्राप्त शिव मन्दिर पुनर्निर्माण, मुक्तिनाथ मन्दिर परिसरको ज्वालामाई मन्दिर संरक्षण, नवलपरासी सिक्रौलीमा उत्खननबाट प्राप्त शिव मन्दिर पुनर्निर्माण, कास्की जिल्ला अर्मलास्थित लक्ष्मीनारायण मन्दिर संरक्षण, प्यूठान जिल्लास्थित स्वर्गद्वारी मन्दिर तथा यज्ञशाला संरक्षण, दाङ् जिल्लास्थित रतननाथ मन्दिर संरक्षण, दैलेख जिल्लास्थित नाभीस्थान परिसरको सत्तल संरक्षण, खप्तडक्षेत्रमा रहेको शिव मन्दिर र परिसर संरक्षण लगायत १ सय ३२ वटा सम्पदा संरक्षणको कार्य सम्पन्न गरिएको छ।

विश्व सम्पदास्थल संरक्षण

कपिलवस्तु तिलौराकोट पुरातात्त्विक क्षेत्रलाई संरक्षित स्मारक क्षेत्र घोषणा गरिएको छ। कपिलवस्तु तिलौराकोट पुरातात्त्विक स्थलमा भएका निजी स्वामित्वका करिब १ सय २५ बिघा जग्गा र ३१ वटा घरमध्ये ३५ बिघा जमिन र ३१ वटा घर अधिग्रहण गरिएको छ । कपिलवस्तु तिलौराकोटलाई विश्व सम्पदासूचीमा समावेश गर्न निर्देशन समिति बनाई अन्तर्राष्ट्रिय कार्यशाला आयोजना गरी प्रारम्भिक नोमिनेसन डोसियर तयार गर्ने कार्य अगाडि बढेको छ।

भूकम्पपछिको पुनर्निर्माण कार्यक्रम

विक्रम संवत् २०७२ मा आएको भूकम्पबाट प्रभावित ३१ जिल्लामध्ये २९ जिल्लामा रहेका ऐतिहासिक, पुरातात्त्विक र सांस्कृतिक महत्त्वका ९ सय २० वटा सम्पदाहरू क्षतिग्रस्त भएकामा ६ सय ७३ वटा सम्पदाहरूको संरक्षण तथा पुनर्निर्माण कार्य सम्पन्न भएका छन्। क्षतिग्रस्त सांस्कृतिक सम्पदाहरूको मौलिक स्वरूपलाई यथावत् कायम राखी पुरातत्त्व विभाग, राष्ट्रिय पुनर्निर्माण प्राधिकरण लगायत विदेशी तथा स्वदेशी संघसंस्था समेत सहभागी भई पुनर्निर्माण कार्य अगाडि बढाइएको छ।

अभिलेख संरक्षण

राष्ट्रिय अभिलेखालयको पहलमा भूकम्पबाट क्षति भएका स्मारकहरूबाट २ सय ५४ थान अभिलेखको लगत सङ्कलन, ३ हजार ५ सय पाना र १ हजार ८४ थान ताडपत्र अभिलेखहरूको वैज्ञानिक संरक्षण, २ थान ग्रन्थ सम्पादन, १ सय २० थान परराष्ट्र मन्त्रालयका नक्सा डिजिटाइजेशन, २ सय ५० थान शिलालेख उतारहरू लिप्यान्तर र

भाषान्तर, ७ सय थान बृहत् आध्यात्मिक परिषद्को अभिलेख संरक्षण तथा सूचीकरण, १ लाख ३२ हजार ६ सय ४ इमेज Microfilm scanning and digitization र २ लाख २५ हजार Image Management जस्ता कामहरू सम्पादन गरिएका छन्। पुरातात्त्विक सम्पदाको संरक्षणसम्बन्धमा सातवटै प्रदेशमा विभिन्न अध्ययन, अनुसन्धान, उत्खनन तथा संरक्षण कार्यहरू भएका छन्।

राष्ट्रिय सम्पदाको रूपमा रहेका कला, साहित्य र सङ्गीतको विकास

नेपाल ललितकला प्रज्ञा प्रतिष्ठानबाट कला कृतिहरूको प्रवर्द्धन र कलाकारहरूलाई प्रोत्साहन गर्न राष्ट्रिय ललितकला महोत्सव, २०७८ सम्पन्न भएको छ। प्रज्ञा प्रतिष्ठानबाट विभिन्न भाषाभाषी, साहित्य, कलालगायतका क्षेत्रमा पुस्तक प्रकाशन, विभिन्न राष्ट्रिय पुरस्कार वितरण, गोष्ठी तथा सभा सम्मेलन सम्पन्न भएको छ।

विभिन्न कार्यक्रमहरूको आयोजनापूर्वक सांस्कृतिक संस्थानको स्वर्ण महोत्सव सम्पन्न गरिएको छ । नेपाल सङ्गीत तथा नाट्य प्रज्ञा प्रतिष्ठानको विभिन्न गतिविधि समेटेर प्राज्ञिक संसार बुलेटिनको प्रथम र दोस्रो अङ्क प्रकाशन गरिएको छ। सङ्गीत, नाटक तथा नृत्यविधाका विभिन्न शोधमूलक लेखरचना सहितको अर्धवार्षिक प्रकाशन 'रङ्गराग' को प्रथम अङ्क प्रकाशन र दाङ्गदेखि कैलालीसम्मका डगौरा थारु समुदायको अनुसन्धानात्मक कृति प्रकाशन गरिएको छ।

(घ) अर्थ, उद्योग र वाणिज्यसम्बन्धी नीति

सम्पादन गरिएका प्रमुख कार्यहरू र प्राप्त उपलब्धिहरू

सार्वजनिक खर्चलाई मितव्ययी एवं प्रभावकारी बनाउने मापदण्ड,२०७८ स्वीकृत गरी कार्यान्वयनमा ल्याइनुका साथै आयोजनाको बहुवर्षीय ठेक्कासम्बन्धी मापदण्ड, २०७७ मा संशोधन गरिएको छ। पुँजीगत खर्च वृद्धिका लागि मासिक लक्ष्य विभाजन गरी कार्यान्वयनको व्यवस्था मिलाइएको छ। स्थानीय तहबाट गरिने भुक्तानी विद्युतीय कोष हस्तान्तरणमार्फत गर्ने कार्यमा ३ सय २७ स्थानीय तहलाई आबद्ध गरिएको र सामाजिक सुरक्षा भत्ता वितरण प्रणालीलाई इलेक्ट्रोनिक फण्ड ट्रान्सफरमा आबद्ध गरी ७ लाख लाभग्राहीको खातामा सोझै रकम उपलब्ध गराउने व्यवस्था मिलाइएको छ। देशभरिका शिक्षकहरूको निवृत्तिभरण अधिकारपत्र सम्बन्धित जिल्ला कोष लेखा नियन्त्रक कार्यालयबाट वितरण हुने व्यवस्था मिलाइएको छ। सरकारी सम्पत्ति तथा जिन्सी मालसामान लिलाम बिक्रीसम्बन्धी कार्यविधि, २०७९ तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ। वित्तीय व्यवस्थापन सूचना प्रणाली विकास गरिएको छ।

विद्युतीय सेवा कर सम्बन्धी कानूनी व्यवस्था गरी कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ। कनेक्ट आइ.पि.एस. मार्फत जतिसुकै रकम कर तिर्न सकिने व्यवस्था गर्नुका साथै २४ वटा प्रमुख भन्सार कार्यालयहरूमा भन्सार राजस्व भुक्तानीको लागि इ-भुक्तानी प्रणाली लागू गरिएको छ। छैटौं चरणको भन्सार सुधार तथा आधुनिकीकरण योजना कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ। अन्तःशुल्क स्टिकरमा क्युआर कोड लागू गरिएको छ। भन्सार मूल्याङ्कन निर्देशिका,२०६८ लाई खारेज गरी भन्सार मूल्याङ्कन निर्देशिका,२०७९ लागू गरिएको छ। गैर बासिन्दा व्यक्तिले प्रयोग गर्ने विद्युतीय सेवामा मूल्य अभिवृद्धि करसम्बन्धी कार्यविधि, २०७९ कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ। उद्योगले निकासी पैठारी सङ्केत नम्बर पाँच वर्षको लागि एकै पटक नवीकरण गर्न पाउने व्यवस्था कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ।

कोभिड १९ विरुद्धको खोप र स्थानीय तह निर्वाचनका लागि आवश्यक स्रोतको व्यवस्था गरिएको छ। सरकारी सम्पत्ति तथा जिन्सी मालसामानको लिलामी प्रक्रियामा थप सरलीकरण गर्नका लागि सरकारी सम्पत्ति तथा जिन्सी मालसामान लिलाम बिक्रीसम्बन्धी कार्यविधि,२०७९ लागू भएको छ। कार्यसम्पादन परिसूचक कार्यान्वयन निर्देशिका, २०७८, विद्युतीय सेवा करसम्बन्धी कार्यविधि, २०७९ कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ।

राजस्व

आर्थिक वर्ष २०७८/७९ को बजेटमा राजस्व सङ्कलनको लक्ष्य रु.११ खर्ब ८० अर्ब ६० करोड रहेकोमा रु.११ खर्ब १६ अर्ब ४१ करोड (अन्य प्राप्ति समेत) राजस्व सङ्कलन भएको प्रारम्भिक अनुमान छ। जुन लक्ष्यको ९४.५६ प्रतिशत हो। राजस्व सङ्कलन गत आर्थिक वर्षको सोही अवधिको तुलनामा १४.०६ प्रतिशतले बढी रहेको छ।

आन्तरिक राजस्व विभागअन्तर्गत देशभरमा ठूला करदाता कार्यालय १ वटा, मध्यमस्तरीय करदाता कार्यालय १ वटा, आन्तरिक राजस्व कार्यालय ४३ वटा र करदाता सेवा कार्यालय ३९ वटा गरी कुल ८४ वटा कार्यालय मार्फत सेवा प्रदान भइरहेको छ। नेपाल राष्ट्रिय एकद्वार प्रणालीमा विभिन्न ४० वटा निकायहरूसँग आबद्धता कायम गरिएको छ। काठमाण्डौंको चोभारस्थित चोभार सुक्खा बन्दरगाह भन्सार कार्यालय र भैरहवास्थित गौतम बुद्ध अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थलमा भन्सार कार्यालय सञ्चालनमा ल्याइएको छ।

प्रत्येक वर्ष करदाताको खरिद बिक्री खाता प्रमाणित गर्ने व्यवस्थालाई संशोधन गरी करदाता स्वयंले प्रमाणित गर्ने व्यवस्था गरिएको छ। डे०१/ डे०२ विवरण पेस गर्ने बक्यौता नरहेका करदाताले पेस गरेको आय विवरणअनुसारको कर चुक्ता प्रमाणपत्र स्वचालित प्रणालीबाट करदाता स्वयंले लिन पाउने व्यवस्था कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ। दर्ता गर्दा One Time Password प्रणाली विकास गरी वास्तविक करदाता पहिचान गर्ने व्यवस्था गरिएको छ।

मोबाइलमा SMS तथा इमेलबाट PAN दर्ताको जानकारी दिने प्रणालीको विकास गरी कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ। व्यक्तिगत स्थायी लेखा नम्बर विभागको अनलाइन सिष्टमबाट लिन मिल्नेगरी प्रणालीको विकास गरी कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ।

राजस्व व्यवस्थापन सूचना प्रणालीमा विद्युतीय भुक्तानीसम्बन्धी सेवा प्रदायक संस्थालाई आबद्ध गर्ने निर्देशिका, २०७७ बमोजिम राजस्व सङ्कलन गर्ने थप बैंक नेपाल इन्भेष्टमेन्ट बैंक लिमिटेड र थप भुक्तानी सेवा प्रदायक संस्था iCash लाई RMIS मा आबद्धताका लागि स्वीकृति दिइएको छ। Revenue Portal, MFMIS र FMIS प्रणालीहरूमा SMS सेवा मार्फत सेवा प्रदायकहरूको User Registration, password reset र user creation को कार्य र SuTRA प्रणालीमा भुक्तानीका लागि OTP सेवा तथा मोबाइल नम्बर परिवर्तनको जानकारी SMS सेवा मार्फत गराउन थालिएको छ। Revenue Portal सञ्चालन गरी Connect IPS का साथै अन्य भुक्तानी सेवा प्रदायक संस्थाहरू (e-Sewa र Khalti) लाई राजस्व व्यवस्थापन

सूचना प्रणालीमा आबद्ध गरिएको छ। राजस्व परिचालन सम्बन्धमा हासिल भएका उपलब्धिहरूलाई तल तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका १ : मुलुकको समग्र राजस्व परिचालनको अवस्था

तुलनात्मक विवरण (रु. करोडमा)				
शीर्षक	**आर्थिक वर्ष २०७६/७७ को असुली**	**आर्थिक वर्ष २०७७/७८ को असुली**	**आर्थिक वर्ष २०७८/७९ को असुली**	**गत आर्थिक वर्षको तुलनामा वृद्धि (%)**
भन्सार महसुल	१३७९९.०३	२२,३८६.२१	२४,१७८.११	८.००
मूल्य अभिवृद्धि कर	२२४०१.६५	२८,२०१.९१	३१,४२७.९१	११.४४
उत्पादन, बिक्री, सेवा	*९८२०.९७*	*११,६५३.५७*	*११,५८४.१९*	*(0.६0)*
पैठारी	*१२५८०.६८*	*१६,५४८.३४*	*१९,८४३.७२*	१९.९१
अन्तःशुल्क	१००६२.६९	१३,३७८.०५	१६,६७७.७७	२४.६७
आन्तरिक उत्पादन	*६४९७.९८*	*८,१५८.५५*	*१०,९३८.९७*	३४.०८
पैठारी	*३५६४.७१*	*५,२१९.५०*	*५,७३८.८१*	९.९५
शिक्षा सेवा शुल्क	५८.३८	३६.७६	१२४.०९	२३७.५७
आयकर	२१९७४.१२	२३,००७.७३	२६,००८.५४	१३.०४
अन्य कर	१७०९.६८	-	–	-
कर राजस्व जम्मा	७०००५.५५	८७,०१०.६६	९८,४१६.४२	१३.११
गैर कर जम्मा	९३६९.१२	६,८२१.४४	८,३७९.४४	२२.८४
कुल राजस्व जम्मा	७९३७४.६६	९३,८३२.११	१०६,७९५.८६	१३.८२
अन्य प्राप्ति	४७५६.५८	४,०४३.३०	४,८४५.९१	१९.८५
जम्मा राजस्व/प्राप्ति	८४१३१.२४	९७,८७५.४१	१११,६४१.७७	१४.०७

स्रोतः अर्थ मन्त्रालय

सार्वजनिक खर्च

राज्यका निर्देशक सिद्धान्त र नीतिले निर्दिष्ट गरेबमोजिम नीति, कार्यक्रम र आयोजनाहरू समावेश गरी आर्थिक वर्ष २०७८/७९ को बजेट तथा कार्यक्रमलाई कार्यान्वयन गरिएको छ। यस आर्थिक वर्षका लागि रु.१६ खर्ब ३२ अर्ब ८३ करोड बजेट प्रस्ताव गरिएकोमा रु.१२ खर्ब ९६ अर्ब २४ करोड खर्च भई लक्ष्यको तुलनामा ७९.३९ प्रतिशत प्रगति भएको छ। कुल खर्चमध्ये, चालु खर्चतर्फ रु.९ खर्ब ६१ अर्ब ४७ करोड, पुँजीगत खर्चतर्फ रु.२ खर्ब १६ अर्ब ३७ करोड र वित्तीय व्यवस्थातर्फ रु.१ खर्ब १८ अर्ब ३९ करोड खर्च भएको छ। सार्वजनिक खर्चको यथार्थ विवरण तल तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका २ : समग्र बजेट खर्चको यथार्थ विवरण

(रु. अर्बमा)

शीर्षक	आर्थिक वर्ष २०७६/७७	आर्थिक वर्ष २०७७/७८	आर्थिक वर्ष २०७८/७९	गत आर्थिक वर्षको तुलनामा वृद्धि (%)
कुल सरकारी खर्च	१०९४	११८१	१२९६	९.७६
चालु खर्च	७८६	८५२	९६१	१२.८९
पुँजीगत खर्च	१९१	२२८	२१६	(५.२६)
वित्तीय व्यवस्था	११६	१०१	११८	१७.२४

***स्रोतः** अर्थ मन्त्रालय*

बीमा

बीमासम्बन्धी नीतिगत एकरूपताका लागि नयाँ राष्ट्रिय बीमा नीति, २०७९ को मस्यौदा तर्जुमा गरिएको छ। नेपाल पुनर्बीमा कम्पनी लिमिटेडका कर्मचारी सेवा शर्त विनियमावलीहरू संशोधन गरिएको छ। वैदेशिक रोजगारमा संलग्न व्यक्ति सञ्चित लगानी कोष नियमावली, २०७८ स्वीकृतिको लागि पेस भएको छ।

बैंक तथा वित्तीय संस्था

नोट धुल्याउने नियमावली,२०७८ स्वीकृत भई कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ। नेपाल बैंक लिमिटेड, नेपाल धितोपत्र बोर्ड, कर्मचारी सञ्चय कोष, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक लिमिटेड लगायतका विभिन्न सार्वजनिक संस्थान/निकायहरूका कर्मचारी सेवा शर्त विनियमावलीहरू

संशोधन गरिएको छ। आर्थिक वर्ष २०७८/७९ को अन्त्यसम्ममा ७५२ स्थानीय तहमा बैंक स्थापना भइसकेका छन् । बझाङ्गको साइपाल गाउँपालिकामा मात्र बैंक स्थापना हुन बाँकी रहेको छ ।

नेपाल स्टक एक्सचेन्ज लिमिटेडको प्रबन्धपत्र नियमावली संशोधन गरिएको छ। खुल्ला प्रतिस्पर्धाबाट नेपाल धितोपत्र बोर्डका अध्यक्ष, नेपाल स्टक एक्सचेन्ज लिमिटेड र निक्षेप तथा कर्जा संरक्षण कोष लिमिटेडका प्रमुख कार्यकारी अधिकृतको लागि उम्मेदवार छनौट गरी नियुक्ति गरिएको छ। सार्वजनिक संस्थानहरूको भौतिक, वित्तीय र आर्थिक अवस्थाको वस्तुगत र तथ्याङ्कीय जानकारी प्रदान गर्न वार्षिक स्थिति समीक्षा, २०७९ प्रकाशन भएको छ। विशाल बजार कम्पनी लिमिटेडको जमिनको मूल्याङ्कन गरी नेपाल सरकारको नाममा शेयर स्वामित्व कायम भएको छ।

सार्वजनिक ऋण

सार्वजनिक ऋण नीतिको मस्यौदा तयार भएको छ। यस वर्ष अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोषबाट Extended Credit Facility मार्फत नेपालको लागि अमेरिकी डलर ३९५.९ मिलियन अर्थात् करिब रु. ४६ अर्ब ७० करोड बराबरको शून्य ब्याजदरको सहुलियतपूर्ण ऋण सहायता स्वीकृत भएको छ। नेपालको लोकतान्त्रिक प्रणाली सुदृढीकरण, सङ्घीयता कार्यान्वयन एवं समावेशी विकासका क्षेत्रमा विभिन्न आयोजना कार्यान्वयन गर्न संयुक्त राज्य अमेरिकाले रु. ७९ अर्ब ७१ करोड बराबरको अनुदान सहायता उपलब्ध गराएको छ। आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा रु. २ खर्ब ३१ अर्ब ३० करोड बराबरको आन्तरिक ऋण परिचालन गरिएको छ। सहुलियतपूर्ण कर्जाका लागि ब्याज अनुदान कार्यक्रमलाई निरन्तरता दिँदै आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्म १ लाख ४६ हजार ऋणीलाई २ सय २० अर्ब ऋण प्रवाह गरिएको छ। मुलुकको मुख्य आर्थिक परिसूचकहरूलाई तल तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका ३ : मुलुकको प्रमुख आर्थिक परिसूचकहरूको तुलनात्मक विवरण

शीर्षक	आर्थिक वर्ष २०७६/७७	आर्थिक वर्ष २०७७/७८	आर्थिक वर्ष २०७८/ ७९	पछिल्लो आर्थिक वर्षको तुलनामा वृद्धि दर (%)
कुल निर्यात (रु.अर्ब)	९७.७१	१४१.१२	२००.०३	४१.७४
कुल आयात (रु.अर्ब)	११९६.८०	१५३९.८४	१९२०.४५	२४.७१
व्यापार घाटा (रु.अर्ब)	१०९९.९	१३९८.७१	१७२०.४२	२७.१६
शोधनान्तर स्थिति (रु.अर्ब)	२८२.४१	(१५.१५)	(२६९.८१)	
विदेशी विनिमय सञ्चित (रु.अर्ब)	१४०१.८४	१३९९.०३	१२१५.८०	(१३.०९)
मुद्रास्फीति (%)	६.१५	४.१९	८.०८	
नेप्से परिसूचक	१३६२.४	२८८३.४	२००९.५	
विप्रेषण आप्रवाह (रु.अर्ब)	८७५.३	८७१.०८	१००७.३१	१५.६४

स्रोतः अर्थ मन्त्रालय

सहकारी

विद्यमान सहकारी नीतिमा पुनरावलोकन तथा समयानुकूल परिमार्जनका लागि राष्ट्रिय सहकारी नीति, २०६९ परिमार्जन कार्यदल गठन गरी नीतिको प्रारम्भिक मस्यौदा तयार भएको छ। सहकारी प्रशिक्षण तथा अनुसन्धान केन्द्रको कार्य सञ्चालन (पहिलो संशोधन) कार्यविधि, २०७८ स्वीकृत भएको छ। सहकारी संस्थाको प्रवर्धन तथा व्यवसाय विस्तारका लागि नेपाल सरकारबाट प्रदान गरिने अनुदानलाई सरल, पारदर्शी र प्रभावकारी तुल्याउन सहकारी संस्थालाई अनुदान सुविधा प्रदान गर्ने कार्यविधि, २०७८ स्वीकृत भएको छ। राष्ट्रिय सहकारी विकास बोर्डमा सह-अध्यक्ष, सदस्य-सचिव तथा सदस्यहरू नियुक्ति तथा मनोनयनसम्बन्धी (पहिलो संशोधन) मापदण्ड, २०७८ जारी भएको छ। सहकारी संघसंस्थामा सुशासन प्रवर्धनका लागि ३५ बुँदे एकीकृत निर्देशन, २०७९ जारी गरिएको छ।

नेपाल सरकार र संयुक्त राष्ट्रसंघीय विकास कार्यक्रमको सहकार्यमा सञ्चालित सहकारी बजार विकास कार्यक्रम मार्फत ३ वटा तरकारी तथा फलफूल संकलन केन्द्र, २ वटा बजार भवन निर्माण कार्य सम्पन्न भई ५ वटा सहकारी बजार भवन निर्माण कार्य सुरु गरिएको र सहकारी संस्थाहरूलाई ढुवानीका लागि २० वटा सवारी साधन उपलब्ध

गराइएको छ। सहकारी बजार व्यवस्थित रूपमा सञ्चालन गर्ने सहकारी बजार नमूना कार्यविधि तयार भएको छ। सहकारी विकास बोर्ड ऐन संशोधनका लागि प्रक्रिया अघि बढाइएको छ। सहकारी क्षेत्रको नियमन, क्षमता अभिवृद्धि, सहकारीमा सुशासन प्रवर्द्धन, सहकारी क्षेत्रको सहभागिता तथा विकास मार्फत तीव्र आर्थिक वृद्धि हासिल गर्दै दिगो आर्थिक विकास गर्ने लगायतका विषय समेटी सहकारीसम्बन्धी सोचपत्रको प्रारम्भिक मस्यौदा तयार भएको छ।

सम्पत्ति शुद्धीकरण निवारणसम्बन्धी सहकारी संघ संस्थालाई जारी गरिएको (तेस्रो संशोधन), निर्देशन, २०७९ स्वीकृत भएको छ। बचत तथा ऋण विषयगत संस्थाको सञ्चालनमा आइपर्ने सम्भावित जोखिमबाट संरक्षण गर्न स्थिरीकरण कोष सञ्चालनमा आएको छ। सहकारी तथा गरिबीसम्बन्धी व्यवस्थापन सूचना प्रणालीमा तथ्याङ्क सम्पुष्टि, प्रविष्टि तथा प्रमाणीकरण गर्ने कार्यअन्तर्गत थप ३ हजार ४ सय १३ सहकारी संस्थाहरूलाई आबद्ध गरी १० हजार ८ सय ४१ पुऱ्याइएको छ। आर्थिक वर्ष २०७६/७७ मा १५ हजार, आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा १६ हजार र आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा १७ हजार गरी कुल ४८ हजार सहकारीमार्फत रोजगारी सृजना गर्ने लक्ष्य रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०७६/७७, २०७७/७८ र २०७८/७९ मा क्रमशः ६६ हजार, २२ हजार र ३ हजार ३ सय गरी जम्मा ९१ हजार ३ सय जनाले रोजगारी प्राप्त गरेका छन्। सहकारी क्षेत्रबाट आर्थिक वर्ष २०७६/७७, २०७७/७८ र २०७८/७९ सम्ममा कर्जा प्रवाह रु.४ खर्ब २६ अर्ब ३१ करोड, शेयर पूँजी रु.९४ अर्ब १२ करोड र कुल बचत रु. ४ खर्ब ७७ अर्ब ९९ करोड भएको देखिन्छ।

सहकारी बजार स्थापना तथा सहकारी शीत भण्डार निर्माणका सम्बन्धमा लक्ष्यअनुरूप प्रगति हासिल भएको छ। सहकारी नियमन, प्रवर्द्धन, प्रशिक्षणका साथै सहकारी संघसंस्थाका पदाधिकारी तथा कर्मचारीहरूको लागि सहकारी व्यवसाय प्रवर्द्धन, नेतृत्व विकास, प्रशिक्षक प्रशिक्षण लगायतका तालिमहरू सञ्चालन गरिएको छ। सहकारी मार्फत उद्यमशीलता विकास गर्न र स्वरोजगारी सृजना गर्न ८ सय २० जनालाई व्यवसाय प्रवर्द्धनसम्बन्धी विभिन्न किसिमका तालिम प्रदान गरिएको छ।

पुँजीबजार

पुँजीबजारका क्षेत्रमा देखिएका समस्याहरूको विश्लेषण गरी आवश्यक सुझाव पेस गर्न नेपाल सरकारको निर्णयानुसार सुझाव कार्यदल गठन भएको छ। उक्त कार्यदलको प्रतिवेदन अन्तिम चरणमा रहेको छ। निजीकरण गर्ने निर्णय भई हालसम्म पनि पूर्ण कार्यान्वयन हुन नसकेका नेपाल रोजिन एण्ड टर्पेन्टाइन, चिया विकास निगम, रघुपति जुट मिल लगायतका संस्थानहरूको समस्या समाधान गर्न सरोकारवाला मन्त्रालय/निकायहरूको प्रतिनिधित्वमा सुझाव कार्यदल गठन भएको छ। इकोनोमिक ल्याव स्थापना गरी कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ।

वैदेशिक सहायता

हरित उत्थानशील समावेशी विकासको अवधारणाअन्तर्गत यस अघिको ३ अर्ब २० लाख अतिरिक्त थप ४ अर्ब २० लाख अमेरिकी डलर सहायता उपलब्ध गराउने प्रतिबद्धतासहित अन्तर्राष्ट्रिय विकास साझेदारहरूबाट काठमाण्डौ घोषणापत्र जारी गरिएको छ। मिलेनियम च्यालेन्ज कर्पोरेशनमार्फत अमेरिकी सरकारबाट ट्रान्समिशन लाइन निर्माण र सडक स्तरोन्नतिका लागि प्राप्त हुने अनुदान रु.६० अर्बसम्बन्धी सम्झौता सङ्घीय संसदबाट अनुमोदन भएको छ। दोस्रो वित्तीय क्षेत्र विकास रणनीतिको मस्यौदा तर्जुमा गरिएको छ।

वैदेशिक लगानीमा सञ्चालन हुने विकास आयोजनामा विदेशी मुद्रा विनिमय दर जोखिम व्यवस्थापन गर्न कमर्सियल हेजिङ्ग सेवा सुरु गर्ने कार्यलाई सहजीकरण गर्न पुरानो हेजिङ्ग नियमावली, २०७५ लाई प्रतिस्थापन गरी नयाँ हेजिङ्ग नियमावली, २०७९ कार्यान्वयनमा आएको छ।

गैर आवासीय नेपाली

गैर आवासीय नेपाली र यस्ता नेपालीहरूबाट प्रवर्द्धित संस्थाले नेपाली बैङ्कमा अमेरिकी डलर, युरो, पाउण्ड स्टर्लिङ्ग, अष्ट्रेलियन डलर, क्यानेडियन डलर, जापानिज येन र चिनिया युआनमा मुद्दती एवं बचत खाता खोल्नसक्ने, विदेशी मुद्रामै आफ्नो बचत फिर्ता लैजान सक्ने एवं न्यूनतम ५ हजार अमेरिकी डलर वा सो बराबरको बचत गर्न सकिने व्यवस्था मिलाइएको छ। गैर बासिन्दा व्यक्तिले प्रयोग गर्ने विद्युतीय सेवामा मूल्य अभिवृद्धि करसम्बन्धी कार्यविधि, २०७९ कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ।

योजना तथा कार्यक्रमहरू र त्यसको कार्यान्वयन अवस्था

कृषि, पशु तथा बाली बीमा कार्यक्रमअन्तर्गत कृषि विकास बैंक, साना किसान लघुवित्त कम्पनी र निक्षेप तथा कर्जा सुरक्षण कोषमार्फत प्रिमियम रकम निकासा गरिएको छ। साथै, कृषि तथा पशुपन्छी बीमा कार्यक्रम, लेखा परीक्षण संस्था, सहुलियतपूर्ण कर्जा कार्यक्रमका लागि विनियोजित बजेटअनुसार कार्यक्रम सञ्चालन गर्न व्यवस्था मिलाइएको छ। आर्थिक ऐन, २०७८ ले प्रदान गरेका विभिन्न छुट सुविधाहरूको कार्यान्वयन गरिएको छ।

वित्तीय व्यवस्थापन सूचना प्रणाली निर्माण तथा विकास गरिएको छ। मन्त्रालयगत वित्तीय व्यवस्थापन सूचना प्रणाली (Ministerial Financial Information System-MFMIS) निर्माण तथा विकास गरिएको छ। SuTRA प्रणालीको थप स्तरोन्नति गर्दै यस प्रणालीमा खरिद व्यवस्थापन, तलबी प्रतिवेदन, बेरुजु विवरण दाखिला तथा बैङ्क हिसाव मिलान विवरण समावेश गरिएको छ। सरकारी भुक्तानी प्रणालीमा Electronic Fund Transfer (EFT) लागु गरिएको छ।

आर्थिक वर्ष २०७८/७९ को बजेट कार्यान्वयनलाई सहज बनाउन अन्य मन्त्रालय/निकायको अनुरोधमा आवश्यकतानुसार बजेटको प्रबन्ध गरिएको छ। मापदण्ड पूरा गरेका आयोजनाहरूलाई मात्र आयोजनाको बहुवर्षीय ठेक्का प्रयोजनका लागि स्रोत सहमति प्रदान गर्ने गरिएको छ। पुँजीगत खर्च वृद्धि गर्न मन्त्रालय एवं निकायहरूलाई मासिक लक्ष्य विभाजन गरी कार्य सम्पादन गर्न निर्देशन गरिएको छ।

आर्थिक सर्वेक्षण तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७८ तर्जुमा गरी लागु भएको छ। आयोजनाको बहुवर्षीय ठेक्कासम्बन्धी मापदण्ड, २०७७ मा समसामयिक संशोधन गरिएको छ। आयोजनाको बहुवर्षीय ठेक्कासम्बन्धी मापदण्ड, २०७७ भित्र पर्ने, कोभिड-१९ विरुद्धको खोप खरिद र स्वास्थ्य सामग्री खरिद गर्न एवं मध्यमकालीन खर्च संरचनाभित्रको आयोजना वा कार्यक्रम बजेटहरूलाई स्रोत सुनिश्चितता नदिने नीतिलाई कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ।

सार्वजनिक खर्चलाई मितव्ययी एवं प्रभावकारी बनाउने सम्बन्धी मापदण्ड, २०७८ स्वीकृत गरी कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ। वार्षिक स्वीकृत कार्यक्रमभित्र बजेट खर्च हुननसक्ने भएमा २०७८ चैत्र १५ गतेभित्र समर्पण गर्नुपर्ने कानूनी व्यवस्था कार्यान्वयन गरिएको छ। नयाँ ऐन, नियम तर्जुमा गर्नुपर्नेको हकमा साउनभित्र र विद्यमान कार्यविधि, निर्देशिका, मापदण्ड र मार्गदर्शन संशोधन र तर्जुमा गर्नुपरेमा असार मसान्तभित्र सम्पन्न गर्न आग्रह गरिएको छ।

मन्त्रालयगत बजेट सूचना प्रणालीमा समावेश भएका कार्यक्रम नै स्वीकृत कार्यक्रम हुने कानूनी व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइएको छ। मन्त्रालयगत बजेट सूचना प्रणालीमा कुनै संशोधन भएमा अर्थ मन्त्रालयको सहमति लिनुपर्ने र एउटै बजेट उपशीर्षकभित्रको क्रियाकलापको परिमाणात्मक लक्ष्य थपघट, खर्च शीर्षकको सुरु विनियोजनको २५ प्रतिशतसम्मको रकमान्तर र एउटै बजेट उपशीर्षकको रकम एक निकायबाट घटाई अर्को निकायमा थप गर्नुपरेमा कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालयको रोक्का पत्रको आधारमा क्रियाकलाप र परिमाण नघट्ने गरी कार्यक्रम संशोधन गर्न सकिने व्यवस्थालाई प्रणालीमा सुधार गरी कार्यान्वयन भएको छ। एकभन्दा बढी निकायबाट खर्च गर्नेगरी अबण्डामा रहेको रकम सम्बन्धित आर्थिक वर्षको असोज मसान्तभित्र बाँडफाँट गरिसक्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ।

आर्थिक वर्ष २०३१/३२ देखि आर्थिक वर्ष २०७७/७८ सम्मको प्रमुख समष्टिगत आर्थिक परिसूचकहरू अद्यावधिक भएको छ।सार्वजनिक ऋण नीतिको मस्यौदा तयार हुनुका साथै सरकारी ऋणपत्रको अभौतिकीकरण र दोस्रो बजार कारोबारसम्बन्धी अध्ययन प्रतिवेदनलाई अन्तिम रूप दिइएको छ। जलवायु कोषको रकम परिचालन गर्ने सम्बन्धी प्रतिवेदन तयार भएको छ। आर्थिक वर्ष २०७८/७९ को आर्थिक सर्वेक्षण प्रकाशन भएको छ। समसामयिक आर्थिक विषयहरू- स्वच्छ तथा वैकल्पिक ऊर्जा, सम्पत्ति शुद्धीकरण निवारण प्रणाली, प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानी, Inter-Regional Disparities विषयमा छलफल तथा नीति बहस कार्यक्रम आयोजना भएको छ। सामाजिक सुरक्षा तथा संरक्षण कार्यक्रम अध्ययनसम्बन्धी प्रारम्भिक प्रतिवेदन तयार भएको छ। अर्थ मन्त्रालयका महत्त्वपूर्ण १ लाख ६१ हजार ३ सय २६ दस्तावेजहरू डिजिटलाइजेसन गरिएको छ। मुलुकका महत्त्वपूर्ण आर्थिक परिसूचकहरूलाई तल तालिकाहरूमा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका ४ : महत्त्वपूर्ण आर्थिक परिसूचकहरू (१५औं योजनाको लक्ष्य अनुसार) को तुलनात्मक प्रगति

सूचक	एकाइ	लक्ष्य	उपलब्धि (आ. व. २०७८/७९)
सरकारी वित्त			
कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको अनुपातमा कुल राष्ट्रिय बजेट	प्रतिशत	४२.९	३३.६६
कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको अनुपातमा राजस्व	प्रतिशत	२८	२२.०१
कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको अनुपातमा न्यून वित्त	प्रतिशत	१०.३	-
कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको अनुपातमा चालु खर्च	प्रतिशत	१९.९	१९.८२
कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको अनुपातमा पुँजीगत खर्च	प्रतिशत	१७.४	४.४६
कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको अनुपातमा वित्तीय व्यवस्था	प्रतिशत	५.६	२.४४
कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको अनुपातमा आयकर	प्रतिशत	८.५	५.३६
अन्तर सरकारी वित्त-सङ्घीय विभाज्य कोषवाट प्रदेश तथा स्थानीय तहमा राजस्व बाँडफाँट (कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको अनुपातमा)	प्रतिशत	२.९	२.६२
कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको अनुपातमा सामाजिक सुरक्षामा विनियोजित राष्ट्रिय बजेट	प्रतिशत	१३	२.६३
कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको अनुपातमा प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानी	प्रतिशत	२.६	०.३७
बाली सुरक्षण प्रिमियम अनुदान	हेक्टर	११५३	१२५
लघु वित्त तथा विपन्न वर्ग कर्जा सुरक्षण	संख्या हजारमा	६००	१६४९

स्रोतः अर्थ मन्त्रालय

तालिका ५ : करदाता दर्ता अवस्था

दर्ताको प्रकार	आर्थिक वर्ष २०७६/७७ सम्म	आर्थिक वर्ष २०७७/७८	आर्थिक वर्ष २०७८/७९	वृद्धि (%)
व्यावसायिक स्थायी लेखा नम्बर	१३५८९३४	२४४६१५	२१०,९७९	३.७५
व्यक्तिगत स्थायी लेखा नम्बर	१९७३७५२	५१४४७२	५९७,६३८	१६.१७
करकट्टी गर्ने निकायले लिएको स्थायी लेखा नम्बर	५१०६	४८९३	८,०९८	६५.५०%
जम्मा स्थायी लेखा नम्बर	३३३७७२	७६३९८०	८१६,७१५	६.९०%
मूल्य अभिवृद्धि कर	२५५९६३	३७४८७	३०,५८९	-८.४०%
अन्तःशुल्क	९४२९२	१४७१३	१४,१८९	-३.५६%

स्रोतः अर्थ मन्त्रालय

तालिका ६ : विकास सहायता प्रतिबद्धता (रु. अर्बमा)

सहायता प्रतिबद्धता	आर्थिक वर्ष २०७६/७७	आर्थिक वर्ष २०७७/७८	आर्थिक वर्ष २०७८/७९
ऋण सहायता	१८९	१९७	१४४.६१
अनुदान सहायता	३०	२७	९३.३१
जम्मा	२१९	२२५	२३७.९२

स्रोतः अर्थ मन्त्रालय

तालिका ७ : आर्थिक वर्ष २०७८/७९ आषाढ मसान्तसम्मको सोधभर्नाको विवरण (रु. अर्बमा)

प्रकार	गत आर्थिक वर्षको अगाडि ल्याइएको	यस वर्षको खर्च	यस वर्षको प्राप्ति	बाँकी
अनुदान	११.५७	१४.८३	११.४०	१५.००
ऋण	१२.३७	४८.५९	५३.२५	७.७१
जम्मा	२३.९४	६३.४२	६४.६५	२२.७१

स्रोतः अर्थ मन्त्रालय

तालिका ८ : आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा प्रदेश र स्थानीय तहमा भएको वित्तीय हस्तान्तरणको विवरण

					रु.लाखमा
प्रदेश / स्थानीय तह	**समानीकरण अनुदान**	**सशर्त अनुदान**	**विशेष अनुदान**	**समपूरक अनुदान**	**जम्मा**
प्रदेश १	८५६७८	५९६७७	५९३३	११६४८	१६२९३६
मधेश प्रदेश	७३९३४	५५७५२	५८७९	३४६९	१३९०३४
बागमती प्रदेश	७८५९०	५७३४६	५५८४	५७४८	१४७२६८
गण्डकी प्रदेश	७४२२८	४१८४३	५४९०	८७३६	१३०२९७
लुम्बिनी प्रदेश	८०२५७	६२३०३	६३४९	७२१६	१५६१२५
कर्णाली प्रदेश	१०१४२१	३९८७७	६१३०	८१३५	१५५५६३
सुदूरपश्चिम प्रदेश	८५४४०	४१९३३	६१३५	१२२९४	१४५८०२
जम्मा	५७९५४८	३५८७३१	४१५००	५७२४६	१०३७०२५
स्थानीय तह जम्मा	९४५५७८	१७३४९८५	८३१०१	६६४८३	२८३०१४७
कुल जम्मा	१५२५१२६	२०९३७१६	१२४६०१	१२३७२९	३८६७१७२

स्रोतः अर्थ मन्त्रालय

तालिका ९ : आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा भएको राजस्व असुलीको आधारमा राजस्व तथा रोयल्टी बाँडफाँटको विवरण

रु.लाखमा

मूल्य अभिवृद्धि विवरण	**प्रदेश**	**स्थानीय तह**	**जम्मा**
मूल्य अभिवृद्धि कर बाँडफाँट	४४५३९३	४४५३९३	८९०७८५
अन्तःशुल्क बाँडफाँट	१४७५०८	१४७५०८	२९५०१६
राजस्व बाँडफाँट	५९२९००	५९२९००	११८५८०१
प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त रोयल्टी बाँडफाँट	१२३००	१२३००	२४६००
कुल	११,९८,१०१	११,९८,१०१	२,३९,६२,०२

स्रोतः अर्थ मन्त्रालय

उद्योग तथा वाणिज्य क्षेत्र

औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०७६ को अनुसूची-९ मा व्यवस्था भएको राष्ट्रिय प्राथमिकता प्राप्त उद्योगको सूची अन्तर्गत क्रमसङ्ख्या १५ र १६ मा औषधि र अक्सिजन उद्योग थप भएको छ। औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०७६ को अनुसूची-८ को क्रमसङ्ख्या ६५ मा लगानी (इन्भेष्टमेन्ट) कम्पनी समावेश गरी यस प्रकारको कम्पनी स्थापना गर्दा पालना गर्नुपर्ने विषय तथा शर्त तोकिएको छ। स्टाण्डर्ड नाप र तौल (पाँचौं संशोधन) ऐन, २०७९ स्वीकृत भएको छ। प्रत्यायन (एक्रिडिटेशन) ऐन, २०७९ स्वीकृत भएको छ। प्रतिस्पर्धा प्रवर्द्धन तथा बजार संरक्षण ऐन, २०६३ र निकासी पैठारीसम्बन्धी कानूनलाई संशोधन र एकीकरण गर्न बनेको विधेयक, २०७९ प्रतिनिधि सभामा पेस भएका छन्। विद्युतीय व्यापारसम्बन्धी विधेयक र नयाँ एकीकृत वाणिज्य व्यवसाय नियमन विधेयकको मस्यौदा तयार भएको छ। लजिष्टिक नीति, २०७९ स्वीकृत भएको छ। वाणिज्य नीति, २०७२ र नेपाल व्यापार एकीकृत रणनीति, २०७३ को पुनरावलोकन गरी नयाँ नीति तथा रणनीति र नेपाल गुणस्तर नीति, २०७९ को मस्यौदा तयार भएको छ। राष्ट्रिय आपूर्ति नीति, २०७९ को मस्यौदा तयार भएको छ। अति कम विकसित राष्ट्रबाट विकासशील राष्ट्रमा स्तरोन्नति भएपश्चात् वाणिज्य क्षेत्रमा अवलम्बन गर्नुपर्ने रणनीति निर्माण कार्य भइरहेको छ। औद्योगिक व्यवसाय नियमावली, २०७८ स्वीकृत भई कार्यान्वयनमा आएको छ। विशेष आर्थिक क्षेत्र (पहिलो संशोधन) नियमावली, २०७८ स्वीकृत भई कार्यान्वयनमा आएको छ।

कार्यस्थलमा आधारित रोजगारमूलक प्रशिक्षण कार्यविधि, २०७९, स्तरोन्मुख उद्यम प्रवर्द्धन कार्यक्रम सञ्चालन कार्यविधि, २०७९, औद्योगिक पूर्वाधार संरचना निर्माण तथा सोधभर्नासम्बन्धी कार्यविधि, २०७९, व्यवसाय सञ्चालन कार्यविधि, २०७८, प्रविधि हस्तान्तरण कार्यविधि, २०७८, उत्पादनमूलक उद्योगका लागि कच्चा पदार्थको रूपमा केराउ, मरिच र सुपारी पैठारी गर्ने सम्बन्धी कार्यविधि, २०७८, बेसार प्रवर्द्धन कार्यविधि, २०७८ र मह प्रवर्द्धन कार्यविधि, २०७८ स्वीकृत भई कार्यान्वयनमा आएको छ। साथै, भेडा, च्याङ्ग्राको डिहरेन्ट, अल्लो, सिस्नो, चिउरी प्रवर्द्धन कार्यविधि, २०७९ स्वीकृत भई कार्यान्वयनमा आएका छन्। वस्तुको प्रत्यक्ष बिक्रीसम्बन्धी निर्देशिका, २०७८ र बजार अनुगमन निर्देशिका, २०७९ स्वीकृत भई कार्यान्वयनमा आएको छ। यसैगरी कम्पनी निर्देशिका, २०७२ को संशोधन मस्यौदा तयार भएको छ।

औद्योगिक पूर्वाधार विकास कार्यक्रम (विशेष आर्थिक क्षेत्र समेत)

तारे होटल, सिमेन्ट र फलाम उद्योगको लागि आवश्यक पहुँच मार्ग र प्रसारण लाइन निर्माण निजी क्षेत्रबाट भएमा सरकारले शोधभर्ना गर्ने गरी औद्योगिक पूर्वाधार संरचना

निर्माण तथा शोधभर्ना सम्बन्धी कार्यविधि, २०७९ स्वीकृत भई कार्यान्वयनमा आएको छ। आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा २१ वटा थप सहित जम्मा १ सय ५ औद्योगिक ग्रामहरू घोषणा भएका छन्। ती औद्यौगिक ग्रामहरूको विकास र पूर्वाधार निर्माण कार्यका लागि संघीय सरकारबाट आर्थिक वर्ष २०७८/७९ सम्ममा रु.१ अर्ब १० करोड रकम निकासा भएको छ। कार्यविधिबमोजिम प्रदेश सरकार र स्थानीय तहले लागत साझेदारी गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेको र औद्योगिक ग्रामको विकास, निर्माण एवं सञ्चालन स्थानीय तह आफैंले गर्ने व्यवस्था गरिएको छ।

विक्रम संवत् २०५८ सालबाट शुरु भएको विशेष आर्थिक क्षेत्र आयोजनामा नेपाल सरकारको रु. २ अर्ब ३५ करोड लगानी रहेको छ। भैरहवामा ५२ बिघामा रहेका सम्पूर्ण ६७ वटा प्लट र सिमरामा १६५ बिघामा विकसित ६८ मध्ये ६१ वटा प्लट भाडामा लिन उद्योगीहरूबाट प्रस्ताव प्राप्त भएको छ। भैरहवा र सिमरा विशेष आर्थिक क्षेत्रभित्र विकसित १२८ प्लटमा निजी क्षेत्रबाट रु. १५ अर्ब ६२ करोड लगानी गर्ने प्रस्ताव पेश भएको र त्यसबाट ८ हजार ४ सय रोजगारी सिर्जना हुने प्रक्षेपण गरिएको छ। पाल्पा सिमेन्टको लागि निर्माण भएको सुनवल १३२/३३ के.भी. सबस्टेशन आयोजनाको प्रमुख कार्य सम्पन्न भएको छ। होङ्सी शिवम् सिमेन्टका लागि निर्माण भएको बर्दघाट-सर्दी १३२ के.भी. विद्युत प्रसारण लाइन सम्पन्न भई उद्योगमा विद्युत आपूर्ति सुचारु भएको छ। धौवादी फलाम खानीको विस्तृत सम्भाव्यता अध्ययनका लागि प्रस्ताव मूल्याङ्कन कार्य भइरहेको छ ।

औद्योगिक क्षेत्र व्यवस्थापन लिमिटेड

विक्रम संवत् २०७८ असार मसान्तसम्म औद्योगिक क्षेत्र व्यवस्थापन लिमिटेडमा नेपाल सरकारबाट रु. २ अर्ब ७५ करोड ९० लाख र निजी क्षेत्रबाट रु.५७ अर्ब २३ करोड लगानी भई जम्मा लगानी रु. ५९ अर्ब ९८ करोड ९० लाख रहेको छ । थप औद्योगिक क्षेत्रको विकास र निर्माणतर्फ नौवस्ता र मोतीपुर औद्योगिक क्षेत्रको अव्यवस्थित वस्ती व्यवस्थापन गर्नुपर्ने अवस्था रहेको छ। मयुरधाप र शक्तिखोर औद्योगिक क्षेत्रको वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन कार्य अघि बढाइएको छ।

व्यापार पूर्वाधार विकास

काठमाण्डौं चोभारमा सुख्खा बन्दरगाह निर्माण सम्पन्न भई सञ्चालनमा आएको छ। रसुवाको टिमुरे र बाँकेको नेपालगञ्जमा सुख्खा बन्दरगाहको निर्माण कार्य ५० प्रतिशत सम्पन्न भएको छ।

औद्योगिक लगानी प्रवर्द्धन

मेक इन नेपाल कार्यक्रमको कार्यान्वयन भइरहेको र सोको प्रवर्द्धनको लागि नेपाल उद्योग परिसंघले Make in Nepal-Swadeshi Summit आयोजना गरेको छ। नेपाली ढाका कपडालाई ब्रान्डिङ र लेबलिङ्ग गरी स्वदेशी एवं विदेशी बजारमा माग बढाउन पाल्पा र तेह्रथुम जिल्लालाई ढाकाको राजधानी घोषणा गरिएको छ।

उद्योग, वाणिज्य तथा कम्पनी प्रशासन

उद्योग विभागमा ३ सय ९ नयाँ उद्योग दर्ता भई कुल लगानी रु.३ खर्ब ४३ अर्ब र रोजगारी २८ हजार ५ सय २७ जनाको संख्यामा सृजना हुने प्रस्ताव गरिएको छ। विदेशी लगानीतर्फ २ सय ९५ परियोजना मार्फत रू ५४ अर्ब १५ करोड लगानी गर्ने प्रस्ताव स्वीकृत भएको छ। जस अनुसार नयाँ रोजगारी १६ हजार ९ सय ५ संख्यामा सिर्जना हुने प्रस्ताव गरिएको छ। उद्योगहरूको दर्ता, लगानी र सृजना हुने अनुमानित रोजगारीको विवरण तल तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका १० : पाँच वर्षको उद्योग दर्तासम्बन्धी विवरण

आर्थिक वर्ष	उद्योग दर्ता संख्या	लगानी रकम (लाख)	प्रस्तावित रोजगारी (जना)
२०७४/७५	४९८	३४९८५१२	२७५४४
२०७५/७६	४३९	२८३३५२७	२३०४३
२०७६/७७	२७७	१५२६२५३	१७३८८
२०७७/७८	२०३	१५६६४०५	११८३३
२०७८/७९	३०९	३४३५५९१	२८५२७

स्रोतः उद्योग विभाग

निकासी प्रवर्द्धनलाई टेवा पुऱ्याउन ७ सय ५७ वटा निर्यात गर्ने उद्योगहरूको मुल्य अभिवृद्धि प्रमाणित गरिएको छ। निर्यातमा नगद अनुदान प्रयोजनका लागि रु.१ अर्ब ४३ करोड नेपाल राष्ट्र बैंकलाई निकासा दिइएको छ। कम्पनी दर्तातर्फ २९ हजार ४४ नयाँ कम्पनी दर्ता र ८६ हजार २ सय ७२ कम्पनी अद्यावधिक भएको छ। कम्पनी अद्यावधिक गर्ने क्रममा कुल रु.१ अर्ब ३७ करोड ३१ लाख ७२ हजार राजस्व सङ्कलन गरिएको छ।

खानी तथा भूगर्भ विभाग

कुल ४ सय १३ वटा खनिज खोजतलास, १ सय ४६ वटा उत्खनन अनुमति पत्र जारी गर्नुका साथै सञ्चालित १०० वटा खानीको अनुगमन सम्पन्न भएको छ। यस आर्थिक वर्षसम्ममा १५ लाख टन प्रतिवर्ष क्षमताको २६ वटा खानी उद्योग सञ्चालनमा रहेका छन्। मागको ९० प्रतिशत सिमेन्ट स्वदेशमै उत्पादन भई नेपाल सिमेन्टमा आत्मनिर्भर बन्दै गइरहेको छ र केही निजी उद्योगहरूले भारतमा समेत सिमेन्ट निर्यात गर्न सुरु गरेका छन्। सुर्खेतस्थित किमती तथा अर्ध किमती पत्थर प्रशोधन केन्द्रको निर्माण कार्य सम्पन्न भएको छ। पेट्रोलियम खनिज प्रवर्द्धनका लागि Data Package तयार भएको छ। यसैका आधारमा मात्र अन्वेषण अनुमति पत्र प्रदान गर्ने नीति लिइएको छ। खानी दर्ता, अनुमति र कारबाहीबाट करिब रु. १ अर्ब २५ करोड ३५ लाख १५ हजार राजस्व सङ्कलन गरिएको छ।

सरकारी उद्योग तथा आन्तरिक व्यापार

रुग्ण उद्योगहरूको पुन: सञ्चालन र व्यवस्थापनका सम्बन्धमा गठित कार्यदलबाट विभिन्न ७ वटा रुग्ण उद्योग (गोरखकाली रबर उद्योग, जनकपुर चुरोट कारखाना लि., नेपाल ओरियन्ड एण्ड म्याग्नेसाइट प्रा.लि., नेपाल मेटल कम्पनी लिमिटेड, बुटवल धागो कारखाना, विराटनगर जुट मिल र हेटौंडा कपडा उद्योग) सञ्चालनको लागि विकल्प सहितको सञ्चालन मोडालिटी तयार भई अर्थ मन्त्रालयको निजीकरण एकाइमा पेश भएको छ। मुलुकको वैदेशिक व्यापारको तुलनात्मक विवरण तल तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका ११ : विगत ३ वर्षको वैदेशिक व्यापारको अवस्था

व्यापार सूचक	एकाइ	आर्थिक वर्ष २०७६/७७	आर्थिक वर्ष २०७७/७८	आर्थिक वर्ष २०७८/७९
आयात	रु. अर्ब	११९६.८०	१५३९.८४	१९२०.४५
निर्यात	रु. अर्ब	९७.७१	१४१.१२	२००.०३
व्यापार घाटा	रु. अर्ब	१०९९.०९	१३९८.७१	१७२०.४२
कुल वैदेशिक व्यापार	रु. अर्ब	१२९४.५१	१६८०.९६	२१२०.४८
निर्यात/आयात अनुपात	अनुपात	१:१२.२५	१:१०.९	१:९.६
कुल व्यापारमा निर्यातको हिस्सा	प्रतिशत	७.५५	८.४०	९.४३
कुल व्यापारमा आयातको हिस्सा	प्रतिशत	९२.४५	९१.६०	९०.५७

स्रोतः व्यापार तथा निकासी प्रवर्द्धन केन्द्र

आर्थिक वर्ष २०७८/७९ का लागि धान, गहुँ र उखुको समर्थन मूल्य निर्धारण गरिएको छ। साल्ट ट्रेडिङ कर्पोरेसन लिमिटेडतर्फ १७ दुर्गम जिल्लाको ६१ स्थानमा ८८ हजार २ सय ७९ क्विन्टल नून ढुवानी गरिएको छ। दशैं तिहार र छठ पर्वलाई लक्षित गरी ३५ वटा सहुलियत पसल सञ्चालन गरिएको छ। खाद्य व्यवस्था तथा व्यापार कम्पनी लिमिटेडतर्फ सार्क खाद्य सुरक्षा बैंकमा ८ हजार मे.टन. र राष्ट्रिय खाद्य सुरक्षा भण्डारमा १५ हजार १ सय ९७.७ मेट्रिक टन खाद्यान्न मौज्दात रहेको छ। खाद्य व्यवस्था तथा व्यापार कम्पनीबाट तोकिएका २४ दुर्गम जिल्लाहरूमा २५ हजार ४ सय ६२.९ मेट्रिक टन (वार्षिक लक्ष्य १८ हजार मेट्रिक टन) खाद्यान्न ढुवानी भई लक्ष्यभन्दा बढी प्रगति हासिल भएको छ।

पेट्रोलियम पदार्थको आपूर्तिको लागि नेपाल आयल निगम र इन्डियन आयल कर्पोरेशनबीच ५ वर्षे सम्झौता सम्पन्न भएको छ। नेपाल र भारतबीच पेट्रोलियम पदार्थसम्बन्धी सहसचिवस्तरको संयुक्त कार्य समूह (Joint Working Group) को बैठक सम्पन्न भएको छ। भारतको सिलिगुडीदेखि झापाको चारआलीसम्म ५० किलोमिटर पाइप लाइन र बाराको अमलेखगन्जदेखि चितवनको लोथरसम्म करिव ६२ किलोमिटर पाइपलाइन निर्माण गर्न तथा ती स्थानहरूमा ग्रिनफिल्ड र टर्मिनल निर्माण गर्न सहमति प्राप्त भै प्रक्रिया अघि बढेको छ। साथै, यी परियोजना निर्माणका लागि भारत सरकारबाट आर्थिक तथा प्राविधिक सहायता प्राप्तिका लागि भारत सरकार र नेपाल सरकारबीच सम्झौता गर्ने

सैद्धान्तिक सहमति भएको छ। पेट्रोलियम पदार्थको भण्डारण क्षमता वृद्धि गर्न पोखरामा डिजलको १ लाख किलोलिटर क्षमता, भद्रपुर र जनकपुर एयरपोर्टमा ६०/६० किलोलिटर र दाङ्ग एयरपोर्टमा ३० किलोलिटर क्षमताको हवाई इन्धन भण्डारण गृह निर्माण कार्य सम्पन्न भएको छ। क्षमता वृद्धिसँगै नेपालमा पेट्रोलियम पदार्थ (डिजेल) को १२ दिनसम्मको माग धान्नसक्ने अवस्था सुनिश्चित हुन पुगेको छ।

अन्तर्राष्ट्रिय व्यापार सहजीकरण

माननीय उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रीको नेतृत्वमा स्विट्जरल्याण्डको जेनेभामा आयोजित विश्व व्यापार सङ्गठनको बाह्रौं मन्त्रिस्तरीय सम्मेलनमा सहभागी भई विभिन्न विषयमा नेपालको धारणा प्रस्तुत गरिएको छ। नेपाल सन् २०२६ पछि अति कम विकसित मुलुकबाट विकासशील मुलुकमा स्तरोन्नति हुँदा व्यापार क्षेत्रमा पर्ने प्रभाव तथा यसका लागि अवलम्बन गर्नुपर्ने उपायका सम्बन्धमा अध्ययन प्रतिवेदन प्राप्त भई सुझावहरूलाई क्रमशः कार्यान्वयन गर्दै लगिएको छ। भारत, जापान र अमेरिकामा NEPAL HERB Collective Trademark दर्ता गरिएको छ। World Expo 2020, Dubai, Sourcing at MAGIC Fair 2022, अमेरिका र भियतनाम एक्स्पो २०२२ मा सहभागी भई नेपाली उत्पादनहरूलाई बिक्री प्रवर्द्धनका लागि राखिएको छ। नेपाल-भारत रेल सेवा सम्झौता २००४ मा संशोधनका साथै नेपाल-भारत पारवहन सन्धिको पुनरावलोकन गर्न तयार भएको मस्यौदा भारतीय पक्षलाई प्रेषित गरिएको छ।

Market and Trade Intelligence संयन्त्रलाई क्रियाशील गराई बढ्दो व्यापार घाटा नियन्त्रण, विदेशी मुद्राको सञ्चितिमा आएको ह्रासमा सुधार र आयात व्यवस्थापन गर्नका लागि आवश्यक पहलकदमी लिइएको छ। व्यापारको लागि सहायता सम्बन्धमा दातृ निकायहरूको समन्वयात्मक बैठकको निर्णयबाट गठित व्यापार र विनिमय सञ्चिति व्यवस्थापनसम्बन्धी कार्यदलले पेस गरेको प्रतिवेदन र प्राप्त सुझावहरूको आधारमा नीति तथा रणनीति तर्जुमा र सुधारका कार्य अगाडि बढाइएको छ।

नेपालबाट निर्यात सम्भावना भएका विभिन्न २८ वटा वस्तु समावेश भएको Product From Nepal विषयको जानकारीपत्र प्रकाशन गरिएको छ। व्यापार घाटा न्यूनीकरणसम्बन्धी राष्ट्रिय कार्ययोजना (२०७५/७६-२०७९/८०) को प्रगति समीक्षा गरिएको छ। निर्यात व्यापारलाई सहजीकरण गर्न Market Access, Quality Platform नेपाल ट्रेड पोर्टलमा जडान गरिएको छ। नेपाली अर्थोडक्स चियाको निर्यात अभिवृद्धि गर्नको लागि ट्रेसिबिलिटी प्रणाली विकास र अर्गानिक प्रमाणीकरणका लागि निर्देशिका तयार भइरहेको छ। बढ्दो विलासी वस्तुहरूको उपभोग र आयातलाई निरुत्साहित गर्नुका साथै स्वास्थ्य र वातावरणीय दृष्टिले

हानिकारक १० वटा वस्तुको आयातलाई अल्पकालीन उपायको रूपमा प्रतिबन्ध लगाइएको छ।

तालिम, क्षमता अभिवृद्धि र उद्यमशीलता

लघु, घरेलु तथा साना उद्योग प्रवर्द्धन केन्द्रबाट १ हजार १ सय ८६ जनालाई विभिन्न १९ किसिमका क्षमता विकास तालिम प्रदान गरिएको छ। कार्यस्थलमा आधारित रोजगारमूलक तालिम सञ्चालनको लागि कार्यविधि स्वीकृत भई २ वटा उद्योगसँग सम्झौता सम्पन्न भएको छ। विप्रेषण परियोजनाबाट ९ हजार जनालाई मर्यादित रोजगारी सहितको सिपमूलक प्रशिक्षण प्रदान गरिएको छ। समृद्धि आयोजनामा आबद्ध ९५ वटा ग्रामीण सहकारीमार्फत २२ हजार १ सय ८६ जनालाई वित्तीय शिक्षा तथा व्यावसायिक ज्ञान तालिम प्रदान गरिएको छ। आयोजनाले प्रवर्द्धन गरेका हरियो तरकारी, माछा, दुध, सुगन्धित जडिबुटी र बाख्रा जस्ता वस्तुहरूको आपूर्ति शृङ्खला प्रवर्द्धनको लागि आयोजना र कृषकहरूको संयुक्त सहभागितामा रु. २५ करोड लगानी भएको छ।

गरिबी निवारणको लागि लघु उद्यम विकास कार्यक्रमबाट ४८ हजार २ सय ८३ जनालाई सिप विकास तालिम र ५२ हजार ७ सय १० जनालाई उद्यमशीलता तालिम प्रदान गरिएको छ। यसबाट ५३ हजार १ सय ७९ जना नयाँ उद्यमी सृजना हुनुको साथै २१ हजार ५ सय ७२ लघु उद्यमीको स्तरोन्नति भएको छ। व्यापार तथा निकासी प्रवर्द्धन केन्द्रबाट ३ सय जनालाई अल्लो, मकैको खोस्टा, बाँस, काँस, अम्रिसो र केराको रेसाबाट निर्माण हुने निकासीयोग्य वस्तुको उत्पादनसम्बन्धी तालिम प्रदान गरिएको छ। १० जना महिलालाई जापानको माग अनुसारको उनीजन्य वस्तु टोपी, मोजा, पञ्जा र पन्चुको डिजाइनसम्बन्धी प्रशिक्षक प्रशिक्षण तालिम कार्य सम्पन्न भएको छ।

नेपालको चिया निर्यातमा दिगोपना अभिवृद्धि कार्यक्रमअन्तर्गत २ हजार ४ सय २९ साना किसानलाई Pruning Cycle Management and Skiffing र १ हजार २ सय किसानलाई Tipping and Plucking सम्बन्धी तालिम प्रदान गरिएको छ। साथै, चिया किसानका लागि इलाम जिल्लामा चियाको कटिङ्ग र गुणस्तरीय टिपाइसम्बन्धी तालिम प्रदान गरिएको छ। भीमदत्त नगरपालिकाको निम्बुखेरामा जडिबुटीको प्रशोधन गर्न मेसिन हस्तान्तरण गरिएको छ। च्याङ्ग्रा किसानका लागि मुस्ताङ्ग जिल्लामा च्याङ्ग्राको भुवा निकाल्ने तालिम प्रदान गरिएको छ। पश्मिना, गलैंचा र कफीको Product Specific Export Guide नेपाली भाषामा तयार गर्नुका साथै पश्मिना, गलैंचा र कफीको विस्तृत प्रोफाइल तयार भएको छ।

उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति क्षेत्रका प्रमुख सूचकहरूको तुलनात्मक विवरण तल तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका १२ : उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति क्षेत्रको विगत तीन आर्थिक वर्षको मुख्य-मुख्य उपलब्धिको तुलनात्मक विवरण

सूचक	एकाइ	आर्थिक वर्ष २०७६/७७	आर्थिक वर्ष २०७७/७८	आर्थिक वर्ष २०७८/७९
ठूला उद्योग दर्ता	संख्या	५८	४२	९१
मझौला उद्योग दर्ता	संख्या	१२३	४९	१०८
घरेलु तथा साना उद्योग दर्ता	संख्या (हजार)	४८	८३	६५
लघु उद्यमीको स्तरोन्नति	संख्या (हजार)		३.६१	२१.६
ठूला, मझौला, साना, घरेलु एवं लघु उद्यमी सिर्जना कार्यक्रमबाट थप रोजगारी सिर्जना	संख्या (हजार)	१८७.१५	३२३.५२	२७४.४१
निजी क्षेत्रको समेत साझेदारीमा सीपमूलक तालिम	संख्या (हजार)	०	०	३२.१८
कम्पनी दर्ता	संख्या (हजार)	१८.६	२७	२९.०१
तोकिएको दुर्गम जिल्लामा खाद्यान्न ढुवानी	मे.टन (हजार)	१४.४३	१६.६५	२५.४६
राष्ट्रिय खाद्य सुरक्षा भण्डारमा खाद्यान्न मौज्दात	मे.टन (हजार)	१४.२५	२५	१५.१९
वैदेशिक लगानी	रु. अर्ब	३७.८	३२	५४.१५
थप औद्योगिक ग्राम स्थापना	संख्या	४५	४०	२१
पुँजीगत खर्च	प्रतिशत	२७.२	५२	३०.२
बेरुजु फछ्र्यौट	प्रतिशत	५५.१८	५५	२९.३२
गुनासो फछ्र्यौट	प्रतिशत	१००	१००	१००
नयाँ उद्यमी सृजना	संख्या (हजार)	-	१४.७९	५३.१२

स्रोतः उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय

उपभोक्ता हित संरक्षण

उपभोक्ता हित संरक्षण गर्ने क्रममा बजार अनुगमनलाई तीव्रता दिइएको छ। यसै क्रममा ३ हजार १ सय ४७ फर्म अनुगमन गर्दा १ हजार ३ सय ३१ फर्मलाई कारवाही गरिएको र १३ फर्मको कारोबार रोक्का तथा सिलबन्दी समेत गरिएको छ। फर्म दर्ता, नवीकरण र कारवाही बापत करिब रु. १७ करोड २५ लाख ७७ हजार राजस्व सङ्कलन भएको छ। नेपाल गुणस्तर परिषद्बाट ग्याँस सिलिन्डरसम्बन्धी १२ वटा र पाइपसम्बन्धी ३ वटा गरी १५ वटा नेपाल गुणस्तरहरू पारित भएका छन्। गुणस्तर क्षेत्रमा ७ सय ५६ वटा नमूना सङ्कलन र परीक्षण गरिएको र नापतौल अनियमितता गर्ने १९ हजार १४ वटा फर्मलाई कारवाही गरिएको छ। गुणस्तर तथा नापतौल विभाग र कार्यालयहरूबाट गरी जम्मा रु. १२ करोड ८ लाख १२ हजार ६ सय राजस्व सङ्कलन भएको छ।

खाद्य स्वच्छता तथा गुणस्तर विधेयक, २०७९ विधायन समितिमा छलफल भई राष्ट्रिय सभामा पेस भएको छ। विभिन्न भन्सार नाकाहरूबाट आयात हुने ताजा फलफूल र तरकारीमा विषादी अवशेष परीक्षण गर्ने उद्देश्यले सुरु गरिएको प्रयोगशाला केन्द्रीय कृषि प्रयोगशाला मातहतबाट सातवटा नाकामा सञ्चालन भइरहेको छ। खाद्य प्रविधि तथा गुण नियन्त्रणका लागि गण्डकी प्रदेश र कर्णाली प्रदेशमा खाद्य प्रविधि तथा गुण नियन्त्रण कार्यालयहरूको स्थापना गरी जनशक्ति व्यवस्थापन गरिएको छ। खाद्य ऐन, २०२३ बमोजिम सङ्कलित नमूनामध्ये ७१ वटा प्रतिकूल नमूना उत्पादन गर्ने फर्महरूमाथि मुद्दा दायर गरिएको छ। खाद्य प्रविधि तथा गुण नियन्त्रण विभागबाट खाद्य ऐन, २०२३ बमोजिम ४ हजार ६ सय ६० वटा खाद्य वस्तुका नमूना परीक्षण गरिएको छ। भन्सार बिन्दुमा खाद्य आयात भएको र निर्यात गरिने खाद्य वस्तुको गुणस्तरको प्रमाणीकरण ५१ हजार ७ सय ६७ पटक गरिएको छ।

तरकारी तथा फलफूलमा रहनसक्ने विषादी अवशेषको ७ वटा सीमानाकाहरूमा रहेका खाद्य प्रविधि तथा गुण नियन्त्रण विभाग मातहतका निकायबाट नियमित परीक्षण हुने व्यवस्था मिलाइएको छ। आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा कुल ६ हजार ६ सय ६० वटा नमूना परीक्षण गरिएको छ।

(ङ) कृषि र भूमिसुधारसम्बन्धी नीति

सम्पादन गरिएका प्रमुख कार्यहरू र प्राप्त उपलब्धिहरू:

कृषि तथा पशुपन्छी

सहकारी संघ-संस्था र स्थानीय तहसँगको साझेदारीमा कृषि बजार केन्द्र स्थापना गरी कृषकलाई आय शृङ्खलामा जोड्ने क्रममा सहकारी बजार विकास कार्यक्रमअन्तर्गत एक सहकारी बजार सबलीकरण कार्य सम्पन्न गरिएको र तीन सङ्कलन केन्द्र एवं तीन सहकारी बजार निर्माण कार्य पूरा भएको छ। सहकारी संस्थाहरूलाई सामग्री तथा प्राविधिक सहयोग उपलब्ध गराउने कार्यअन्तर्गत नुवाकोट तथा धादिङ जिल्लाका २१ विभिन्न कृषि सहकारी संस्थालाई तरकारी तथा फलफूल बजारसम्मको सुरक्षित ढुवानीका लागि १० साना र १४ ठूला गरी २४ वटा ढुवानीका साधन उपलब्ध गराइएको छ।

पशु कल्याण विधेयक र पशु सङ्क्रामक रोग नियन्त्रण विधेयक तर्जुमा कार्य अगाडि बढेको छ। राष्ट्रिय पशु स्वास्थ्य नीति, २०७८ र राष्ट्रिय पशु प्रजनन नीति, २०७८ स्वीकृत भएको छ। राष्ट्रिय मत्स्य विकास नीतिको मस्यौदा तयार गरिएको छ। बीउ बिजन ऐन, २०४५ र बिरुवा संरक्षण ऐन, २०६४ (संशोधन) तथा बर्ड फ्लु नियन्त्रण नियमावली, २०७८ स्वीकृत भई कार्यान्वयनमा आएका छन्। जातीय अनुसन्धान तथा परीक्षणका लागि प्रथम पटक निजी क्षेत्रका ३ वटा कम्पनीलाई स्वीकृति प्रदान गरिएको छ। नेपालमा व्यावसायिक रूपमा उत्पादन गरिएको साइलेज (घाँसबाट तयार पारिएको) को अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा पहुँच विस्तार तथा निर्यात प्रवर्द्धन गर्न दुवै मुलुकको समन्वयमा तयार गरिएको प्रोटोकल सहमतिको लागि चिनियाँ पक्षलाई प्रस्ताव गरिएको छ।

विभिन्न बाली/वस्तुको न्यूनतम समर्थन मूल्य निर्धारण

आर्थिक वर्ष २०७८/७९ को लागि मोटा धानको न्यूनतम समर्थन मूल्य प्रति क्विन्टल रु. २ हजार ७ सय ५२ र मध्यम धानको मूल्य रु २ हजार ९ सय २ निर्धारण गरिएको छ। कृषकहरूबाट धान खरिद गरिने कार्यलाई सुनिश्चित गर्न कृषि सहकारीहरूलाई सूचीकृत गरी प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजनामार्फत धान खरिदलाई सहजीकरण गर्न व्यवस्थापन खर्चको व्यवस्था समेत गरिएको छ। उखु कृषकको बृहत्तर हितका लागि गत वर्षको तुलनामा उखुको न्यूनतम खरिद मूल्यमा ८.४५ प्रतिशतले वृद्धि गरी रु. ५ सय ९० प्रति क्विन्टल निर्धारण गरिएको छ। निर्धारित मूल्यको आधारमा गत आर्थिक वर्ष २०७७/७८ को लागि ८ जिल्लाका उखु कृषकलाई

उखु प्रवर्द्धन खर्चबापत रु.७७ करोड ५६ लाख सम्बन्धित कोष तथा लेखा नियन्त्रकको कार्यालयमार्फत भुक्तानी गरिएको छ।

आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा क्रसिङ्गको विवरणको आधारमा ४ वटा जिल्लाका कृषकहरूलाई थप रु.३२ करोड २९ लाख कोष तथा लेखा नियन्त्रकको कार्यालयमार्फत उपलब्ध गराइएकोमा आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा उत्पादन गरेको परिमाणका आधारमा रु.२५ करोड ८१ लाख ५ हजार अनुदान रकम वितरण भएको छ। कफीलाई गुणस्तरका आधारमा वर्गीकरण गर्दै तथा कृषकको मुनाफा सुनिश्चित हुने गरी वर्गीकरणको आधारमा प्रति केजी रु. ८० देखि ४ सय ५० सम्म मूल्य निर्धारण गरिएको छ। कच्चा दुधको प्रति एकाइ फ्याट रु. ६.८१ र प्रति एस.एन.एफ एकाइ रु.३.६० को दरले ४ एकाइ फ्याट र ८ एकाइ एस.एन.एफ भएको कच्चा दुधको प्रति लिटर किसानले प्राप्त गर्ने न्यूनतम मूल्य रु.५६.०४ निर्धारण गरिएको छ।

बेमौसमी वर्षा प्रभावित कृषकहरूलाई राहत समन्वय

२०७८ साल असोज ३१ गतेदेखि विभिन्न भागमा भएको बेमौसमी वर्षाबाट प्रभावित कृषकहरूलाई राहत प्रदान गर्न कार्यविधि निर्माण गरी गृह मन्त्रालयमार्फत राहत कार्यक्रम कार्यान्वयनमा ल्याइएको र प्रमाणीकरण भएका विवरणका आधारमा विभिन्न जिल्लामा अर्थ मन्त्रालयबाट रु.१ अर्ब रकम निकासा भई सम्बन्धित कृषकहरूलाई वितरण भएको छ।

रासायनिक मल आयात र बिक्री वितरण

रासायनिक मल नियन्त्रण आदेश, २०५५ अनुरूप Nano Urea Liquid Fertilizer लाई अनुसूचीमा समावेश गरी पैठारी सुरु भएको छ। यस अवधिमा दुई लाख ६४ हजार मे.टन मल आयातको सम्झौता भएबमोजिम १ लाख ९१ हजार ५ सय मेट्रिक टन रासायनिक मल आपूर्ति गरिएको र गत वर्षको मौज्दात समेत गरी २ लाख १८ हजार मेट्रिक टन रासायनिक मल अनुदानमा बिक्री वितरण भएको छ। अन्तर सरकारी प्रक्रिया अनुसार भारत सरकारसँग आगामी ५ वर्षका लागि वार्षिक करिब १ लाख ५० हजार मेट्रिक टनदेखि २ लाख १० हजार मेट्रिक टनसम्म मल आपूर्तिका लागि २०७८ फाल्गुन १६ गते समझदारी-पत्रमा हस्ताक्षर गरिएको छ। रासायनिक मलको समस्याको दिगो समाधानका लागि नेपालमा नै रासायनिक मल उत्पादन कारखाना स्थापनाका विभिन्न विकल्पहरूबारे सम्बन्धित सरोकारवालाहरूसँग छलफल तथा समन्वय गरिएको छ।

गुणस्तर नियमन

तयारी दाना, दानाको कच्चा पदार्थ, फिड सप्लिमेन्ट र घाँसका ४ हजार १ सय १६ नमूना सङ्कलन तथा परीक्षण गरिएको छ। पशुवस्तुको दाना र मानिसले उपभोग गर्ने दुधमा युरियाको अवशेषको परीक्षण गर्ने क्षमता विकास गरिएको छ। त्यस्तैगरी प्लाण्ट क्वारेन्टाइन तथा विषादी व्यवस्थापन केन्द्र तथा मातहतका सबै कार्यालयहरूबाट नेपाल राष्ट्रिय एकद्वार प्रणालीमार्फत प्रवेश अनुमति पत्र तथा बिरुवा स्वस्थता प्रमाणपत्र जारी गरिएको छ।

प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजना

प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजनाअन्तर्गत विभिन्न बाली र वस्तुका ७१ वटा जोन र २ हजार ३ सय २० वटा उत्पादन पकेटहरू (कृषितर्फ १ हजार ५ सय ६ र पशुपन्छीतर्फ ८ सय १४) निर्धारण गरी कार्यक्रम सञ्चालन भएको छ। १ हजार ४ सय ४३ हेक्टर क्षेत्रफलमा चक्लाबन्दी खेती, १४ वटा कस्टम हायरिङ्ग र २ वटा पोष्ट हार्भेष्ट सेन्टर स्थापना भएको छ। ४ सय ४२ जना कृषि स्नातकका विद्यार्थीहरूलाई कृषि इन्टर्नका रूपमा परिचालन गरिएको छ भने ३५ वटा विभिन्न प्राविधिक शिक्षालयसँग समन्वय कायम गरी पढ्दै कमाउँदै कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको छ।

प्रविधि प्रसारण

डिजिटल प्रविधिमार्फत बीउ बिजन उत्पादन, बिक्री वितरण, आपूर्ति र व्यवस्थापन कार्यको सुरुवात गरिएको छ। २ हजार ४ सय ९५ जना कृषकलाई कृषि प्रविधि एवं जलवायुसम्बन्धी २१ लाख ९३ हजार SMS मार्फत सूचना प्रवाह गरिएको छ। धानका ६ वटा जातहरू 'खुमल बासमती १६, हर्दिनाथ-४, हर्दिनाथ-६, गंगा सागर-१, गंगा सागर-२, घैया-३ उन्मोचनका लागि राष्ट्रिय बीउ बिजन समितिबाट अनुमोदन भएको छ। चौमासे सिमीको १ जात दर्ताको लागि राष्ट्रिय बीउ बिजन समितिबाट अनुमोदन भएको छ। त्यस्तैगरी भन्टाको जात परवानीपुर सेलेक्सन-१ पञ्जीकरणको लागि राष्ट्रिय बीउ बिजन समितिबाट अनुमोदन भएको छ भने मकैका वर्णसङ्कर जातहरूः रामपुर हाइब्रिड १२, रामपुर हाइब्रिड १४, रामपुर हाइब्रिड १६ उन्मोचनका लागि राष्ट्रिय बीउ बिजन समितिबाट अनुमोदन भएको छ। यसको अतिरिक्त काँक्रोको २ वर्णसङ्कर जातहरू पञ्जीकरणका लागि राष्ट्रिय बीउ बिजन समितिबाट अनुमोदन भएको छ।

नश्ल सुधार

७ लाख ४० हजार गाई भैंसीमा कृत्रिम गर्भाधान गरिएको छ। उन्नत नश्लका गाई, भैंसी, बाख्राबाट ८ लाख डोज जमेको वीर्य उत्पादन गरी वितरण र ४ करोड ३६ लाख माछाका भुरा उत्पादन तथा वितरण भएको छ। नेपाल लाइभस्टक सेक्टर इनोभेसन आयोजनाको सहयोगमा पशु नश्ल सुधार कार्यक्रम सञ्चालनको लागि अमेरिकाबाट शुद्ध नश्लका जर्सी र होलस्टीन साँढे आपूर्ति गरिएको छ। खाद्य तथा पोषण सुरक्षा सुधार आयोजनाबाट आयोजना कार्यक्षेत्रमा ८ वटा बोयर बाख्राको मल्टिप्लायर हर्ड स्थापना भई नश्ल सुधार भइरहेको छ।

खोप उत्पादन तथा व्यवस्थापन

पशुपन्छीका विभिन्न सङ्क्रामक रोगहरूविरुद्ध प्रयोगका लागि १३ प्रकारका ५ करोड २ लाख मात्रा खोप उत्पादन तथा वितरण गरिएको छ।

पशुपन्छी, मत्स्य तथा बाली बीमा

बाली तथा पशुपन्छी बीमाको प्रिमियममा अनुदानबापत रु.१ अर्ब ९० करोड ३४ लाख भुक्तानी गरी करिब ३७ अर्ब रकम बराबरको बाली तथा पशुवस्तुको सुरक्षण गरिएको छ।

पशुजन्य पदार्थ र पशु उत्पादन सामग्रीको निर्यात प्रवर्द्धन

नेपालमा दुधबाट उत्पादित २ अर्ब ९१ करोड रुपैयाँ बराबरको छुर्पी जापान, अमेरिका र युरोपियन मुलुकहरूमा निर्यात भएको छ।

कृषि पूर्वाधार विकास

स्थानीय तहमा लागत सहभागितामा Buy Back Mechanism स्थापना गर्न आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा १३ खाद्य गोदाम घर निर्माणसहित अन्य पूर्वाधार सहयोगका लागि सशर्त बजेट हस्तान्तरण गरिएको छ। नेपाल लाइभस्टक सेक्टर इनोभेसन आयोजनाबाट रत्ननगर, चितवन तथा रूपन्देहीमा पशु हाटबजार निर्माण भएको छ। रूपन्देहीको कर्साघाटमा आधुनिक कृषि बजार निर्माणका लागि विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयार गरिएको छ। तराईका विभिन्न ८ जिल्लामा डिप ट्यूबवेल निर्माण भई थप १ हजार हेक्टरमा सिँचाइ सुविधा विस्तार भएको छ। प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजनाअन्तर्गत विभिन्न जिल्लामा ९५ वटा पूर्वाधार (अलैंची भट्टी, रष्टिक स्टोर र बीउ स्रोत केन्द्र) निर्माणको कार्य सम्पन्न भएको छ।

किसान सूचीकरण

गत आर्थिक वर्ष २०७७/७८ देखि सुरु भएको किसान सूचीकरण कार्यक्रमलाई निरन्तरता दिँदै यस आर्थिक वर्षसम्ममा जम्मा ६ लाख ५० हजार किसान परिवार सूचीकरण भएको र सूचीकरण हुने क्रम जारी रहेको छ।

नवप्रवर्तनात्मक कार्यहरू

भैंसीको उत्पादन र उत्पादकत्वमा वृद्धि गर्ने राष्ट्रिय अभियानमा सहयोग पुऱ्याउन विक्रम संवत् २०७८ कार्तिक ८ देखि १२ गतेसम्म खाद्य सुरक्षा तथा जीविकोपार्जनका लागि भैंसी उत्पादन भन्ने नाराका साथ एशियास्तरको दशौं एशियन बफेलो कङ्ग्रेस सम्पन्न गरिएको छ। रैथाने पशुवस्तुका ६ विभिन्न प्रजातिका १८ जात (गाईका ४, भैंसीका ३, बाख्राका ३, भेडाका ३, कुखुराका ३ र सुँगुरका २) को जीवित जीन बैंकको अवधारणाअन्तर्गत संरक्षण तथा प्रवर्द्धन कार्य भइरहेको साथै विभिन्न स्थानीय तथा उन्नत पशुवस्तुको वीर्य जीन बैंकमा सुरक्षित राखी उपयोग भइरहेको छ।

भूमिसम्बन्धी

भौगोलिक सूचना उत्पादनमा हुनसक्ने दोहोरोपना हटाउन र विभिन्न निकायबाट उत्पादित भौगोलिक सूचनाको सहज अन्तर सञ्चालनशीलताको लागि राष्ट्रिय भौगोलिक सूचना पूर्वाधार नीति,२०७८ को मस्यौदा तयार भई राय/प्रतिक्रियाको लागि सम्बन्धित प्रदेश मन्त्रालयमा पठाइएको छ। सरकारी जग्गा दर्ता तथा लिजमा उपलब्ध गराउने सम्बन्धी कार्यनीति, २०७१ लाई पुनरावलोकन गरी सरकारी जग्गा दर्ता, प्रयोग तथा लिजमा उपलब्ध गराउने सम्बन्धी कार्यनीति, २०७९ स्वीकृत भई कार्यान्वयनमा आएको छ। यसले सरकारी जग्गा दर्ता, प्रयोग तथा लिजसम्बन्धमा देखिएका समस्याहरूको समाधान र कार्यविधिगत सरलीकरण गरेको छ। भूउपयोग नियमावली, २०७९ स्वीकृत भई भूमिको वैज्ञानिक वर्गीकरण, समुचित उपयोग तथा दिगो व्यवस्थापनको प्रबन्ध मिलाइएको छ। नापी कार्यालयबाट डिजिटल प्रणाली मार्फत नापनक्सा तथा सेवा प्रवाह गर्नको लागि डिजिटल प्रणालीमार्फत जग्गाको नापनक्सा तथा जग्गा प्रशासनसम्बन्धी सेवा प्रवाह निर्देशिका, २०७८ स्वीकृत भई कार्यान्वयनमा आएको छ।

प्रत्येक वर्ष जग्गा लिखत रजिष्ट्रेशन दिवस मनाउने निर्णयानुसार आगामी वर्षदेखि कार्यान्वयन गर्ने गरी तयारी पूरा भएको छ। भूमि व्यवस्थापन प्रशिक्षण केन्द्र (सञ्चालन तथा व्यवस्थापन) कार्यविधि, २०७८ स्वीकृत भएको छ। कञ्चनपुर जिल्ला बेदकोट नगरपालिका अन्तर्गतका जग्गा नापजाँचसम्बन्धी गठन आदेश, २०७९ स्वीकृत भएको

छ। भौगोलिक दूरी तथा सेवाग्राहीको सहजतालाई मध्यनजर गरी नापी र मालपोत कार्यालय मेहेलकुना सुर्खेतको कार्यक्षेत्र परिवर्तन गरिएको छ। नापी र मालपोत कार्यालय बारा कलैया तथा हाजिपुर चितवनको कार्यक्षेत्र परिवर्तनको लागि प्रक्रिया अगाडि बढाइएको छ। आम जनता/सेवाग्राहीलाई सेवा प्रवाहमा सहजताको लागि महोत्तरीको गौशाला, बाँकेको कोहलपुर, रुकुमको आठबिसकोट, डडेलधुराको जोगबुढामा नापी कार्यालय र मालपोत कार्यालय स्थापना भएको छ।

जग्गा प्रशासनसम्बन्धी कार्यलाई गुनासोरहित, पारदर्शी, गुणस्तरीय बनाउनका लागि सेवा प्रवाह सरलीकरणका विषयमा अध्ययन गर्न तथा मौजुदा जग्गा प्रशासनसम्बन्धी कार्यविधि र निर्देशिकालाई समयानुकूल परिमार्जन गर्न गठित कार्यदलबाट अध्ययन प्रतिवेदन प्राप्त भएको छ। परापूर्व कालदेखि जोतभोग गर्दै आएको जग्गा वा घरबारी नापजाँच हुँदाका बखत फिल्डबुकमा स्ववासी वा बेनिस्सा वा यस्तै प्रकृतिको अन्य कुनै व्यहोरा जनिएको र हालसम्म जग्गा दर्ता नभई जग्गाधनी प्रमाणपुर्जा जारी हुन नसकेका जग्गाको आवश्यक प्रक्रिया पुऱ्याई दर्ता गर्न स्वबासी बेनिस्सा जग्गा दर्तासम्बन्धी व्यवस्था केही नेपाल ऐन संशोधन मार्फत संशोधन गर्ने प्रक्रियामा रहेको छ।

सेवाग्राहीले जुनसुकै स्थानबाट अनलाइन प्रविधिमार्फत जग्गा कारोबारको लिखतसम्बन्धी कार्य गर्नसक्ने गरी हाल ७४ वटा भूमिसुधार तथा मालपोत कार्यालयमा Public Access Model (PAM) लागू भएको छ। उक्त प्रणालीको प्रयोगबाट बैंक, वित्तीय संस्था तथा सञ्चय कोष समेतले मालपोत कार्यालयमा नगई जग्गा रोक्का फुकुवा गर्नसक्ने प्रविधि विकास गरी हाल कर्मचारी सञ्चयकोष र भूमिसुधार तथा मालपोत कार्यालय कलङ्की तथा ललितपुरबाट परीक्षणको रूपमा लागू गरिएको छ।

नापी कार्यालयहरूबाट प्रदान गरिने सेवालाई सरल सहज बनाउन नक्सा प्रिन्ट लगायतका सेवा अनलाइन मार्फत जुनसुकै स्थानबाट प्राप्त गर्न विकास गरिएको मेरो कित्ता (MERO KITTA) प्रणाली र नेपाल भू-सूचना प्रणाली (NeLIS) बाट ५० नापी कार्यालयमा सेवा प्रवाह गरिएको छ। मालपोत कार्यालयहरूमा मानव उपस्थिति कम गर्न सूचना प्रविधिको समुचित उपयोग गरी सेवा प्रवाहमा सहजीकरण गर्न मालपोत कार्यालयहरूमा Online Appointment System/File Tracking System विकास भई परीक्षणको क्रममा रहेको छ। मालपोत कार्यालयमा सञ्चालनमा रहेको LRIMS प्रणालीलाई नेपाल सरकारले निर्माण गरेको नागरिक एपसँग आबद्ध गरी जग्गाधनी स्वयंले आफ्नो जग्गा र रोक्काको विवरण हेर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ। भूमिसुधार तथा मालपोत कार्यालयमा सेवा प्रवाहका लागि

प्रयोगमा रहेको भूमिसम्बन्धी सूचना तथा व्यवस्थापन प्रणाली LRIMS र नापी कार्यालयमा प्रयोगमा रहेको नेपाल भू-सूचना प्रणाली Nepal Land Infromation System (NeLIS) प्रणालीबीचमा अन्तर आबद्धता कायम गरी जग्गा प्रशासनसम्बन्धी सेवामा सहजता ल्याउन Integration Tool विकास भई परीक्षणको क्रममा रहेको छ।

मालपोत कार्यालयहरूको गतिविधि तथा नापी र मालपोत कार्यालयको सेवा प्रवाहको अवस्था अनलाइन प्रणालीको माध्यमबाट नियमन गर्न सकिने प्रणाली सञ्चालनमा ल्याइएको छ। मालपोत कार्यालयहरूलाई मन्त्रालयबाट इन्ट्रानेटको माध्यमबाट प्रत्यक्ष अनुगमन गर्नसक्ने CCTV Surveillance System स्थापना गरी सञ्चालनमा ल्याइएको छ। सबै मालपोत कार्यालयहरूको सेवा प्रवाहको लागि प्रयोगमा रहेको नेटवर्कबाट अनुगमन गर्न Networking Monitoring System सञ्चालनमा ल्याइएको छ।

प्रत्येक दिनको कार्यालय समयको अन्त्यमा मालपोत कार्यालयबाट प्रवाह भएको सेवा संख्या तथा सङ्कलन भएको राजस्वको विवरण एसएमएसबाट प्राप्त हुने प्रविधि विकास गरिएको छ। भूमिसम्बन्धी सम्पादन भएका कार्यहरूको एकीकृत सूचना तथा अभिलेख व्यवस्थापनका लागि एकीकृत सफ्टवेयर निर्माण कार्य सम्पन्न भएको छ। नापी र मालपोत कार्यालयमा सङ्कलन हुने राजस्व, रजिष्ट्रेशन शुल्क, पुँजीगत लाभकर डिजिटल प्रणालीबाट छिटो, छरितो ढङ्गबाट भुक्तानी गर्ने विषयमा राष्ट्र बैंक, नेपाल क्लियरिङ्ग हाउस लिमिटेड, महालेखा नियन्त्रक कार्यालय लगायतका निकायसँग छलफल गरी सोहीअनुसार प्रणालीमा विकास एवं स्तरोन्नति गर्न सम्बन्धित विभागहरूलाई निर्देशन गरिएको छ।

सबै प्रकारका जग्गाहरूको अतिक्रमण रोक्न सार्वजनिक, सरकारी, सामुदायिक र गुठी जग्गाको संरक्षणका लागि त्यस्ता जग्गाहरूको जिल्लागत र पालिकागत विवरण तयार गरी एकीकृत विवरण सम्बन्धित पालिका र विभागमा पठाउन सबै मालपोत कार्यालयहरूलाई परिपत्र गरिएको र सोहीअनुरूप १५ मालपोत कार्यालयबाट विवरण तयार गरी सम्बन्धित पालिकालाई हस्तान्तरण गरिएको छ।

विश्वविद्यालय, अस्पताल, स्थानीय तहको प्रशासनिक भवनलगायत भौतिक पूर्वाधार निर्माणका लागि विभिन्न २० वटा निकायहरूलाई नियमानुसार जग्गा लिजमा उपलब्ध गराइएको छ। विभिन्न १६ वटा निकायहरूलाई दाखिला खारेज गरी जग्गा उपलब्ध गराइएको छ।

विकास निर्माण, योजना तर्जुमा र निर्णय प्रक्रियामा उपयोगी शुद्ध र ठूलो मान नापको भौगोलिक सूचना तयार गर्ने कार्यअन्तर्गत पश्चिम तराईका जिल्लाहरूमा सङ्कलित अत्याधुनिक LiDAR प्रविधिमा आधारित डाटालाई प्रशोधन गरी धरातलको भू-स्वरूप देखाउने Digital Elevation Model (DEM) र Orthophoto तयार भएको छ। भूमिको वैज्ञानिक वर्गीकरण, समुचित उपयोग तथा दिगो व्यवस्थापनका लागि सबै स्थानीय तहमा भू-उपयोग कार्यक्रम सञ्चालन र भूउपयोग योजना तर्जुमाका लागि आवश्यक भू-उपयोग नक्सा–डाटा हस्तान्तरण गरिएको छ।

पूर्वाधार विकास, योजना तर्जुमा लगायतका कार्यमा अत्यन्त आवश्यक स्थलरूप नक्सा अद्यावधिक गर्ने कार्य अन्तर्गत दूर-संवेदन विधि (Remote Sensing) बाट भू-उपग्रह चित्रमा आधारित भई हिमाली तथा पहाडी जिल्लाका १:५०००० माननापका ६८ सिट स्थलरूप आधारनक्सा अद्यावधिक तथा फिल्ड भेरिफिकेशन गर्ने कार्य सम्पन्न भएको छ। शुद्ध नापनक्साको लागि आवश्यक नियन्त्रण बिन्दुहरूको सञ्जाल Gepdetic Network सुदृढ गर्ने कार्यअन्तर्गत विशेष नापी तथा नापनक्साका कार्य सञ्चालन भएका ६ वटा प्रदेशका २४ जिल्लामा नियन्त्रण बिन्दु स्थापनाका लागि GNSS Observaton सम्पन्न भएको छ। यसैगरी प्रदेश १ र बागमती प्रदेशको समुद्री सतहदेखिको उचाइको सञ्जाल (Levelling Network) का १ सय १० Benchmark मा भू-आकर्षण सर्वेक्षण (Gravity Measurement) सम्पन्न भएको छ। ४३ किलोमिटर दूरीमा Levelling कार्यका लागि Monumentation कार्य सम्पन्न गरिएको छ।

जग्गा प्रशासन तथा नापनक्सा क्षेत्रमा आवश्यक दक्ष जनशक्ति उत्पादन तथा क्षमता विकास गर्न लामो अवधिको क्षमता विकास तालीम १ सय ४० जनालाई, शैक्षिक कार्यक्रमअन्तर्गत काठमाण्डौं विश्वविद्यालयसँगको सहकार्यमा भूमि प्रशासन तथा नापनक्साको क्षेत्रमा १ सय २५ जनालाई उच्च शिक्षा, एवं नाप नक्सा, भूमि प्रशासन तथा व्यवस्थापन क्षेत्रमा क्षमता विकास तालिम ५ सय २६ जनालाई प्रदान गरिएको छ। भूमि व्यवस्थापन तथा प्रशिक्षण केन्द्रको गुणस्तर सुनिश्चितताको ISO Certification प्राप्त गर्ने कार्य भएको छ।

गुठी संस्थान कर्मचारी सेवा, शर्त तथा सुविधासम्बन्धी विनियमावली, २०७८ को मस्यौदा तयार भएको छ। गुठीसम्बन्धी ऐन तर्जुमा गर्न विज्ञसहितको सहभागिता रहनेगरी कार्यदल गठन गरिएको छ। गुठीसम्बद्ध सम्पत्ति र सम्पदाको संरक्षण गर्ने, गुठी व्यवस्थापन प्रक्रियालाई समयानुकूल परिमार्जन गर्ने लगायतका विषयमा उपत्यकाभित्र र उपत्यका

बाहिरका सरोकारवालाहरूसँग छुट्टाछुट्टै छलफल एवं अन्तरक्रिया गरिएको छ। मालपोत, नापी, भूमि आयोग, गुठी संस्थान, प्रदेश सरकार र स्थानीय तहसमेतको सहभागितामा ६ वटा प्रदेशमा प्रादेशिक गोष्ठी सम्पन्न गरी आवश्यक समन्वय, नीतिगत, कानूनी, प्रक्रियागत र कार्यविधिगत रूपमा देखा परेका समस्याहरूको समाधानको प्रयास गरिएको छ।

मुक्त कमैया, हलिया, कमलरी, हरवा, चरवाका समूहसँग आवश्यक छलफल गरी उनीहरूको पुनःस्थापन लगायतका विषयमा अध्ययन गर्न कार्यदल गठन भई स्थलगत अध्ययन सम्पन्न गरी प्रतिवेदन तयार भएको र उक्त प्रतिवेदन कार्यान्वयनका लागि सरोकारवालाहरूसँग बृहत् छलफल एवं अन्तरक्रिया गरिएको छ।

भूमिको वैज्ञानिक वर्गीकरण, समुचित उपयोग तथा दिगो व्यवस्थापनका लागि सबै स्थानीय तहमा भू-उपयोग कार्यक्रम सञ्चालन र भूउपयोग योजना तर्जुमाका लागि आवश्यक भू-उपयोग नक्सा/डाटा हस्तान्तरण गर्न बाँकी २ सय २१ स्थानीय तहमा हस्तान्तरण गर्ने लक्ष्य रहेकोमा सबै स्थानीय तहमा भूउपयोग नक्सा डाटा हस्तान्तरण भएको छ। लाइडार सर्वेक्षण र नक्साङ्कनसम्बन्धी कार्यअन्तर्गत पश्चिम तराई क्षेत्रको २० हजार वर्ग किलोमिटर हवाई सर्वेक्षण गरी Orthophoto and Digital Elevation Model (DEM) तयार गर्ने कार्य भएको छ। चालु आर्थिक वर्षमा दूर संवेदन विधिबाट स्थलरूप नक्सा अद्यावधिक गर्ने कार्य अन्तर्गत ६८ सिट स्थलरूप नापी नक्सा अद्यावधिक गरी देशभरका ६ सय ८१ सिट स्थलरूप नक्सा अद्यावधिक गर्ने कार्य सम्पन्न भएको छ। आधुनिक डिजिटल प्रविधिको प्रयोगबाट नापी तथा मालपोत कार्यालयबाट प्रवाह हुने जग्गा प्रशासनसम्बन्धी सेवालाई छिटो, छरितो, प्रभावकारी एवं सेवाग्राहीमैत्री बनाउन देशभरका १ सय २६ मालपोत कार्यालयमा Land Record Information Management System (LRIMS), ७४ वटा भूमिसुधार तथा मालपोत कार्यालयमा पब्लिक एक्सेस मोडेल (PAM) तथा ५० नापी कार्यालयहरूमा Nepal Land Information System (NeLIS) र मेरो कित्ता प्रणाली लागू भएको छ। नापनक्सा तथा भूमि व्यवस्थापन क्षेत्रमा दक्ष जनशक्ति उत्पादन गर्ने कार्यअन्तर्गत आर्थिक वर्ष २०७६/७७, २०७७/७८ र २०७८/७९ मा क्रमशः २ सय ५०, ५ सय र ५ सय लक्ष्य रहेकोमा लक्ष्यभन्दा बढी प्रगति हासिल भएको छ। कृषि तथा पशुपन्छी र सहकारी तथा भूमि व्यवस्थापन क्षेत्रअन्तर्गत मुख्य-मुख्य सूचकहरूको उपलब्धि विवरण तल तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका १३ : कृषि तथा पशुपन्छी क्षेत्रको तीन वर्षको मुख्य-मुख्य उपलब्धिको तुलनात्मक विवरण

सूचक	एकाइ	आर्थिक वर्ष २०७६/७७	आर्थिक वर्ष २०७७/७८	आर्थिक वर्ष २०७८/७९
धान उत्पादन	मे.टन हजार	५५५०.८७	५६२१.७१	५१३०.६३
मकै उत्पादन	मे.टन हजार	२८९३.९८	२९२६.९४	३१०६.०६
गहुँ उत्पादन	मे.टन हजार	२१८५.२८	२००९.७९	२१४४.५६
तरकारी	मे.टन हजार	४३८९.२२	४१९६.२	५२१४.१५
दुध	मे.टन हजार	२०६०	२४२३	२६०९
मासु	मे.टन हजार	३५०	५५७	५७२.२
खाद्य भण्डार केन्द्र स्थापना	संख्या	_	_	१३
कस्टम हायरिङ्ग सेन्टर स्थापना (प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण कार्यक्रम)	संख्या	५६९	५६९	५८३
पोष्ट हार्भेष्ट सेन्टर स्थापना (प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण कार्यक्रम)	संख्या	३६६	३६६	३६८
कृषि उत्पादन पकेट क्षेत्र कार्यक्रम सञ्चालन (प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण कार्यक्रम)	संख्या	१५९६	१६०५	२३६७
पशुपन्छी उत्पादन पकेट क्षेत्र कार्यक्रम सञ्चालन (प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण कार्यक्रम)	संख्या	-	७६५	९६६
थप रोजगारी सिर्जना	जना हजार	२२४	२५०	२९३

स्रोतः कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालय

तालिका १४ : सहकारी क्षेत्रमा आबद्ध सदस्य संख्या, लगानी तथा रोजगारीसम्बन्धी विवरण

नतिजा सूचकहरू	एकाइ	२०७८/७९ को अन्त्यसम्मको	
		लक्ष्य	प्रगति
सहकारी संघ संस्थाको कुल सदस्य संख्या	संख्या (लाख)	७३.५	७३.३७
सहकारी संघ संस्थाको शेयर पूँजी	रु. अर्ब	९५	९४.१२
सहकारी संघ संस्थाको कुल बचत	रु अर्ब	४८०	४७७.९९
सहकारी संस्थाबाट हुने लगानी	रु. अर्ब	४४०	४२६.३१
सहकारी क्षेत्रमा तालिम प्राप्त जनशक्ति	संख्या (लाख)	१२	५५.८२०
सहकारीमार्फत प्रत्यक्ष रोजगारी सिर्जना	संख्या (हजार)	१०५	९१

स्रोतः भूमि व्यवस्था, सहकारी तथा गरिबी निवारण मन्त्रालय

तालिका १५ : सहकारी तथा भूमि व्यवस्थापन क्षेत्रको तीन वर्षको मुख्य-मुख्य उपलब्धिको तुलनात्मक विवरण

नतिजा सूचकहरू	एकाइ	आर्थिक वर्ष २०७६/७७		आर्थिक वर्ष २०७७/७८		आर्थिक वर्ष २०७८/७९	
		लक्ष्य	प्रगति	लक्ष्य	प्रगति	लक्ष्य	प्रगति
सहकारीमा पहुँच (घरबाट ३० मिनेटभित्रको पहुँच भएको घरपरिवार)	प्रतिशत	२	१	३	२	२	२
सहकारी क्षेत्रबाट कर्जा प्रवाह	रु. अर्ब	१२	८.२६	११	८५	११	०.०५
सहकारी संघ संस्थाको शेयर पूँजी	रु. अर्ब	२	०.१०	२	१७	२	०.०२
COPOMIS प्रणाली सञ्चालन भएका सहकारी संख्या	प्रतिशत	३५	-	५१	-	६७	३४.७
सहकारी बजार स्थापना	संख्या	५	-	५	२	३	३
सहकारी शीत भण्डारण निर्माण	संख्या	१	१	२	३	३	३
जग्गाको खण्डीकरणको दर न्यूनीकरण	प्रतिशत	२.२४	-	२.२२	-	२.१५	-४.३
स्थानीय तहको भूउपयोग नक्सा/डाटा तयारी	स्थानीय तह	१६३	१६३	२२१	२२१	-	२२१
स्थानीय तहको भूउपयोग नक्सा/डाटा हस्तान्तरण		३६९	३६९	१६३	१६३	२२१	२२१

दूर संवेदन विधिबाट स्थलरूप नक्सा अद्यावधिक	सिट	२५०	३६३	१५६	४९	६५	६८
लाइडार सर्वेक्षण र नक्साङ्कन	व.कि.मि हजार	२०	-	२२	१४.५	२०	५.५
जियोडेटिक तथा समतलन नापी सर्वेक्षण	कि.मि.	११०	११०	११५	२२	१२०	११०
आधुनिक प्रविधियुक्त कार्यालयको रूपमा विकास भएका नापी कार्यालय	वटा	५	७	१२	१७	१९	४०
भूमिसुधार तथा मालपोत कार्यालयहरूलाई आधुनिक प्रविधियुक्त कार्यालयको रूपमा विकास	वटा	१६	७	२०	२०	२५	१०
भूमिसुधार तथा मालपोत कार्यालयहरूमा रहेका स्रेस्ता डिजिटाइजेसन	पान लाख	१३६	१६७	२८६	४३	४८६	९.१६
अनलाइन सेवा प्रवाह गर्ने भूमिसुधार तथा मालपोत कार्यालय	संख्या	११५	१०८	१३१	१८	१३१	०
पब्लिक एक्सेस मोडेल लागु गर्ने भूमिसुधार तथा मालपोत कार्यालय	कार्यालय	१६	१९	४१	३१	७६	२४
नापनक्सा तथा भूमि व्यवस्थापन तालिम	जना	२५०	३२२	५००	७५७	५००	८११

स्रोतः भूमि व्यवस्था, सहकारी तथा गरिबी निवारण मन्त्रालय

(च) विकाससम्बन्धी नीति

सम्पादन गरिएका प्रमुख कार्यहरू र प्राप्त उपलब्धिहरू:

नीतिगत तथा संस्थागत सुधारका विषयहरू

विकास आयोजनाको प्रभावकारी व्यवस्थापन एवं आयोजनामा सुशासन कायम गर्न आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७६ बमोजिम राष्ट्रिय योजना आयोगमा आयोजना बैंक स्थापना गरिएको छ। राष्ट्रिय आयोजना बैंक व्यवस्थापन सूचना प्रणाली (NPBMIS) लाई स्तरोन्नति गरिएको छ। आर्थिक वर्ष २०७८/७९ को अन्त्यसम्म करिब ७ हजार १ सय आयोजनाहरू राष्ट्रिय आयोजना बैंकमा प्रविष्ट भइसकेका छन्। समपूरक तथा विशेष अनुदानसम्बन्धी व्यवस्थापन सूचना प्रणालीलाई राष्ट्रिय आयोजना बैङ्क व्यवस्थापन सूचना प्रणालीमा एकीकरण गर्ने कार्य सुरु गरिएको छ। समपूरक र विशेष अनुदानबाट प्रदेश र स्थानीय तहमा सञ्चालन हुने आयोजना/कार्यक्रमहरूको प्रस्ताव माग, भण्डारण तथा मूल्याङ्कन कार्यलाई अनलाइन प्रणालीमा आधारित बनाउन तयारी गरिएको छ। समपूरक तथा विशेष अनुदान व्यवस्थापन सूचना प्रणालीलाई अद्यावधिक गर्ने कार्य सुरु गरिएको छ।

१५औं योजनाको मध्यावधि समीक्षा सम्पन्न गरिएको छ। Macro Modeling Lab सञ्चालनको लागि क्षमता विकास गरिएको छ। मध्यमकालीन खर्च संरचना (MTEF) प्रतिवेदन तयारीसम्बन्धी कार्य गरिएको छ। MTEF को सफ्टवेयर अद्यावधिक गरी सो सम्बन्धमा आयोग तथा क्षेत्रगत मन्त्रालयका कर्मचारीको क्षमता विकाससम्बन्धी तालिम सञ्चालन गरिएको छ। MTEF तयारीसम्बन्धी मार्गदर्शन अद्यावधिक गरी वेबसाइटमा प्रकाशन गरिएको छ। समष्टिगत अर्थतन्त्र र राष्ट्रिय लेखासम्बन्धी तालिम कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको छ। प्रदेशस्तरीय MTEF सम्बन्धी क्षमता विकास कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको छ।

अनगुमन तथा मूल्याङ्कन

विभिन्न मन्त्रालयअन्तर्गतका आयोजनाहरूको आन्तरिक मूल्याङ्कन तथा तेस्रो पक्ष मूल्याङ्कन गरिएको छ। अनुगमनसम्बन्धी राष्ट्रिय प्रतिवेदनको एकीकृत ढाँचासम्बन्धी कार्यदलको पुनः संरचना गरिएको छ। राष्ट्रिय गौरवका आयोजना, राष्ट्रिय प्राथमिकता प्राप्त आयोजना, रूपान्तरणकारी आयोजना लगायत विभिन्न आयोजनाहरूको स्थलगत अनुगमन गरिएको छ ।

योजना तर्जुमामा तहगत समन्वय र सहजीकरण

स्थानीय तहहरूले गर्ने आवधिक योजना तर्जुमाको कार्यमा संघबाट गर्नुपर्ने सहजीकरण, समन्वय र सहयोगको कार्यलाई प्रभावकारी बनाउन राष्ट्रिय योजना आयोगका सम्बन्धित

क्षेत्र हेर्ने सदस्यको संयोजकत्वमा निर्देशक समिति गठन गरिएको छ। स्थानीय तह योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७८ प्रकाशन गरिएको छ।

अध्ययन, अनुसन्धान तथा अन्वेषण

यस आर्थिक वर्षमा नीति अनुसन्धान प्रतिष्ठानबाट आपूर्ति नीति, २०६९, वैदेशिक रोजगार नीति, २०६८ र राष्ट्रिय सहकारी नीति, २०६९ पुनरावलोकन गरिएको छ। साथै, नेपालको कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा महिलाले पु¥याएको योगदान र वैदेशिक रोजगारीले गरिबी निवारण र सामाजिक सुरक्षामा पारेको प्रभावबारेमा अध्ययन गरिएको छ। यस आर्थिक वर्षमा अन्य समसामयिक विषयहरूमा भएको अध्ययन कार्य यस प्रकार छन् :-

(क) नेपालमा लेखापरीक्षण र बेरुजु फर्छ्यौटको स्थिति;
(ख) ग्रामीण सडक निर्माणमा भारी उपकरण प्रयोगबाट उत्पन्न विपद् व्यवस्थापन;
(ग) प्रदेश सरकारका नीति तथा कार्यक्रम र बजेटको सङ्गति;
(घ) सरकारी कोषको संरचना, अवस्था र प्रवृत्ति;
(ङ) सार्वजनिक राजस्वको प्रवृत्ति विश्लेषण;
(च) सार्वजनिक ऋणको सान्दर्भिकता उपयोग र प्रवृत्ति;
(छ) लघु, घरेलु, तथा साना उद्योगहरूको अवस्था र योगदान;
(ज) एमसिसी परियोजनाका सबल र दुर्बल पक्ष;
(झ) विकास पूर्वाधारप्रतिका जनधारणा र कठिनाइहरू;
(ञ) नेपालमा विदेशी लगानी आकर्षण गर्ने उपयुक्त वित्तीय उपकरणहरू;
(ट) कृषिमा वैदेशिक लगानीको सम्भाव्यता;
(ठ) अनौपचारिक क्षेत्रमा कोभिड-१९ को प्रभाव न्यूनीकरणका सम्भावित रणनीतिहरू;
(ड) प्रविधिमा आधारित भर्चुअल शिक्षण पद्धतिको प्रभावकारिता;
(ढ) नेपालमा उदारीकरण, निजीकरण एवं विनिवेश नीतिको प्रारूप;
(ण) संरक्षित वन क्षेत्रले नेपालको अर्थतन्त्रमा पारेको प्रभाव;
(त) पाँच मन्त्रालयको विगत पाँच वर्षको नीति तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन अवस्था अध्ययन;
(थ) Sustainable Transportation Infrastructure for Poverty Alleviation;
(द) Study on Doing Business Environment in Nepal;
(ध) Assessment of Alternative Energy of Replace Liquefied Petroleum Gas in Nepal.

दिगो विकासका लक्ष्य प्राप्त गर्ने सम्बन्धमा भएका कार्यहरू

United Nations Sustainable Development Cooperation Framework (UNSDCF) 2023-2027 Guideline मा राष्ट्रिय योजना आयोगका सचिव र UN Resident Coordinator बीच हस्ताक्षर कार्य सम्पन्न भएको छ। दिगो विकास लक्ष्यसम्बन्धी प्रदेशस्तरीय गोष्ठी सातै प्रदेशमा सम्पन्न गरिएको छ। दिगो विकास लक्ष्यका सूचकहरूको पुनरावलोकन गर्ने कार्य

अन्तिम चरणमा रहेको छ। निजी क्षेत्र, नागरिक समाज, सहकारी क्षेत्र र स्थानीय तहले दिगो विकास लक्ष्य कार्यान्वयनमा पुऱ्याएको योगदानको अवस्था सम्बन्धमा अध्ययन गरिएको छ। अमेरिकाको न्यूयोर्कमा ५-१८, जुलाई २०२२ मा सम्पन्न High-Level Political Forum on Sustainable Development मा माननीय उपाध्यक्षको नेतृत्वमा उच्चस्तरीय प्रतिनिधि मण्डलले सहभागिता जनाएको छ।अतिकम विकसित राष्ट्रबाट विकासशील राष्ट्रमा स्तरोन्नतिसम्बन्धी रणनीतिको मस्यौदा तयार गरिएको छ। Istanbul Programme of Action (IPoA) को प्रगति प्रतिवेदनको मस्यौदा तयार गरिएको छ।

मुलुकको समष्टिगत आर्थिक परिसूचकहरूको तुलनात्मक प्रगति विवरण तल तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका १६ : पन्ध्रौं योजनाको लक्ष्यको तुलनामा विगत तीन वर्षको विकाससम्बन्धी मुख्य-मुख्य उपलब्धिको विवरण

सूचक/लक्ष्य	एकाइ	पन्ध्रौं योजनाको लक्ष्य	आर्थिक वर्ष २०७६/७७	आर्थिक वर्ष २०७७/७८	आर्थिक वर्ष २०७८/७९
वार्षिक आर्थिक वृद्धिदर	प्रतिशत	१०.३	-२.१	३.८	५.८४
कृषि	प्रतिशत	५.८	२.२	२.९	२.३०
गैरकृषि	प्रतिशत	११.९	-३.९	४.३	६.८८
उद्योग	प्रतिशत	१४.६	-३.८	४.४	१०.१९
सेवा	प्रतिशत	१०.७	-४.०	४.२	५.९३
मुद्रास्फीति दर	प्रतिशत	६.०	६.१५	३.६	६.०९
भुक्तानी सन्तुलन	रु.अर्ब (+/-)	१०.०	२८२.४१	६८.१	-२६९.८१
प्रतिव्यक्ति कुल राष्ट्रिय आय	अमेरिकी डलर	१५९५	११३९	१२४६	१,३८१
मानव विकास सूचकाङ्क	सूचकाङ्क	०.६२४	०.५८७	०.६०२	०.६०२
निरपेक्ष गरिबीको रेखामुनि रहेको जनसंख्या	प्रतिशत	९.५	१८.७	१८.७	१८.७
बहुआयामिक गरिबी	प्रतिशत	११.५	१९.५	१९.५	१७.४
आर्थिक जोखिम सूचकाङ्क	सूचकाङ्क	२२	२८.३	२४.२	२४.७
मानव सम्पत्ति सूचकाङ्क	सूचकाङ्क	७८	६७.९	७५	७४.९

स्रोत राष्ट्रिय योजना आयोग

तालिका १७ : पन्ध्रौं योजनाको नतिजा खाकाको प्रगति विवरण

क्र.सं.	सूचक/लक्ष्य	एकाइ	२०७७/ ७८ को उपलब्धि	२०७८/७९ को अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
					२०७९/ ८०	२०८० /८१	२०८१ /८२
१	**उच्च र समतामूलक राष्ट्रिय आय**						
१.१	**औद्योगिक राष्ट्रको स्तरको उच्च आय**						
१.१.१	वार्षिक आर्थिक वृद्धिदर (आधारभूत मूल्यमा)	प्रतिशत	३.८	५.५	७.६	८.०	८.०
१.१.२	प्रतिव्यक्ति कुल राष्ट्रिय आय	अमेरिकी डलर	१२४६	१३८१	१५३६	१७१४	१९०५
१.२	**गरिबीको अन्त्य**						
१.१.१	गरिबीको रेखामुनि रहेको जनसङ्ख्या (निरपेक्ष गरिबी)	प्रतिशत	१८.७	१८.७	११.२	९.५	९.०
१.३	**राष्ट्रिय आम्दानीमा तल्लो ४० प्रतिशत जनसङ्ख्याको हिस्सा**						
१.३.१	आम्दानीमा माथिल्लो १० प्रतिशत र तल्लो ४० प्रतिशत जनसङ्ख्याको अनुपात	अनुपात	१.३	१.३	१.३	१.२३	१.२४
१.३.२	सम्पत्तिमा आधारित जिनी गुणक	गुणक	०.३१	०.३१	०.२९	०.२९	०.२८
२	**मानवपुँजी निर्माण तथा सम्भावनाको पूर्ण उपयोग**						
२.१	**स्वस्थ र लामो आयु भएका नेपाली**						
२.१.१	अपेक्षित आयु (जन्म हुँदाको)	वर्ष	७०.८	७०.८	७१.०	७२.०	७२.५
२.१.२	मातृ मृत्युदर (प्रतिलाख जीवित जन्ममा)	सङ्ख्या	२३९	१५०	१२५	९९	९५
२.१.३	५ वर्षमुनिको बाल मृत्युदर (प्रतिहजार जीवित जन्ममा)	सङ्ख्या	२८	२८	२६	२४	२२
२.१.४	किशोरी अवस्थाको प्रजनन (१९ वर्ष मुनि)	प्रतिशत	६.३	६.३	६.०	५.५	५.८
२.२	**गुणस्तरीय, रोजगारमूलक तथा जीवनउपयोगी शिक्षा प्राप्त नागरिक**						
२.२.१	साक्षरता दर (१५ वर्ष माथि)	प्रतिशत	५७.०	६२.२	९५.०	९५.०	९६.०
२.२.२	युवा साक्षरता दर (१५ २४ वर्ष)	प्रतिशत	८८.०	८८.६	९८.०	९९.०	९९.०
२.२.३	आधारभूत तह (१-८) मा खुद भर्नादर	प्रतिशत	९४.७	९५.१	९९.०	९९.०	९९.५

२.२.४	माध्यमिक तह (९-१२) मा खुद भर्नादर	प्रतिशत	५१.२	५४.३	६०.०	६५.०	६६.५
२.२.५	उच्च शिक्षामा कुल भर्नादर	प्रतिशत	१४.४	१८.०	२०.०	२२.०	२४.०
२.२.६	काम गर्ने उमेर समूहका प्राविधिक र व्यावसायिक क्षेत्रमा तालिम प्राप्त जनसङ्ख्या	प्रतिशत	३५	३८	४५	५०	५२
२.३	**उत्पादनशील र मर्यादित रोजगारी**						
२.३.१	श्रमशक्ति सहभागिता दर (१५ वर्ष माथि)	प्रतिशत	३८.५	४४.०	४७.०	४९.०	५०.०
२.३.२	रोजगारीमा औपचारिक क्षेत्रको हिस्सा	प्रतिशत	३६.५	४३.०	४७.५	५०.०	५२.०
३	**सर्वसुलभ आधुनिक पूर्वाधार एवं सघन अन्तरआबद्धता**						
३.१	**सर्वसुलभ, सुरक्षित र आधुनिक यातायात**						
३.१.१	सडकघनत्व	प्रतिवर्ग कि.मि.	-	-	०.६९	०.७४	०.८०
३.१.२	राष्ट्रिय र प्रादेशिक राजमार्ग (२ लेनसम्म, कालोपत्रे सडक मात्र)	कि.मि.	६८४७	८१००	११,०९४	१२,३००	१२,५००
३.१.३	राष्ट्रिय राजमार्ग (२ लेनमाथि, द्रुतमार्ग समेत)	कि.मि.	१९२	३४५	३४५	११.७४	१२.००
३.१.४	रेलमार्ग	कि.मि.	१०५	१०६	१९०	२६०	३४८
३.२	**पूर्वाधारमा पहुँच तथा आबद्धता**						
३.२.१	३० मिनेटसम्मको दूरीमा यातायात पहुँच भएको परिवार	प्रतिशत	-	-	९४	९५	९६
३.२.२	विद्युतमा पहुँच प्राप्त परिवार	प्रतिशत	९०	९३	९८	१००	१००
३.२.३	इन्टरनेटमा पहुँच प्राप्त जनसङ्ख्या	प्रतिशत	७३	८५	८९	९२	९५
४	**उच्च र दिगो उत्पादन तथा उत्पादकत्व**						
४.१	**अर्थतन्त्रमा क्षेत्रगत योगदान**						
४.१.१	प्राथमिक क्षेत्र (कृषि, वन र खानी)	प्रतिशत	२५.५	२४.५	२३.९	२३.२	२२.५
४.१.२	द्वितीय क्षेत्र (उत्पादनमूलक उद्योग, विद्युत, ग्याँस र पानी, निर्माण)	प्रतिशत	१३.१	१३.७	१४.३	१४.८	१५.३
४.१.३	तृतीय क्षेत्र (सेवा)	प्रतिशत	६१.४	६१.८	६१.८	६२.०	६२.३

४.२	**स्वच्छ ऊर्जाको उत्पादन तथा उपभोग**						
४.२.१	विद्युत उत्पादन (जडित क्षमता)	मेगावाट	१५२७	२३८१	३००६	३८०७	४३६६
४.२.२	प्रतिव्यक्ति विद्युत उपभोग	किलोवाट घण्टा	३२५	३५०	३८०	४८०	५८०
४.३	**व्यापारसन्तुलन**						
४.३.१	वस्तु निर्यात (कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको अनुपातमा)	अनुपात	२.७	४.४	४.७	५.१	५.३
४.३.२	वस्तु आयात (कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको अनुपातमा)	प्रतिशत	३६	३८	३८	३९	४०
४.४	**राष्ट्रिय तथा क्षेत्रगत उत्पादकत्व**						
४.४.१	श्रम उत्पादकत्व	रु.हजारमा	१८४.६	२४६.०	२६१.०	२७६.०	२९१.०
४.४.२	कृषि उत्पादकत्व (प्रमुख बाली)	मे.ट./ हेक्टर	-	-	३.८	३.९	४.०
४.४.३	सिँचाइयोग्य भूमिमध्ये वर्षैभरि सिँचाइ सुविधा पुगेको भूमि	प्रतिशत	-	-	४२	४६	५०
४.४.४	प्रति पर्यटक खर्च (प्रति दिन)	अमेरिकी डलर	६५	७०	७८	८५	१००

स्रोतः राष्ट्रिय योजना आयोग

सडक विकास

नीतिगत तथा कानूनी सुधारका क्षेत्रहरू

इन्जिनियरिङ्ग सुशासनलाई ध्यान दिँदै योजनाको तयारी तथा कार्यान्वयनमा संलग्न सबै प्राविधिक तथा निर्माण व्यवसायीबीच अनुशासन कायम गरी निर्माणकार्यलाई समयमा नै सम्पन्न गर्न अनुगमन तथा निरीक्षण कार्यलाई तीव्रता दिइएको छ। अनुगमनलाई व्यवस्थित गर्न सडक विभागको योजना, अनुगमन तथा सुपरिवेक्षणसम्बन्धी आन्तरिक निर्देशिका, २०७८ कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ। नेपाल पानी जहाज (सञ्चालन तथा व्यवस्थापन) ऐन, २०७७ को मस्यौदा तयार भएको छ। पानी जहाज सञ्चालन गर्न विभिन्न महासन्धि र सोसम्बन्धी अभिसन्धिहरू अनुमोदन गर्न अध्ययन टोली गठन भई कार्य अगाडि बढाइएको छ।

सडक विभागअन्तर्गत सञ्चालित आयोजनाहरूमा गुणस्तर अभिवृद्धि गर्न अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रक्रियालाई तीव्रता दिइएको छ। ठेक्कापट्टाहरूको विवरण र योजनाहरूको प्रगति अद्यावधिक गर्न विभिन्न Software/Programme हरू (CMS, PMIS, GIS Map Update, Distance Calculator) को विकास गरी Data Digitization मा जोड दिइएको छ। सडक सुरक्षासम्बन्धी कार्यलाई निरन्तरता दिइएको छ । सडक निर्माणमा बायो इन्जिनियरिङ्गलाई अनिवार्य गरिएको छ। सङ्घीय सडक सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन कार्यालयका सुपरिन्टेन्डेण्ट इन्जिनियरबाट हुने अनुगमन कार्यलाई मासिक रूपमा सम्पन्न गरी समस्या पहिचान र समाधान सहितको प्रतिवेदन अनिवार्य गरिएको छ।

सडक आयोजना

पुष्पलाल (मध्यपहाडी) राजमार्ग

यस आयोजनाअन्तर्गत कुल १ हजार ८ सय ७९ कि.मि. लम्बाइको सडक निर्माण तथा स्तरोन्नति र १ सय ३७ वटा पुल निर्माण गर्ने लक्ष्य रहेको र यसको अनुमानित लागत रु. ८४ अर्ब ३३ करोड (संशोधित) रहेको छ। यो आयोजना आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा सुरु भई आर्थिक वर्ष २०७९/८० सम्म सम्पन्न गर्ने लक्ष्य रहेकोमा हालसम्म १ हजार ८ सय ७९ कि.मि. मध्ये आयोजनाबाट ७ सय ९७ कि.मि., अन्य निकायबाट ४ सय ६२ कि.मि गरी १ हजार २ सय ५९ कि.मि. कालोपत्रे भएको छ । कुल १ सय ३७ पुलमध्ये ९३ वटा पुल निर्माण सम्पन्न भएको छ । हाल ४ सय १५ कि.मि. सडक र २५ वटा पुल निर्माणाधीन अवस्थामा रहनुका साथै २ सय ५ कि.मि. सडक र १९ वटा पुलको ठेक्का व्यवस्थापन हुन बाँकी रहेको छ। आयोजनाको हालसम्मको भौतिक प्रगति ६४.१६ प्रतिशत र वित्तीय प्रगति ६९.७९ प्रतिशत रहेको छ।

हुलाकी राजमार्ग

यस आयोजनाअन्तर्गत कुल १ हजार ७ सय ९२ कि.मि. लम्बाइको सडक निर्माण तथा स्तरोनन्ति र सो राजमार्गमा पर्ने २ सय १९ वटा पुल निर्माण गर्ने लक्ष्य रहेको छ । यसका लागि रु.६५ अर्ब २० करोड लागत अनुमान गरिएको छ। यस आयोजनालाई आर्थिक वर्ष २०६६/६७ देखि २०८०/८१ (संशोधन प्रस्ताव आर्थिक वर्ष २०८३/८४) सम्ममा सम्पन्न गर्ने लक्ष्य रहेकोमा हालसम्म कुल १ हजार ७ सय ९२ कि.मि. मध्ये ८ सय ९१ कि.मि. कालोपत्रे सम्पन्न, कुल २ सय १९ पुलमध्ये १ सय १५ वटा पुल निर्माण सम्पन्न भएको छ । बाँकी निर्माण कार्यमध्ये ४ सय ७० कि.मि.

सडक हाल निर्माणाधीन अवस्थामा छ । यस आयोजनाको हालसम्मको भौतिक प्रगति ८१.१२ प्रतिशत र वित्तीय प्रगति ८०.०३ प्रतिशत रहेको छ।

उत्तर दक्षिण लोकमार्ग (कोशी करिडोर)

संखुवासभाको खाँदबारीदेखि किमाथान्कासम्म कार्यक्षेत्र रहेको आयोजनाको १ सय ६२ कि.मि. ट्र्याक खोली स्तरोन्नति गर्ने कार्यको लागि रु.१६.२० अर्ब (सुरुको) र हाल ११.९३ अर्ब (संशोधित) लागत अनुमान रहेको छ। यस लोकमार्गको निर्माण कार्य आर्थिक वर्ष २०६५/६६ देखि २०८३/८४ मा सम्पन्न गर्ने लक्ष्य रहेकोमा हालसम्म १ सय ५० कि. मि. ट्र्याक खुलेको र ५५ कि.मि. ग्राभेल भएको तथा ८ वटा पुल निर्माण सम्पन्न भएको छ। बाँकी १२ कि.मि. को ट्र्याक खोल्ने कार्य नेपाली सेनाबाट भइरहेको छ। आयोजनाको समष्टिगत भौतिक प्रगति ३८.६० प्रतिशत र वित्तीय प्रगति ३६.७१ प्रतिशत रहेको छ।

कालिगण्डकी करिडोर (गैंडाकोट-राम्दी-मालढुङ्गा खण्ड)

गैडाकोट-राम्दी-मालढुङ्गाको २ सय ४५ कि.मि. सडक ट्र्याक निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्न रु.२५.२२ अर्ब लागत अनुमान रहेको छ। आर्थिक वर्ष २०६६/६७-२०७९/८० (संशोधन प्रस्ताव २०८३/८४) मा सम्पन्न गर्ने लक्ष्य रहेकोमा गैंडाकोट-पिपलडाँडा खण्ड १ सय ३२ कि.मि मध्ये १ सय ११ कि.मि. कालोपत्रे सम्पन्न भएको छ। साथै, जम्मा ५३ वटा पुलहरूमध्ये हालसम्म २३ वटा पुलहरूको निर्माण सम्पन्न भई हालसम्मको समष्टिगत भौतिक प्रगति ३०.४० प्रतिशत र वित्तीय प्रगति २८.९८ प्रतिशत रहेको छ।

कालिगण्डकी करिडोर (बेनी-जोमसोम-कोरोला सडक)

यो आयोजनाको २ सय २ कि.मि. ट्र्याक खोल्न र स्तरोन्नति गर्न रु. ६ खर्ब ७८ अर्ब लागत (संशोधित ७ खर्ब ५० अर्ब) अनुमान गरिएको छ। आर्थिक वर्ष २०७३/७४-२०७९/८० (संशोधित आर्थिक वर्ष २०८२/८३) सम्ममा सम्पन्न गर्ने लक्ष्य रहेकोमा हालसम्म २ सय २ कि.मि मध्ये सम्पूर्ण ट्र्याक खुलेको, १ सय ४० कि.मि. ग्राभेल, २८ कि.मि. कालोपत्रे र ४ वटा पुल निर्माण सम्पन्न भई ८२.१५ प्रतिशत भौतिक प्रगति र ७९.३५ प्रतिशत वित्तीय प्रगति रहेको छ।

कर्णाली करिडोर (हिल्सा- सिमिकोट सडक योजना), हुम्ला

यो आयोजनाको (नेपाली सेनाबाट निर्माण हुने खण्ड बाहेकको) २ सय ६९ कि.मि. (हिल्सा-सिमिकोट सडक खण्ड-९५ कि.मी. तथा सिमिकोट-सलिसल्ला सडक खण्ड- ५१

कि.मि. र खुलालु-सल्लीसल्ला सडक खण्ड-१२३) सडक ट्र्याक निर्माण तथा १४ वटा पुल निर्माण गर्न रु.४.१० अर्ब (संशोधित ६६६.१९ करोड) लागत अनुमान रहेको छ। यस आयोजनालाई आर्थिक वर्ष २०६९/७०-२०७९/८० (संशोधन प्रस्ताव २०८३/८४) सम्ममा सम्पन्न गर्ने लक्ष्य रहेकोमा हालसम्म २ सय ६३ कि.मि. ट्र्याक खुलिसकेको छ । जसमध्ये नेपाली सेनाबाट खुलालु-सल्लिसल्ला १ सय २३ कि.मि. खण्डको ट्र्याक खोल्ने कार्य पूरा भएको छ। आयोजनाको हालसम्मको भौतिक प्रगति २० प्रतिशत र वित्तीय प्रगति १८.०१ प्रतिशत रहेको छ।

नागढुङ्गा सुरुङ्गमार्ग निर्माण आयोजना

यस आयोजनाअन्तर्गत कुल २.६८८ कि.मि. लम्बाइको सुरुङ्गमार्ग, एप्रोच सडक, पुल पुलेसा, Roadside Service Center, Toll Booth, Operation and Management Building, Water Supply Works निर्माण गर्न २३ सेप्टेम्बर २०१९ मा सम्झौता भई १४ नोभेम्बर २०१९ मा ठेक्का सुरुवात गरी २० जुलाई २०२३ (ठेक्का सुरु मितिदेखि ४५ महिना) मा निर्माण सम्पन्न गर्ने लक्ष्य रहेको छ। आयोजनाको लागत नेपाली रु. ५ अर्ब ५० करोड २ लाख रहेको छ। हालसम्म यस आयोजनाको भौतिक प्रगति ३९ प्रतिशत र वित्तीय प्रगति ४८.५ प्रतिशत रहेको छ।

मदन भण्डारी राजमार्ग

मदन भण्डारी राजमार्ग आयोजनाअन्तर्गत ७ सय ४० कि.मि. सडक र १ सय ८५ वटा पुल निर्माण गर्ने लक्ष्य रहेको छ। जसको अनुमानित लागत रु. ७५ अर्ब रहेको छ। आर्थिक वर्ष २०७५/७६-२०८१/८२ मा सम्पन्न गर्ने लक्ष्य रहेको यस आयोजनाको कुल ७ सय ४० कि. मि. मध्ये २ सय ५९ कि.मि. सडक कालोपत्रे हुनुका साथै १ सय ८५ मध्ये ९३ वटा पुलको निर्माण सम्पन्न भएको छ। बाँकी ८९ कि.मि. सडक निर्माणाधीन अवस्थामा छ भने ३ सय ९२ कि.मि. सडक खण्डको ठेक्का व्यवस्थापन हुन बाँकी रहेको छ। आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा यस आयोजनाको भौतिक प्रगति ३७ प्रतिशत र वित्तीय प्रगति पनि ३७ प्रतिशत नै रहेको छ।

गल्छी-त्रिशुली-मैलुङ्ग-स्याफ्रुबेशी-रसुवागढी सडक योजना

यस आयोजनाअन्तर्गत ६५ कि.मि. कालोपत्रे सडक निर्माण, ३२ वटा पुल निर्माण, १ वटा फ्लाइओभर निर्माण, ४ वटा पहिरो नियन्त्रण गर्ने लक्ष्य रहेको छ। आयोजनाको निर्माण अवधि आर्थिक वर्ष २०७२/७३ देखि आर्थिक वर्ष २०७९/८० सम्म रहेको छ। आयोजनाको कुल लागत रु.१५ अर्ब ५० करोड (९ अर्ब ५० करोड निर्माण र ६ अर्ब

मुआब्जा/क्षतिपूर्ति) रहेको छ। यस आयोजनाअन्तर्गत २७.३२४ कि.मि. (अस्फाल्ट), ३१.५११ कि.मि. (डिबिएम) कालोपत्रे गरिएको छ। ११ वटा पुल निर्माण सम्पन्न हुनुका साथै फ्लाइओभरको सम्भाव्यता अध्ययन गरिएको छ। ३ वटा पहिरोको ठेक्का सम्पन्न भई हालसम्म भौतिक प्रगति ५२.२० प्रतिशत र वित्तीय प्रगति ५२.२० प्रतिशत रहेको छ।

नारायणघाट बुटवल सडक योजना

यस आयोजनाअन्तर्गत कुल १ सय १३ कि.मि. सडक स्तरोन्नति गर्ने लक्ष्य रहेको छ । यसका लागि रु. १६.९९ अर्ब लागत अनुमान गरिएको छ। यस आयोजनालाई आर्थिक वर्ष २०७५/७६ आर्थिक वर्ष २०८४/८५ सम्ममा सम्पन्न गर्ने लक्ष्य रहेकोमा योजनाको Contract Packages नारायणघाट-बुटवल सडक योजना (पूर्वी खण्ड) र नारायणघाट-बुटवल सडक योजना (पश्चिम खण्ड) मा काम भइरहेको छ।आयोजनाको हालसम्मको समष्टिगत भौतिक प्रगति १८.४४ प्रतिशत र वित्तीय प्रगति १३.४१ प्रतिशत रहेको छ।

कञ्चनपुर कमला सडक योजना

यस आयोजनाअन्तर्गत ८६.८२ कि.मि. कालोपत्रे सडक ४ लेनमा स्तरोन्नति गर्ने, ५४ वटा पुल, ८ वटा अन्डरपास र २ वटा फ्लाइओभर निर्माण गर्ने लक्ष्य रहेको छ । यसको कुल अनुमानित लागत रु. १५ अर्ब ६६ करोड ४४ हजार ९ सय ३८.०४ रहेको छ। यो आयोजना २९ अक्टुवर २०२० देखि २८ अक्टुवर २०२३ सम्म सम्पन्न गर्ने गरी काम अगाडि बढाइएको छ। आयोजनाको हालसम्मको समष्टिगत भौतिक प्रगति १४.०३ प्रतिशत र वित्तीय प्रगति ८.८९ प्रतिशत रहेको छ।

निर्वाचन क्षेत्र रणनीतिक सडक

प्रत्येक निर्वाचन क्षेत्रबाट १/१ वटा गरी छनोट भएका १ सय ६५ वटा रणनीतिक सडकहरूको कार्य शुभारम्भ गरिएको छ। आगामी ३ वर्षभित्र निर्माण कार्य सम्पन्न गर्ने गरी कार्यान्वयनमा ल्याइएको यस आयोजनाका लागि रु. ५७ अर्ब १० करोड बजेट आवश्यक पर्ने देखिएको छ। यसका लागि आर्थिक वर्ष २०७९/८० मा ७ अर्ब वजेट विनियोजन भएको छ। निर्वाचन क्षेत्र रणनीतिक सडक अन्तर्गतका १ सय ६५ मध्ये करिव ६९ वटा सडकहरूको विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन प्रदेश सरकार तथा स्थानीय सरकारबाट तयार भइसकेको र बाँकी सडकहरूको विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन एवं पूर्व तयारी कार्य PMEU बाट भइरहेको छ। हालसम्म ९१ वटा सडकहरूको अन्तिम प्रतिवेदन र ५ वटाको प्रारम्भिक प्रतिवेदन प्राप्त भएको छ। १ सय ५३ वटा ठेक्का

आह्वानको लागि सूचना प्रकाशन भएको छ र १ सय ३० वटा ठेक्का सम्झौता सम्पन्न गरिएको छ।

काठमाण्डौं-तराई/मधेस द्रुतमार्ग सडक आयोजना

नेपाली सेनाको व्यवस्थापनमा निर्माण भइरहेको ललितपुरको खोकनाबाट सुरु भई पूर्व पश्चिम राजमार्ग अन्तर्गत बारा जिल्लाको निजगढमा जोडिने उक्त सडकलाई विभिन्न ११ वटा International Competitive Bidding (ICB) प्याकेजमा विभाजन गरी खरिद व्यवस्थापन एवं निर्माण कार्य अघि बढाइएको छ। आर्थिक वर्ष २०७८/७९ को अन्तसम्म यस आयोजनाको समष्टिगत भौतिक प्रगति २१.१८ प्रतिशत र वित्तीय प्रगतिः१९.५८ प्रतिशत रहेको छ। द्रुतमार्गको रेखाङ्कनमा पर्ने विभिन्न स्थानहरूको ३१.६० हेक्टर क्षेत्रफलमा ३१ हजार वटा वृक्षारोपण गरिएको छ। काठमाण्डौं जिल्लामा ३-४-३-३ रोपनी र ललितपुर जिल्लामा २१-१-१-० रोपनी जग्गाको मुआब्जा वितरण गरिएको छ।

रेल यातायाततर्फ

पूर्व मेचीदेखि पश्चिम महाकालीसम्म तराईको क्षेत्रमा रेलमार्ग निर्माण एवं सञ्चालनमार्फत दिगो, सुरक्षित, किफायती र वातावरणमैत्री यातायात सुविधा प्रदान गर्ने उद्देश्यले आर्थिक वर्ष २०६५/६६ देखि २०८६/८७ सम्म (काँकडभिट्टा-निजगढ खण्ड) निर्माण सम्पन्न गर्ने लक्ष्य राखिएको यस मेची-महाकाली विद्युतीय रेलमार्ग आयोजनाको कुल लम्बाइ ९ सय ४५ कि.मि. रहेको छ । हालसम्म आयोजनाको भौतिक प्रगति ३८ प्रतिशत र वित्तीय प्रगति ३९.३३ प्रतिशत (मुआब्जा वितरणसमेत) भएको छ। बर्दिवास-चोचा (निजगढ) खण्डमा ५२.५ कि मि ट्र्याकबेड निर्माण, रेलवे पुल ५ वटा निर्माण तथा थप १० वटा रेलवे पुलहरूको फाउण्डेशन निर्माण भएको छ।

सडकमार्ग विकासका क्षेत्रमा हासिल भएका उपलब्धिहरूको तुलनात्मक विवरण तल तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका १८ : सडकसम्बन्धी १५ औं योजनाको प्रगति विवरण

विवरण	एकाइ	आधार वर्ष (२०७५/७६)	२०७७/७८		२०७८/७९	
			लक्ष्य	प्रगति	लक्ष्य	प्रगति
राष्ट्रिय राजमार्ग (दुई लेनसम्म कालोपत्रे)	कि.मि.	५९९४	८४९४	६८४७	९७९४	७२३७
राष्ट्रिय राजमार्ग (दुई लेनमाथि द्रुतमार्ग समेत)	कि.मि.	९६	२२५	१९२	३४५	२०४
राष्ट्रिय राजमार्ग (नयाँ ट्र्याक निर्माण,वार्षिक)	कि.मि.	२६०	३५०	९२	४००	१४५
राष्ट्रिय राजमार्ग पुनःस्थापना तथा पुनर्निर्माण (वार्षिक)	कि.मि.	१८२	२२५	४७४	२२५	१५५
राष्ट्रिय राजमार्ग आवधिक मर्मत सम्भार(वार्षिक)	कि.मि.	३२०	७२९	४२४	७५०	२५०
राष्ट्रिय राजमार्ग नियमित मर्मत सम्भार (वार्षिक)	कि.मि.	९१५५	७१८७	७१८७	७२००	७८००
सडक पुल निर्माण	वटा	३००	३००	१९२	३००	२८२
रेलमार्ग (स्तरोन्नति/ नयाँ निर्माण)	कि.मि.	४२	११५	१०८	१९०	१११.५

स्रोतः भौतिक पूर्वाधार तथा यातायात मन्त्रालय

तालिका १९ : सडकसम्बन्धी तीन वर्षको प्रगतिको तुलनात्मक विवरण

विवरण	आर्थिक वर्ष २०७६/७७ को वार्षिक प्रगति	आर्थिक वर्ष २०७७/७८ को वार्षिक प्रगति	आर्थिक वर्ष २०७८/७९ को वार्षिक प्रगति
कालोपत्रे स्तरको सडक, कि.मि. (नयाँ)	७२९	११९०	६१८
ग्रावेल स्तरको सडक, कि.मि.	७५७	७३९	३३५
माटे सडक, कि.मि.	३६५	४७२	२८०
कालोपत्रे स्तरको सडक पुनः निर्माण तथा पुनःस्थापना, कि.मि.	३५२	५०७	४२३
आवधिक मर्मत, कि.मि.	३६०	४२४	२५०
पुल निर्माण, संख्या	२१८	१९२	२८२
रेल मार्ग (ट्र्याक निर्माण), कि.मि.	१२.५	८	४

स्रोतः भौतिक पूर्वाधार तथा यातायात मन्त्रालय

मेलम्ची खानेपानी आयोजना

२०७८ आषाढ १ तथा तत्पश्चात्का बाढिपहिरोका कारण क्षतिग्रस्त मेलम्ची खानेपानी आयोजनाको अस्थायी पुनर्निर्माण तथा पुनःस्थापना गरी २०७८ चैत्र २९ गतेदेखि पानी पथान्तरणको कार्य पुनः सुचारु गरिएको छ । २०७९ वैशाख ५ गतेदेखि सुन्दरीजल पानी प्रशोधन केन्द्र पुनःसञ्चालन गरी २०७९ वैशाख ११ गतेदेखि दैनिक १७ करोड लिटर खानेपानी प्रशोधन गरी काठमाण्डौं उपत्यकामा वितरणका लागि उपलब्ध गराइएको छ। थोक वितरण प्रणालीअन्तर्गत कटुञ्जे पानी ट्याङ्की निर्माण सम्पन्न भएको छ। वितरण प्रणालीतर्फ कलङ्की, छाउनी, सामाखुसी, नयाँ बसपार्क तथा मण्डिखाटार क्षेत्रस्थित २ सय ४० कि.मि. क्षेत्रमा पाइप विछ्याउने कार्य सम्पन्न हुनुका साथै ६ हजार ४ सय धारा जडान कार्य सम्पन्न गरिएको छ।

विज्ञान तथा प्रविधि

राष्ट्रिय विधि विज्ञान प्रयोगशालाबाट प्रदान गरिने सेवालाई विकेन्द्रित गर्न लुम्बिनी प्रदेशको रूपन्देहीमा विधि विज्ञान प्रयोगशाला स्थापना गरिएको छ। जनमानसमा विज्ञान तथा प्रविधिको सार्थक ज्ञानलाई प्रवाह गर्ने उद्देश्यअनुरूप नेपाल टेलिभिजनबाट आजको विज्ञान

कार्यक्रम पाक्षिक रूपमा प्रसारण गरिएको छ। विधि विज्ञानसम्बन्धी परीक्षणका लागि प्रहरी तथा अदालत लगायतबाट प्राप्त भएका ६ सय ८० केसका २ हजार ३ सय ५ नमूनाहरूको परीक्षण गरी परीक्षण प्रतिवेदन सम्बन्धित निकायमा सम्प्रेषण गरिएको छ। रेडियोधर्मी पदार्थ (उपयोग तथा नियमन) ऐनमा भएको व्यवस्था बमोजिम नियमनकारी निकायको गठन गर्न प्रक्रिया अगाडि बढेको छ।

रेडियोधर्मी पदार्थ (उपयोग तथा नियमन) ऐन, २०७७ तथा नियमावली, २०७८ बमोजिम निर्देशिका तयार गरिएको छ। PET-CT तथा Industrial Radiological Facility सञ्चालनको लागि मापदण्ड तयार भएको छ। Nuclear Medicine Facility (PET-CT) संयन्त्रको इजाजत पत्र पूर्वाञ्चल क्यान्सर हस्पिटल, विर्तामोड, Industrial Radiological Facility को इजाजत पत्र, होङ्सी सिमेन्ट प्रालि र शिवम् सिमेन्ट प्रालिलाई प्रदान गरिएको छ। अक्सिजन सिलिण्डरको निर्माण र लोड क्यापासिटी परीक्षण गरिएको छ। नेपाली नानो स्याटेलाइट (Nep SAT-1) प्रक्षेपण सम्पन्न भई दोस्रो स्याटेलाइट डाँफे प्रक्षेपणका लागि कार्य जारी रहेको छ।

शहरी विकास

क्षेत्रीय तथा प्रादेशिक सन्तुलन सहितको शहरी विकासका लागि शहरी विकास नीति तयार गरिएको छ। एसियाली विकास बैंकको सहयोगमा सञ्चालन भएको क्षेत्रीय शहरी विकास आयोजनाबाट आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा १८.७ कि.मि. सतह नाली, ०.५६ कि.मि. ढल र ३८.६२ कि.मि. सडक निर्माण सम्पन्न भई हालसम्म ३५.३५ कि.मि. सतह नाली, र १८.७ कि.मि. सडक सुधार/निर्माण कार्य सम्पन्न भएको छ। विश्व बैंकको सहयोगमा १७ वटा नगरपालिकाहरूमा पूर्वाधार विकास र शासकीय सुधारका कार्यक्रमहरू, ४ वटा नगरपालिकाहरूमा शहरी शासकीय सुधारका कार्यक्रमहरू र १२ वटा नगरपालिकाहरूमा कोभिड-१९ का कारण प्रभावित घरपरिवारहरूको आर्थिक गतिविधि उकास्न नगरपालिकाहरूबाट निर्धारित कार्यमूलक कार्यहरू सञ्चालन गर्ने गरी नेपाल सरकार र विश्व बैंकबीच ऋण सम्झौता भएको छ। पाँच वर्ष आयोजना अवधि रहेको यस आयोजनाको कुल लागत अमेरिकी डलर १५० मिलियन (करिब रु. १८ अर्ब) रहेको छ। हाल आयोजना सञ्चालन हुने सबै नगरपालिकाहरूसँग सहभागिता सम्झौता भई आयोजनाको परामर्शदाता नियुक्तिको कार्यहरू भइरहेको छ।

सघन शहरी विकास कार्यक्रमअन्तर्गत तराई मधेशका सदरमुकामका २१ नगरपालिकाहरूमा शहरी पूर्वाधार विकास गर्न विभिन्न प्याकेजमा कार्यक्रमहरू सञ्चालनमा रहेको छ। यस कार्यक्रमबाट आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा १ सय ५० कि.मि कालोपत्रे सडक र २ सय

कि.मि. नाला निर्माण कार्य सम्पन्न भएको छ। त्यस्तै १ वटा बसपार्कको निर्माण सम्पन्न भएको छ । ४ वटा बसपार्क र ४ वटा पार्क निर्माणाधीन अवस्थामा छन्।

यसैगरी यस आर्थिक वर्षमा नयाँ शहर आयोजनातर्फ खुर्कोट, चौरजहारी, डुम्रेभन्सार, पाटन, फिदिम, वसन्तपुर, बुर्तिबाङ्ग, वैरेनीगल्छी, राकम कर्णाली र साँफेबगरमा ५५ कि.मि. सडकको ट्र्याक खोल्ने कार्य, २१ कि.मि. सडक कालोपत्रे, ६५ कि.मि.नाला, ५ वटा तरकारी/फलफूल/हाटबजार तथा २ वटा बसपार्कको निर्माण सम्पन्न भएको छ। बुटवल अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलन केन्द्र लगायत ८ वटा सभाहलको निर्माण कार्य सम्पन्न भएको छ। भरतपुर सभाहल निर्माणको जगको कार्य सम्पन्न भएको छ। दमक भ्यू टावरको ७० प्रतिशत निर्माण कार्य सम्पन्न भएको छ भने बुटवल अन्तर्राष्ट्रिय प्रदर्शनी केन्द्र लगायत अन्य २२ वटा सभाहलहरू निर्माणाधीन अवस्थामा रहेका छन्।

सङ्घीय संसद् भवन निर्माण कार्यको ४५ प्रतिशत, प्रधानमन्त्री सरकारी आवास निर्माण कार्यको ९६ प्रतिशत, प्रदेश प्रमुख तथा मुख्यमन्त्रीका लागि आवास तथा सम्पर्क कार्यालय निर्माण कार्यको ८२ प्रतिशत र मन्त्री आवासको निर्माण कार्यको ८१ प्रतिशत निर्माण कार्य सम्पन्न भएको छ। भैंसेपाटी स्थित मन्त्री निवासको दोस्रो चरणको निर्माण कार्यको लागि सम्झौता भई निर्माण कार्य सुरु भएको छ।

सुरक्षित नागरिक आवास कार्यक्रम

सुरक्षित नागरिक आवास निर्माणका लागि अनुदान रकम स्थानीय तहमा नै पठाउने गरी सुरक्षित नागरिक आवास कार्यान्वयन कार्यविधि, २०७६ संशोधन गरिएको छ। भौगोलिक रूपमा विकट तथा विपद्को उच्च जोखिमयुक्त स्थानमा बसोबास गरेका घरपरिवारहरूलाई सुरक्षित स्थानमा एकीकृत बस्ती विकास गरी स्थानान्तरण गर्ने, सेवा सुविधा पुऱ्याउन कठिन, विकासका लागि बाधक, अपायक र असुरक्षित स्थानमा रहेका घरपरिवारहरूलाई एकीकृत गरी सुरक्षित स्थानमा सेवा, सुविधा, पूर्वाधार र जीविकोपार्जनका लागि उपयुक्त रोजगारीको अवसर सहितका बस्तीहरू निर्माण गरी स्थानान्तरण गर्ने, बाढी, पहिरो, डुबान वा अन्य मानव सिर्जित र प्राकृतिक प्रकोपबाट विस्थापितहरूलाई पुनःस्थापना गराउने उद्देश्यले मुगुको छायानाथ नगरपालिकामा ३४ परिवारको लागि आवास निर्माण कार्य सम्पन्न भएको तथा डडेल्धुराको परशुराम नगरपालिकामा ३५ परिवारको लागि आवास निर्माण कार्यको दोस्रो किस्ता उपलब्ध गराई निर्माण कार्य भइरहेको छ।

तराई मधेसका दलित समुदाय (मुसहर, चमार र डोम) हरूका लागि आधारभूत पूर्वाधार सहितको आवास निर्माण गर्न प्रारम्भिक चरणको विवरण सङ्कलनको कार्य भएको छ भने

लोपोन्मुख राउटे जातिका लागि आधारभूत पूर्वाधारसहितको आवास निर्माणको लागि डिजाइन र कार्यविधि तयार भएको छ। त्यस्तै विद्यमान बस्तीहरूको स्तरोन्नति गर्न विभिन्न पूर्वाधार निर्माणका कार्यहरू यस कार्यक्रममार्फत भइरहेका छन्। यस कार्यक्रमअन्तर्गत १ लाख ८९ हजार २ सय ३० लाभग्राही छनौट भएका छन्। छनौट भएका मध्ये २०७९ आषाढ मसान्तसम्म २९ हजार ८ सय २० आवास एकाइको निर्माण कार्य सम्पन्न भएको छ।

विकासमा जनसहभागिता प्रवर्द्धन

सार्वजनिक खरिद ऐन, २०६३ तथा सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ बमोजिम रु. एक करोडभन्दा कम विनियोजन भएका योजनाहरूलाई उपभोक्ता समूह मार्फत गराउन प्राथमिकता दिइएको छ।

आमसञ्चार तथा सूचना प्रविधि

रेडियो सञ्चार (लाइसेन्स) (पाचौं संशोधन) नियमावली, २०७८, चलचित्र (निर्माण, प्रदर्शन तथा वितरण) (सातौं संशोधन) नियमावली, २०७८, राष्ट्रिय प्रसारण (एघारौं संशोधन) नियमावली, २०७८, स्वीकृत भएका छन्। सरकारी निकायसम्बन्धी एकीकृत विद्युतीय प्रणाली निर्देशिका, २०७८, पत्रकार दुर्घटना बीमा (व्यवस्थापन) (पहिलो संशोधन) निर्देशिका, २०७८ र सुरक्षण मुद्रण विकास समिति (गठन) (तेस्रो संशोधन) आदेश, २०७९ स्वीकृत भएका छन्। दूरसञ्चार पूर्वाधार सहप्रयोग र सोको शुल्क निर्धारणसम्बन्धी विनियमावली, २०७८ स्वीकृत भएको छ। 5G लगायत नयाँ प्रविधिको परीक्षणसम्बन्धी कार्यविधि, २०७८ लागू गरिएको छ। साइवर सुरक्षा विधेयक, २०७९ को मस्यौदा तयार गरिएको छ। मिति २०७८ माघ १ गते देखि Interconnection Guideline लागू भएको छ। आमसञ्चार नीति, २०७३ को प्रभावकारिता अध्ययन प्रतिवेदन तयार भएको छ। विज्ञापन उत्पादन, वितरण, प्रकाशन तथा प्रसारणसम्बन्धी आचारसंहिता, २०७९ कार्यान्वयनमा आएको छ।

नेपालको आफ्नै स्याटेलाइट स्थापना गर्नको लागि आवश्यक ऐन, नियम एवं रणनीति तयार गर्नको लागि छनौट भएको परामर्शदातासँग सम्झौता भई कार्य प्रारम्भ भएको छ। छायाङ्कनस्थल वेब पोर्टल निर्माण भई वेब पोर्टल मार्फत प्रचार प्रसार सुरु गरिएको छ। कक्षा ११ र १२ मा चलचित्रसम्बन्धी विषयको पाठ्यक्रम समावेश गरी आगामी शैक्षिक सत्रदेखि कार्यान्वयनमा ल्याउन पाठ्यक्रम विकास केन्द्रसँग सहकार्य र समन्वय गरी कक्षा ११ र १२ मा सिनेमा तथा डकुमेन्ट्री उत्पादन विषयको अध्ययन/अध्यापनका लागि पाठ्यक्रमको विषयवस्तु संशोधन तथा परिमार्जन गरी पाठ्यक्रम निर्धारण गरिएको छ। कोहलपुरमा डाटा सेन्टरको भवन निर्माणको कार्य प्रारम्भ भएको र ललितपुरमा डाटा

सेन्टर भवन निर्माणको लागि बोलपत्र आह्वानको सूचना प्रकाशन भई सम्झौताको क्रममा रहेको छ। डाटा सेन्टरको लागि आवश्यक जेनेरेटर खरिद तथा सो राख्नको लागि आवश्यक भवन निर्माण एव अन्य उपकरण खरिद कार्य सम्पन्न भएको छ।

दूरसञ्चार र सूचना प्रविधिमा संरचनागत सुधार

मध्यपहाडी लोकमार्ग र आसपासका जिल्ला सदरमुकामहरू जोड्नेगरी अप्टिकल फाइबर बिच्छ्याई सूचना महामार्ग निर्माण गर्ने सन्दर्भमा आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा प्रदेश नं. १, मधेश प्रदेश र बागमती प्रदेश खण्डमा १ हजार ६ सय ४२ कि.मि. अप्टिकल फाइबर बिच्छ्याइएको छ। आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्म कुल १२ हजार २ सय २४ कि.मि. अप्टिकल फाइबर बिच्छ्याइएको छ। धार्मिक र पर्यटकीय क्षेत्रमा Wi-Fi पुऱ्याउने कार्यअन्तर्गत सगरमाथा आधारशिविर Annapurna Circuit, स्वर्गद्वारी र मुक्तिनाथ लगायतका क्षेत्रमा Wi-Fi सेवा पुऱ्याइएको छ। १६ संस्थालाई एफ.एम.स्टेशन सञ्चालन गर्न Frequency उपलब्ध गराइएको छ। हराएका तथा चोरी भएका मोबाइल फोनहरूको Tracking गर्नको लागि Online Tracking System प्रयोगमा ल्याइएको छ। 5G Service परीक्षण गर्न नेपाल दूरसञ्चार कम्पनी लिमिटेडलाई अनुमति दिइएको छ। नेपाल दूरसञ्चार कम्पनीको 4G/LTE सेवा विस्तार परियोजनाअन्तर्गत आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा ७७ वटै जिल्लाको थप ३५ स्थानीय तहमा 4G सेवा विस्तार भई हालसम्म ७ सय ३५ स्थानीय तहमा पुगेको छ।

१६ वर्षभन्दा माथिका २ लाख ८८ हजार ६ सय ६८ विद्यार्थीलाई Free SIM वितरण गरिएको छ। ७ सय ३८ स्थानीय तहको केन्द्र, ५ हजार ८ सय ९९ वडा कार्यालयहरू, ४ हजार २ सय ३७ स्वास्थ्य केन्द्र र ५ हजार २ सय ९९ सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयहरूमा ब्रोडब्याण्ड इन्टरनेट सेवा पुगेको छ। नागरिक एप्समा ४५ सेवालाई आबद्ध गरिएको छ। इ-पेमेन्टलाई महालेखा नियन्त्रकको कार्यालयको Electronic Fund Transfer (EFT) प्रणालीसँग आबद्ध गरिएको छ। Government Integrated Office Management System (GIOMS) हालसम्म सञ्चार तथा सूचना प्रविधि मन्त्रालय र अन्तर्गत ६ निकायमा कार्यान्वयन गरिएको छ। विभिन्न ३० निकायमा कार्यरत कर्मचारीलाई GEA र GEA Audit सम्बन्धी तालिम प्रदान गरिएको र ९ सरकारी निकायको GEA Audit गर्ने कार्य सम्पन्न भएको छ। एकीकृत एस.एम.एस.गेटवे (SMS Gateway) सञ्चालनमा ल्याई सरकारी निकायले २० पैसा प्रति एस.एम.एस.मा प्रेषित गर्नसक्ने व्यवस्था मिलाइएको छ। १ सय ९६ निकायहरूको Security Audit गरी सुरक्षित बनाउन आवश्यक सुझावसहितको प्रतिवेदन प्राप्त भएको छ। सरकारी क्लाउडमा हालसम्म २ सय ४५ सरकारी निकायका लागि उक्त निकायका सूचना प्रविधि प्रणाली सञ्चालनको प्रायोजन गर्न स्रोतसाधन उपलब्ध गराइएको छ।

३ हजार ६८ DNS Registration, १ हजार ५ सय ३२ वेबसाइट होस्ट, १५ हजार ८ सय ७५ इमेलसेवा प्रदान, १ सय ८ सर्भरको लोकेशन र ३ सय २५ Virtual/ cloud Service उपलब्ध गराइएको छ।

चलचित्र क्षेत्र

काभ्रे जिल्लाको बनेपा नगरपालिकामा अत्याधुनिक चलचित्र स्टुडियो निर्माण गर्ने कार्य अगाडि बढाउन राष्ट्रिय प्राथमिकता प्राप्त आयोजनामा समावेश गरी जग्गा प्राप्तिको प्रक्रिया अगाडि बढाइएको छ। विशिष्ट श्रेणीका चलचित्रकर्मीहरूलाई परिचयपत्र वितरण र स्वास्थ्य बीमा गरिएको छ। कोरोनाका कारण थला परेको नेपाली चलचित्र क्षेत्रलाई चलायमान गराउनका लागि प्रदर्शनमा आउने राष्ट्रिय चलचित्रहरूलाई सहयोग तथा प्रोत्साहन गर्ने कार्यविधि, २०७८ स्वीकृत गरी सहयोग प्रदान गरिँदै आएको छ। कोरोनाका कारण चलचित्र निर्माणमा आएको सुस्ततालाई पुनःरुत्थान गर्दै चलचित्र निर्माण व्यवसायलाई चुस्त, दुरुस्त तथा गतिशील बनाउन निर्माण हुने चलचित्रहरूलाई परियोजना बीमा गर्न सुरू गरिएको छ।

टेलिभिजन तथा रेडियो

मिति २०७८ फागुन ७ गतेदेखि गोरखापत्रको पश्चिमक्षेत्र कोहलपुर संस्करणको छपाइ आरम्भ गरी लुम्बिनी प्रदेश, कर्णाली प्रदेश र सुदूरपश्चिम प्रदेशका ३१ जिल्लासम्मको पहुँच सहज, नियमित र छिटोछरितो बनाइएको छ। गोरखापत्र र दि राइजिङ नेपाल दैनिकको gorkhapatraonline.com/risingnepaldaily.com को डिजिटल प्लेटफर्ममा २०७९ वैशाख १ गतेबाट नयाँ स्वरूपमा शुभारम्भ गरिएको छ। आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा कुल जनसंख्याको ७२ प्रतिशतमा टेलिभिजन र ९१ प्रतिशतमा रेडियोको पहुँच पुऱ्याइएको छ।

हुलाक सेवा

नेपाल वायु सेवामार्फत कतार, मलेसिया र संयुक्त अरब इमिरेट्स (UAE) सँग अन्तर्राष्ट्रिय हुलाक वस्तु ढुवानी गर्ने सम्झौता भई कार्यान्वयनमा आएको छ। आन्तरिक डाँकलाई प्रभावकारी बनाई सेवाग्राहीलाई २४ घण्टाभित्र सेवा उपलब्ध हुनेगरी हवाई मार्गबाट विराटनगर, जनकपुर, भैरहवा, नेपालगञ्ज, धनगढीमा आन्तरिक द्रुत डाँक सेवा सञ्चालनमा ल्याइएको छ। राहदानी विभागबाट जिल्ला प्रशासन कार्यालयहरूमा पठाउने राहदानीहरू सम्बन्धित जिल्ला प्रशासन कार्यालयहरूमा हुलाकमार्फत ढुवानी गर्न हुलाक सेवा विभाग र राहदानी विभागबीच सम्झौता भई ढुवानी कार्य सञ्चालनमा ल्याइएको छ। कन्सुलर सेवा विभागबाट प्रमाणीकरण गरिने कागजातहरू सेवाग्राहीले आ-आफ्नै घर ठेगानाबाट सम्बन्धित हुलाक कार्यालयमार्फत प्रमाणीकरणको लागि कन्सुलर सेवा विभागसम्म पठाउन र प्रमाणीकरण भएका कागजातहरू सम्बन्धित ठाउँमा प्राप्त गर्ने गरी हुलाक सेवा विभाग र

कन्सुलर सेवा विभागबीच पहिलो चरणमा मधेश प्रदेशका ८ जिल्लाहरूमा द्रुत सेवा सञ्चालन गर्ने गरी सम्झौता भई ढुवानी कार्य सञ्चालनमा ल्याइएको छ। हुलाकमा इ-कमर्स सेवाको सम्भाव्यता अध्ययनको प्रारम्भिक प्रतिवेदन प्राप्त भएको छ। वि.सं. २०७२ सालपछि यस वर्ष हुलाक महसुल दरमा पुनरावलोकन गरिएको छ।

मुद्रण क्षेत्र

बनेपामा सुरक्षण मुद्रण केन्द्रको लागि बहुउद्देश्यीय भवनको निर्माण कार्य भइरहेको छ। देशभित्र नै सुरक्षित मुद्रण कार्य आरम्भ गर्न सुरक्षण मुद्रणका लागि आवश्यक यन्त्र/उपकरण तथा सफ्टवेयरसहितको सुरक्षण मुद्रण मेसिन खरिद गरी जडान गरिएको छ। नेपाल राजपत्र संख्या ६३ वटाको २ हजार ४ सय प्रतिका दरले १ लाख ५१ हजार २ सय प्रति र अतिरिक्ताङ्क १०९ को २ हजार ४ सय प्रतिका दरले २ लाख ६१ हजार ६ सय गरी जम्मा ४ लाख १२ हजार ८ सय थान राजपत्र नियमित प्रकाशन भएको छ। सञ्चार क्षेत्रमा हासिल भएका प्रमुख उपलब्धिहरूलाई तल तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका २० : आम सञ्चार तथा सूचना प्रविधि क्षेत्रअन्तर्गतका मुख्य-मुख्य प्रगति विवरण

नतिजा सूचक	एकाइ	आधार वर्ष २०७५/७६ को स्थिति	आर्थिक वर्ष २०७८/७९	
			लक्ष्य	प्रगति
अप्टिकल फाइवर विस्तार	कि.मि.	९३२०	१९१७०	**१२२२४**
फोर जी/एल.टी. इ. सेवा विस्तार	प्रयोगकर्ता प्रतिशत	९.११	५०	**५८.५८**
Fixed ब्रोडब्याण्ड सेवा विस्तार	प्रतिशत	१४.२०	२८	**३२.१२**
Mobile ब्रोडब्याण्ड सेवा विस्तार	प्रतिशत	५१.६०	५५	**९८.५५**
मोबाइल टेलिफोन ग्राहक संख्या	जना (लाखमा)	४२३	४००	**४२०**
सरकारी डाटा सेन्टर	संख्या	२	३	**०**
इन्टरनेट एक्सचेञ्ज सेन्टर	संख्या	०	२	**०**
रेडियोको पहुँच	प्रतिशत	८६	९६	**९१**
डिजिटल टेलिभिजनको पहुँच	प्रतिशत	७२	८८	**७२**
EMS सेवा विस्तार	जिल्ला	६०	७२	**४४**
EMS सेवा विस्तार	देश/संख्या	३९	४६	**३९**

स्रोतः सञ्चार तथा सूचना प्रविधि मन्त्रालय

तालिका २१ : सञ्चार तथा सूचना प्रविधि क्षेत्रको तीन वर्षको मुख्य-मुख्य उपलब्धिको तुलनात्मक विवरण

नतिजा सूचक	एकाइ	२०७६/७७ को प्रगति	२०७७/७८ को प्रगति	२०७८/७९ को प्रगति
इन्टरनेट ग्राहकको घनत्व	प्रतिशत	७३	९०.५६	१३०.५६
रेडियोको राष्ट्रिय पहुँच वृद्धि	प्रतिशत	८७	८९	९१
अप्टिकल फाइबर विस्तार	कि.मि.	९,४२२	१०,५८२	१२,२२४
फिक्स्ड ब्रोडब्याण्ड सेवा विस्तार	प्रतिशत	१६.८६	२५.०९	३२.१२
मोबाइल ब्रोडब्याण्ड सेवा विस्तार	प्रतिशत	५५.३३	६५.४७	९८.४४
डिजिटल टेलिभिजन पहुँच	घरधुरी प्रतिशत	७२	७२	७२
सरकारी सेवालाई अनलाइनमार्फत प्रवाह गर्ने	निकाय	२२	२२	४५
सबै स्थानीय तहको केन्द्रमा ब्रोन्डब्यान्ड इन्टरनेट पहुँच	संख्या	४४७	७१३	७५३
सबै स्थानीय तहको वडा कार्यालयमा ब्रोडब्यान्ड इन्टरनेट पहुँच	संख्या	३,७३८	६,०४०	५,८९९
सबै स्वास्थ्य केन्द्रमा ब्रोडब्याण्ड इन्टरनेट पहुँच	संख्या	२,६००	४,०१५	४,२३७
सबै सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयमा ब्रोडब्याण्ड इन्टरनेट पहुँच	संख्या	३,०४८	५,१७९	५,२९९
फोर जी सेवा देशभर विस्तार	प्रतिशत	१५.३३	२५.४६	५८.५८
FTTH विस्तार मुख्य (मुख्य शहरोन्मुख शहर र पालिका)	संख्या	४५	१२७	२०९

स्रोतः सञ्चार तथा सूचना प्रविधि मन्त्रालय

राष्ट्रिय परिचयपत्र तथा पञ्जीकरण

राष्ट्रिय परिचयपत्र तथा पञ्जीकरण (पहिलो संशोधन) नियमावली, २०७८ संशोधन गरिएको छ। राष्ट्रिय परिचयपत्र वितरण ७७ वटै जिल्लामा लागु भएको छ। राष्ट्रिय परिचयपत्रको लागि आर्थिक वर्ष २०७८/७९ को असार मसान्तसम्म ८० लाख ७५ हजार ४६ जना (अभियान मार्फत ६५ लाख ३ सय ६१ र एकाइ मार्फत १५ लाख ७४ हजार ६ सय ८५) नागरिकको विवरण सङ्कलन कार्य सम्पन्न भएको छ। राष्ट्रिय परिचयपत्रको स्मार्ट कार्ड ५१ लाख १७ हजार प्राप्त भई ३ लाख ६७ हजार कार्ड छपाइ कार्य सम्पन्न भएको र १ लाख १७ हजार २५ लाई राष्ट्रिय परिचयपत्र कार्ड वितरण गरिएको छ। अनलाइनमार्फत २०७९ असार मसान्तसम्म व्यक्तिगत घटना दर्ता गर्ने वडा संख्या ६ हजार २ सय २, जन्म दर्ता १९ लाख ७० हजार ८ सय ८७, मृत्यु दर्ता ४ लाख ९७ हजार १ सय ४५, विवाह दर्ता ७ लाख ९२ हजार ३ सय ६३, सम्बन्ध विच्छेद २७ हजार ३ सय २५ र बसाइ सराइ ४ लाख ३३ हजार ४ सय ३४ गरी कुल घटना दर्ता संख्या ३७ लाख २१ हजार १ सय ५४ रहेको छ।

तालिका २२ : राष्ट्रिय परिचयपत्र तथा पञ्जीकरणसम्बन्धी तीन वर्षको प्रगति विवरण

नतिजा सूचक	एकाइ	आधार वर्ष (२०७५/७६)	२०७६/७७		२०७७/७८		२०७८/७९	
			लक्ष्य	प्रगति	लक्ष्य	प्रगति	लक्ष्य	प्रगति
एकीकृत राष्ट्रिय परिचय पत्रको वितरणको लागि विवरण सङ्कलन	जनसंख्या (लाखमा)	०.९३		२.८७	७०	३०.५०	१००	८०.७५
राष्ट्रिय परिचयपत्र प्राप्त गरेका नेपाली नागरिक	प्रतिशत	०.६५	१.१७	१.१७	३३	१.१७	५०	१.१७
५ वर्ष मुनिका बालबालिकाको जन्म दर्ता	प्रतिशत	६३	७५	७७.२	८४	७७.२	९०	७७.२
राष्ट्रिय परिचयपत्र लागू हुने जिल्ला	संख्या	१५	४०	४०	७६	७७	७७	७७

स्रोतः गृह मन्त्रालय

तथ्याङ्क व्यवस्थापन

विभिन्न क्षेत्रको तथ्याङ्कलाई अद्यावधिक गरिएको छ। यसै क्रममा राष्ट्रिय जनगणना, २०७८ को स्थलगत तथ्याङ्क सङ्कलन कार्य सम्पन्न भई सोको प्रशोधन कार्य प्रारम्भ गरिएको छ। त्यसैगरी राष्ट्रिय कृषि गणना, २०७८ र नेपाल व्यापार सर्वेक्षण, २०७८ को स्थलगत तथ्याङ्क सङ्कलन कार्य सम्पन्न भएको छ। नेपाल जीवनस्तर सर्वेक्षण, २०७९ को स्थलगत तथ्याङ्क सङ्कलन कार्य प्रारम्भ भएको छ। राष्ट्रिय औद्योगिक सर्वेक्षण, २०७६ को प्रारम्भिक नतिजा सार्वजनिक गरिएको छ। वार्षिक तथा त्रैमासिक राष्ट्रिय लेखा तथ्याङ्कको राष्ट्रिय र प्रादेशिक अनुमान सार्वजनिक गरिएको छ। ३२ हजार गणना क्षेत्रको नक्सा तयार गरिएको छ।

(छ) प्राकृतिक साधन स्रोतको संरक्षण, संवर्द्धन र उपयोगसम्बन्धी नीति

सम्पादन गरिएका प्रमुख कार्यहरू र प्राप्त उपलब्धिहरू

नीतिगत तथा कानूनी सुधार

वातावरण संरक्षण ऐन, २०७६ तथा वातावरण संरक्षण नियमावली, २०७७ बमोजिम योजनाहरू सञ्चालन गर्दा IEE/EIA स्वीकृत गराई वातावरणीय व्यवस्थापन योजना कार्यान्वयन गर्ने गरिएको छ। फोहरमैला व्यवस्थापन राष्ट्रिय नीति, २०७९ स्वीकृत भएको छ। विश्व वातावरण सम्मेलन COP-26 सम्बन्धमा नेपालको स्थितिपत्र तयार गरिएको छ। जलवायु परिवर्तनसम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धि र पेरिस सम्झौता अनुकूल खुद शून्य उत्सर्जनमा नेपालको दीर्घकालीन रणनीति स्वीकृत भएको छ। वन नियमावली, २०७९ स्वीकृत भई लागु भएको छ। वन्यजन्तु-मैत्री पूर्वाधार निर्माण निर्देशिका,२०७८ स्वीकृत भई लागु भएको छ। वनस्पति स्रोत विधेयक,२०७९ र वन्यजन्तुबाट भएको क्षतिको राहत निर्देशिका,२०७९ को अन्तिम मस्यौदा तयार भएको छ। व्यावसायिक रूपमा वन्यजन्तुको पालन, प्रजनन तथा उपयोगसम्बन्धी मापदण्ड, २०७९ को अन्तिम मस्यौदा तयार भएको छ। दिगो वन व्यवस्थापनसम्बन्धी राष्ट्रिय मापदण्डको मस्यौदा तयार भएको छ। वन तथा वातावरण क्षेत्र सुधारको रणनीतिक योजना, २०७८ स्वीकृत भई कार्यान्वयनमा रहेको छ। जलवायु परिवर्तनको समस्या सम्बोधन गर्न नेपालको राष्ट्रिय अनुकूलन योजना स्वीकृत भई लागु भएको छ। जलवायु परिवर्तनबाट हुने हानि नोक्सानीसम्बन्धी राष्ट्रिय कार्यढाँचा स्वीकृत भएको छ। प्लाष्टिक झोला प्रतिबन्धसम्बन्धी कार्ययोजना, २०७८ स्वीकृत भई लागु भएको छ। राष्ट्रिय वनको एकीकृत रणनीतिक योजनाको अन्तिम मस्यौदा तयार भएको छ।

वन तथा जलाधार संरक्षणतर्फ

१ सय २३ वर्ग किलोमिटरको फेवातालको जलाधार क्षेत्रलाई संरक्षित जलाधार क्षेत्र घोषणा गरिएको छ। ललितपुरको गोदावरी फुलचोकीको २१२८.८८ हेक्टर वनलाई वन संरक्षण क्षेत्र घोषणा गरिएको छ।

अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध र वित्त परिचालन

जलवायु परिवर्तनसम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धिका पक्ष राष्ट्रहरूको २६औं सम्मेलनमा नेपालका प्रधानमन्त्री र वन तथा वातावरण मन्त्री लगायतको उपस्थितिमा नेपालको पर्वतीय मुद्दाहरू उठान गरिनुका साथै जलवायु वित्त प्राप्तिका लागि महत्त्वपूर्ण उपलब्धि हासिल भएको छ। पेरिस सम्झौता अनुसारको परिष्कृत पारदर्शिता खाका (Enhanced

Transparency Framework, ETF) सम्बन्धी क्षमता विकास आयोजना (Capacity Building Initiatives for Transparency, CBIT Project) को प्रस्ताव Global Environment Facility (GEF) मा पेस भई स्वीकृत भएको छ। LIBIRD Nepal र राष्ट्रिय प्रकृति संरक्षण कोषलाई UNFCCC अन्तर्गतको अनुकूलन कोष प्राप्तिका लागि National Entity को रूपमा Accreditation का लागि सिफारिस गरिएको छ। Short-lived climate pollutant को न्यूनीकरणका लागि अन्तर्राष्ट्रिय गठबन्धनमा आबद्ध हुन Climate and Clean Air Coalition (CCAC) मा नेपाल सहभागी हुने निर्णय भएको छ। कार्वन व्यापारका लागि LEAF Coalition सँग आशयपत्रमा हस्ताक्षर भएको छ। वन, वातावरण तथा जलवायु परिवर्तनको क्षेत्रमा विभिन्न आयोजना कार्यान्वयन गर्न नेपाललाई करिब २ सय ५० मिलियन अमेरिकी डलर बराबरको सहायता प्राप्त हुने गरी प्रक्रिया अगाडि बढेको छ।

National Land Cover Monitoring System मार्फत तयार भएको नक्साको प्रतिवेदन अनुसार फेवातालको जलाधार क्षेत्रलाई संरक्षित जलाधार क्षेत्र घोषणा गरिएको छ। दिगो वन व्यवस्थापनको लागि राष्ट्रिय मापदण्ड, २०७९ तयार भएको छ। राष्ट्रिय बृहत् जलाधार व्यवस्थापन रणनीति (विक्रम संवत् २०७९–२०९०) स्वीकृतिको क्रममा रहेको छ। राष्ट्रिय वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रण समन्वय समिति तथा वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रण ब्यूरोको सांगठनिक ढाँचा र काम, कर्तव्य र अधिकार, २०७९ को मस्यौदामा राय सुझाव प्राप्त गर्ने काम भइरहेको छ। वन्यजन्तुबाट भएको क्षतिको राहत उपलब्ध गराउने सम्बन्धी निर्देशिका, २०७९ स्वीकृतिको क्रममा रहेको छ।

सशस्त्र वन रक्षक सेवा नियमावली, २०७९ को मस्यौदामा पुनरावलोकन गर्न कार्यदल गठन भएको र कार्यदलले उक्त नियमावलीलाई अन्तिम रूप प्रदान गर्ने कार्य भइरहेको छ। ५० वटा वातावरणीय प्रभाव अध्ययन प्रतिवेदन, ६ वटा पूरक वातावरणीय प्रभाव अध्ययन प्रतिवेदन, ५२ वटा क्षेत्र निर्धारण प्रतिवेदन/कार्यसूची स्वीकृत भएको छ। ३९ वटा विकास आयोजनालाई ४६५.४१६ हेक्टर क्षेत्रफल गरी आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्म ९ हजार ५ सय ९३ हेक्टर वन क्षेत्र उपलब्ध गराइएको छ।

नेपाल जलवायु परिवर्तन सहयोग कार्यक्रम

जलवायु परिवर्तनसम्बन्धी पक्ष राष्ट्रहरूको २६औं सम्मेलनमा नेपालको तर्फबाट सहभागिता हुनुका साथै राष्ट्रिय स्थिति पत्र तयार गरिएको छ। नेपालले जलवायु परिवर्तन व्यवस्थापनसम्बन्धमा गरेका उपलब्धिहरू जस्तै NAP Summary Report for Policy Makers (2021-2050), नेपालको जलवायुजन्य हानि नोक्सानीसम्बन्धी राष्ट्रिय कार्यढाँचा र खुद शून्य उत्सर्जनमा नेपालको दीर्घकालीन रणनीति सम्मेलनमा प्रस्तुत गरिएको छ। NDC

कार्यान्वयनसम्बन्धी कार्ययोजना तयार भएको छ। सातवटै प्रदेशमा प्रादेशिक जलवायु परिवर्तन रणनीति तथा कार्ययोजना तयार भई स्वीकृतिको प्रक्रियामा रहेको छ। जलवायु परिवर्तनसम्बन्धी National MRV Framework को मस्यौदा तयार भएको छ। त्रिभुवन विश्वविद्यालयसँगको सहकार्यमा पेरिस सम्झौता अनुसारको पारदर्शिता खाकासम्बन्धी क्षमता अभिवृद्धिका लागि तालिम पाठ्यक्रम तयार भएको छ।

रेड फरेष्ट्री तथा जलवायु परिवर्तन कार्यक्रम

वन वृद्धि र जलवायु परिवर्तन अन्तरसम्बन्ध अध्ययन गर्ने प्रयोगशाला सुदृढीकरणका लागि उपकरण खरिद गरिएको छ। प्रदेश मन्त्रालय र निर्देशनालयहरूसँग छलफल/अन्तरक्रियाका लागि कन्ट्रोल रुम तयार भएको छ। संवृद्धिको लागि वन कार्यक्रमको आधाररेखा सर्वेक्षण कार्य सम्पन्न भएको छ। जैविकमार्गहरूमा कार्वन सञ्चिति/निजी वनमा कार्वन सञ्चिति/शहरी उद्यान जैविक विविधता र कार्वन सञ्चितिसम्बन्धी अध्ययन कार्य सम्पन्न भएको छ। Safeguard Information System (SIS) तथा National Forest Information System (NFIS) को वेव पोर्टल डिजाइन गरी सञ्चालनमा ल्याउने कार्य सम्पन्न भएको छ। दुईवटा Biometric Training कार्य सम्पन्न भएको छ। वन क्षेत्र परिवर्तन तथा कार्वन अनुगमनसम्बन्धी एकवटा र रेड फोकल पर्सन तथा सरोकारवालाहरूको रेड कार्यान्वयनसम्बन्धी तीनवटा तालिमहरू सम्पन्न भएका छन्। पहाडी साना किसानका लागि अनुकूलन आयोजनाअन्तर्गत २ सय वटा लापा कार्यान्वयन भएको छ।

राष्ट्रपति चुरे संरक्षण कार्यक्रम

यस कार्यक्रमअन्तर्गत ७७ वटा पोखरी निर्माण, ३०.८५ कि.मि. नदी तथा खोला किनारा स्थिरीकरण/व्यवस्थापन, २१ हे. अति संवेदनशील क्षेत्रमा तारबारसहित पुनरुत्पादन संरक्षण तथा व्यवस्थापन, ९५ हेक्टर क्षतिग्रस्त भूमि पुनःस्थापना, १ सय ७० वटा गल्छी पहिरो खहरे रोकथाम तथा नियन्त्रण, १४.५ हेक्टरमा कृषि वन प्रवर्द्धन, २ लाख ३५ हजार बिरुवा उत्पादन/खरिद तथा वृक्षारोपण र चुरे-तराई मधेस संरक्षण तथा व्यवस्थापन गुरुयोजना, २०७४ को समीक्षा तथा परिमार्जन सम्पन्न भएको छ।

संवृद्धिका लागि वन कार्यक्रमअन्तर्गत तारबार सहितको वृक्षारोपण कार्यक्रमअन्तर्गत सागरनाथ वन विकास परियोजनामार्फत ३ लाख ५२ हजार बिरुवा उत्पादन र १४६.१ हेक्टरमा वृक्षारोपण कार्य, कृषि वन कार्यक्रम, एक प्रदेश एक कृषि वनअन्तर्गत बृहत् जलाधार व्यवस्थापन केन्द्र (कोशी, गण्डकी, कर्णाली र महाकाली) र सङ्घीय जलाधार व्यवस्थापन स्रोत केन्द्र, कुलेखानी मार्फत ६७.५ हेक्टर क्षेत्रफलमा कुल ८८ हजार ३ सय ३३ वटा बिरुवा रोपण भएको छ। स्वच्छ वातावरण कार्यक्रम अन्तर्गत ४४ स्थानमा

उद्यान/पार्क निर्माण भएको छ। यसैगरी जलवायु उत्थानशील चुरे कार्यक्रम अन्तर्गत Critical Ecosystem Restoration Plan (CERP) Manual तयार तथा स्वीकृत गरी कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ।

ठोकर्पा, सिन्धुपाल्चोकमा सामुदायिक वन अध्ययन केन्द्रको कार्यालय भवन निर्माण भएको र जाजरकोटमा बृहत् जलाधार व्यवस्थापन केन्द्रको भवन निर्माण कार्यको सम्झौता सम्पन्न भई कार्य अगाडि बढिरहेको छ। साथै, सामुदायिक वनका ऐतिहासिक दस्तावेजहरूको डिजिटाइजेशन र अभिलेखन, निर्माण, सूचना व्यवस्थापन तथा प्रकाशन भएको छ।

राष्ट्रिय वन विकास तथा व्यवस्थापन कार्यक्रमअन्तर्गत स्थानीय तहहरूसँगको साझेदारीमा शहरी वन विकास कार्यक्रम ४ वटा स्थानीय तहहरू– बर्दिबास न.पा., सुन्दरबजार न.पा., दुहबी न.पा. र वीरेन्द्रनगर न.पा.मा सञ्चालन गरिएको छ । यसमार्फत सडक किनारामा वृक्षारोपण र पार्क निर्माण, वृक्षारोपणसहित कुल ६ हजार ७ सय बिरुवा रोपण, निम, जामुन, बेल, कल्की, धुपी, कपुर, श्रीखण्ड लगायत विभिन्न प्रजातिका गरी २ लाख ३० हजार बिरुवा उत्पादन आदि कार्य भएका छन् । यसैगरी गत आर्थिक वर्षमा उत्पादित ५० हजार बिरुवाहरूलाई बहुवर्षीय बिरुवाको रूपमा विकास गर्ने कार्य, राष्ट्रिय वनको दिगो व्यवस्थापनसम्बन्धी मापदण्ड सहितको कार्यविधिको मस्यौदा प्रतिवेदन तयारी, विभिन्न प्रजातिका १९९९.३५ के.जी. उन्नत वन बीउ सङ्कलन/खरीद, निमको BSO स्थापना (१.५२ हे.) धनुषाधाम धार्मिक वन, धनुषा न.पा.-३ र बोधिचित्तको BSO स्थापना (०.९ हे.) बेलाखोले पाखा सार्वजनिक वन उपभोक्ता समिति, नमोबुद्ध-२, काभ्रेपलाञ्चोक, १९ स्थानमा पुरानो फलफूल बगैंचा, बीउ उत्पादन क्षेत्र तथा प्रजाति संरक्षण क्षेत्रहरूको व्यवस्थापन आदि काम भएका छन् । शहरी वन विकास (बिरुवा उत्पादन/खरिद, वृक्षारोपण, संरक्षण) कार्यअन्तर्गत विभिन्न क्षेत्रमा विभिन्न जातको १ हजार ४ सय ५७ वटा बिरुवा रोपण कार्य सम्पन्न भएको छ।

जलाधार संरक्षण तथा सीमसार व्यवस्थापन कार्यक्रम अन्तर्गत ६० वटा गल्छी/पहिरो नियन्त्रण कार्य, २८ वटा संरक्षण पोखरी/तालतलैया निर्माण मर्मत तथा संरक्षण/सिमसार क्षेत्रको व्यवस्थापन कार्य, २४.६४ कि.मि. सिँचाइ कुलो निर्माण, ३६ वटा पानी स्रोत/मुहान संरक्षण तथा व्यवस्थापन कार्य, ३२.८५ कि.मि. खोला किनारा संरक्षण कार्य र २ लाख ५ हजार बहुवर्षीय बिरुवा उत्पादन भएको छ।

प्रकृतिमा आधारित पर्यटन कार्यक्रमअन्तर्गत तारबारसहितको वृक्षारोपण कार्यक्रमअन्तर्गत सागरनाथ वन विकास परियोजनामार्फत ३ लाख ५२ हजार बिरुवा उत्पादन र १ सय

४६.१ हेक्टरमा वृक्षारोपण कार्य, कृषि वन कार्यक्रम, एक प्रदेश एक कृषि वन अन्तर्गत बृहत् जलाधार व्यवस्थापन केन्द्र (कोशी, गण्डकी, कर्णाली र महाकाली) र सङ्घीय जलाधार व्यवस्थापन स्रोत केन्द्र, कुलेखानी मार्फत ६७.५ हेक्टर क्षेत्रफलमा कुल ८८ हजार ३ सय ३३ वटा बिरुवा रोपण, लामटाङ्गमा १ वटा प्रवेशद्वार निर्माण, ६९ पटक पर्यटकीय क्षेत्रको फोहरमैला व्यवस्थापन कार्यक्रम सञ्चालन, ७२ पटक प्लास्टिक सामग्री नियन्त्रण तथा व्यवस्थापन कार्यक्रम सञ्चालन, ५ पटक पर्यटनसँग सम्बन्धित सरोकारवालाहरूसँग अन्तरक्रिया गोष्ठी कार्य सम्पन्न भएका छन्। साथै, ६ वटा संरक्षित क्षेत्रहरूमा ८८ जनालाई नेचर गाइड तालिम प्रदान गरिएको छ|

जडिबुटी विकास कार्यक्रमअन्तर्गत जम्मा १ हजार ५ सय २९ वटा नमूनाहरूको विश्लेषण, प्रमाणीकरण, गुण नियन्त्रण तथा सिफारिस कार्य भएको छ। ८ लाख ८ हजार जडीबुटी बिरुवा उत्पादन भएको छ। पकेट क्षेत्र प्रवर्द्धन कार्यक्रमका लागि सुदूरपश्चिम क्षेत्रमा ५ समूह/सहकारी मार्फत ५० हेक्टर क्षेत्रफलमा व्यावसायिक खेती प्रवर्द्धन गरिएको छ। टिमुर र मेन्था प्रजातिको बीमा लेख तयार भएको छ। ललितपुरको ३ र काभ्रेको ६ स्थान गरी ९ स्थानमा लौठसल्लाको बासस्थान संरक्षण भएको छ। Stability testing and microbial testing का लागि Sample Capsule Moringa १ सय वटा, Gurjo १ सय वटा र समिश्रण १ सय वटा उत्पादन गरिएको छ। Mosquito repellent को उत्पादनको स्तरोन्नति तथा स्टाबिलिटी परीक्षणको कार्य भएको छ।

वनस्पति अनुसन्धान संरक्षण तथा उद्यान विकास कार्यक्रम अन्तर्गत यार्सागुम्बा, केसर र पाँचऔँले बीउ उत्पादनसम्बन्धी सम्भाव्यता अध्ययन कार्य, ३२ हजार ९ हर्बेरियम नमूनाहरूको डिजिटाइजेसन कार्य, ४ समुदायको वनस्पति स्रोतको परम्परागत ज्ञानको अभिलेखीकरण गरिएको छ। वनस्पतिहरूको स्वस्थानीय र परस्थानीय संरक्षण गर्न देशभरि जम्मा ११ वनस्पति उद्यानहरू स्थापना भई ६ सय ८३ हेक्टरमा १ हजार २० वनस्पति प्रजातिको स्वस्थानीय र परस्थानीय संरक्षण भएको छ। जसमध्ये १० वनस्पति प्रजाति सङ्कटापन्न एवं लोपोन्मुख प्रजाति रहेका छन्।

वन्यजन्तुहरूको संरक्षणको लागि १० वटा हात्तीको सेडघर निर्माण, ३० वटा हात्ती/चितुवा प्रभावित क्षेत्रमा सोलार आउटडोर ल्याम्प जडान, २ वटा हात्तीको दाना भण्डारण गर्ने भवन निर्माण, ८ वटा पोस्टमा सोलार जडान र ५ वटा हात्तीको हौदा, गद्दा, धर्ना, छनुवा निर्माण भएको छ।

राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा आरक्ष आयोजनाअन्तर्गत १ हजार २ सय ४३ हेक्टर घाँसेमैदान व्यवस्थापन र १ सय १० हेक्टर घाँसे मैदान निर्माण, ७०.५ कि.मि अग्निरेखा निर्माण र १५

कि.मि अग्निरेखा मर्मत तथा सुधार कार्य सम्पन्न भएको छ। ३ सय ८ वटा साइनबोर्ड/सूचनाबोर्ड निर्माण तथा मर्मत, ६० वटा फोहरमैला व्यवस्थापनका लागि खाडल निर्माण, १८ वटा क्याम्प साइट निर्माण तथा मर्मत र ७ वटा कान्जीहाउस मर्मत भएको छ ।

वन अनुसन्धान तथा सर्वेक्षण आयोजना अन्तर्गत वनको प्रकार तथा पारिस्थितिकीय प्रणालीको नक्साङ्कन गर्ने कार्यको लागि फिल्ड कार्यलाई निरन्तरता दिइएको छ। Terrestrial LiDAR बाट वन स्रोत सर्वेक्षणका ११ वटा प्लटहरूको फिल्ड मापन कार्य र गत साल सम्पन्न हुन नसकेका अधुरा ४ वटा कार्यक्रम सम्पन्न भएको छ। राष्ट्रिय स्रोत सर्वेक्षणका ४ वटा भौगोलिक क्षेत्रको प्रतिवेदन तयार भएको छ। TAL क्षेत्रमा रहेका ३ सय ५३ स्थायी नमूना प्लट पुनःमापन कार्य सम्पन्न भएको छ। Shrub Species को Allometric Equations तयार गर्ने कार्यका लागि तथ्याङ्क सङ्कलन कार्य र सामुदायिक वनस्रोत मापन मार्गदर्शनको प्राविधिक परीक्षणको फिल्ड कार्य सम्पन्न भएको छ। हालसम्म मापन तथा पुनःमापन गरिएका स्थायी नमूना प्लटहरूको तथ्याङ्क फाराम (Talley sheet) को Scanning सम्पन्न भएको छ ।

१९ वटा वातावरणीय मापदण्डहरूको परिमार्जन, ६८ वटा उद्योगको वातावरण प्रदूषणसम्बन्धी अनुगमन एवं निरीक्षण गरी नमूना सङ्कलन, १ स्थानमा घरभित्रको वायु प्रदूषणसम्बन्धी अध्ययन र २ वटा EIA स्वीकृत भएका आयोजनाहरूको वातावरणीय परीक्षण सम्पन्न भएको छ। साथै, १६ वटा वातावरणीय प्रभाव अध्ययन गरिएका आयोजनाहरूको वातावरणीय अनुगमन सम्पन्न भएको छ।

नेपालमा पाइने विभिन्न प्रकारका वनस्पतिहरूको पहिचान, वैज्ञानिक अध्ययन, अनुसन्धान तथा अभिलेखीकरण गरी A Hand Book of the Flowering Plants of Nepal - Volume 3, A Hand Book of the Bryophytes of Nepal - Volume 1; Bijayasal: A Monograph of Pterocarpus Marsupium in Nepal; र Lichens of Nepal) प्रकाशन गरिएको छ। National Land Cover Monitoring System को प्रतिवेदन प्रकाशन भएको छ। साथै, ट्रपिकल हाउसको आर्किटेक डिजाइन तयार भएको छ।

राष्ट्रिय/अन्तर्राष्ट्रिय गोष्ठी/सम्मेलन

सन् २०२२ लाई अन्तर्राष्ट्रिय पर्वतीय वर्षको रूपमा मनाउन विभिन्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिएका छन्। सामुदायिक वनको सातौं राष्ट्रिय गोष्ठी २५ बुँदे घोषणापत्रसहित सम्पन्न भएको छ। जैविक विविधताको संरक्षण तथा जैविक सोतको उपयोगसम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलन काठमाण्डौंमा सम्पन्न भएको छ।

वन क्षेत्र अन्तर्गतका प्रमुख उपलब्धिहरूको विवरण तल तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका २३: वन क्षेत्रको तीन वर्षको मुख्य-मुख्य उपलब्धिको तुलनात्मक विवरण

मुख्य-मुख्य सूचकहरू		२०७६/७७	२०७७/७८	२०७८/७९
वन तथा वनस्पति				
राजस्व सङ्कलन	रु.	५ अर्ब १ करोड (प्रदूषण नियन्त्रण शुल्क समेत)	४ अर्ब ०६ करोड (प्रदूषण नियन्त्रण शुल्क : ३ अर्ब ३८ करोड समेत)	५ अर्ब ५० करोड (प्रदूषण नियन्त्रण शुल्क : ३ अर्ब ६९ करोड समेत)
वन क्षेत्रबाट प्राप्त आम्दानी	रु.	८६ करोड ८१ लाख	७६ करोड ६७ लाख ११ हजार	९६ करोड ७१ लाख ८५ हजार
रोजगारी सृजना (हजार)	श्रमदिन	-	५१ लाख ९७ हजार	४७ लाख ९ हजार
काठ उत्पादन	क्यू. फिट	१ करोड ९४ लाख क्यू. फिट	१ करोड ९४ लाख २४ हजार	२ करोड १७ लाख हजार
दाउरा उत्पादन	चट्टा	-	१० हजार ५ सय ८२	१४ हजार ६ सय २६
बिरुवा उत्पादन	वटा	२ करोड ३४ लाख २१ हजार	२ करोड ७३ हजार बिरुवा उत्पादन	१ करोड ८५ हजार बिरुवा उत्पादन
वृक्षारोपण	हेक्टर	२ हजार ९ सय ७३	२ हजार ५ सय ८८ हेक्टर वृक्षारोपण	३ हजार ७ सय २९ हेक्टर वृक्षारोपण
अतिक्रमण नियन्त्रण	हेक्टर	७९७.०८	८२०.८	२०५.२९
सुगन्धित तेल उत्पादन	थान	४४.८	४६.६	१६.५९
हर्बल केयर उत्पादन	टन	४९ लाख ६५ हजार ९ सय ३४	६४ लाख ७४ हजार ६ सय १३	५३ लाख ४९ हजार ७ सय ६७
जडिबुटी प्रजातिका नमूनाहरूको विदेश निकासीमा सहजीकरण	नमूनाहरू	१ हजार ५ सय ७	१ हजार ७ सय २१	१ हजार ५ सय २९
हर्बोरियम नमूना डिजिटाइजेसन	वटा	३० हजार ७०	३० हजार ५	३२ हजार ९
वन्यजन्तु तथा जैविक विविधता संरक्षण				
वन्यजन्तुको बासस्थान सुधार				
घाँसे मैदान व्यवस्थापन	हेक्टर	२,७२८.९	४,३८४	१,८४७
पानी पोखरी निर्माण तथा मर्मत	वटा	२३५	२९०	१०७

मानव वन्यजन्तु द्वन्द्व व्यवस्थापन				
राहत वितरण		८ हजार १ सय ६४ घटनाको लागि १० करोड ६६ लाख ७५ हजार ९ सय ७१	१०,१८६ घटनाको लागि १२ करोड ९४ लाख ७२ हजार ३ सय ९३	१०,१८३ घटनाको लागि १४ करोड ८३ लाख २८ हजार ९९
मेषजाली सहितको तारबार निर्माण	कि.मि	२८.९१	५२.२१	३२.३५
विद्युतीय तारबार निर्माण	कि.मि	१४	५	५
चुरे संरक्षण				
गल्छी पहिरो र खहरे नियन्त्रण	वटा	२०१	१३८	१७०
नदी खोला किनारा व्यवस्थापन	कि.मि.	१९.३३४	२३.६९	३०.८५
भूमिगत जल पुनर्भरण र सतहमुनिको पानी उपयोग	वटा	१०३	५६	७७
जलवायु परिवर्तन तथा वातावरण				
वातावरणीय प्रतिवेदन स्वीकृति				
वातावरणीय प्रभाव अध्ययन	वटा	४४	६१	५०
पूरक वातावरणीय प्रभाव अध्ययन	वटा	४	८	६
क्षेत्र निर्धारण प्रतिवेदन/ कार्यसूची	वटा	९१	४३	५२
वायु गुणस्तर मापन केन्द्रहरू सञ्चालन	हालसम्म नेपालभरि २९ वटा वायु गुणस्तर मापन केन्द्रहरू सञ्चालनमा आएका छन्।			
विकासमा सहजीकरण				
वन अन्य प्रयोजनका लागि प्रदान	हेक्टर	४२ वटा आयोजनालाई ५७४.०७५ हे	३३ वटा आयोजनालाई वन क्षेत्रको १,२१५.४३१ हेक्टर क्षेत्रफल	३९ वटा विकास आयोजनालाई ४६५.४१६ हेक्टर वन क्षेत्र

स्रोतः वन तथा वातावरण मन्त्रालय

जलस्रोत

नीतिगत तथा कानूनी सुधार

सिँचाइ नीति र नदी तथा जलउत्पन्न विपद् व्यवस्थापन नीतिको मस्यौदा स्वीकृतिको चरणमा रहेको छ। जलस्रोत विधेयकको मस्यौदा तयार भई स्वीकृतिको प्रक्रियामा रहेको छ।

सिँचाइ तथा तटबन्ध

अद्यावधिक गरिएको सिँचाइ गुरुयोजनाबमोजिम यस आर्थिक वर्षसम्म कुल २५ लाख ३५ हजार हेक्टर सिंचाइयोग्य जमिनमध्ये १५ लाख ३१ हजार ६९ हेक्टर क्षेत्रफल जमिनमा सिँचाइ सुविधा पुगेको छ। जलस्रोत तथा सिँचाइ क्षेत्रका प्रगति विवरण तपसिल बमोजिम रहेका छन्।

तालिका २४ : सिँचाइ क्षेत्रको प्रगतिको तुलनात्मक विवरण

आयोजनको प्रकार	सिँचित क्षेत्रफल (हेक्टर)			
	आर्थिक वर्ष २०७७/७८ सम्मको उपलब्धि	आर्थिक वर्ष २०७८/७९ को लक्ष्य	आर्थिक वर्ष २०७८/७९ को उपलब्धि	आर्थिक वर्ष २०७८/७९ सम्मको उपलब्धि
सतह सिँचाइ	१०,१४,४९६	९,५५२	३,०४९	१०,१७,५४५
भूमिगत सिँचाइ	४,९४,९३१	१९,८६०	१८,५९३	५,१३,५२४
कुल जम्मा	१५,०९,४२७	२९,४१२	२१,६४२	१५,३१,०६९
तटबन्ध तथा जग्गा उकास (कि.मि.)				
तटबन्ध	१,२०९	५०	७९.२४	१,२८८.२४
जग्गा उकास	१२,००५	२५०	५४७.३	१२,५५२.३

स्रोतः ऊर्जा, जलस्रोत तथा सिँचाइ मन्त्रालय

सिँचाइ क्षेत्रका राष्ट्रिय गौरवका आयोजना

नेपालमा पहिलो पटक Tunnel Boring Machine (TBM) प्रयोग गरी राष्ट्रिय गौरवको आयोजना भेरी-बबई डाइभर्सन बहु-उद्देश्यीय आयोजना, सुर्खेतको सुरुङ्ग निर्माण कार्य सम्पन्न भएको र सोही प्रविधि अर्को राष्ट्रिय गौरवको आयोजना सुनकोशी मरिन डाइभर्सन बहु-उद्देश्यीय आयोजना, सिन्धुलीमा प्रयोग गर्ने गरी सुरुङ्ग निर्माणको खरिद प्रक्रिया सुरु गरिएको छ । भेरी-बबई, सुनकोशी-मरिन जस्ता Inter-Basin Water Transfer Project हरूको निर्माण कार्य द्रुत

गतिमा अघि बढिरहेको छ। नवीनतम यान्त्रिक प्रविधि सिँचाइ आयोजना, महोत्तरी सुरु गर्न प्रस्ताव पेश गरिएको छ। आर्थिक वर्ष २०७८/७९ को अन्त्यसम्म जलस्रोत तथा सिँचाइतर्फका ६ वटा राष्ट्रिय गौरवका आयोजनाहरू (महाकाली तेस्रो, रानी जमरा कुलरिया, भेरी-बबई डाइभर्सन बहु-उद्देश्यीय, बबई सिँचाइ, सिक्टा सिँचाइ, सुनकोशी मरिन डाइभर्सन बहु-उद्देश्यीय) को प्रगति विवरण एवं कार्यान्वयनको अवस्था तपसिल बमोजिम रहेको छ।

तालिका २५ : सिँचाइतर्फका राष्ट्रिय गौरवका आयोजनाहरूको आर्थिक वर्ष २०७८/७९ को खर्च र प्रगतिको विवरण

आयोजना नाम, ठेगाना	कुल लागत	परिमार्जित लागत	आधार वर्ष	सम्पन्न हुने अवधि	आयोजना सुरु भएदेखि हालसम्मको खर्च रकम रु.	हालसम्म आयोजनाको भौतिक प्रगति
महाकाली सिँचाइ आयोजनाको — तेस्रो चरण, महेन्द्रनगर, कञ्चनपुर (३३,५२० हे.)	रु.३५ अर्ब		२०६३/६४	२०८७/८८	५अर्ब ३७ करोड ८८ लाख	१५.७३
सिक्टा सिँचाइ आयोजना,बाँके (४२,७६६ हे.)	रु.२५ अर्ब २ करोड	रु.५२ अर्ब ८९ करोड	२०६२/६३	२०८९/९०	१९ अर्ब ३५ लाख	३८.८२
बबई सिँचाइ आयोजना, बर्दिया (३६,००० हे)	रु.२ अर्ब ८७ करोड ३९ लाख	रु.१८ अर्ब ९६ करोड ३० लाख	२०४५/४६	२०८२/८३	११ अर्ब १५ करोड ७९ लाख	६२.२३
भेरी-बबई डाइभर्सन बहुउद्देश्यीय आयोजना, सुर्खेत (५१,००० हे,)	रु.३६ अर्ब ८० करोड ८७ लाख		२०७१/७२	२०७९/८० (२०८२/८३ सम्म दायित्व सृजना भेसकेको)	१५ अर्ब ४३ करोड ७ लाख	५७

सुनकोशी-मरिन डाइभर्सन बहुउद्देश्यीय आयोजना, सिन्धुली (१,२२,००० हे,)	रु. ४६ अर्ब १९ करोड ३९ लाख		२०७३/७४	२०८०/८१	३ अर्ब ४९ करोड ८२ लाख	७.६
रानी-जमरा-कुलरिया सिँचाइ आयोजना, टीकापुर, कैलाली (३८,३०० हे)	रु. १२ अर्ब ३७ करोड	रु.२७ अर्ब ७० करोड २४ लाख	२०६७/६८	२०८०/८१	रु. १६ अर्ब २० करोड ७० लाख	५८.५

स्रोतः ऊर्जा, जलस्रोत तथा सिँचाइ मन्त्रालय

ऊर्जा तथा जलस्रोत

नीतिगत तथा कानूनी सुधार

नवीकरणीय ऊर्जा अनुदान नीति, २०७८ स्वीकृतिको प्रक्रियामा रहेको छ। मिनि ग्रीड विशेष कार्यक्रम सञ्चालन नियमावली, २०७८ को प्रथम संशोधन भएको छ। नवीकरणीय ऊर्जा विधेयकको मस्यौदा तयार भएको छ। ऊर्जा दक्षता विधेयकको मस्यौदा तयार भएको छ। विद्युत ऐन,२०४९ र विद्युत नियमन आयोग ऐन, २०७४ को संशोधन विधेयकको मस्यौदा तयार भई स्वीकृतिको चरणमा रहेको छ। विद्युत विधेयक स्वीकृतिको चरणमा रहेको छ।

ऊर्जाको विकास तथा उपयोग

यस आर्थिक वर्षसम्म २ हजार २ सय ७२ मेगावाट विद्युत उत्पादन भएको छ भने प्रतिव्यक्ति विद्युत खपत ३ सय ५१ किलोवाट घण्टा रहेको छ। आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा कुल जनसंख्याको करिब ३.८८% जनसंख्यामा नवीकरणीय ऊर्जा स्रोतबाट विद्युतको पहुँच पुगेको छ भने ३६ प्रतिशत जनसंख्याले विभिन्न प्रयोजनमा स्वच्छ नवीकरणीय ऊर्जाको प्रयोग गरेका छन्। यस आर्थिक वर्षसम्म घरेलु सौर्य ऊर्जा प्रणाली जडानतर्फ ९ लाख ७७ हजार ६ सय ६१, सौर्य विद्युत उत्पादन क्षमता ४२.५५४ मे.वा., संस्थागत, सामुदायिक र व्यावसायिक बायोग्याँस प्लान्ट निर्माण ३ सय

४९, सुधारिएको फलामे चुलो १ लाख ३६ हजार ६ सय ७६, घरायसी बायोग्याँस प्लान्ट निर्माण ४ सय ३६ हजार तथा सुधारिएको पानी घट्ट ११ हजार १ सय ९३ वटा निर्माण भएको छ। आन्तरिक बजारमा खपतबाट बचत भएको बिजुलीमध्ये ४२ करोड १९ लाख ५२ हजार ३ सय दुई (किलोवाट घण्टा) विद्युत युनिट भारतमा निर्यात गरी रु. ३ अर्ब ३८ करोड ७२ लाख ८० हजार बराबरको विद्युत व्यापार गरिएको छ। ५० वटा विद्युत चार्जिङ स्टेसन निर्माणको कार्य सम्पन्न हुने चरणमा रहेको छ।

ऊर्जातर्फका राष्ट्रिय गौरवका आयोजनाहरू

माथिल्लो तामाकोशी (४५६ मे.वा.) पूर्ण क्षमतामा सञ्चालन भई राष्ट्रिय प्रसारण ग्रीडमा जोडिएको छ।

बुढीगण्डकी जलविद्युत आयोजना

आयोजनाको डुबान क्षेत्रमा पर्ने गोरखा र धादिङ जिल्लातर्फको १ सय ६५ रोपनी जग्गा प्राप्त गरी हालसम्म ४८ हजार ९ सय ८७ रोपनी जग्गाको मुआब्जाबापत रु. ३४ अर्ब ९५ लाख वितरण गर्ने कार्य सम्पन्न भएको छ। आयोजनाको डुबान क्षेत्रमा पर्ने घर, गोठलगायत भौतिक संरचना, फलफूल तथा बोटबिरुवाको क्षतिपूर्ति निर्धारण भई क्षतिपूर्ति वितरणको कार्य भइरहेको छ। नेपाल सरकारको आन्तरिक स्रोतबाट कम्पनी मोडेलमा निर्माणको कार्य अघि बढाउन निर्णय भई कम्पनी स्थापना तथा निर्माणको लागि तयारी भइरहेको छ। ऊर्जा क्षेत्रको प्रमुख सूचकहरूको प्रगति विवरण तल तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका २६ : ऊर्जातर्फ तीन वर्षको प्रगतिको तुलनात्मक विवरण

सूचक	एकाइ	आर्थिक वर्ष २०७६/७७ सम्मको प्रगति	आर्थिक वर्ष २०७७/७८ सम्मको प्रगति	आर्थिक वर्ष २०७८/७९ को लक्ष्य	आर्थिक वर्ष २०७८/७९ सम्मको प्रगति
विद्युत उत्पादन क्षमता	मे.वा.	१३८६.८	१५३५	३०००	२२७२
प्रसारण लाइन निर्माण (६६ के.भि. भन्दा बढी)	स.कि.मि.	४२५२	४६४०	५७३०	५०८६
३३ के भि प्रसारण लाइन विस्तार	स.कि.मि.	५१८५	६०१९	६५००	६११८
राष्ट्रिय विद्युत प्रणालीबाट विद्युत्मा पहुँच प्राप्त गर्ने जनसंख्या	प्रतिशत	९०.०१	९३	९६	९३.५८
प्रतिव्यक्ति विद्युत खपत	किलोवाट घण्टा	२६०	३२५	३५०	३५१
विद्युत् चुहावट (प्रसारण तथा वितरण)	प्रतिशत	१४.०७	१६.९३	१३.५	१५.३८

स्रोतः ऊर्जा, जलस्रोत तथा सिँचाइ मन्त्रालय

विपद् व्यवस्थापन क्षमता अभिवृद्धि

४ हजार ७ सय ७० जना स्थानीय व्यक्तिहरूलाई सामुदायिक विपद् प्रतिकार्य तालिम प्रदान गरिएको छ। कुल २२ हजार १ सय २५ जना राष्ट्रिय सरोकारवाला निकायहरूसँग एकीकृत अभ्यास हातेमालो सञ्चालन गरिएको छ। विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि वित्तीय व्यवस्थापन राष्ट्रिय रणनीति, २०७८ र मनसुन पूर्व तयारी तथा प्रतिकार्य राष्ट्रिय कार्ययोजना, २०७९ स्वीकृत भएको छ।

वातावरण, प्रकृति तथा प्राकृतिक सम्पदा संरक्षण

नेपाल सरकारको नीति अनुरूप पर्यावरण तथा वन्यजन्तु संरक्षणमा योगदान पुऱ्याउने उद्देश्यले नेपाली सेनाबाट राष्ट्रिय निकुञ्ज-१२, वन्यजन्तु आरक्ष-१ र शिकार आरक्ष-१ को संरक्षणको कार्य हुँदै आएको छ। यस आर्थिक वर्षमा वन्यजन्तुको चोरी शिकारी, वन पैदावारको तस्करी, अवैध अतिक्रमण कार्यलाई नियन्त्रण गरी निकुञ्जभित्र गैर कानूनी कार्यमा संलग्न जम्मा ५ हजार १९ जना व्यक्ति पक्राउ तथा निजहरूले प्रयोग गरेका हातहतियार, सवारी साधन, ओखेटोपहार समेत बरामद गरी निकुञ्ज प्रशासनलाई हस्तान्तरण गरिएको छ।

सफा हिमाल अभियान २०२२ अन्तर्गत सगरमाथा/ल्होत्से, कञ्चनजङ्घा र मनास्लु हिमालहरूबाट ३३.८७७ टन फोहोर सङ्कलन गरिएको छ। सङ्कलन गरिएको फोहोरमध्ये ७.२२७ टन Bio-Degradable फोहोर स्थानीय निकायलाई बुझाइएको र २६.६५० टन Non Bio-Degradable फोहोर काठमाण्डौंसम्म ढुवानी गरी Recycle को लागि Waste Management Company लाई हस्तान्तरण गरिएको छ। राष्ट्रपति चुरे तराई मधेश संरक्षण कार्यक्रमअन्तर्गत सिरहा, नवलपरासी र दाङ्ग जिल्लाको १ सय ५ हेक्टर जमिन (सामुदायिक वनहरू) मा जम्मा १ लाख ६८ हजार वटा वृक्षारोपण गरिएको छ।

विपद्का घटनाबाट मृत्यु हुनेको संख्या प्रति लाखमा १.६९ पुगेको छ। घटनाबाट प्रभावित परिवार संख्या कुल ५ हजार ९ सय ८८ रहेको छ। विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनसम्बन्धी तालिम प्राप्त जनशक्ति २ हजार २ सय ९० रहेको छ।

(ज) नागरिकका आधारभूत आवश्यकतासम्बन्धी नीति

सम्पादन गरिएका प्रमुख कार्यहरू र प्राप्त उपलब्धिहरू

स्वास्थ्य क्षेत्र

नीतिगत तथा कानूनी सुधार

स्वास्थ्य जनशक्तिसम्बन्धी राष्ट्रिय रणनीति (२०७८-२०८७) स्वीकृत भएको तथा नसर्ने रोग रोकथाम तथा नियन्त्रणसम्बन्धी बहुक्षेत्रीय कार्ययोजना (२०७८-२०८३) तयार भएको छ। त्यसैगरी नेपाल स्वास्थ्य लेखा २०१७/१८ प्रकाशन भएको छ भने स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन मापदण्ड (पहिलो संशोधन), २०७८ अनुमोदन भई कार्यान्वयनमा रहेको छ। रेडियोलोजी तथा इमेजिङ्ग सेवाको मापदण्ड, २०७८ तयार भएको छ। Standard Operating Procedures for A Step-Down Facility in Hub Hospital of Nepal तयार भई कार्यान्वयनमा आएको छ भने Basic Health Service Standard Treatment Protocol, 2078 लागु भएको छ।

सामुदायिक स्वास्थ्य कार्यक्रम निर्देशिका, २०७८ तयार भई कार्यान्वयनमा आएको छ भने क्षयरोगमुक्त अभियान नेपालको घोषणा अभियान सञ्चालन निर्देशिका, २०७८ स्वीकृत भई सोही बमोजिम कार्य अघि बढेको छ। Ivermectin, DEC and Albendazole (IDA) Implementation Plan 2078 र Management Protocol of Children with COVID-19 तयार भएको छ। राष्ट्रिय एच.आइ.भी रणनीतिक योजना (२०२१-२०२६) तयार भएको छ भने मातृ तथा पेरिनेटल मृत्यु निगरानी तथा प्रतिकार्य कार्यक्रम सञ्चालन निर्देशिका, २०७८ स्वीकृत भएको छ।

केन्द्रीय अस्पताल तथा स्वास्थ्य संस्थाहरूले स्याटलाइट क्लिनिक सञ्चालन गर्ने सम्बन्धी कार्यविधि, २०७८ तयार हुनुका साथै मृगौला प्रत्यारोपण गरेका, डायलाइसिस गरिरहेका, क्यान्सर रोगी र मेरुदण्ड पक्षाघातका बिरामीलाई औषधि उपचार बापत खर्च उपलब्ध गराउने सम्बन्धी कार्यविधि, २०७८ पनि कार्यान्वयनमा आएको छ। विभेदपूर्ण लिङ्ग छनौटको अन्त्यका लागि राष्ट्रिय रणनीति (२०७८-२०८८) तयार भएको छ भने राष्ट्रिय एम्बुलेन्स निर्देशिका, २०७८ स्वीकृत भई कार्यान्वयनमा आएको छ। राष्ट्रिय स्वास्थ्य वित्त रणनीति (२०७९-२०८९) को मस्यौदा तयार भई हस्तान्तरण भएको छ।

स्वास्थ्य सेवा प्रवाह

यस आर्थिक वर्षमा २ करोड ९७ लाख ५५ हजार ४ सय ८१ जना सेवाग्राहीले ३ करोड ७२ लाख २१ हजार ७ सय १९ पटक स्वास्थ्य सेवाको प्रयोग गरेका छन्। यसैगरी ५१

हजार ५ सय २३ जना समुदायस्तरमा कार्यरत महिला सामुदायिक स्वास्थ्य स्वयंसेविका मार्फत १ करोड ६ लाख ७० हजार २ सय ८१ जनालाई स्वास्थ्य परामर्श सेवा प्रदान गरिएको छ।

परम्परागत चिकित्सा सेवा

हाल देशभर एउटा केन्द्रीय आयुर्वेद चिकित्सालय, एउटा प्रदेश आयुर्वेद चिकित्सालय, १४ वटा आयुर्वेद प्रादेशिक औषधालय, ६१ वटा जिल्ला आयुर्वेद स्वास्थ्य केन्द्र, ३ सय ५ वटा आयुर्वेद औषधालय र १ वटा होमियोपेथी अस्पतालबाट नियमित रूपमा स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन हुँदै आएको छ।

खोप सेवा प्रवाह

देशभरिको १७ हजार ४ सय ११ खोप केन्द्रहरू (बाह्य र संस्थागत) बाट आर्थिक वर्ष २०७८/७९ आषाढ मसान्तसम्म १ वर्ष मुनिका ५ लाख ३९ हजार ७ सय ८३ जना बालबालिकाहरूलाई बि.सि.जि. ४ लाख ९४ हजार ७ सय ९७ जनालाई तीन मात्रा डि.पि.डि.-हेप बि-हिब, ४ लाख ९५ हजार ८ सय ५१ जनालाई तीन मात्रा पोलियो, ४ लाख ८७ हजार ८ सय ९० जनालाई पि.सि.भी. तीन मात्रा, ४ लाख ७१ हजार १ सय ६४ जनालाई रोटा भाइरसको दुई मात्रा, १२ देखि २३ महिनाका ४ लाख ७९ हजार ९ सय ८५ जनालाई दादुरा रुबेलाको दुई मात्रा, ४ लाख ९५ हजार ८ सय २१ जना बालबालिकाहरूलाई जे.इ. खोप र २ लाख ४० हजार ४ सय ५३ जना गर्भवती महिलालाई टि.डि खोप प्रदान गरिएको छ। यस आर्थिक वर्षको आषाढ मसान्तसम्म ४ लाख ७४ हजार २ सय ९१ जना बालबालिकाहरूले पूर्ण खोप प्राप्त गरेका छन्। देशका ६ सय ९७ स्थानीय तहलाई पूर्ण खोपयुक्त स्थानीय तह घोषणा गरिएको छ।

बालमृत्यु दर न्यूनीकरण

यस वर्ष ५ वर्ष मुनिका ६ लाख ४१ हजार ८ सय ९३ जनाले झाडापखाला र ९३ हजार ४ सय ४० जना निमोनियाका बिरामीहरूले उपचार पाएका छन्। जसले गर्दा बालमृत्युदर घटाउन सहयोग पुगेको छ।

परिवार नियोजन सेवा

देशभरका सबै अस्पताल, प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, स्वास्थ्य चौकी, सामुदायिक स्वास्थ्य एकाइ, नगर स्वास्थ्य केन्द्र र गाउँघर क्लिनिकका साथै घुम्ती शिविर सञ्चालन गरी परिवार नियोजनका सेवा सञ्चालन भइरहेको छ। यसबाट १५ लाख ४८ हजार २ सय १३ दम्पती लाभान्वित भएका छन्।

सुरक्षित मातृत्व सेवा

यस कार्यक्रमअन्तर्गत यस आर्थिक वर्षमा कुल ४ लाख १६ हजार ९ सय ५१ जना गर्भवती महिलाहरूलाई प्रोटोकल अनुसार ४ पटक गर्भजाँच गरिनुका साथै ४ लाख १४ हजार ९ सय ७३ जनालाई विभिन्न अस्पताल र बर्थिङ सेन्टरबाट संस्थागत प्रसूति सेवा उपलब्ध गराइएको छ।

औलो, कालाजार र हात्तीपाइले रोग निवारण

औलो रोगीमध्ये ९७ प्रतिशतलाई खोजपडतालको माध्यमबाट निदान र उपचार गरिएको र औलोको उच्च र मध्यम जोखिम क्षेत्रमा १२ हजार ८ सय ४८ वटा विषादीयुक्त झुल वितरण गरिएको छ। यस आर्थिक वर्षमा हात्तीपाइले रोग नियन्त्रणका लागि औषधि सेवन अभियान १० जिल्लामा सञ्चालन गरी ५३ लाख, ५७ हजार, ४५ जनालाई हात्तीपाइले विरुद्धको औषधि वितरण गरिएको छ।

कुष्ठरोग निवारण

चालु आर्थिक वर्षमा कुष्ठरोग प्रकोप दर बढी भएका तराईका १२ जिल्लाका स्थानीय तहमा कुष्ठरोग बिरामी खोजपडताल कार्यक्रम सञ्चालन गरी २ हजार ७ सय ८ नयाँ कुष्ठरोगको बिरामी पत्ता लागेको र ३ हजार ६ सय ८७ वटा सहायक सामग्री वितरण गरिएको छ।

एच. आइ. भी. एड्स नियन्त्रण

यस आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा थप २ हजार ८ सय ८६ जना सहित ४० हजार ७ सय १८ जना एच.आइ.भी संक्रमितहरूले एन्टी रेट्रो भाइरल ट्रिट्मेन्ट (ART) केन्द्रबाट एन्टी रेट्रो भाइरल (ARV) औषधि सेवन गरिरहेका छन्।

क्षयरोग उपचार सेवा

यस आर्थिक वर्षमा ३७ हजार ७ सय ६२ जना क्षयरोगका बिरामीहरूलाई स्वास्थ्यकर्मीको प्रत्यक्ष निगरानीमा उपचार सेवा प्रदान गरिएको छ।

स्वास्थ्य बीमा

सबै नेपालीको स्वास्थ्य बीमा गर्ने लक्ष्यअनुरूप स्वास्थ्य बीमा कार्यक्रम ७७ जिल्लाका ७ सय ४६ स्थानीय तहमा लागू भएको छ। स्वास्थ्य बीमा गराउने सदस्य संख्या ५३ लाख ५७ हजार ३ सय २५ जनाबाट ५६ लाख ८२ हजार २ सय १५ जना पुगेको छ। जसमध्ये ४ लाख ९० हजार ५ सय २७ जना अति गरिब, ६ लाख ७५ हजार ८ सय ९३

जना ज्येष्ठ नागरिक, २७ हजार ५ सय २ जना एच.आइ.भि. संक्रमित, १ लाख ३ हजार ३ सय ३५ जना अति अशक्त अपाङ्ग, ३ हजार ११ जना कुष्ठरोग सङ्क्रमित, २ हजार ६ सय ११ जना बहु औषधि प्रतिरोधी क्षयरोगी र ९२ हजार १ सय ४२ जना महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका तथा उनीहरूको परिवार रहेका छन्।

निःशुल्क स्वास्थ्य सेवा

९६ वटा सूचीकृत अस्पतालहरूबाट ८ प्रकारका रोगहरूको निःशुल्क उपचारको लागि यस आर्थिक वर्षमा ६८ हजार ८ सय ७४ जना विपन्न नागरिकहरूलाई निःशुल्क उपचार सुविधा प्रदान गरिएको छ।

स्वास्थ्य सेवाको गुणस्तर

सातै प्रदेशमा प्रादेशिक प्रयोगशाला विस्तार गरी सेवा सञ्चालन गरिएको छ। ६४ वटा प्राथमिक अस्पतालहरू, ४० वटा सेकेन्डरी ए अस्पतालहरू, ४ वटा सेकेन्डरी बी अस्पतालहरू तथा १० वटा तृतीय तहका अस्पतालहरू गरी कुल १ सय १८ वटा अस्पतालहरूमा न्यूनतम सेवा मापदण्ड लागू भएको छ।

अस्पताल सेवा

देशभर रहेका सङ्घीय, प्रदेश र स्थानीय तहमा सञ्चालित अस्पतालहरूमा नियमित, आकस्मिक, अन्तरङ्ग, बाह्य स्वास्थ्य सेवा, प्रयोगशाला सेवा, रेडियोलोजी सेवाका साथै विभिन्न अस्पताल मार्फत दुर्गम समुदायमा विशेषज्ञ घुम्ती शिविर सञ्चालन भएको छ। ७७ जिल्लाका अस्पतालहरूमा हिंसा पीडित महिलाहरूलाई स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्नुका साथै एकै द्वारबाट सबै सेवा प्रदान गर्नको लागि एकद्वार सङ्कट व्यवस्थापन केन्द्र सञ्चालनमा रहेको छ। सङ्घीय र प्रदेश तहका केही विशिष्टीकृत अस्पतालहरूबाट सरुवा रोग, डायलोसिस सेवा, आँखा उपचार, पोषण, पुनःस्थापना सेवा, ट्रमा सेवा, मेजर सर्जिकल सेवा र सामाजिक सुरक्षा सेवा अन्तर्गत, गरिब र विपन्नका लागि निःशुल्क स्वास्थ्य सेवा प्रदान गरिएको छ।

स्वास्थ्य पूर्वाधार निर्माण

सबै स्थानीय तहमा एक आधारभूत अस्पताल निर्माण गर्ने सरकारको नीति अनुसार पहिलो चरणमा देशभरका ३ सय ९६ स्थानीय तहमा र दोस्रो चरणमा २ सय ५९ वटा स्थानीय तहमा गरी जम्मा ६ सय ५५ स्थानीय तहमा ५, १० र १५ शैयाका अस्पताल निर्माणको प्रक्रियाको अवस्था निम्न अनुसार रहेको छ।

तालिका २७ : निर्माण प्रक्रियामा रहेका स्वास्थ्य क्षेत्रका पूर्वाधारको अवस्था

प्रदेश	विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयार भएको संख्या	टेन्डर भएको संख्या	रकम हस्तान्तरण भएका स्थानीय तह संख्या
प्रदेश १	११६	९१	८८
मधेश	६२	४२	४८
बागमती	५१	३९	४६
गण्डकी	५३	४३	४१
लुम्बिनी	५१	३८	४९
कर्णाली	४७	४३	३१
सुदूर पश्चिम	५४	४३	४१
जम्मा	४३४	३३९	३४४

स्रोतः स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय

नागरिकलाई स्वस्थ बनाउन राज्यले जनस्वास्थ्यको क्षेत्रमा लगानी अभिवृद्धि गर्दै जाने नीतिअनुसार स्वास्थ्य भवन निर्माणअन्तर्गत आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा थप ६० भवनहरूको निर्माण कार्य सम्पन्न भएको छ भने विभिन्न १ सय ३६ वटा भवनहरू निर्माणाधीन रहेका छन्। शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभागबाट विभिन्न स्तरका ३४ वटा स्वास्थ्य संस्थाहरूको निर्माण सम्पन्न भएको छ।

स्वास्थ्यक्षेत्रमा अध्ययन अनुसन्धान

नेपालमा कोभिड-१९ बाट मृत्युसँग सम्बन्धित कारकहरूको सर्वेक्षण, काठमाण्डौं उपत्यकाका विद्यालयका विद्यार्थीहरूमा कोभिड-१९ का कारण परेको मनोसामाजिक प्रभावको मूल्याङ्कनसम्बन्धी अध्ययन, नेपालमा कोभिड-१९ विरुद्धको खोप लगाएका तथा नलगाएका व्यक्तिहरूमा एन्टीबडीको स्तरको अध्ययन, कोभिड-१९ निको भएका व्यक्तिहरूमा स्वास्थ्य जटिलताहरूको मूल्याङ्कनसम्बन्धी अनुसन्धान, काठमाण्डौं उपत्यकामा एन्टिबायोटिक प्रतिरोधात्मक क्षमताको अवस्थासम्बन्धी अनुसन्धान, नेपालमा रिपोर्ट गरिएको कोभिड-१९ खोप पछिका प्रतिकूल घटनाहरू र खोपका अनुभवहरू (AEFI) सम्बन्धी अनुसन्धान, नेपालमा सहायक प्रविधिको पहुँच मापनः WHO द्रुत सहायक प्रविधि मूल्याङ्कन (RATA) उपकरण प्रयोग गरी गरिएको राष्ट्रव्यापी सर्वेक्षण, रोगव्याधिको भार (Burden of Disease) सम्बन्धी अध्ययन, नवजात शिशुको उपचार खर्चसम्बन्धी अध्ययन जस्ता महत्त्वपूर्ण अनुसन्धानहरू सम्पन्न भएका छन्।

यसैगरी डेङ्गु र स्क्रब टाइफसको सेरोप्रेभ्यालेन्स (sero-prevalence) र कीटविज्ञानसम्बन्धी अनुसन्धान, नेपालमा एकीकृत रोग निगरानी प्रणालीको कार्यान्वयनमा परिचालनसम्बन्धी अनुसन्धान, प्रदेश १ को ६ जिल्ला (इलाम, पाँचथर, मोरङ, सुनसरी, झापा र धनकुटा) मा रहेका पुरुष श्रमिक आप्रवासीहरूबीच एकीकृत जैविक र व्यवहार निगरानी (IBBS) सम्बन्धी अनुसन्धान, परम्परागत रूपमा प्रयोग हुने नेपाली औषधीय वनस्पति र आयुर्वेदिक सूत्रबाट मधुमेह–प्रतिरोधी गुणहरू अन्वेषण गर्ने सम्बन्धी अनुसन्धान, हल्कादेखि मध्यम कोभिड-१९ बिरामीहरूको व्यवस्थापनमा यश-टी डिकोक्शनको क्लिनिकल मूल्याङ्कन (clinical trial) तथा अध्ययन, नेपालमा कोभिड-१९ खोपको द्रुत मूल्याङ्कन तथा अध्ययन, नेपालमा (nationwide) एन्टिबायोटिक प्रतिरोधी क्षमताको अवस्थागत मूल्याङ्कन, नेपालमा नसर्ने रोगहरूको लागि स्वास्थ्य सेवा वितरण प्रणालीमा कोभिड-१९ महामारीको प्रभाव, नेपालका अस्पतालहरूमा वृद्धहरूलाई दिन सकिने (geriatric) स्वास्थ्य सेवाको सम्भाव्यता र कार्यान्वयन स्थितिको मूल्याङ्कन तथा अध्ययन, कोभिड-१९ को उपचारसम्बन्धी WHO सोलिडारिटी ट्रायल प्लस अध्ययन, WHO-ILAR COPCORD स्टेज प्रोटोकल प्रयोग गरी बाथको (musculoskeletal) दुखाइ र त्यसले निम्त्याउने अक्षमतासम्बन्धी अध्ययन, नेपालको तराई जिल्लामा sickle cell anemia, हेमोग्लोबिनोप्याथी, थालासेमिया तथा Glucose 6P dehydrogenase को कमीबारे अध्ययन, औषधी सतर्कता (pharmacovigilance) सम्बन्धी अध्ययन र मातृ मृत्यु (Maternal Mortality) दरसम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान भइरहेका छन्।

कोभिड-१९ निदान, रोकथाम तथा नियन्त्रण

नीतिगत तथा कानूनी व्यवस्था

हेल्थ डेस्कको स्थायी संरचनाका लागि सङ्गठन तथा व्यवस्थापन सर्वेक्षणको आवश्यक प्रक्रिया थालनी गरिएको तथा स्वास्थ्यकर्मीहरूका लागि कोभिड-१९ नियन्त्रणसम्बन्धी तालिम पुस्तिका तयार गरिएको छ। साथै, हेल्थ डेस्क सञ्चालन कार्यविधि स्वीकृतिको लागि पेस गरिएको छ।

पि.सी.आर. परीक्षण तथा उपचार

सरकारी र निजी गरी जम्मा १ सय ६ वटा पि.सि.आर. परीक्षण गर्ने प्रयोगशाला विस्तार गरिएको छ। चालु आर्थिक वर्षको आषाढ मसान्तसम्म आइपुग्दा ५७ लाख ८३ हजार ५ सय ४३ जनाको पी.सी.आर. र १२ लाख ५० हजार ६ सय १७ जनाको एन्टीजेन परीक्षण गरी कुल ७० लाख ३४ हजार १ सय ६० जनाको कोभिड-१९ परीक्षण गरिएको छ।

रोकथाम तथा नियन्त्रण

प्रवेश बिन्दुका हेल्थ डेस्कमा नेपाल प्रवेश गर्ने ९०% भन्दा बढीको स्क्रिनिङ्ग गरिएको छ। डेस्कमा काम गर्ने स्वास्थकर्मीहरूलाई IHR र सङ्क्रमण रोकथाम लगायतको तालिम प्रदान गरिएको छ। जोखिम सञ्चार तथा सामुदायिक सहभागिता (Risk Communication and Community Engagement) सम्बन्धी राष्ट्रियस्तरको प्रशिक्षण कार्यक्रम सम्पन्न गरिएको छ। कोभिड-१९ पोजेटिभ सङ्क्रमितहरूको विवरण दैनिक रूपमा सङ्कलन, एकीकरण तथा विश्लेषण गरी साप्ताहिक रूपमा प्रतिवेदन तयार गर्ने गरिएको छ। हाल देशैभर आइसोलेसन बेड ८ हजार २ सय २ वटा, हाइ डिपेन्डेन्सी युनिट ३ हजार ८ सय ४६ वटा, आइ.सि.यु. वेड २ हजार ७ सय ९७ वटा, भेन्टीलेटर १ हजार ८ वटा, अक्सिजन कन्सन्ट्रेटर ६ सय ९३ वटा, अक्सिजन प्लान्ट १ सय ४ वटा र अक्सिजन टयाङ्क २५ वटा रहेका छन्।

कोभिड-१९ विरुद्धको खोप

संवत् २०७९ को आषाढ मसान्तसम्म कुल २ करोड ५ लाख ८ हजार ७ सय ५६ जनाले कोभिड-१९ विरुद्धको पहिलो मात्रा खोप प्राप्त गरेका छन् भने २ करोड ४ लाख ४४ हजार ५ सय ६८ जनाले पूर्ण मात्रा खोप लगाएका छन्।

शिक्षा क्षेत्र

नीतिगत तथा कानूनी सुधारका विषयहरू

शिक्षासम्बन्धी दिगो विकासको लक्ष्य, पन्ध्रौं योजनाले परिलक्षित गरेको शिक्षासम्बन्धी समष्टिगत उद्देश्यका साथै राष्ट्रिय शिक्षा नीति समेतलाई दृष्टिगत गरी शिक्षामा आमूल परिवर्तन र समसामयिक सुधार गर्न शिक्षाको सोचपत्र-२०७९ तयार गरी सार्वजनिक गरिएको छ। मदन भण्डारी विज्ञान तथा प्रविधि विश्वविद्यालय ऐन, २०७६ जारी भएको छ भने विदुषी योगमाया आयुर्वेद विश्वविद्यालय विधेयक, २०७९ सङ्घीय संसदबाट पारित भएको छ। विद्यालय शिक्षासम्बन्धी विधेयक, उच्च शिक्षासम्बन्धी विधेयक, प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षासम्बन्धी विधेयक, राष्ट्रिय योग्यता प्रारूपसम्बन्धी विधेयक र एकीकृत स्वास्थ्य शिक्षासम्बन्धी विधेयकको मस्यौदा तयार भएको छ।

शिक्षक सेवा आयोग नियमावलीको ११ औं संशोधन गरिएको छ। आर्थिक वर्ष २०७९/८० देखि कार्यान्वयन हुनेगरी दस वर्षे विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना (SESP 2022-2030) तयार गरिएको छ। लेटर ग्रेडिङ् निर्देशिका,२०७८, पढ्दै कमाउँदै कार्यक्रम सञ्चालन कार्यविधि,२०७८, विपन्न लक्षित छात्रवृत्ति कार्यान्वयन मापदण्ड,२०७८,

रेडियोधर्मी पदार्थ (उपयोग तथा नियमन) नियमावली,२०७८ र परम्परागत शिक्षण संस्था सञ्चालन तथा व्यवस्थापन मापदण्ड-२०७८ जारी गरी कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ।

संरचनात्मक सुधारका विषयहरू

सार्वजनिक विद्यालयहरूका ५ हजार ९ सय ८० कक्षाकोठा निर्माण गरिएको छ। यसैगरी २ हजार १ सय ८१ विद्यालयमा डिजिटल पुस्तकालय/ आइटी ल्याव व्यवस्थापन गरिएको छ। भूकम्पबाट क्षति भएका ७ हजार ५ सय ८३ वटा विद्यालयमध्ये थप ६ सय ६१ वटा विद्यालयको निर्माण कार्य सम्पन्न भई हालसम्म कुल ७ हजार २ सय ७५ वटा विद्यालयको निर्माण कार्य सम्पन्न गरिएको छ। थप १ हजार १२ वटा विद्यालयमा सूचना प्रविधि प्रयोगशाला स्थापना गरिएको छ। शिक्षक अस्पताल निर्माणको लागि चितवन जिल्लामा जग्गा प्राप्त गर्ने प्रक्रिया अघि बढेको छ।

राष्ट्रपति शैक्षिक सुधार कार्यक्रम

यस कार्यक्रमअन्तर्गत ५ हजार ९ सय ८० वटा कक्षाकोठा निर्माण भएको छ।यसैगरी २ हजार १ सय २२ वटा विद्यालयमा ICT Lab स्थापनाको लागि वित्तीय हस्तान्तरण गरिएको छ। १ सय २४ वटा प्राविधिक धारका विद्यालयको स्तरोन्नति गरिएको छ। थप २० वटा स्थानीय तहमा प्राविधिक धारको विद्यालय सञ्चालन भई ६ सय ५५ वटा स्थानीय तहमा प्राविधिक धारको पहुँच पुगेको छ। १ सय ४० विद्यालयमा पढ्दै कमाउँदै कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको छ। १ हजार १२ वटा सूचना प्रविधि प्रयोगशाला स्थापनाको लागि वित्तीय हस्तान्तरण गरिएको छ। प्रदेशस्थित शिक्षा तालिम केन्द्रमा डिजिटल सिकाइ केन्द्र स्थापना, विकास र सञ्चालन कार्यविधि,२०७८ स्वीकृत भएको छ। डिजिटल सिकाइ केन्द्र सञ्चालन प्रदेशस्तरमा हुनेगरी वित्तीय हस्तान्तरण भई कार्यक्रम कार्यान्वयनको प्रक्रियामा रहेको छ।

विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रम

बालविकास शिक्षक/शिक्षिकाको लागि मासिक रु.८ हजार र विद्यालय कर्मचारीका लागि खाइपाइ आएकोमा मासिक पारिश्रमिकमा वृद्धि गरी रु.२ हजारको दरले थप गरी स्थानीय तहमा वित्तीय हस्तान्तरण गरिएको छ। न्यूनतम पारिश्रमिकभन्दा कम हुन आउने रकम सम्बन्धित स्थानीय तहले व्यहोर्ने गरी सहजीकरण गरिएको छ। न्यून शिक्षक दरबन्दी आपूर्तिका लागि माध्यमिक तहमा गणित, विज्ञान र अङ्ग्रेजी विषयका ४ हजार ७ सय ५० जना र आधारभूत तह कक्षा ६-८ मा २ हजार ६ सय जना गरी ७ हजार ३ सय ५० जना शिक्षक व्यवस्थाका लागि बजेट व्यवस्था गरिएको छ। सार्वजनिक विद्यालयका कक्षा-९ सम्मका अनिवार्य विषयका पाठ्यपुस्तक बहुरङ्गमा प्रकाशन गरी वितरण गरिएको

छ। दृष्टिविहीन विद्यार्थीलाई ब्रेल पाठ्यपुस्तको छपाइ गरी वितरण गरिएको छ भने विशेष विद्यालयको रूपमा छनौट भएका विद्यालयको भौतिक निर्माणका लागि प्रदेशमा वित्तीय हस्तान्तरण गरिएको छ।

सेनेटरी प्याड आवश्यक भएका सबै छात्राहरूको लागि सेनेटरी प्याड वितरणको निम्ति वित्तीय हस्तान्तरण गरिएको छ। हाल सञ्चालनमा रहेका हिमाली तथा अन्य आवासीय विद्यालय सञ्चालनका लागि स्थानीय तहमा वित्तीय हस्तान्तरण गरिएको छ। १७ जिल्लाका २ सय ७८ जना वादी र HIV प्रभावित बालबालिकाहरूका लागि आवासीय छात्रवृत्ति बापत ४० हजारका दरले हुन आउने रकम सम्बन्धित स्थानीय तहमा वित्तीय हस्तान्तरण गरिएको छ। लोपोन्मुख तथा अति सीमान्तकृत समुदायका विद्यार्थी एवं कोभिड-१९ को सङ्क्रमणबाट मृत्यु भएका परिवारका छात्रछात्रा, एच.आइ.भि. एड्स सङ्क्रमित, द्वन्द्वपीडित, अपाङ्ग, दलित, छात्रा, मुक्त कमलरी, राउटे, वादी लगायतका विद्यार्थीको छात्रवृत्तिको लागि निकासा तथा वित्तीय हस्तान्तरण गरिएको छ।

अपाङ्गता भएका, दलित तथा आर्थिक रूपले विपन्न, मुक्त कमलरी, मुस्लिम महिला विद्यार्थी, शहीद तथा द्वन्द्वपीडित परिवारका छोराछोरीलाई उच्च शिक्षा अध्ययन गर्नका लागि १ हजार ५ सय ७५ जनालाई छात्रवृत्ति प्रदान गरिएको छ। गुरुकुल, गुम्बा र मदरसा जस्ता परम्परागत शिक्षा विधिलाई औपचारिक शिक्षा प्रणालीमा आबद्ध गर्न सहजीकरण गरिएको छ। उक्त विद्यालयहरूको लागि सशर्त अनुदानको रूपमा स्थानीय तहमा वित्तीय हस्तान्तरण गरिएको छ।

उच्च शिक्षाको उत्कृष्टता प्रवर्धन कार्यक्रम

उच्च शिक्षामा उत्कृष्टताको प्रवर्धन कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्न सञ्चालन निर्देशिका तर्जुमा गरिएको छ। गुणस्तर सुधार कार्यक्रमअन्तर्गत विभिन्न तहमा विद्वत्वृत्ति, शोधप्रबन्ध अनुसन्धान अनुदान प्रदान गरिएको छ। ७ वटा उच्च शैक्षिक संस्थाहरूलाई विशेष अनुसन्धान प्रयोगशाला निर्माणका लागि अनुदान प्रदान गरिएको छ। साथै, विद्यावारिधि विद्वत्वृत्ति स्नातकोत्तर शोधप्रबन्ध अनुदान, लघुअनुसन्धान विकास र नवप्रवर्तन अनुदान, फयाकल्टी अनुसन्धान अनुदानलगायतका कार्यक्रमको नतिजा प्रकाशनको कार्य अन्तिम चरणमा रहेको छ।

आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा ४४ वटा उच्च शैक्षिक संस्थाहरूले Letter of Intent प्राप्त गरेका २१ वटा उच्च शैक्षिक संस्थाको स्वमूल्याङ्कन प्रतिवेदन स्वीकार गरिएको र १९ वटा Peer Review Team-PRT गठन गरिएको छ। १८ वटा उच्च शैक्षिक संस्थाहरूलाई

गुणस्तर सुनिश्चितता तथा प्रत्यायन प्रमाणपत्र प्रदान गरिएको छ। हालसम्म ७० वटा उच्च शैक्षिक संस्थाहरूले गुणस्तर सुनिश्चितता तथा प्रत्यायन प्रमाणपत्र प्राप्त गरिसकेका छन्। २ सय ९२ वटा उच्च शैक्षिक संस्थाहरू यस प्रक्रियामा रहेका छन्। उच्च शिक्षामा उत्कृष्टताको प्रवर्धन कार्यक्रम कार्यान्वयनको सिलसिलामा Standard Operation Procedure and Guideline for Collaborative Research and Innovation Grants, 2078 र Standard Operating Procedure and Guideline for Entrepreneurship and Self Employment, 2078 तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ।

अनौपचारिक शिक्षा तथा साक्षरता

आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा अछाम, काठमाण्डौं, ताप्लेजुङ, बझाङ, सोलुखुम्बु, कैलाली, बाजुरा र बाँके जिल्ला साक्षर घोषणा भई हालसम्म ६१ जिल्ला साक्षर घोषणा भएका छन्। हालसम्म गण्डकी, बागमती प्रदेश र प्रदेश नं. १ गरी ३ वटा प्रदेश साक्षर घोषणा भएका छन्।

प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिम

इभेन्ट परियोजनाबाट कुल १७ हजार ५ सय जनालाई छोटो अवधिको र ९ सय ४० जनालाई लामो अवधिको तालिम सञ्चालन गरिएको छ। ५९ वटा TECS स्कूललाई ICT Support गरिएको छ। ५० विद्यालयका १ हजार जनालाई Job Placement सहायता प्रदान गरिएको छ। प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद्बाट लक्षित समुदायका ५ सय ६० जना प्रशिक्षार्थीका लागि छात्रवृत्ति वितरण गरिएको छ। कुल २ हजार ५ सय २४ जना प्रशिक्षक/कर्मचारीलाई TITI द्वारा तालिम सञ्चालन तथा ५८ हजार ७ सय ३७ जनाको सिप परीक्षण गरिएको छ। प्राविधिक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालनका लागि पूर्वाधार निर्देशिका विकास गरिएको छ। प्रिडिप्लोमा तहका ३ वटा र छोटो अवधिका १ वटा पाठ्यक्रम निर्माण तथा डिप्लोमा तहका १४ वटा र प्रिडिप्लोमा तहको ५ वटा पाठ्यक्रम परिमार्जन गरिएको छ। सक्षमता परियोजनाअन्तर्गत e-learning portal मा कुल ७३ वटा सिकाइ सामग्री Upload गरिएको छ। सिप विकास तालिममा संलग्न ६५ वटा संस्थाको स्तरोन्नति गरिएको छ।

पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक तथा सिकाइ सामग्रीसम्बन्धी

कक्षा १० को ४ हजार ९ सय ६९ र कक्षा १२ को ८ हजार ८० प्रमाणपत्रलाई मान्यता तथा समकक्षता प्रदान गरिएको छ। कक्षा १ देखि १२ सम्मको १ हजार २८ पाठ्यसामग्रीको मूल्याङ्कन र ८ सय ११ वटा पाठ्यसामग्री स्वीकृत भएको छ। कक्षा १-३ को पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक र शिक्षक निर्देशिकाको लैङ्गिक परीक्षण कार्य सम्पन्न

भई प्रतिवेदन प्राप्त भएको छ। मान्यता तथा समकक्षता निर्देशिका, लेटर ग्रेडिङ निर्देशिका तथा लेटर ग्रेडिङ निर्देशिका सहयोगी पुस्तिका तयार भई छपाइ भएको छ। संस्कृत तथा गुरुकुलतर्फ कक्षा ७ का ४ विषय र कक्षा ९ का अनिवार्य संस्कृत भाषा व्याकरण, कर्मकाण्ड र सिद्धान्त ज्योतिष विषयको पाठ्यपुस्तक विकास भएको छ। गोन्पा शिक्षा १-८ का पाठ्यक्रम विकास गरिएको, कक्षा ९ को गोन्पा शिक्षा र कक्षा ४ को किराँत मुन्धुम शिक्षाको पाठ्यपुस्तक विकास भएको छ। प्राविधिक तथा व्यावसायिक धारतर्फ माध्यमिक तहका २१ वटा र मदरसा शिक्षा कक्षा ११ र १२ का ३ वटा पाठ्यक्रम विकास भएको छ। कक्षा ४ र ५ तथा कक्षा ६ देखि ८ सम्म २ वटा समावेशी तथा अपाङ्गमैत्री मूल्याङ्कन ढाँचा विकास भएको छ। खुला विद्यालयतर्फ कक्षा ११ र १२ को एकवर्षे संश्लेषित पाठ्यक्रम (Condensed Curriculum) विकास भएको छ। शैक्षिक सत्र २०७९ मा कक्षा ९ सम्मका बालबालिकाहरूका लागि रङ्गीन पाठ्यपुस्तक वितरण गरिएको छ। कक्षा ४, ७ र ९ मा शैक्षिक सत्र २०७९ बाट नयाँ पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक कार्यान्वयन गरिएको छ।

सेवा प्रवाह तथा शैक्षिक सुशासन

निवृत्त शिक्षकहरूको निवृत्तिभरण अधिकारपत्रको पाना सकिएमा, हराएमा, पारिवारिक निवृत्तिभरण अधिकारपत्र लगायत निजले पाउने अन्य सेवा सम्बन्धित जिल्लाको कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालयबाट प्राप्त हुने व्यवस्था कार्यान्वयन गरिएको छ। राजनीतिक पूर्वाग्रह, द्वन्द्व तथा आन्दोलनका कारण हटाइएका शिक्षक तथा कर्मचारीका विषयमा गठित जाँचबुझ समिति,२०७३ ले २ सय ३३ जना शिक्षकलाई पुनर्बहाली गर्न, १८ जनालाई नियुक्ति गर्न, ४१ जनालाई सेवा निवृत्त सुविधा दिन र २ सय ८४ जनालाई अस्थायी सुविधा प्रदान गर्न सिफारिस गरेकोमा प्रतिवेदनको कार्यान्वयन जारी रहेको छ। राष्ट्रिय परीक्षा बोर्ड (पहिलो संशोधन) नियमावली, २०७८ जारी गरी कक्षा १० को एसइइ परीक्षा प्रदेशगत रूपमा सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गरिएको छ। शिक्षा क्षेत्रका प्रमुख सूचकहरूको उपलब्धिलाई तल तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका २८ : शिक्षा क्षेत्रका तीन वर्षका मुख्य-मुख्य उपलब्धिको तुलनात्मक विवरण

क्र.स.	सूचकहरू	२०७६/७७	२०७७/७८	२०७८/७९
१.	**आधारभूत शिक्षा, प्रारम्भिक बालविकास/पूर्वप्राथमिक शिक्षासमेत**			
१.१	पूर्वप्राथमिक शिक्षामा कुल भर्ना दर	८६.२	८७.६	८९.६
१.२	पूर्वप्राथमिक शिक्षामा अनुभव भई कक्षा १ मा नवप्रवेशीको प्रतिशत	६८.६	७०.२	७४.९
१.३	कक्षा १ मा कुल प्रवेशदर	१२१.९	१२०.७	१२७.०
१.४	कक्षा १ मा खुद प्रवेशदर	९६.९	९७.३	९६.३
१.५	कुल भर्नादर (कक्षा १-५)	११९.२	११८.२	१२२.०
१.६	खुद भर्नादर (कक्षा १-५)	९७.१	९७.४	९६.९
१.७	कुल भर्नादर (कक्षा १-८)	११०.४	११३.२	११८.०
१.८	खुद भर्नादर (कक्षा १-८)	९३.४	९४.७	९५.१
१.९	कक्षा १-८ को खुद भर्नादरमा लैङ्गिक समता सूचकाङ्क	०.९८	०.९९	०.९९
१.१०	कक्षा ८ मा टिकाउ दर	७९.३	८२.२	८३.५
१.११	आधारभूत शिक्षाको तह पूरा गर्नेको दर	७२.७	७५.३	७६.२
१.१२	५-१२ वर्ष उमेरका विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाको प्रतिशत	६.७	५.४	४.९
१.१३	कक्षा ३ मा विद्यार्थीको पठन सक्षमता प्रतिशत	१४.६	१४.६	४३.७१
२.	**माध्यमिक शिक्षा कक्षा (९-१२ समेत)**			
२.१	कक्षा ९-१० कुल भर्ना दर	६६.२	७९. ४	७६.१
२.२	कक्षा ९-१२ खुद भर्ना दर	४६.४	४७.६	५१.२
२.३	कक्षा १० सम्मको टिकाउ दर	५८.५	६०.३	६४.६
२.४	कक्षा १२ सम्मको टिकाउ दर	२२.२	२४.०	२९.२
२.५	कक्षा ९-१२ मा लैङ्गिक समता सूचकाङ्क	१.०१	१.०१	१.०१
३.	**साक्षरता दर**			
३.१	साक्षरता दर ६+ वर्ष	७८	७८	७८
३.२	साक्षरता दर १५-२४ वर्ष	८८.६	८८.६	८८.६
३.३	साक्षरता दर १५ वर्ष	५७	५७	५७
४.	**शिक्षक व्यवस्थापन**			
४.१	आधारभूत तहमा महिला शिक्षक प्रतिशत	४३.१	४३.७	४६.५
४.२	माध्यमिक तहमा महिला शिक्षक प्रतिशत	१७.४	१९.८	२०.४

स्रोतः शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय

बसोबास व्यवस्थापन

नेपालमा विगत लामो समयदेखि विद्यमान भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीको समस्याको दीर्घकालीन समाधानको लागि राष्ट्रिय भूमि आयोगको गठन भई ७१ जिल्लामा राष्ट्रिय भूमि आयोग जिल्ला समिति समेत गठन भएको छ। राष्ट्रिय भूमि आयोगबाट हुने कार्यलाई व्यवस्थित गर्न लगत सङ्कलनसम्बन्धी कार्यविधि, २०७८, पहिचान तथा प्रमाणीकरणको आधार र मापदण्ड, २०७८, भूमिहीनलाई जग्गा उपलब्ध गराउने सम्बन्धी कार्यविधि, २०७८, बाँकी काम गर्ने सम्बन्धी कार्यविधि, २०७८ जारी गरिएको छ। साथै, राष्ट्रिय भूमि आयोग गठन आदेश दोस्रो संशोधन भई कार्यान्वयनमा आएको छ।

स्थानीय तहमा राष्ट्रिय भूमि आयोगको प्राविधिक कार्यको लागि अमिन ३ सय ३१ र सर्वेक्षक ७६ जनालाई नियुक्त गरी सम्बन्धित स्थानीय तहमा खटाइएको छ। भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीसम्बन्धी कार्यको लागि आवश्यक कार्यविधि, निर्देशिका, हातेपुस्तिका तथा मापदण्डहरू तयार गरी स्थानीय तहहरूलाई उपलब्ध गराइएको छ। राष्ट्रिय भूमि आयोगमार्फत चितवनको भरतपुर, सिन्धुलीको दुधौली नगरपालिकास्थित मुसहर बस्ती, मकवानपुरको बागमती गाउँपालिका, झापाको गौरादह ४ र ५, महारानी झोडा, सुर्खेतको भेरी गङ्गा र गुर्वाकोट र कैलालीको धनगढीमा २ सय ३ भूमिहीन दलित र भूमिहीन सुकुम्बासी परिवारलाई पुर्जा वितरण गरिएको छ। त्यसैगरी विगतको आयोगबाट पूर्ण हुन नसकेका अधुरा कार्य सम्पन्न गरी १ सय ९७ परिवारलाई जग्गाधनी पुर्जा वितरण गरिएको छ। ३ सय ६८ स्थानीय तहसँग भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीको समस्या समाधान गर्ने सन्दर्भमा कार्य सहमति पत्रमा हस्ताक्षर भएको, ३ सय २३ स्थानीय तहमा सूचना प्रकाशन गरिएको र ६९ स्थानीय तहमा नापनक्सा कार्य सुरु भएको छ। राष्ट्रिय भूमि आयोगको सूचना प्रणालीमा ४ लाख ९२ हजार ४ सय ८३ भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोबासीको लगत प्रविष्टि भएको छ।

शहरी सडक विस्तार कार्यक्रमअन्तर्गत काठमाण्डौं उपत्यकाको विभिन्न भागमा आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा सडक चौडा गर्ने, पर्खाल लगाउने, सार्ने तथा सुधार गर्ने (क्षतिपूर्ति र योजना तयार समेत) गरी २१ कि.मि. सडक निर्माण हुनुका साथै १.८ कि.मि. सडक Guided Land Development (GLD) पद्धतिबाट चौडा गरिएको तथा ९ वटा उद्यान पार्कको निर्माण कार्य सम्पन्न भएको छ। नगरपालिकाहरूको योजनाबद्ध र व्यवस्थित शहरी विकासका लागि नगरपालिकाहरूको प्रत्यक्ष संलग्नता र स्थानीय जनताको सहभागितामा आवधिक योजना तर्जुमा गर्ने, नगरपालिकाहरूको डिजिटल आधार नक्सा तयार गर्ने र

नगरपालिका नभएका जिल्ला सदरमुकामहरूको भौतिक विकास योजना तर्जुमा गर्ने मुख्य उद्देश्य राखी सुरु गरिएको एकीकृत कार्यमूलक योजना कार्यक्रमअन्तर्गत २ सय ३५ वटा नगरपालिकाको एकीकृत शहरी विकास योजना तर्जुमा गर्ने कार्यसमेत भइरहेको छ । हालसम्म १ सय ८५ वटा नगरपालिकाहरूको एकीकृत शहरी विकास योजना तर्जुमा भएको छ। बाँकी ५० वटा नगरपालिकाहरूको योजना तर्जुमाका लागि परामर्शदाता नियुक्तिको क्रममा रहेको छ।

गरिब घरपरिवार पहिचान तथा परिचय-पत्र वितरणको लागि गुनासो सुनुवाइ दिग्दर्शन,२०७८ स्वीकृत भएको छ। गरिव घरपरिवार पहिचानको लागि अनलाइनमा आधारित तथ्याङ्क सङ्कलन गर्न Web Based Software विकास एवं स्तरोन्नति गर्ने कार्य सम्पन्न भएको छ।

खानेपानी तथा सरसफाइ

खानेपानी तथा सरसफाइ विधेयक, २०७७ पारित भई प्रमाणीकरणको प्रक्रियामा रहेको छ। राष्ट्रिय खानेपानी गुणस्तर मापदण्ड, २०७९ स्वीकृत भई लागू भएको छ। साथै, खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता सन्दर्भमा नीतिको आवश्यकता महसुस गरी खानेपानी सरसफाइ तथा स्वच्छता नीति तथा फोहोर पानी प्रशोधन केन्द्रबाट निष्कासन हुने फोहोर पानीको मापदण्डसम्बन्धी मस्यौदा समेत तयार भएको छ। काठमाण्डौं उपत्यका खानेपानी लिमिटेड लगायत सेवा प्रदायक निकायहरूको संरचनागत सुधार (Institutional Reform) का लागि अध्ययन भई मस्यौदा प्रतिवेदन प्राप्त भएको छ।

यस आर्थिक वर्षमा विभिन्न कार्यक्रम तथा आयोजनाहरूबाट ठूला तथा मझौला प्रकृतिका ३७ वटा योजना सम्पन्न भई ३ लाख ११ हजार ७ सय २१ जनसंख्यालाई उच्च तथा मध्यमस्तरको खानेपानी सेवाको पहुँच पुगेको छ। खानेपानी सेवा विस्तारतर्फका ९३ वटा आयोजना सम्पन्न भई २ लाख १७ हजार ८ सय १२ थप जनसंख्यालाई आधारभूतस्तरको खानेपानी सेवाको पहुँच पुगेको छ। ठूला १२ वटा शहरहरूमा एकीकृत खानेपानी तथा फोहोरपानी प्रशोधन आयोजनाको लागि परामर्शदाता छनौट भई अध्ययन कार्य प्रारम्भ भएको छ।

काठमाण्डौं उपत्यका खानेपानी व्यवस्थापन बोर्ड

उपत्यकाभित्रका नगरपालिकाहरूको Water Security Map तयार भएको छ। उपत्यकामा थप २० स्थानमा वर्षाको पानी सङ्कलन प्रविधि जडान गरी हालसम्म ३ सय ७५ स्थानमा वर्षाको पानी सङ्कलन प्रविधि जडान भएकोमा वार्षिक करिब ३४ करोड लिटर पानी रिचार्ज

हुने गरेको छ। प्रदेश तहमार्फत कार्यान्वयनमा रहेका १ सय ६४ खानेपानी आयोजनाहरू सम्पन्न भई ३ लाख जनसंख्या आधारभूत खानेपानी सेवाबाट लाभान्वित भएका छन्।

वास (WASH) व्यवस्थापन सूचना प्रणाली

राष्ट्रिय खानेपानी तथा सरसफाइ स्वच्छता (NWASH) को सूचना व्यवस्थापन प्रणालीबाट हालसम्म ४ सय ३३ नगरपालिका/गाउँपालिकाका १३ हजार ६ सय ९१ खानेपानी प्रणालीहरूको तथ्याङ्क सङ्कलन गरिनुका साथै ६० वटा स्थानीय तहहरूले वास प्लान (WASH Plan) तर्जुमा गरेका छन्। तथ्याङ्क प्रणालीको संरचनागत अवस्था, खानेपानी पहुँचमा नपुगेको जनसमुदाय, सरसफाइको अवस्था, विद्यालयको खानेपानी तथा सरसफाइको अवस्था इत्यादि क्लस्टर पहिचान गरिएको छ। खानेपानी तथा सरसफाइ स्वच्छता क्षेत्रसँग सम्बन्धित तीनै तहबीच समन्वय गर्ने उद्देश्यले खानेपानी मन्त्रालयको अगुवाइमा सातै प्रदेशका खानेपानी मन्त्रीहरू, सचिवहरूसहितको समन्वय बैठक बसेको छ। आधुनिक सुविधायुक्त ढल प्रशोधन प्रणालीबाट फोहोर पानी प्रशोधन गर्ने कार्य नगरपालिकास्तरसम्म पुऱ्याउने गरी कार्यको थालनी गरिएको छ। खानेपानी क्षेत्रको प्रमुख सूचकहरूको उपलब्धि तल तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका २९ : खानेपानी क्षेत्रको तीन वर्षको मुख्य-मुख्य उपलब्धिको तुलनात्मक विवरण

सूचक	दिगो विकास लक्ष्य	समीक्षा अवधि	एकाइ	आर्थिक वर्ष २०७६/७७ को स्थिति	आर्थिक वर्ष २०७७/७८ को स्थिति	आर्थिक वर्ष २०७८/७९ को स्थिति
आधारभूतस्तरको खानेपानी सेवाबाट लाभान्वित जनसंख्या	६	वार्षिक	प्रतिशत	९१	९३.२	९४.९३
उच्च मध्यमस्तरको खानेपानी सेवाबाट लाभान्वित जनसंख्या	६	वार्षिक	प्रतिशत	२३	२४.६	२५.६९
आधारभूत सरसफाइबाट लाभान्वित जनसंख्या	६	वार्षिक	प्रतिशत	१००	१००	१००
प्रशोधन सहितका ढल प्रणालीमा जोडिएको जनसंख्या	६	वार्षिक	प्रतिशत	२.१	२.१	२.२८

स्रोतः खानेपानी मन्त्रालय

यातायात व्यवस्थापन

सवारी चालक अनुमतिपत्रको आवेदनको लागि नयाँ विद्युतीय प्रणालीको स्थापना गरी प्रयोगमा ल्याइएको छ। सार्वजनिक सवारी साधनको भाडा निर्धारण गर्नका लागि विभिन्न १३ वटा सूचकको आधारमा भाडा समायोजन गर्ने स्वचालित प्रणाली लागु गरिएको छ। सबै प्रदेशमा सवारी परीक्षण कार्यालय स्थापना गर्ने लक्ष्य अनुरूप प्रदेश नं. १ को इटहरीमा र सुदूरपश्चिम प्रदेशको अत्तरियामा सवारी परीक्षण कार्यालय (VFTC) स्थापना भई सञ्चालनमा ल्याइएको छ। यो सहित प्रदेश नं.१, बागमती प्रदेश, लुम्बिनी प्रदेश र सुदूरपश्चिम प्रदेशमा गरी जम्मा ५ वटा सवारी परीक्षण कार्यालय स्थापना गरिएको छ।

सवारी चालक अनुमतिपत्र (स्मार्ट कार्ड) छपाइ तथा वितरण गर्ने कार्यअन्तर्गत ६ लाख ३८ हजार ६ सय ३ थान स्मार्ट कार्ड छपाइ तथा वितरण गरिएको छ। हाल १४ लाख स्मार्ट कार्ड आपूर्ति भई नियमित रूपमा प्रिन्टिङ्गको कार्य भइरहेको छ। यातायात व्यवस्थापनका लागि तीव्र गतिमा स्मार्ट कार्डको छपाइ गरी वितरण, सवारी साधनहरूमा रेडियो फ्रिक्वेन्सी पहिचान सहितको इम्बोस्ड नं. प्लेट १ लाख ९१ हजार १ सय ३५ थान उत्पादन र २४ हजार ९ सय २१ सवारी साधनमा जडान गरिएको अवस्था छ। मालबाहक तथा अन्य सवारी साधनमा ग्लोबल पोजिसनिङ सिस्टम (जिपिएस) सुरुवात गरी ३५ वटा सवारी साधनमा जिपिएस जडान गरिएको छ। सार्वजनिक यातायातमा इ-टिकेटिङ प्रणाली लागु गर्नेगरी बागमती प्रदेशमा प्रक्रिया अगाडि बढाइएको छ।

जल यातायात

सुनकोशी (४६ कि.मि.), राप्ती (१०२ कि.मि.), बबई (५२ कि.मि.), मर्स्याङ्गदी (२० कि.मि.) र दुधकोशी नदी (२० कि.मि.) को आन्तरिक जलयान सञ्चालनसम्बन्धी सम्भाव्यता अध्ययनको अन्तिम प्रतिवेदन प्राप्त भएको छ। कोशी नदीमा River Terminal सम्बन्धी विस्तृत परियोजनाको अन्तिम प्रतिवेदन प्राप्त भएको छ।

(झ) श्रम र रोजगारसम्बन्धी नीति

सम्पादन गरिएका प्रमुख कार्यहरू र प्राप्त उपलब्धिहरूः

नीतिगत तथा कानूनी सुधार

श्रम सम्बन्ध, आन्तरिक रोजगारी, वैदेशिक रोजगारी, व्यावसायिक तथा सीप विकास र सामाजिक सुरक्षाको क्षेत्रका सेवा प्रवाहलाई थप सरलीकृत बनाउन विभिन्न नीतिगत, संरचनागत सुधारका साथै सूचना प्रविधिको भरपुर उपयोग गर्दै अगाडि बढिएको छ। यस क्रममा वैदेशिक रोजगारसम्बन्धी श्रम स्वीकृतिको कार्यलाई पूर्ण रूपमा अनलाइन प्रणालीमा लगिएको छ भने अन्य विषय क्षेत्रमा समेत सुधारको कार्य निरन्तर चलिरहेको छ। विभिन्न मन्त्रालय/निकायबाट प्रदान गरिने सिपमूलक तालिमको प्रमाणीकरण गर्ने एकीकृत व्यवस्था नभएको र रोजगारीसँग आबद्ध गर्न नसकिएकोले विद्यमान अवस्थामा सुधार गरी रोजगारमूलक एवं सिपमूलक तालिमको एकीकृत नीति, पाठ्यक्रम निर्धारण, योग्यता परीक्षण र प्रमाणीकरण व्यवस्थापनको लागि एउटा छाता संस्था आवश्यक रहेको महसुस गरी राष्ट्रिय प्रशिक्षण प्रतिष्ठान विकास समिति गठन गर्ने प्रक्रिया अघि बढाइएको छ।

आप्रवासी स्रोत केन्द्र (सञ्चालन तथा व्यवस्थापन) कार्यविधि, २०७८, वैदेशिक रोजगार कल्याणकारी सूचना प्रणाली (सञ्चालन तथा व्यवस्थापन) कार्यविधि, २०७८, वैदेशिक रोजगारीबाट फर्केका व्यक्तिका लागि पुनःएकीकरण कार्यक्रम (सञ्चालन तथा व्यवस्थापन) निर्देशिका, २०७९ र सुरक्षित आप्रवासन कार्यक्रम सञ्चालन मार्गदर्शन, २०७९ जारी गरिएको छ। विदेशमा काम गरी फर्केका उद्यमी राष्ट्रिय सम्मान तथा पुरस्कार व्यवस्थापन कार्यविधि, २०७६(प्रथम), प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रम सञ्चालन निर्देशिका, २०७५(दोस्रो) र कार्यस्थलमा आधारित (एप्रेन्टसिप) तालिम सञ्चालन कार्यविधि, २०७६(प्रथम) संशोधन गरिएको छ।

व्यावसायिक सिप विकाससम्बन्धी राष्ट्रिय नीतिको मस्यौदा तयार गरिएको छ। सामाजिक सुरक्षा कोषको दायरालाई फराकिलो र प्रभावकारी बनाउन कोषको नीतिगत, कानूनी, संस्थागत र अन्य समग्र पक्षको अध्ययन गराइएको छ। अनौपचारिक क्षेत्र तथा स्वरोजगारमा रहेका श्रमिकलाई सामाजिक सुरक्षाको दायरामा ल्याउने सम्बन्धी कार्यविधि तर्जुमाको काम भइरहेको छ। विभिन्न मुलुकमा घरेलु कामदारका रूपमा रहेका नेपाली महिलालाई पुनःश्रम स्वीकृति प्रदान गर्ने व्यवस्था गरिएको छ। श्रम, रोजगार तथा सामाजिक सुरक्षा मन्त्रालयको ५ वर्षे रणनीतिक योजनाको मस्यौदा तयार भएको छ। व्यवसाय र मानव अधिकार (Business & Human Rights) सम्बन्धी राष्ट्रिय कार्ययोजनाको

मस्यौदा तयार भएको छ। गौतमबुद्ध अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल सञ्चालनमा आएपछि भैरहवाबाट नै श्रम स्वीकृति लिन सकिने गरी शाखा कार्यालय सञ्चालनमा ल्याइएको छ। प्रदेशस्तरमा सामाजिक सुरक्षा कोषका शाखा विस्तार गर्न सङ्गठन तथा व्यवस्थापन सर्वेक्षण गरी स्वीकृतिको प्रक्रियामा रहेको छ।

श्रम तथा रोजगार क्षेत्रमा देहाय बमोजिमका कार्यक्रमहरू सम्पन्न गरिएको छः

Skill Development Program (Language/Computer/Driving आदि) सम्बन्धी तालिम, Vehicle Maintenance सम्बन्धी क्षमता विकास, Hygene and Hosptality सम्बन्धी क्षमता विकास, Motivation/Stress Management/ Appreciative Inquary/ श्रम सम्झौताको अध्ययन, विश्लेषण, श्रम कूटनीतिसम्बन्धी तालिम, श्रम तथा वैदेशिक रोजगारसम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय राष्ट्रिय कानून तथा अभ्यास विषयमा अभिमुखीकरण सञ्चालन गरिएको छ । नीति पुनरावलोकन अन्तर्गत (वैदेशिक रोजगार नीति, २०६८ र राष्ट्रिय रोजगार नीति, २०७१)को मस्यौदा तयार गरिएको छ । सूचीकरण हुन आउने वा सूचीकृत र स्वास्थ्य संस्थाको अनुगमन निरीक्षण कार्यविधि परिमार्जन गरिएको छ। स्थानीय तहहरूमा वैदेशिक रोजगार व्यवस्थापनका विभिन्न पक्षहरूबारे २ सय वटा स्थानीय तहसँग अन्तर्क्रिया र बालश्रम विरुद्धका जनचेतनामूलक सन्देश (अडियो जिङ्गल र भिडियो) रेडियो नेपालबाट प्रसारण गरिएको छ । यसैगरी नयाँ बालश्रम मुक्त स्थानीय तह घोषणा गर्न ३८ वटा स्थानीय तहलाई अनुदान उपलब्ध गराइएको, ILO को विधानको धारा २२ बमोजिम ५ वटा प्रतिवेदन अन्तर्राष्ट्रिय श्रम सङ्गठनमा पेस गरिएको, श्रमिक अस्पताल निर्माणको लागि गठन भएको कार्यदलको प्रतिवेदन तयार भएको, राष्ट्रिय व्यावसायिक सीप विकास तालिम नीतिको प्रारम्भिक मस्यौदा तयार भएको, १५ हजार ३ सय १६ बेरोजगार व्यक्ति न्यूनतम रोजगार कार्यक्रममा संलग्न भएको, श्रम सम्झौता भएका मुलुकका प्रतिनिधिहरूसँग अन्तरक्रिया कार्यक्रमहरू सम्पन्न भएको, संयुक्त राष्ट्रसंघ लगायतका अन्तर्राष्ट्रिय तथा क्षेत्रीय संस्था एवं मञ्चहरूमा श्रम आप्रवासनका क्षेत्रमा नेपालले जनाएको प्रतिबद्धता कार्यान्वयन गर्न राष्ट्रिय रणनीतिपत्र तयार गर्न परामर्शदाता छनौट भई अध्ययन कार्य भइरहेको छ।

आन्तरिक रोजगारी

प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रम सञ्चालन निर्देशिका, २०७५ मा दोस्रो संशोधन गरी ज्यालादर वृद्धि, दुर्घटना बीमाको व्यवस्था, स्वास्थ्य र शिक्षा क्षेत्र समेटी कार्यक्षेत्र थप गरिएको, कार्यक्रमका रोजगार सहायक र प्राविधिक सहायकको नियुक्तिसम्बन्धी मापदण्ड स्वीकृत गरिएको छ। सातवटै प्रदेशमा वार्षिक र अर्धवार्षिक समीक्षा गोष्ठी सम्पन्न भएको,

प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रमअन्तर्गत काम गर्ने २ लाख श्रमिकको सामूहिक दुर्घटना बीमा सम्पन्न भएको, प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रम सञ्चालनका लागि रु. १० अर्ब ८५ करोड अनुदान स्थानीय तहमा पठाइएको, श्रमको सम्मान राष्ट्रको अभियान कार्यक्रम सञ्चालनको लागि सञ्चार रणनीति, २०७८ स्वीकृत गरी कार्यक्रम सञ्चालन भइरहेको छ।

वैदेशिक रोजगारी

वैदेशिक रोजगारीका लागि आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा पुरुष ५ लाख ८० हजार ९ सय ६९ र महिला ४९ हजार १ सय २८ गरी जम्मा ६ लाख ३० हजार ९७ जनाले श्रम स्वीकृति लिएका छन्। वैदेशिक रोजगारीको लागि प्रदान गरिने श्रम स्वीकृति र पुनः श्रम स्वीकृतिलाई पूर्ण रूपमा अनलाइन प्रणालीमा आबद्ध गरिएको, वैदेशिक रोजगारीमा गई अङ्गभङ्ग वा मृत्यु भएका कामदार र निजका परिवारलाई उपलब्ध गराउने आर्थिक सहायता र छात्रवृत्तिसम्बन्धी सेवालाई समेत अनलाइन मार्फत प्रदान गर्ने व्यवस्था गरिएको छ। नेपाली नर्सलाई बेलायतमा रोजगारी प्रदान गर्ने सम्बन्धमा नेपाल सरकार र बेलायत सरकारबीच द्विपक्षीय श्रम सम्झौता भएको छ। इ.पी.एस्. प्रणाली अन्तर्गत नेपाली नागरिकहरूलाई दक्षिण कोरिया पठाउने सम्बन्धमा नेपाल सरकार र दक्षिण कोरिया सरकारबीच सम्पन्न भएको द्विपक्षीय श्रम समझदारीपत्रलाई नवीकरण गरिएको छ।

व्यक्तिगत श्रम स्वीकृति लिने प्रक्रियासम्बन्धी निर्देशिका-२०६९ को दफा ३ मा उल्लेख भएबमोजिम प्रमाणीकरणको प्रक्रिया अपनाउनुपर्ने राष्ट्रहरूमा हाल साउदी अरेबिया, कतार, कुबेत र संयुक्त अरब इमिरेट्स रहेकोमा क्रोयसिया, अल्वानिया, पोल्याण्ड, रोमानिया, स्लोभाकिया, हङ्गेरी, मालदिभ्स र बेलारुस थप गर्ने एवं वैदेशिक रोजगारीमा व्यक्तिगत श्रमको लागि जाने सबैले श्रम स्वीकृति लिँदा स्वघोषणा-पत्र अनिवार्य रूपमा भर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ। इजरायलमा नेपाली कामदारलाई केयर गिभरको रूपमा पठाउने सम्बन्धमा नेपाल सरकार र इजरायल सरकारबीच भएको दुईपक्षीय सम्झौता बमोजिम छनौट परीक्षा सञ्चालन गरी ४ सय ६६ जना नेपालीहरू इजरायल प्रस्थान गरेका छन्। इ.पि.एस. प्रणालीमार्फत ५ हजार ९ सय ४१ जना भन्दा बढी व्यक्तिहरू दक्षिण कोरिया गएका छन्। विभिन्न मुलुकमा घरेलु कामदारका रूपमा रहेका नेपाली महिलालाई पुनः श्रम स्वीकृति प्रदान गर्ने व्यवस्था गरिएको छ। साथै, कोभिडका कारण रोकिएकोमा मलेसिया जाने श्रमिकहरूलाई श्रम स्वीकृति दिन पुनः सुरु गरिएको छ।

वैदेशिक रोजगारीको नाममा ठगी गर्नेहरूलाई पहिलो पटक नेपाल प्रहरीको सहयोगमा रेड कर्नर नोटिस जारी गरी नेपाल ल्याई कारबाहीको दायरामा ल्याउने प्रक्रिया अघि

बढाइएको, वैदेशिक रोजगारीको नाममा हुने ठगी र बेथितिको अन्त्य गर्न नेपाल प्रहरीसँगको समन्वयलाई प्रभावकारी बनाउन विशेष टोली परिचालन भएको, विभागबाट म्यानपावर कम्पनीविरुद्ध दफा ४४ को प्रयोग गरी मुद्दा चलाइएको छ। विदेशमा काम गरी फर्केका उद्यमीहरूलाई उत्प्रेरणा जागृत गराउन राष्ट्रिय सम्मान तथा पुरस्कार व्यवस्थापन कार्यविधि, २०७६ बमोजिम विभिन्न क्षेत्रका उद्यमीहरूलाई सम्मान गरिएको छ। श्रम सम्बन्ध र व्यवसायजन्य सुरक्षामा विभिन्न किसिमका तालिम तथा प्रशिक्षण कार्यक्रम सम्पन्न भएका छन्। वैदेशिक रोजगार बोर्ड मार्फत वैदेशिक रोजगारी सम्बन्धमा भएका प्रमुख कल्याणकारी कार्यहरूलाई तल तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका ३० : वैदेशिक रोजगारीसम्बन्धी कल्याणकारी कार्यको विवरण

कार्यक्रम	विवरण (जना)	खर्च (रु. हजारमा)
मृतकका परिवारलाई आर्थिक सहायता	१४७९	८३,६०,९९
अङ्गभङ्ग वा गम्भीर बिरामी भएकालाई आर्थिक सहायता	२४५	९,१७,७५
कामदारका परिवारलाई स्वास्थ्योपचार	९	४३०
विद्यालयस्तरमा छात्रवृत्ति प्रदान	२५९४	२,४८,८६
कामदारको शव घर ठेगानामा पुऱ्याउने	७९५	२,६३,५१

स्रोतः श्रम, रोजगार तथा सामाजिक सुरक्षा मन्त्रालय

(ञ) सामाजिक न्याय र समावेशीकरणसम्बन्धी नीति

सम्पादन गरिएका प्रमुख कार्यहरू र प्राप्त उपलब्धिहरूः

नेपालले महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव उन्मूलन गर्ने सम्बन्धी महासन्धि, १९७९ को पक्ष राष्ट्र भएकोले सोही अनुरूप नीति तथा कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन गर्दै आएको छ। त्यसैगरी, दिगो विकास लक्ष्यमा रहेको लैङ्गिक समानता तथा बालिका सशक्तीकरणको विषयलाई प्राथमिकतामा राखी कार्यक्रम सञ्चालन गर्दै आएको छ। दुर्गम क्षेत्रमा ज्यान जोखिममा परेका गर्भवती तथा सुत्केरीको हवाई उद्धार कार्य भइरहेको छ। घरेलु हिंसा तथा लैङ्गिक हिंसाका पीडितहरूको लागि लैङ्गिक हिंसा निवारण कोष सञ्चालनमा रहेको छ। हिंसा पीडितका लागि आवश्यकताका आधारमा मनोसामाजिक परामर्श, स्वास्थ्य उपचार खर्च, कानूनी उपचारको लागि सहयोग एवं व्यवसाय गर्नका लागि बीउपुँजी, पुनःस्थापनाको लागि सहयोग उक्त कोषबाट उपलब्ध हुने गरेको छ। यस अवधिमा ३० जना लैङ्गिक हिंसाबाट पीडित तथा प्रभावितहरूका लागि सुरक्षित पुनःस्थापना सेवा प्रदान गरिएको छ। लैङ्गिक हिंसा निवारण कोषमा रु. ४१ लाख ५० हजार जम्मा गरिएको र कोषबाट अदालतको फैसला बमोजिमको रकम प्रदान गरिएको साथै तत्काल उद्धार तथा राहतअन्तर्गत औषधि उपचार, कानूनी परामर्श, मनोसामाजिक परामर्श र बीउपूँजी बापतको रकम प्रदान गरिएको छ।

मानव विकास सूचकाङ्कमा पछाडि परेका जिल्लाका विपन्न र एकल महिलाहरूको लागि सिप, क्षमता र योग्यताका आधारमा रोजगारी, आर्थिक तथा सामाजिक अवसर प्रदान गरी महिलाको आर्थिक अवस्थामा सुधार ल्याई आर्थिक सशक्तीकरण गर्न जीविकोपार्जन सुधार कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको छ। उद्यमशीलता र सिप भएका उद्यमी बन्न इच्छुक महिलाहरूलाई उद्यमशीलता विकास, वित्तीय पहुँच, टेवा पुँजी तथा प्रविधि सहयोग गर्ने कार्यक्रम सञ्चालन भएको छ। विद्यालयस्तरका बालबालिकाहरूलाई लागु औषध दुर्व्यसन, साइबर क्राइम तथा बाल विवाह नियन्त्रणसम्बन्धी सचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको छ। बालबालिका खोजतलास सेवा केन्द्र १०४ र बाल हेल्पलाइन १०९८ सञ्चालनमा रहेको छ। यसबाट सडक बालबालिका तथा हिंसामा परेका बालबालिकाको उद्धार संरक्षण तथा पुनःस्थापना गर्ने कार्यमा सहयोग पुगिरहेको छ।

काठमाण्डौको गोठाटारमा ४५ बेड क्षमताको अस्पताल सहितको १ सय ६५ जना क्षमता भएको वृद्धाश्रम निर्माण कार्यको लागि यस आर्थिक वर्षमा DPR तयार भई खरिद प्रक्रियामा रहेको छ। तीन वर्षभित्र उक्त वृद्धाश्रम तयार गरी हाल पशुपति वृद्धाश्रममा रहेका ज्येष्ठ नागरिकहरू त्यहाँ स्थानान्तरण गरी सुरक्षित र स्वस्थ वातावरणमा बस्ने व्यवस्था मिलाउने

कार्य अगाडि बढाइएको छ। ज्येष्ठ नागरिकहरूको उचित स्याहार सुसार गर्नका लागि स्याहार सुसारकर्ता तालिमसम्बन्धी कार्यक्रम प्रस्ताव गरिएको छ। ज्येष्ठ नागरिकको दिवा भेटघाट तथा अनुभव आदान-प्रदानको लागि ज्येष्ठ नागरिक मिलन केन्द्र स्थानीयस्तरमा सञ्चालन गर्ने गरी विगतका वर्षदेखि नै कार्यक्रम सञ्चालनमा रहेको छ।

हिंसा पीडित महिला तथा किशोरीहरूलाई सुरक्षित रूपमा पुनःस्थापना गर्न राष्ट्रियस्तरको दीर्घकालीन पुनःस्थापना केन्द्र मंगला-सहाना दीर्घकालीन पुनःस्थापना केन्द्रको विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयार भएको छ। इटहरी, चितवन, तनहुँ, दैलेखमा महिला उद्यमशीलता विकास प्रशिक्षण कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको छ। बहुआयामिक नमूना बस्तीको क्षेत्रका दलित, अल्पसंख्यक अतिसीमान्तकृत, सीमान्तकृत समुदायका महिला र किशोरीहरूका लागि सिराहा, उर्लाबारी र मोरङमा थाकलबाट हस्तकलाका सामग्री निर्माणसम्बन्धी एक महिने सिप विकास तालिम प्रदान गरिएको छ। चितवनमा राष्ट्रियस्तरको तथा जनकपुर, पोखरा, सुर्खेतमा प्रदेशस्तरको महिला उद्यमी मेला आयोजना गरिएको छ। यस आर्थिक वर्षमा १ सय ६९ जना गर्भवती तथा सुत्केरी महिलाको हवाई उद्धार गरिएको र यस आर्थिक वर्षसम्म कुल ३ सय ८५ जनाको उद्धार गरिएको छ।

जीविकोपार्जन सुधार कार्यक्रमका लागि मानव विकास सूचकाङ्कमा पछाडि परेका १ सय ११ वटा स्थानीय तह छनौट गरी बजेट तथा कार्यक्रम वित्तीय हस्तान्तरण गरी सम्बन्धित स्थानीय तहमा पठाइएको छ। सामाजिक कुरीति हिंसा र मानव बेचबिखन विरुद्धको अभियान धनकुटा, पर्सा, धादिङ्ग, पोखरा, नवलपरासी, धनगढी र सुर्खेत जिल्लामा सञ्चालन गरिएको छ।

अपाङ्गता भएका व्यक्तिको राष्ट्रिय नीति, २०७९ को मस्यौदा तयार भएको छ। अपाङ्गता भएका व्यक्तिको आवासीय पुनःस्थापना सेवा केन्द्र सञ्चालन कार्यविधि, २०७९ स्वीकृत भई कार्यान्वयनमा आएको छ। २ सय १३ जना अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई आवासीय पुनःस्थापनाको सेवा प्रदान गरिएको छ। अपाङ्गता ग्राम स्थापना तथा सञ्चालन गर्न कार्यविधि स्वीकृत भई सबै प्रदेशमा स्थान छनौटको लागि प्रक्रिया अगाडि बढेको छ। सहायक सामग्री उत्पादन गरी वितरण गर्न संस्थालाई सशर्त अनुदान उपलब्ध गराइएकोमा हालसम्म २ हजार ४ सय ४८ थान सहायक सामग्री उत्पादन तथा वितरण भएको छ। स्थानीय तहमार्फत सशर्त अनुदानमा सञ्चालित कार्यक्रमअन्तर्गत २ सय जना व्यक्तिहरूलाई सिलाइ कटाइ, कम्प्युटर लगायत आय आर्जनका तालिम उपलब्ध गराई बीउपुँजी समेत उपलब्ध गराइएको छ।

पार्लेमो प्रोटोकलको कार्यान्वयनको लागि मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार (नियन्त्रण) ऐन, २०६४ र मानव बेचबिखन विशेषगरी महिला तथा बालबालिकाहरूको बेचबिखन तथा

ओसारपसार विरुद्धको राष्ट्रिय कार्ययोजना, २०६८ संशोधनको लागि मस्यौदा तयार भएको छ। मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार विरुद्धको राष्ट्रिय प्रतिवेदन, २०७८ प्रकाशन गरिएको छ। Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW) को आवधिक प्रतिवेदनको प्ररम्भिक मस्यौदा तयारीको चरणमा रहेको तथा प्रतिवेदनउपर राय सुझाव दिन निर्देशक समिति तथा कार्य समिति गठन भएको छ। महिला विकास तथा लैङ्गिक मूलप्रवाहीकरणका लागि मौजुदा नीति तथा कानूनको अध्ययन अनुसन्धान गरी सुझाव सहितको प्रतिवेदन तयार भएको छ।

राष्ट्रिय बालबालिका नीति, २०७९ स्वीकृतिको चरणमा रहेको, दश वर्षे रणनीतिक कार्ययोजनाको मस्यौदा तर्जुमा भएको र सरोकारवाला निकायको राय/सुझाव सङ्कलन गर्ने कार्य भइरहेको छ। बाल अधिकारसम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धि १९८९ को छैटौं र सातौं आवधिक प्रतिवेदन स्वीकृत गरी सयुक्त राष्ट्रसंघमा पेस गरिएको छ। महिला, बालबालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक संरक्षण र सशक्तीकरणका क्षेत्रमा हासिल भएका प्रमुख उपलब्धिहरूलाई तल तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका ३१ : महिला, बालबालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक क्षेत्रको तीन वर्षको मुख्य-मुख्य उपलब्धिको तुलनात्मक विवरण

नतिजा सूचक	एकाइ	उपलब्धि (२०७६/७७)	उपलब्धि (२०७७/७८)	उपलब्धि (२०७८/७९)
लैङ्गिक सशक्तीकरण सूचकाङ्क	सूचकाङ्क	०.५६	०.५६	०.५६
लैङ्गिक असमानता सूचकाङ्क	सूचकाङ्क	०.४७	०.५५८	०.५५८
लैङ्गिक विकास सूचकाङ्क	सूचकाङ्क	-	०.८७0	०.८७
१५ देखि १९ वर्ष समूहका विवाहित किशोरी	प्रतिशत	-	१९.३	१९.३
प्रजनन हकसम्बन्धी निर्णय गर्ने महिला १५ देखि ४९ बर्ष उमेर समूह अनुपात	प्रतिशत	-	-	६८
ज्येष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्र तथा मिलन केन्द्र	संख्या	२००	२११	२२५
मानव बेचबिखन पीडित प्रभावितका लागि पुनःस्थापना केन्द्र सञ्चालन भएका जिल्ला	संख्या	१०	१०	१०
हराएका बालबालिका (प्रतिलाख जनसंख्यामा)	संख्या	२.७	३.६	४.६

स्रोतः महिला, बालबालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक मन्त्रालय

युवा तथा खेलकुद

नीतिगत तथा कानूनी सुधार

राष्ट्रिय स्वयंसेवक नीतिको मस्यौदा तयार भई राय सुझाव सङ्कलन गर्ने कार्य भइरहेको छ। युवा तथा साना व्यवसायी स्वरोजगार कोषको ऐन निर्माणको लागि अवधारणा तयार भएको छ। राष्ट्रिय युवा प्रतिभा सम्मान कार्यविधि, युवा पत्रकारिता पुरस्कार कार्यविधि र अन्तर्राष्ट्रिय युवा अनुभव आदानप्रदान कार्यक्रम कार्यविधि संशोधन गरिएको छ।

राष्ट्रिय खेलकुद नियमावली, २०७९ निर्माणको क्रममा रहेको छ। स्थानीय तहमा खेलुकद पूर्वाधार निर्माणसम्बन्धी कार्यविधि, २०७५, राष्ट्रपति रनिङ शिल्ड सञ्चालन निर्देशिका, २०७९ र खेलाडी पुरस्कार तथा सम्मान कार्यविधि, २०७८ संशोधन गरिएको छ। राष्ट्रिय खेलकुद प्रतियोगिता सञ्चालन निर्देशिका,२०७९ निर्माण गरिएको छ। कैलालीको धनगढीमा अन्तर्राष्ट्रिय क्रिकेट मैदान तथा खेलग्राम निर्माणका लागि विकास समिति गठन भएको छ।

युवाको क्षमता विकास तथा सशक्तीकरण

मानवता प्रवर्द्धनका लागि ५ सय ४० जना युवालाई सचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको छ। युवा उपयोगी सामग्रीहरू उत्पादन गरी नेपाल टेलिभिजनबाट प्रसारणको व्यवस्था मिलाइएको छ। ७ सय ५१ जनालाई सहुलियतपूर्ण कर्जाको सहजीकरणका लागि उद्यमशीलता तथा वित्तीय साक्षरता तालिम प्रदान गरिएको छ। २ हजार ३ सय १७ जना युवालाई उद्यम सञ्चालनसम्बन्धी परामर्श प्रदान गरिएको छ। ७० जनालाई युवा क्लब गठनसम्बन्धी प्रशिक्षण प्रदान गरिनुका साथै नवप्रवर्तन तथा इन्क्युवेशन केन्द्रबाट नवीन सोच भएका ६३ जनालाई इन्क्युवेशन सञ्चालन र ४५ जनालाई Innovation Master Lab-based Training प्रदान गरिएको छ। १ हजार ९ सय ९५ जनालाई स्काउट तालिम प्रदान गरिएको छ।

युवा तथा साना व्यवसायी स्वरोजगार कोष मार्फत यस आर्थिक वर्षमा १२ हजार १ सय ३९ जना थप युवा स्वरोजगार भई हालसम्म ९१ हजार ५ सय ४३ जना स्वरोजगार भएका छन्। कोषले बैंक तथा वित्तीय संस्था र सहकारी मार्फत रु. २ अर्ब ३ करोड ५४ लाख कर्जा लगानी गरेको छ। ७ हजार ५ सय ४६ जना व्यवसायी र व्यवसायको बीमा गरिएको छ। १ हजार ४ सय ८१ जना व्यवसायीका लागि रु.२ करोड ९ लाख १९ हजार ब्याज अनुदान वितरण गर्न ४७ वटा सहकारीहरूलाई रकम निकासा गरिएको छ। ६१ जना कर्जा असुली सहजकर्तालाई आधारभूत तालिम प्रदान गरिएको छ। कर्जा

सम्झौता गरिएका ४ सय ३१ सहकारी संस्था र १४ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्थाका ९ सय १९ जना अध्यक्ष र व्यवस्थापकहरूलाई अनुशिक्षण तालिम प्रदान गरिएको छ।

स्वयंसेवक युवा तथा स्काउट परिचालन

उद्यमशीलता, कृषि, शिक्षा र विपद् व्यवस्थापन तथा स्वास्थ्य सचेतनामा गरी १ हजार २१ जना स्वयंसेवक विकास तथा परिचालन गरिएको छ। ९ वटा नयाँ युवा सञ्जाल गठन गरिएको छ। युवा तथा खेलकुद विकास, लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक, शहीद तथा बेपत्ता परिवारका युवाको पहिचान र उद्यमशीलता विकास, विदेशबाट फर्किएका युवामा उद्यमशीलता, कलाकारिता, कृषि, मौलिक उत्पादन, अपाङ्ग युवा पुनःस्थापना आदि सम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको छ। हरेक प्रदेशबाट १० जनाका दरले ७० जनालाई लागु पदार्थ दुर्व्यसन विरुद्ध अभिमुखीकरण तालिम प्रदान गरी लागु पदार्थ दुर्व्यसन विरुद्धका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने प्रयोजनार्थ आ-आफ्ना प्रदेशमा परिचालन गरिएको छ। पूर्णमास्क अभियानअन्तर्गत काठमाण्डौं, लुम्बिनी प्रदेश, मधेस प्रदेश र विराटनगरमा जम्मा ५ लाख ६५ हजार मास्क वितरण गरिएको छ।

ककनीस्थित स्काउटको अन्तर्राष्ट्रिय तालिम केन्द्रको स्तरोन्नतिको कार्य सम्पन्न भएको छ। ७० जना स्काउटलाई विपद् व्यवस्थापन तालिम प्रदान गरी विपद् व्यवस्थापनका कार्य गर्न सम्बन्धित प्रदेशमा परिचालन गरिएको छ। कोभिड-१९ विरुद्ध जनचेतना जगाउने अभियानमा ४५ हजार ३ सय ७६, कोभिड खोपकेन्द्र सहजीकरणमा १ हजार ६ सय ७८ जना, विपद् व्यवस्थापनमा ७ सय ३४ जना, लागुपदार्थ दुरूपयोग विरुद्ध सचेतनात्मक कार्यक्रममा ८ सय ३३ जना, ट्राफिक सचेतना एवं ट्राफिक व्यवस्थापन कार्यमा ३ सय ७५ जना सहित वृक्षारोपण, सरसफाइ, लगायत अन्य सामाजिक कार्यमा १९ हजार २ सय ७७ गरी जम्मा ६८ हजार २ सय ७३ जना स्काउट स्वयंसेवक परिचालन गरिएको छ। विश्व शान्ति दिवसको अवसरमा शान्तिको सन्देश फैलाउन नेपाल स्काउटले Heritage Cycling, रक्तदान कार्यक्रम, Peace Dialogue, Peace Rally, वृक्षारोपण, शान्ति चित्रकला, लैङ्गिक समानता विषयक बहस जस्ता कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरेको छ।

युवा प्रोत्साहन

प्रतिभावान् १२ जना युवालाई नगद पुरस्कारसहित राष्ट्रिय प्रतिभा सम्मान प्रदान गरिएको छ। युवाको क्षेत्रमा कार्यरत ४ जना पत्रकारलाई नगद रु. ५० हजार सहित प्रोत्साहन पुरस्कार प्रदान गरिएको छ। राष्ट्रिय अपाङ्गता कोषसँगको सहकार्यमा अपाङ्गता भएका एक सय जना युवालाई सहयोग सामग्री वितरण गरिएको छ। सातै प्रदेशअन्तर्गत ७०

सामुदायिक स्काउट युनिटका २ हजार २ सय ४० बालबालिकाहरूलाई स्काउट पोशाक तथा औजार वितरण गरिएको छ।

खेलकुद

खेलुकद प्रशिक्षण

स्थानीयस्तरका १ लाख ५५ हजार जना खेलाडीलाई आधारभूत प्रशिक्षण र १६ हजार २ सय ५१ जनालाई राष्ट्रियस्तरको प्रशिक्षण प्रदान गरिएको छ। साथै, ५ सय ८५ जना खेलाडीलाई १९ औं एशियाली खेलकुद प्रतियोगिताका लागि विशेष प्रशिक्षण प्रदान गरिएको छ।

खेलकुद प्रतियोगिता

अन्तर्राष्ट्रियस्तरको १६ वटा र राष्ट्रियस्तरको ८५ वटा खेलकुद प्रतियोगिता आयोजना गरिएको छ। ३७ वटा अन्तर्राष्ट्रियस्तरको खेलकुद प्रतियोगितामा सहभागिता जनाइएको छ।

अन्तर्राष्ट्रिय खेलकुद प्रतियोगितामा प्राप्त पदकहरू

भारतमा आयोजित MK Classic Open Pumse, Taekwondo प्रतियोगितामा नेपाललाई ३ स्वर्ण, १ रजत र १ कांस्य पदक प्राप्त भएको छ। सर्बियामा आयोजित ISF U-15 World School Sports Games मा नेपाललाई तेक्वान्दोतर्फ ३ वटा कांस्य पदक र पौडी टोलीलाई Best Performance Award प्राप्त भएको छ। माल्दिभ्समा भएको साफ च्याम्पियनसीप फुटबलमा नेपाललाई दोस्रो स्थान प्राप्त भएको छ। बंगलादेशमा भएको एभिसि सेन्ट्रलजोन महिला भलिबल प्रतियोगितामा स्वर्ण पदक प्राप्त भएको छ। जर्मनीमा आयोजित चिम्निज ओपन कराँतेमा नेपाललाई ४ स्वर्ण पदक र २ रजत पदक प्राप्त भएको छ।

बंगलादेशमा आयोजित बंगबन्धु शेख मुजिबर ढाका म्याराथुनमा नेपाललाई रजत पदक प्राप्त भएको छ। दुबईमा आयोजित SBC Youth and Junior Boxing मा नेपाललाई ३ वटा कांस्य, बहराइनमा भएको एशियाली युथ पारा गेम्समा नेपाललाई १ स्वर्ण, १ रजत र १ कांस्य, इरानमा आयोजित WT President Cup Asia Region Para Taekwondo मा नेपाललाई १ रजत, कोवे ओशाका अष्ट्रेलिया कराँते च्याम्पियनसीपमा १ कांस्य, माल्दिभ्समा आयोजित दक्षिण एशियाली जुनियर तथा क्याडेट टेबुलटेनिसमा नेपाललाई १ रजत र २ कांस्य र बेल्जियममा कोरियन एम्बेसेडर पुम्से तेक्वान्दोमा नेपाललाई १ कांस्य पदक प्राप्त भएको छ।

खेलाडी प्रोत्साहन

दक्षिण एशियाली खेलकुदमा स्वर्ण तथा एशियाली खेलकुदमा पदक प्राप्त गर्ने १ सय ९३ जना खेलाडीलाई मासिक रु. ६ हजार, ओलम्पिकमा सहभागी ५६ जनालाई मासिक रु. ४ हजार र प्रथम ओलम्पियन ३ जनालाई मासिक रु.१० हजारका दरले मासिक सम्मान भत्ता उपलब्ध गराइएको छ। माल्दिभ्समा आयोजित साफ च्याम्पियनसीप प्रतियोगितामा द्वितीय स्थान हासिल गरेका नेपाली फुटबल टोलीका २३ जना खेलाडीलाई जनही रु. ५ लाख र ३ जना प्रशिक्षकलाई जनही रु. ३ लाख गरी जम्मा रु १ करोड २४ लाख नगद पुरस्कारसहित सम्मान गरिएको छ। ४ जना अफिसियललाई सम्मानपत्रद्वारा सम्मान गरिएको छ।

बंगलादेशमा आयोजित सेन्ट्रल जोन भलिबल प्रतियोगितामा स्वर्ण पदक हासिल गर्ने नेपाली महिला भलिबल टोलीका १२ जना खेलाडीहरूलाई जनही रु. ५ लाख, प्रशिक्षक र डाक्टरलाई जनही रु. ३ लाख र व्यवस्थापकलाई रु.२ लाख नगदसहित सम्मान गरिएको छ। नेपाल, मलेशिया र पपुवा न्यूगिनीबीच सम्पन्न भएको Tri-Nation Series T-20 क्रिकेट प्रतियोगिताका विजेता नेपाली पुरुष क्रिकेट टिमका १९ जनालाई जनही रु. २ लाख नगद पुरस्कार प्रदान गरिएको छ। ९ जना खेलाडी र प्रशिक्षकलाई जनही रु.१ लाख नगदसहित खेलकुदको राष्ट्रिय प्रतिभा सम्मान प्रदान गरिएको छ। १० जना खेलकुद पत्रकारलाई प्रमाणपत्रसहित नगद पुरस्कार वितरण गरिएको छ। भलिबल र कबड्डीका २ जना खेलाडीलाई उपचारमा सहयोग गरिएको छ। राष्ट्रिय खेलकुद परिषद्को प्रोत्साहन पुरस्कार व्यवस्थापन समितिले सिफारिस गरेबमोजिम अन्तर्राष्ट्रिय प्रतियोगिता (Non Official) मा पदक प्राप्त गरेका १३ जनालाई (२ जना खेलाडीलाई जनही रु. १ लाख ५० हजारका दरले, ४ जना खेलाडीलाई जनही रु. १ लाखका दरले र ७ जना खेलाडीलाई जनही रु.५० हजारका दरले) पुरस्कार प्रदान गरिएको छ।

खेलकुद पूर्वाधार

रङ्गशाला निर्माण

पोखरा रङ्गशाला निर्माण आयोजनाको ९१ प्रतिशत, ६ हजार ५ सय दर्शक क्षमताको ललितपुरको च्यासल रङ्गशालाको ९९ प्रतिशत, सिमरा रङ्गशाला बाराको ठेक्का बमोजिम भिआइपी प्यारापिट निर्माण कार्य ६ प्रतिशत, फिदिम रङ्गशाला पाँचथरको मल्टी पर्पोज ब्लकको पिल्लर र सियर वाल ढलान र रिटेनिंग स्ट्रक्चरको फाउण्डेशनको कार्य सम्पन्न भई कुल आयोजनाको १५ प्रतिशत कार्य सम्पन्न भएको छ। धरान रङ्गशाला निर्माण सुनसरी ब्लक बी २ को जगसम्मको कार्य र ब्लक बी १ को प्यारापिट ढलान भई आयोजनाको २८ प्रतिशत कार्य सम्पन्न भएको छ।

शहीद लखन थापा रङ्गशालाको ठेक्काबमोजिम रिटेनिंग वाल तथा फुटबल खेलमैदान निर्माण भई समग्र आयोजनाको ६.९ प्रतिशत कार्य सम्पन्न भएको छ। गोरखाको रङ्गशाला नजिकको कभर्डहलको मर्मत सम्भार कार्य भई समग्र आयोजनाको १० प्रतिशत कार्य सम्पन्न भएको छ। लम्जुङ्गको गौलीटार रङ्गशालाको ४ प्रतिशत, धनगढी रङ्गशालाको ४५ प्रतिशत र सुर्खेत रङ्गशालाको १५ प्रतिशत निर्माण कार्य सम्पन्न भएको छ।

कभर्डहल निर्माण

नारायणी कभर्डहल निर्माण, पर्साको ठेक्का बमोजिम डिपिसी ढलान कार्य सम्पन्न भई आयोजनाको २० प्रतिशत, दमक कभर्डहल निर्माणको पहिलो तल्लाको स्लाब ढलान सम्पन्न भई आयोजनाको ४० प्रतिशत र गौरीटार स्पोर्टस एकेडेमी निर्माणको ठेक्का बमोजिमको बाउण्ड्री वाल निर्माणको गारो लगाउने कार्य सम्पन्न भई आयोजनाको ८० प्रतिशत कार्य सम्पन्न भएको छ। गोदावरी कभर्डहल निर्माणको फ्लोरमा पिसिसी र छानामुनि प्यानल जडान कार्य अन्तिम चरणमा रहेको र समग्र आयोजनाको ७० प्रतिशत निर्माण कार्य सम्पन्न भएको छ।

क्रिकेट मैदान निर्माण

काठमाण्डौंस्थित मूलपानी रङ्गशालाको ३० प्रतिशत, रूपन्देहीस्थित भैरहवा रङ्गशालाको २१.५ प्रतिशत, बाँके कोहलपुर क्रिकेट रङ्गशालाको ६.५ प्रतिशत र काठमाण्डौं कीर्तिपुर क्रिकेट मैदानको ८० प्रतिशत निर्माण कार्य सम्पन्न भएको छ।

खेलग्राम निर्माण

१ सय ७१ वटा पालिकामा खेलग्राम निर्माणको लागि रकम प्रदान गरिएको छ।

हाइअल्टिच्यूड ट्रेनिङ्ग सेन्टर निर्माण

मनाङ्मा निर्माण भइरहेको हाइअल्टिच्यूड ट्रेनिङ्ग सेन्टर खेलमैदानमा तारबार र रिटेनिङ्वाल लगाइएको छ।

खेलकुद विकाससम्बन्धी अन्य कार्यहरू

खेलकुदमा प्रतिबन्धित औषधी प्रयोग विरुद्धको अभियानलाई प्रभावकारी बनाउन सोसम्बन्धी नेपाली र अंग्रेजीमा ब्रोसर प्रकाशन गरी वितरण गरिएको छ। ४५ वटा खेलकुद संस्थाहरूको लागि क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको छ। ३ सय २० जना खेलकर्मीहरूलाई खेलकुदमा प्रतिबन्धित औषधी सेवन विरुद्धको सचेतना प्रदान गरिएको छ। १ सय २५ जना खेलाडी तथा प्रशिक्षकलाई खेलकुदमा लैङ्गिक हिंसा विरुद्धको

सचेतना प्रदान गरिएको छ। १ सय ८० जना खेलाडी र अन्तर्राष्ट्रिय पदक विजेता खेलाडीबीच अन्तरक्रिया कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको छ। राष्ट्रिय खेलकुद नियमावली, २०७९ विधेयकको मस्यौदा तयार गरिएको छ।

त्रिभुवन विश्वविद्यालय अन्तर्गतको नेपाल एशियाली अनुसन्धान केन्द्र, (CNAS) सँग सम्झौता गरी खेलकुद विश्वविद्यालय स्थापनाको सम्भाव्यता अध्ययन कार्य सम्पन्न गरिएको छ। त्रिभुवन विश्वविद्यालय अन्तर्गतको शिक्षा विकास तथा अनुसन्धान केन्द्र (CERID) सँग समझदारी गरी राष्ट्रियस्तरका खेलाडीहरूको शारीरिक तन्दुरुस्ती परीक्षण अनुसन्धान कार्य सम्पन्न गरिएको छ। खेलकुद क्षेत्रका प्रमुख सूचकहरूको उपलब्धि विवरण तल तालिकमा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका ३२ : खेलकुद क्षेत्रको तीन वर्षको मुख्य-मुख्य उपलब्धिको तुलनात्मक विवरण

सूचकहरू	एकाइ	आर्थिक वर्ष २०७६/७७			आर्थिक वर्ष २०७७/७८			आर्थिक वर्ष २०७८/७९		
		वार्षिक लक्ष्य	प्रगति	प्रगति प्रतिशत	वार्षिक लक्ष्य	प्रगति	प्रगति प्रतिशत	वार्षिक लक्ष्य	प्रगति	प्रगति प्रतिशत
कर्जा लगानीबाट थप स्वरोजगार भएका युवा	जना (हजार)	१२	५.२०२	४३.३५	१२	५.७६६	४८.०५	१२	१२.१३९	१००
स्काउट तथा विपद् व्यवस्थापन तालिम प्राप्त गर्ने थप स्काउट	जना	१५००	१०३३	६८.८६	६७२	५६४	८३.९	१०००	१९९५	१००
खेलग्राम निर्माणका लागि स्थानीय तहसँग सम्झौता गरी निर्माण कार्य प्रारम्भ	वटा	५०	८४	१००	११४	१४०	१००	१६८	१७१	१००
मूलपानी क्रिकेट रङ्गशाला निर्माण कार्य	प्रतिशत	५०	०	०	२७	२७	१००	३०	३०	१००
प्रदेशस्तरीय रङ्गशाला २ वटा निर्माण प्रारम्भ र ५ वटा स्तरोन्नति	प्रतिशत	३०	२७	०	३०	२८	३३.३	३०.५	३०	८०
तेह्रौं दक्षिण एशियाली खेलकुद प्रतियोगिता आयोजना	पटक	१	१	१००	-	-	-	-	-	-
युवा उद्यम कार्यक्रमबाट स्वरोजगार भएका युवा	वटा	-	-	-	४७०	४७०	१००	२५	०	०
नवप्रवर्तन केन्द्र स्थापना	वटा	-	-	-	२	१	५०	२	२	१००
कोभिड रोकथाम लगायत कार्यमा स्काउट परिचालन	जना (हजार मा)	-	-	-	१६	५७.०६२	१००	५०	६८.२७३	१००
विद्यालयहरूमा स्काउट विस्तार कार्यक्रम	जना (हजारमा)	-	-	-	-	-	-	१.२३	३.३६७	१००

स्रोतः युवा तथा खेलकुद मन्त्रालय

सामाजिक सुरक्षा

सामाजिक सुरक्षा कोषको दायरालाई फराकिलो र प्रभावकारी बनाउन कोषको नीतिगत, कानूनी, संस्थागत र अन्य समग्र पक्षको अध्ययन गराइएको, अनौपचारिक क्षेत्र तथा स्वरोजगारमा रहेका श्रमिकलाई सामाजिक सुरक्षाको दायरामा ल्याउने सम्बन्धी कार्यविधि तर्जुमाको काम भइरहेको र प्रदेशस्तरमा कोषका शाखा विस्तार गर्न सङ्गठन तथा व्यवस्थापन सर्भे गरी स्वीकृतिको प्रक्रियामा रहेको छ। आर्थिक वर्ष २०७८/७९ को असार मसान्तसम्ममा सामाजिक सुरक्षा भत्ता प्राप्त गर्ने लाभग्राहीको कुल संख्या ३५ लाख ७४ हजार ७ सय ४२ पुगेको छ। बैंक मार्फत सामाजिक सुरक्षा भत्ता वितरण गर्न बैंकसँग सम्झौता गरेका स्थानीय तहको संख्या ७ सय ३८ पुगेको छ। बैंकिङ्ग प्रणालीमार्फत सामाजिक सुरक्षा भत्ता प्राप्त गरेका सेवाग्राहीहरूको संख्या ३२ लाख पुगेको छ। सामाजिक सुरक्षा भत्ता प्राप्त गर्ने विभिन्न वर्गका लाभग्राहीहरूको विवरण तल तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका ३३ : सामाजिक सुरक्षा भत्ता प्राप्त गर्ने लाभग्राहीको विवरण

(२०७९ असार मसान्तसम्म)

लाभग्राहीको वर्ग	संख्या	सामाजिक सुरक्षा भत्ता प्राप्त गर्ने कुल संख्याको प्रतिशत
ज्येष्ठ नागरिक (७० वर्ष भन्दा माथि)	१३१२०१५	३६.७०%
ज्येष्ठ नागरिक (क्षेत्र तोकिएको ६० वर्ष उमेर पुगेका)	२०५१५	०.५७%
ज्येष्ठ नागरिक दलित (६० वर्ष उमेर पुगेका)	१९००९२	५.३२%
ज्येष्ठ नागरिक (एकल महिला)	२७५९३९	७.७२%
विधवा	३५८४६८	१०.०३%
पूर्ण अपाङ्गता (क वर्ग)	६२८३९	१.७६%
अति अशक्त अपाङ्गता (ख वर्ग)	१२६९२२	३.५५%
लोपोन्मुख जाति	२२२४५	०.७२%
लोपोन्मुख (बालबालिका)	२९२	०.०१%
बालबालिका (दलित)	४०५९७८	११.३६%
बालबालिका (क्षेत्र तोकिएको)	७९९४३७	२२.३६%
कुल जम्मा	**३५७४७४२**	**१००%**

स्रोतः महिला, बालबालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक मन्त्रालय

(ट) न्याय र दण्ड व्यवस्थासम्बन्धी नीतिः

सम्पादन गरिएका प्रमुख कार्यहरू र प्राप्त उपलब्धिहरू

संविधानमा व्यवस्था गरिएको न्याय र दण्ड व्यवस्थासम्बन्धी नीतिको कार्यान्वयनको लागि कानून निर्माण गर्ने सम्बन्धमा विभिन्न ऐन, अध्यादेश, नियम र गठन आदेशको मस्यौदा गर्ने, कानूनको एकीकरण तथा संहिताकरण गर्ने, नेपाल कानून, अन्तर्राष्ट्रिय कानून, न्याय प्रणाली र न्याय प्रशासनको अनुसन्धान, पुनरावलोकन, सुधार तथा न्याय प्रशासनसम्बन्धी कार्यमार्फत संविधानको नीतिहरू कार्यान्वयन गर्ने कार्य गरिएको छ। फौजदारी न्याय प्रणाली, कानूनमा पहुँच, स्वच्छ सुनुवाइ, कानूनी सचेतना अभिवृद्धि, भ्रष्टाचार एवं अनियमितता नियन्त्रणका क्षेत्रमा यस आर्थिक वर्षमा देहायबमोजिमका मुख्य उपलब्धिहरू हासिल भएका छन्:-

२३ वटा विधेयकको र ३० वटा नियमावलीको मस्यौदा तयार गरिएको छ। ३१ वटा गठन आदेश, निर्देशिका र कार्यविधिको मस्यौदा तर्जुमा गरिएको छ। बेपत्ता पारिएका व्यक्तिको छानबिन, सत्य निरूपण तथा मेलमिलाप आयोग ऐन, २०७१ लाई संशोधन गर्न बनेको विधेयक संसदमा दर्ता भई विचाराधीन रहेको छ। साथै, आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा नयाँ १५ वटा ऐन, ८ वटा अध्यादेश, ३५ वटा नियमावली जारी गरिएका छन्। जारी भएका ऐन, अध्यादेश र नियमावलीको विवरण अनुसूचीमा समावेश गरिएको छ। पारस्परिक कानूनी सहायतासम्बन्धी ऐन, २०७० बमोजिम केन्द्रीय अधिकारी (Central Authority) को रूपमा रहेको कानून, न्याय तथा संसदीय मामिला मन्त्रालय केन्द्रीय अधिकारीको कार्यअन्तर्गत आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा नेपालबाट विदेशी राज्यसँग १० वटा विषयमा पारस्परिक कानूनी सहायताको लागि अनुरोध गरिएकोमा ६ वटा कार्यान्वयन भएको र विदेशी राज्यबाट जम्मा १० वटा विषयमा नेपालसमक्ष पारस्परिक कानूनी सहायताको लागि माग भएकोमा ५ वटा कार्यान्वयन भएको छ। एकीकृत कानूनी सहायता नीति,२०७६ को कार्यान्वयनको लागि कानूनी सहायतासम्बन्धी विधेयकको प्रारम्भिक मस्यौदा तयार गरिएको छ।

सम्पति शुद्धीकरण तथा आतङ्कवादी क्रियाकलापमा वित्तीय लगानी निवारण सम्बन्धी

सम्पत्ति शुद्धीकरण तथा आतङ्कवादी क्रियाकलापमा वित्तीय लगानी निवारणसम्बन्धी राष्ट्रिय रणनीति तथा कार्ययोजना २०७६–२०८१ को उद्देश्य नं २.२.१ अनुरूप कानूनहरूलाई AML/CFT का अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्ड अनुकूल बनाउने सन्दर्भमा सम्पत्ति शुद्धीकरण (मनी लाउण्डरिङ्ग) निवारणसम्बन्धी केही नेपाल ऐनलाई संशोधन गर्न बनेको विधेयकको मस्यौदा

तयार भएको छ। सम्पत्ति शुद्धीकरण तथा आतङ्कवादी क्रियाकलापमा वित्तीय लगानी निवारणसम्बन्धी राष्ट्रिय रणनीति तथा कार्ययोजना २०७६-२०८१ को बुँदा नं १०.१.१ अनुरूप पारस्परिक मूल्याङ्कन मूल समिति गठन भई AML/CFT पारस्परिक मूल्याङ्कनको लागि प्रारम्भिक प्रतिवेदन तयार गरी APG Secretariat मा पठाइएको छ। यससम्बन्धी प्राविधिक परिपालना (Technical Compliance) तथा प्रभावकारिताको मूल्याङ्कन प्रतिवेदन बुझाइसकिएको छ। ४ सय वटाभन्दा बढी कानून लगायतका कागजातहरू APG सचिवालयमा एउटा छुट्टै portal बनाएर बुझाइएको र APG बाट प्राप्त भएका प्रश्नहरूको जवाफ दिने कार्य समेत चलिरहेको छ।

मुलुकका विभिन्न स्थानहरूमा कानून र न्यायसम्बन्धी देहायबमोजिम विभिन्न तालिम, सचेतनामूलक कार्यक्रम र अभिमुखीकरण सम्पन्न भएका छन्ः-

मुलुकी देवानी संहिता तथा मुलुकी देवानी कार्यविधि संहिताको कार्यान्वयनको सन्दर्भमा देखिएका समस्याहरू तथा सुधारका क्षेत्रहरूसम्बन्धी अन्तरक्रिया कार्यक्रम, निःशुल्क कानूनी सहायताको प्रभावकारितासम्बन्धी अन्तरक्रिया कार्यक्रम, गाउँसभा नगरसभामा कानून तर्जुमासम्बन्धी अभिमुखीकरण तालिम, न्यायिक समितिको क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम, जातीय छुवाछुतविरुद्ध प्रदेशस्तरीय कार्यक्रम, सङ्क्रमणकालीन न्यायसम्बन्धी राष्ट्रिय परामर्श कार्यक्रम, प्रदेशस्तरीय सङ्क्रमणकालीन न्यायसम्बन्धी परामर्श कार्यक्रम सम्पन्न गरिएको छ। स्थानीय न्यायिक समितिको क्षमता अभिवृद्धिका लागि एकीकृत तालीम सामग्री विकास समिति गठन भई स्थानीय तहको न्यायिक समितिका लागि विवाद निरूपणसम्बन्धी प्रशिक्षण सामग्री तथा निर्देशिका, २०७९ तयार गरिएको छ।

अध्ययन प्रतिवेदन

संविधानबमोजिम संघ तथा प्रदेशले बनाएका कानूनहरूको तुलनात्मक अध्ययन गरी संविधानले निर्धारण गरेको विधायिकी अन्तरसम्बन्ध, एउटै विषयमा बनेका संघ र प्रदेश कानूनका बीचको तादात्म्य तथा प्रदेशमा बनेका कानूनहरूबीचको अन्तरसम्बन्धको अवस्था पहिचान गरी आगामी दिनमा तीनै तहबाट निर्माण हुने कानूनको कार्यान्वयनको अवस्था पहिचान गर्ने तथा थप प्रभावकारी बनाउन अवलम्बन गर्नुपर्ने उपायको पहिचान गरी अध्ययन प्रतिवेदन तयार गरिएको छ।

(ठ) पर्यटनसम्बन्धी नीति

सम्पादन गरिएका प्रमुख कार्यहरू र प्राप्त उपलब्धिहरू

पर्यटन पूर्वाधार

एक प्रदेश एक पर्यटकीय पूर्वाधार विकास कार्यक्रमअन्तर्गत पहिलो चरणको ९५ प्रतिशत काम सम्पन्न भएको छ। यस वर्ष थप २ सय कि.मि.(ग्रेट हिमालयन ट्रेल सहित) पदयात्रामार्ग निर्माण सम्पन्न भएको छ। पर्यटनसम्बन्धी पूर्वाधार साझेदारी कार्यक्रम सञ्चालनमा रहेका १ सय ८१ वटा स्थानीय तहमा पहिलो किस्ताबापत रु. ६१ करोड १९ लाख ७४ हजार ५ सय ८१ रकम निकासा भएको, दोस्रो किस्तातर्फ १ सय ८१ मध्येबाट २३ वटा स्थानीय तहलाई रु. ७ करोड ७७ लाख ३ हजार ३ सय रकम गरी हालसम्म जम्मा रु. ६८ करोड ९६ लाख ७७ हजार ८ सय ८१ रकम निकासा गरिएको छ। आर्थिक वर्ष २०७८/७९ सम्ममा १ सय ७० होटल (पाँच तारे-१७ पाँच तारे डिलक्स होटल-१, चार तारे-३१, तीन तारे-३७, दुई तारे-४६ र एक तारे-३८), १ सय १८ रिसोर्ट, हेरिटेज होटल ५ र क्यासिनो २६ वटा दर्ता भएको छ। आरोहणका लागि खुलेका ४ सय १४ हिमालमा २०२१ को वसन्त ऋतुमा ९ सय ८६ जनालाई पर्वतारोहण गर्न अनुमति प्रदान गरिएको छ।

पदमार्ग र पर्वतारोहणको लागि नमूना योजनाको रूपमा GPS Tracking Device को लागि २० वटा GPS Device खरिद भई परीक्षणको क्रममा रहेको छ। पर्यटन बोर्ड मार्फत ४ सय ८०, तारागाउँ विकास समिति मार्फत ६ सय ५१, नेपाल पर्यटन तथा होटल व्यवस्थापन प्रतिष्ठान मार्फत ३ सय १७, नेपाल पर्वतीय प्रशिक्षण प्रतिष्ठान मार्फत ७ सय ५२ गरी थप २ हजार २ सय जनालाई पर्यटनसम्बन्धी विभिन्न तालिम प्रदान गरी दक्ष जनशक्ति उत्पादन गरिएको छ। नुवाकोटको दुप्चेश्वर महादेव क्षेत्रको सौन्दर्यीकरण एवं पदमार्ग निर्माण, दोलखामा खारे सोत्तली च्छोरोल्पा पर्यटकीय पदयात्रामार्ग २० कि.मि.निर्माण, पन्चासे क्षेत्रको सौन्दर्यीकरण तथा ११ कि.मी पदयात्रामार्ग निर्माण, कैलालीको भादा क्षेत्रको सौन्दर्यीकरण तथा ३ कि.मी पदयात्रामार्ग निर्माण र कैलालीको घोडाघोडी क्षेत्रको सौन्दर्यीकरण तथा २.५ कि.मी पदयात्रामार्ग निर्माण सम्पन्न भएका छन्।

हिमाल आरोहणको लस्कर मार्गमा डोरी टाँग्ने (रोप फिक्सिङ्ग) सम्बन्धी निर्देशिका, २०७८ निर्माणको प्रक्रियामा रहेको छ। कोभिड-१९ बाट शिथिल भएको पर्यटन क्षेत्रलाई पुनरुत्थान गरी पुरानै लयमा फर्काउनको लागि तयार गरिएको पर्यटन क्षेत्र पुनरुत्थान कार्ययोजना, २०७९ कार्यान्वयनमा रहेको छ। क्यासिनो नियमावली, २०७० संशोधनको

प्रक्रियामा रहेको छ। नेपाल भ्रमण गर्ने विदेशी पर्यटकको लागि यात्रु बीमा निर्देशिका, २०७९ को मस्यौदा तयार गरिएको छ। पर्वतारोहणसम्बन्धी (छैटौं संशोधन) नियमावली, २०७८ को मस्यौदा तयार गरिएको छ।

नागरिक उड्डयन

गैर सैनिक हवाई उडान (दुर्घटना जाँच) नियमावली, २०७८ को मस्यौदा तयार भई निर्णयको प्रक्रियामा रहेको छ। Procedure Manual of Aircraft Accident/Incident Investigation, 2022 तयार भएको छ। विमानस्थल सेवा शुल्क नियमावली, २०७९ र विमानस्थल सञ्चालन तथा व्यवस्थापन निर्देशिका, २०७९ स्वीकृत भई कार्यान्वयनमा आएका छन्। एकीकृत सूचना प्रणाली स्थापना गर्नका लागि Integrated Financial and Operational Management System कार्य अघि बढाइएको छ। नेपाल नागरिक उड्डयन प्राधिकरणमा डाटा सेन्टरको स्थापना गरी सञ्चालनमा ल्याइएको छ। उडान सुरक्षालाई अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले दुर्गम क्षेत्रका विमानस्थलहरूमा उडान गर्नुपूर्व प्रस्थान र गन्तव्य विमानस्थलको मौसमको अवस्थाका अतिरिक्त En-Route Weather को जानकारी लिई उडान गर्ने व्यवस्था गरिएको, हेलिकप्टर उडानमा उडानसम्बद्ध जोखिम मूल्याङ्कन र न्यूनीकरण गर्नका लागि स्वचालित विद्युतीय प्रणाली (Automatic Safety Risk Mitigation and Assessment System) सञ्चालनमा ल्याइएको छ।

हवाई सेवा सम्झौताका कागजात र दुर्घटना जाँचका प्रतिवेदनहरूको अभिलेखीकरण र डिजिटाइजेसन कार्य सम्पन्न भएको छ। Universal Safety Oversight Audit Program अन्तर्गत नेपालको Full-Scope Audit का लागि अन्तर्राष्ट्रिय नागरिक उड्डयन सङ्गठनद्वारा वायुयान दुर्घटना जाँचको अडिट सम्पन्न भएको छ। अन्तर्राष्ट्रिय नागरिक उड्डयन सङ्गठन (ICAO) बाट प्रकाशित AIRAC Cycle Data अनुसार विभिन्न निकायहरूबाट पेस भए बमोजिम AIP Product का Amendment तथा Supplement जारी गरिएको, त्रिभुवन र गौतमबुद्ध अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल, चन्द्रगढी, विराटनगर, राजविराज, जनकपुर र धनगढी विमानस्थलमा भू-उपग्रहमा आधारित उडान कार्यविधि लागू गरिएको छ। गौतमबुद्ध अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल, त्रिभुवन अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल, नेपालगञ्ज, सिमरा, विराटनगर र पोखरा विमानस्थलमा जडित Radio Navigational Aids-DVOR/DME समेतको Periodic Flight Inspection कार्य सम्पन्न भएको छ। भू-उपग्रहमा आधारित PBN Procedure लागू गरिएको छ।

त्रिभुवन अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल आन्तरिक टर्मिनल भवनको विस्तारित प्रस्थान कक्षको निर्माण सम्पन्न भई सञ्चालनमा आएको छ। त्रिभुवन अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थलको

अन्तर्राष्ट्रिय टर्मिनल भवनअगाडि क्यानोपी तथा वाटर फाउन्टेनको निर्माण कार्य सम्पन्न भई सञ्चालनमा आएको छ। त्रिभुवन अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थलको Remote Parking Bay मा नयाँ तथा Zero Parking Bay र Old Parking Bay No. 1, 2, 3 मा थप High Mast LED Flood Light Including Steel Tubular Pole and Accessories जडान कार्य सम्पन्न भएको, त्रिभुवन अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थलको प्रस्थानतर्फको विशिष्ट कक्ष जान प्रयोग हुने Elevator जडान सम्पन्न भएको, त्रिभुवन अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थलको आन्तरिकतर्फका हवाई यात्रुहरूको सेवा सुविधाका लागि आन्तरिक टर्मिनल भवनदेखि स्वर्णद्वार (Golden Gate) सम्म दुईतर्फी निःशुल्क सटल बस सेवा सञ्चालनमा आएको छ।

फाल्गुनानन्द सुकिलुम्बा विमानस्थलमा परीक्षण उडानको सफलतापश्चात् व्यावसायिक उडान सञ्चालनमा आएको, तेन्जिङ्ग हिलारी विमानस्थल (लुक्ला) मा हेलिप्याड निर्माण कार्यसम्पन्न भएको, बैतडी (पाटन) विमानस्थलमा नयाँ टर्मिनल टावर भवनको संरचना निर्माणको काम सम्पन्न भएको तथा अछामको साँफेबगर विमानस्थलमा टावर, टर्मिनल भवन संरचनाको निर्माण कार्य सम्पन्न हुने चरणमा रहेको छ । डोल्पा (मसिनेचौर) विमानस्थल, गुल्मी विमानस्थल र ताप्लेजुङ्ग विमानस्थलको धावनमार्ग, ट्याक्सीवे, एप्रोन कालोपत्रे कार्य सम्पन्न भएको, रामेछाप विमानस्थलमा ९० मिटर धावनमार्ग विस्तार कार्य सम्पन्न भएको, राजविराज तथा सुर्खेत विमानस्थलको धावनमार्ग ट्याक्सी वे, एप्रोन ओभरले कार्य सम्पन्न भएको, नेपालगन्ज विमानस्थलमा २ सय मिटर पश्चिमतर्फ धावनमार्ग विस्तार कार्य सम्पन्न भएको, बाग्लुङ्ग (बलेवा) विमानस्थलमा धावनमार्ग, ट्याक्सीवे, एप्रोन, कालोपत्रे, फेन्सिङ्ग ड्रेनेज तथा अन्य निर्माण कार्य सम्पन्न भएको र अर्घाखाँची विमानस्थलको धावनमार्ग, ट्याक्सिवे, एप्रोन कालोपत्रे तथा ड्रेनेज निर्माण कार्यको पहिलो तथा दोस्रो चरणको ठेक्का सम्झौता अनुसारको निर्माण कार्य सम्पन्न भई ६ सय ५० मिटर रनवे स्ट्रिप तयार भएको छ।

अत्यधिक गर्मी हुने तराईका विमानस्थलहरूमा यात्रु सुविधाको लागि गौतमबुद्ध तथा धनगढी विमानस्थलमा Floor Standing AC जडान गरिएको छ। धनगढी, नेपालगञ्ज, सिमरा, जनकपुर, विराटनगर र चन्द्रगढी विमानस्थलहरूमा उडानका लागि भू-उपग्रहमा आधारित RNP 2 Route लागु भई थप Route हरू डिजाइनसम्बन्धी कार्य भइरहेको छ। धनगढी र चन्द्रगढी विमानस्थलमा उड्डयन सहाय उपकरण DVOR/DME जडान भएको र देशभित्र यस्ता Navigation Aid जडान भएका विमानस्थलहरूको संख्या ८ पुगेको छ। साथै, त्रिभुवन र गौतमबुद्ध अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल, धनगढी र नेपालगञ्ज विमानस्थलमा ADS-B प्रणालीका सेन्सरहरू जडान भई नेपालको हवाई आकाशमा अनुगमन सेवा विस्तार भएको छ। सन् २०२२ को अप्रिल १३ देखि २५ गतेसम्म ICAO द्वारा भएको USOAP

CMA Audit सफलतापूर्वक सम्पन्न भई नेपालले ७०.१० प्रतिशत Effective Implementation दर हासिल गर्न सफल भएको छ। जुन Asia Pacific तथा Global Average भन्दा माथि रहेको छ।

त्रिभुवन अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल र गौतमबुद्ध अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल २४ सै घण्टा सञ्चालनमा आएको र रात्रि उडान सुविधा भएका काठमाण्डौं बाहिरका विमानस्थलहरू १८ घण्टा सञ्चालनमा ल्याई एयर ट्राफिक कन्जेसन व्यवस्थापन गरिएको छ। आन्तरिक वायुसेवा कम्पनीहरूलाई आधारस्थल भएकै विमानस्थलहरूमा रात्रि बिसान गरी सोही विमानस्थलबाट नै पहिलो उडान हुने व्यवस्था गरिएको छ।

गौतमबुद्ध अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल

गौतमबुद्ध अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थलको आर्थिक वर्ष २०७८/७९ सम्मको भौतिक प्रगति शत प्रतिशत र वित्तीय प्रगति ९३ प्रतिशत रहेको छ। गौतमबुद्ध अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थलको उचित सञ्चालन र व्यवस्थापनको लागि सम्बन्धित निकायहरूसँग निरन्तर समन्वय भइरहेको छ। गौतमबुद्ध अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थलमा उद्धार तथा अग्नि निवारण कार्यमा प्रयोग हुने Breathing Air Compressor जडान कार्य सम्पन्न भएको, यस विमानस्थलको लागि ४ थान ARFF Vehicles को खरिद तथा Commissioning कार्य सम्पन्न भई सञ्चालनमा आएको छ।

पोखरा क्षेत्रीय अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल

पोखरा अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल निर्माण र सञ्चालन तयारीको लागि सम्बन्धित निकायसँग समन्वय गरिएको छ। आर्थिक वर्ष २०७८/७९ सम्ममा यस आयोजनाको भौतिक प्रगति ९८ प्रतिशत र वित्तीय प्रगति ७४.८१ प्रतिशत रहेको छ। विमानस्थलमा जडित Radio Navigational Aids-DVOR/DME समेतको Periodic Flight Inspection कार्य सम्पन्न भएको र विमानस्थलको उड्डयन सुरक्षाको जोखिमको रूपमा रहेको रिठ्ठेपानी डाँडामा भएका रुख बिरुवाहरू कटान गर्न प्रक्रिया अगाडि बढेको छ।

निजगढ अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल

निजगढ अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थलको गुरुयोजना तयारी कार्य सम्पन्न भएको छ। सम्मानित सर्वोच्च अदालतको परमादेशबमोजिम अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल निर्माणको लागि अध्ययन गरी प्रतिवेदन पेस गर्न विज्ञ समूह गठन भएको छ।

पशुपति क्षेत्र विकास कोष

धार्मिक पर्यटनको एक प्रमुख गन्तव्यको रूपमा रहेको पशुपतिनाथ क्षेत्रमा गुरुयोजनाअनुसार विकासका विभिन्न कार्यहरू योजनाबद्ध रूपमा सम्पन्न हुँदै आएका छन्। आर्थिक वर्ष २०७८/७९ सम्ममा यस कोषको भौतिक प्रगति ६५ प्रतिशत र वित्तीय प्रगति ६२.७६ प्रतिशत रहेको छ। आर्यघाट, गोरखनाथ, गुह्येश्वरी दर्शनमार्ग स्तरोन्नतिको कार्य, मृगस्थली भू-क्षय नियन्त्रण दोस्रो चरणको कार्य र अग्निहोत्रशाला तथा वनकाली चार शिवालय मर्मत जीर्णोद्धारको कार्य ७० प्रतिशत सम्पन्न भएको छ। त्यस्तै नेपाल वेदविद्याश्रमको पूर्वाधार विकास र गौरीघाटस्थित चार शिवालयको पुनर्निर्माणको लागि बोलपत्र आह्वान भएको छ। विश्वरूप मन्दिरमा रहेको विशाल मूर्ति भूकम्पबाट क्षति भई खण्डित भएकोमा सोको मर्मत सम्भार गरी जडान कार्य सम्पन्न गरिएको छ र सो सत्तल तथा मन्दिर संरक्षणको कार्यको ठेक्का सम्झौता भई निर्माण कार्य सुरु भएको छ।

लुम्बिनी विकास कोष

विश्व सम्पदा सूचीमा सूचीकृत गौतमबुद्धको पवित्र जन्मस्थल लुम्बिनीको योजनाबद्ध विकास गरी यसलाई प्रमुख पर्यटकीय एवं धार्मिक गन्तव्यको रूपमा विकास गर्न निरन्तर प्रयास जारी रहेको छ। सम्पदा स्थलमा संयुक्त राष्ट्रसंघसहितको पहलमा प्रा. केञ्जो टाङ्गेद्वारा तयार गरी नेपाल सरकारले स्वीकृत गरेको लुम्बिनी गुरुयोजना कार्यान्वयनमा रहेको छ। गुरुयोजनाअनुसार हालसम्मको भौतिकतर्फको निर्माण कार्यको प्रगति ८७ प्रतिशत र वित्तीय प्रगति ५२.९४ प्रतिशत रहेको छ। लुम्बिनी विकास कोषभित्र ५ हजार मानिस अट्ने हल तथा ध्यान साधना केन्द्र भवन निर्माण कार्य सम्पन्न भएको छ। लुम्बिनी गुरुयोजना क्षेत्रभित्रको गौतम बुद्ध फलफूल बाटिकामा २५ हजार वटा विभिन्न फलफूलका बिरुवा रोपणसहित निर्माण कार्य सम्पन्न भएको र गुरुयोजनाअन्तर्गत रामग्राम क्षेत्रको गुरुयोजना तयार गरिएको छ। गुरुयोजनाका बाँकी कार्यअन्तर्गत सडक नेटवर्क, ड्रेनेज, पिस पार्क, विभिन्न गेटहरूको निर्माण कार्य र कपिलवस्तु क्षेत्रलाई विश्व सम्पदा क्षेत्रमा सूचीकृत गर्ने कार्यको समेत सुरुवात गरिएको छ।

पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन क्षेत्रका प्रमुख उपलब्धिहरूलाई तल तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका ३४ : पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन क्षेत्रको तीन वर्षको समष्टिगत प्रगतिको विवरण

कार्यक्रम तथा आयोजना	२०७६/७७ को प्रगति	२०७७/७८ सम्मको अवस्था	२०७८/७९ सम्मको प्रगति
प्रति पर्यटक प्रतिदिन खर्च (डलर)	४८	६५	४८ (सन् २०२१)
प्रति पर्यटक औसत बसाइ (दिन)	१२.७	१५.१	१५.५(सन्२०२१)
त्रिभुवन अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल विस्तार तथा स्तरोन्नति (प्रतिशत)	९८	९९	९९
गौतमबुद्ध अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल (प्रतिशत)	९१	९७.३३	१००
पोखरा अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल (प्रतिशत)	६१	८१	९८
सम्पदा पुनर्निर्माण (संख्या)	४५३	५८९	६७३
पर्यटक आगमन (जना)	११,९७,१९१ (सन् २०१९)	२,३०,०८५ (सन् २०२०)	१,५०,९६२ (सन् २०२१)
सञ्चालनमा रहेका विमानस्थल (वटा)	३२	३५	३२
वर्षैभरि सञ्चालनयोग्य विमानस्थल (वटा)	३२	३७	३७
रात्रिकालीन उडान सञ्चालनमा आएका विमानस्थल (वटा)	७	८	८
नेपाल आउने अन्तर्राष्ट्रिय विमान सेवा (वटा)	२८	२७	२२(सन् २०२१)
पर्यटकस्तरका होटल (संख्या)	१२५४	१३१३	१५८८
निर्मित नयाँ पदयात्रामार्गको लम्बाइ (GHT समेत) (कि.मि.)	२५५	२२८	४२८

स्रोतः संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय

(ङ) अन्तर्राष्ट्रिय-सम्बन्ध सम्बन्धी नीति

सम्पादन गरिएका प्रमुख कार्यहरू र प्राप्त उपलब्धिहरू

नेपालको संविधानअनुरूप नेपालको राष्ट्रिय हितलाई प्रवर्द्धन गर्नका लागि संयुक्त राष्ट्रसंघको बडापत्र, असंलग्नता, पञ्चशीलको सिद्धान्त, अन्तर्राष्ट्रिय कानून तथा विश्वशान्तिको मान्यताअनुरूप परस्परिकताको आधारमा नेपालको कूटनीति सञ्चालन हुँदै आएको छ। उच्चस्तरीय भ्रमणहरूको आदान-प्रदान, विश्वस्तरीय आर्थिक, पर्यावरणीय एवं विचार मञ्चहरूमा नेपालको सहभागिताले विश्वसमुदायसमक्ष अन्तर्राष्ट्रिय मुद्दाहरूमा नेपालको धारणा मुखरित भएको छ। आर्थिक वर्ष २०७८/७९ को अन्त्यसम्ममा नेपालसँग कूटनीतिक सम्बन्ध स्थापना भएका मुलुकको संख्या १ सय ७७ पुगेको छ। आर्थिक कूटनीतिका माध्यमबाट नेपाल एक आकर्षक पर्यटकीय गन्तव्य र लगानीमैत्री मुलुकको रूपमा पहिचान बनाउन सफल भएको छ। नेपाली नियोग रहेका र सहप्रमाणीकृत मुलुकहरूमा नेपाली निर्यातजन्य वस्तुहरूको बजार सम्भावनाका सम्बन्धमा पृष्ठपोषण गरिएको छ। श्रमिकहरूको हक अधिकारको रक्षा गर्न तथा समस्यामा परेका श्रमिकको उद्धार कार्यहरूमा उल्लेख्य प्रगति हासिल भएको छ। साथै, गैर आवासीय नेपालीहरूको पूँजी, सिप र क्षमतालाई नेपालको विकासमा सदुपयोग गर्ने सरकारको नीतिअनुरूप नेपाली डायस्पोरालाई विकासको साझेदारको रूपमा परिचालन गरिएको छ।

द्विपक्षीय, क्षेत्रीय तथा बहुपक्षीय कूटनीतिको माध्यमबाट समग्र राष्ट्रिय हितको रक्षा र प्रवर्द्धनका लागि महत्त्वपूर्ण कार्यहरू भएका छन्। नेपालबाट भएका द्विपक्षीय र बहुपक्षीय उच्चस्तरीय भ्रमणहरूले अन्तर्राष्ट्रिय जगत्मा नेपालको प्रतिष्ठा अभिवृद्धि गर्न सघाउन पुऱ्याउनुका साथै विश्वका सबै राष्ट्रहरूसँग सार्वभौम समानता र आपसी हितका आधारमा मैत्रीपूर्ण सम्बन्ध कायम राख्न योगदान गरेका छन्। यस्ता भ्रमणहरूले छिमेकीलगायत मित्रराष्ट्रहरूसँग पारस्परिक हितको क्षेत्रमा सहयोग विस्तार गर्न, समस्याहरू भए सम्बोधन गर्न, विकास परियोजनाको कार्यान्वयन पक्ष सुदृढ गर्न, सहयोग र व्यापार तथा लगानीका नयाँ क्षेत्रहरू पहिल्याउन तथा आपसी विश्वासलाई सुदृढ गर्न सहयोग पुगेको छ। लामो समयपछि नेपालको अन्तर्राष्ट्रिय जगत्मा पहुँच बढेको तथा नेपालप्रति अन्तर्राष्ट्रिय अभिरुचि बढाउन मद्दत पुगेको छ। यस अवधिमा भएका मुख्य-मुख्य कार्य र उपलब्धि निम्नानुसार रहेका छन्:-

उच्चस्तरीय द्विपक्षीय भ्रमण/बैठक

१. भारतका महामहिम प्रधानमन्त्रीको मैत्रीपूर्ण निमन्त्रणामा नेपालका सम्माननीय प्रधानमन्त्रीको २०७८ चैत १८-२० (अप्रिल १-३, २०२२) सम्म भारतको ३ दिवसीय

औपचारिक भ्रमण सम्पन्न भएको र उक्त अवसरमा द्विपक्षीय हितका विविध विषयमा छलफल हुनुका साथै सम्माननीय प्रधानमन्त्रीज्यूले भारतस्थित Business Community लाई समेत सम्बोधन गर्नुभएको छ।

२. त्यसैगरी, सम्माननीय प्रधानमन्त्रीको निमन्त्रणामा भारतका महामहिम प्रधानमन्त्रीबाट २०७९ जेठ २ (१६ मे २०२२) मा बौद्ध पूर्णिमाका दिन लुम्बिनीको भ्रमण सम्पन्न भएको छ। उक्त भ्रमणका अवसरमा लुम्बिनीमा दुबै देशका प्रधानमन्त्रीबीच द्विपक्षीय वार्तामा नेपाल-भारत साँस्कृतिक सम्बन्ध, शैक्षिक तथा प्राज्ञिक सम्बन्ध, नेपालको विकास निर्माणमा भारतको सहयोग, हवाई सेवा, व्यापार तथा वाणिज्य सम्बन्धका साथै ऊर्जा क्षेत्रमा विकास र लगानीका विषयमा महत्त्वपूर्ण छलफल भएको थियो।

३. माननीय परराष्ट्रमन्त्रीको मैत्रीपूर्ण निमन्त्रणामा चिनियाँ स्टेट काउन्सेलर तथा विदेशमन्त्री महामहिम श्री वाङ्ग यी ले २०७८ चैत्र ११ देखि १३ तदनुसार २५ देखि २७ मार्च २०२२ सम्म नेपालको औपचारिक भ्रमण गर्नुभएको छ। यस भ्रमणबाट नेपाल र जनवादी गणतन्त्र चीनबीच रहिआएको द्विपक्षीय सम्बन्ध अझ सुदृढ हुनुका साथै आपसी सहयोग र साझेदारीमा समेत योगदान पुगेको छ।

४. साउदी अरबका परराष्ट्र मन्त्री His Highness Faisal Bin Farhan Al Saud ले १५ मार्च २०२२ मा नेपाल भ्रमण गर्नुभएको छ। माननीय परराष्ट्र मन्त्री तथा साउदी अरब अधिराज्यका परराष्ट्र मन्त्रीबीच द्विपक्षीय भेटवार्ता भएको छ।

५. सिनेटर Her Excellency Ms. Kirsten Gillibrand को नेतृत्वमा ६ अमेरिकी सदस्यीय प्रतिनिधि मण्डलले २२ देखि २४ अप्रिल २०२२ सम्म नेपालको भ्रमण गरेको छ। भेटका अवसरमा द्विपक्षीय सहयोग र सम्बन्धका अतिरिक्त संयुक्त राष्ट्रसंघ अन्तर्गत शान्ति स्थापना, जलवायु परिवर्तन तथा खाद्य सुरक्षाजस्ता विषयमा विचार आदानप्रदान भएको थियो। अमेरिकी कङ्ग्रेसको टोलीले व्यवस्थापिका संसदमा रहेको नेपाल-अमेरिका संसदीय मैत्री समूहका माननीय संयोजक र सदस्यहरूसँग अन्तरक्रिया गरेको थियो।

६. France-Nepal Parliamentary Friendship Group का अध्यक्ष Véronique Riotton नेतृत्वको तीन सदस्यीय टोलीले सन् २०२२ को मार्च महिनामा नेपालको भ्रमण गरेको छ। उक्त भ्रमणको अवसरमा द्विपक्षीय सम्बन्धका विविध विषयमा छलफल हुनुका साथै अनुभव आदानप्रदान भएको थियो।

७. नेपाल सरकारका स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रीको निमन्त्रणामा २१-२३ अप्रिल २०२२ मा विश्व स्वास्थ्य सङ्गठनका महानिर्देशक महामहिम Dr. Tedros Adhanom Ghebreyesus तथा दक्षिण पूर्वी क्षेत्रीय निर्देशक Dr. Poonam Khetrapal Singh ले नेपालको तीन दिने औपचारिक भ्रमण सम्पन्न गर्नु भएको छ। डा. टेड्रोसले कोभिड-१९ महामारीबीच नेपालले

गरेको कामको प्रशंसा गर्दै खोप कार्यक्रमको सफलताका लागि सबै नेपालीलाई बधाई दिनुभएको थियो।

उच्चस्तरीय बैठकहरूमा प्रतिनिधित्व

१. सम्माननीय राष्ट्रपतिज्यूले २०७९ वैशाख ८ गते तदनुसार २१ अप्रिल २०२२ का दिन BOAO Forum for Asia को वार्षिक सम्मेलन २०२२ को अवसरमा एक भिडियो सन्देश पठाई उद्घाटन सत्रलाई सम्बोधन गर्नुभएको थियो। सम्माननीय राष्ट्रपतिज्यूले उक्त भिडियो सन्देशमार्फत विश्व समुदायलाई कोभिड-१९ बाट प्रभावित अर्थतन्त्रलाई पुनर्जीवन दिन तथा यस महामारीबाट बढी मात्रामा प्रभावित विकासशील मुलुकहरूलाई विशेष प्याकेजमार्फत सम्बोधन गर्न अपिल गर्नुभएको थियो।

२. सम्माननीय प्रधानमन्त्रीले संयुक्त राष्ट्रसंघको ७६औं महासभाका अवसरमा आयोजित Food Systems Summit तथा High-Level Dialogue on Energy लाई सम्बोधन गर्नुभएको छ। यसैगरी सम्माननीय प्रधानमन्त्रीले २०७८ असोज ६ मा अमेरिकी राष्ट्रपति Joe Biden द्वारा आयोजित Global Covid-19 Summit लाई भिडियो सन्देशमार्फत सम्बोधन गर्नुभएको थियो। उल्लिखित फोरमहरूमा सम्माननीय प्रधानमन्त्रीको तहबाट भएको सम्बोधनले अन्तर्राष्ट्रिय चासोका मुद्दाहरूमा मुलुकको दृष्टिकोण मुखरित हुनुको साथै नेपालको राष्ट्रिय हितको प्रवर्द्धन भएको छ।

३. सम्माननीय प्रधानमन्त्रीले अमेरिकी राष्ट्रपति Joe Biden द्वारा आयोजित Leader’s Summit for Democracy लाई ९ डिसेम्बर २०२१ मा सम्बोधन गर्नुहुँदै प्रजातान्त्रिक शासन व्यवस्थामा नेपालले हासिल गरेका उपलब्धिबारे चर्चा गर्नुभएको थियो।

४. ३१ अक्टोबरदेखि १२ नोभेम्बर २०२१ सम्म स्कटल्याण्डको ग्लास्गो सहरमा आयोजना भएको जलवायु परिवर्तनसम्बन्धी संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय सम्मेलन UN Climate Change Conference (COP 26) का अवसरमा १-२ नोभेम्बर २०२१ मा सम्पन्न World Leaders Summit मा सम्माननीय प्रधानमन्त्रीको नेतृत्वको नेपाली प्रतिनिधिमण्डलको सहभागिता भएको छ।

५. माननीय परराष्ट्रमन्त्रीले संयुक्त राष्ट्रसंघको ७६औं महासभालाई सम्बोधन गर्ने क्रममा खोपको सार्वजनिक र समतामूलक पहुँच हुनुपर्ने, शान्ति कार्यमा नेपालले पुऱ्याएको योगदानलाई कदर गर्दै संयुक्त राष्ट्रसंघको मुख्यालय तथा फिल्ड मिसनमा नेतृत्वदायी भूमिकामा थप स्थान पाउनुपर्ने, हरितगृह ग्याँस उत्सर्जनको दूरगामी नकारात्मक प्रभाव कम गर्न अनुकूलन तथा न्यूनीकरणका लागि पर्याप्त वित्तीय र प्राविधिक सहायता पाउनुपर्ने, विश्व व्यापार सङ्गठनले विकासशील मुलुकलाई वित्तीय सहायता, प्रविधि हस्तान्तरण र क्षमता विकासमा सहयोग गर्नुपर्ने लगायतका मुद्दाहरूमा नेपालको धारणा राख्नुभएको

थियो। महासभामा भएको सहभागिताले बहुपक्षीयता, अन्तर्राष्ट्रिय शान्ति, जलवायु परिवर्तन, विश्व व्यापार, निःशस्त्रीकरण लगायतका विषयमा नेपालको धारणा अझ स्पष्ट पारेको छ।

६. असंलग्न राष्ट्रहरूको पहिलो शिखर सम्मेलन आयोजना भएको ६० औं वर्ष पुगेको अवसरमा सर्बियाको बेलग्रेडमा ११-१२ अक्टोबर २०२१ मा आयोजना भएको Commemorative High Level Meeting मा माननीय परराष्ट्रमन्त्रीको नेतृत्वको प्रतिनिधिमण्डलको सहभागितामार्फत असंलग्न आन्दोलनप्रति नेपालले आफ्नो प्रतिबद्धता प्रकट गरेको छ।

७. टर्कीको आन्तल्या शहरमा ११ देखि १३ मार्च २०२२ सम्म आयोजना भएको अन्तल्या कूटनीतिक फोरममा माननीय परराष्ट्रमन्त्रीले सहभागिता जनाउनुभएको छ। विश्वका विभिन्न मुलुकहरूका विदेशमन्त्रीहरू, नीति निर्माता तथा विशेषज्ञहरू सहभागी उक्त फोरममा माननीय परराष्ट्रमन्त्रीले Democratic Governance and Security and Asia Anew: For a Sustained Regional Growth शीर्षकका दुई अलग-अलग सत्रमा भाग लिनुभएको थियो। उक्त अवसरमा टर्की लगायत अन्य मित्रराष्ट्रका परराष्ट्रमन्त्रीसँग द्विपक्षीय भेटवार्ता भएको थियो।

८. माननीय परराष्ट्रमन्त्रीले मोरोक्कोको राबाटमा २५ मार्च २०२२ मा आयोजित Ministerial Meeting of the Champion Countries of the Global Compact on Safe, Orderly and Regular Migration (GCM) मा Pre-Recorded Video Statement मार्फत सहभागिता जनाउनु भएको थियो। आप्रवासन नेपालको राजनीतिक, सामाजिक र आर्थिक जीवनको महत्त्वपूर्ण हिस्सा रहेको र यस सम्बन्धमा अन्तर्राष्ट्रियस्तरमा आयोजना हुने बैठक/सम्मेलनहरूमा सहभागिता जनाई नेपालको आवाज बृहत् रूपमा मुखरित गर्न उक्त बैठक नेपालको लागि महत्त्वपूर्ण रहेको थियो।

९. माननीय परराष्ट्रमन्त्रीले 14th Bali Democracy Forum लाई भिडियो सन्देशमार्फत ९ डिसेम्बर २०२१ मा सम्बोधन गर्नुभएको थियो।

१०. मानव अधिकार परिषद्को सदस्य राष्ट्रको रूपमा दोस्रो कार्यकालमा रहेको नेपालले मानव अधिकार परिषद्को सत्रहरूमा सक्रिय सहभागिता जनाई मानवअधिकार प्रवर्द्धन र संरक्षणमा नेपालको प्रतिबद्धता जनाएको छ।

द्विपक्षीय परामर्श संयन्त्र र अन्य द्विपक्षीय संयन्त्रका बैठकहरूको आयोजना एवं सहभागिता

१. यस अवधिमा चीन, युरोपियन युनियन, स्विट्जरल्याण्ड, नर्वे, फिनल्याण्ड, थाइल्याण्ड, दक्षिण कोरिया र दक्षिण अफ्रिकासँग द्विपक्षीय परामर्श संयन्त्रको बैठकहरू सम्पन्न भएका

छन्। यी बैठकहरूको माध्यमबाट द्विपक्षीय सम्बन्ध तथा सहकार्यलाई थप अगाडि बढाउन मद्दत पुगेको छ।

२. यसैगरी नेपाल-भारत, नेपाल-चीन र नेपाल र बंगलादेशबीच रहेका भौतिक पूर्वाधार ऊर्जा लगायत अन्य विषय क्षेत्रगत बैठकहरू सम्पन्न भई त्यससम्बन्धी कार्यलाई तीव्रता दिन मद्दत पुगेको छ।

३. आन्तरिक खपतभन्दा अधिक रहेको विद्युत निर्यातका लागि छिमेकी मुलुकहरूसँग द्विपक्षीय र बहुपक्षीय संवाद अगाडि बढाएर विद्युत व्यापार सुरु भएको छ।

क्षेत्रीय सहयोग एवं सहकार्य

१. श्रीलङ्काको कोलम्बोमा मिति २०७८ चैत्र १४-१६ (तदनुसार २८-३० मार्च २०२२) मा आयोजना भएको बिमस्टेक (BIMSTEC) सदस्य राष्ट्रहरूको पाँचौ शिखर सम्मेलन र सम्बन्धित बैठकहरूमा सम्माननीय प्रधानमन्त्रीको नेतृत्वको प्रतिनिधिमण्डल सहभागी भएको थियो।

२. सार्क, बिमस्टेक, एशियाली सहयोग संवाद जस्ता नेपाल सदस्य रहेको क्षेत्रीय सङ्गठनहरूमार्फत भएका सहकार्यले आपसी सहयोगका क्षेत्रहरू विस्तार गरी अन्तरआबद्धता वृद्धि गर्न सहयोग पुगेको छ।

बहुपक्षीय कूटनीतिको सञ्चालन

१. कोभिड-१९ को महामारीबाट नागरिकको जीवन रक्षा गर्नु सरकारको मुख्य प्राथमिकता रहेको थियो। विभिन्न मित्रराष्ट्रहरूसँग समन्वय गरी कोभिड-१९ को महामारी नियन्त्रण, रोकथाम तथा उपचारका लागि खोप तथा स्वास्थ्य सामग्रीहरूको सहायता प्राप्त गर्न आवश्यक समन्वय गरिएको छ।

२. अतिकम विकसित मुलुकबाट विकासोन्मुख मुलुकमा स्तरोन्नति, दिगो विकास लक्ष प्राप्ति लगायतका नेपालले गरेका अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धताहरू पूरा गर्न एवं जलवायु परिवर्तनको कारणबाट हुने जोखिम अन्त्यका लागि अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा सक्रिय रूपमा सहकार्य भइरहेका छन्।

आर्थिक कूटनीतिको सञ्चालन

१. सरकारी र निजी क्षेत्रको समन्वयात्मक तथा क्रियाशील भूमिकाका आधारमा मुलुकभित्र आर्थिक कूटनीतिको कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुका साथै विदेशस्थित नेपाली नियोगहरूलाई पनि सोही अनुरूप परिचालन गरिएको छ।

२. आर्थिक कूटनीतिसम्बन्धी नियोगहरूबाट साना ठूला गरी करिब ३ सय ८ वटा (जसमा नेपाल प्रवर्द्धन सहितको राष्ट्रिय दिवसअन्तर्गत २८ वटा, पर्यटन प्रवर्द्धनअन्तर्गत ७१ वटा,

निर्यात प्रवर्द्धनअन्तर्गत ५१ वटा, लगानी प्रवर्द्धनअन्तर्गत ६१ वटा, श्रम सचेतनाअन्तर्गत ४६ र अन्य ५१) कार्यक्रम सम्पन्न भएका छन्।

३. आर्थिक कूटनीतिसम्बन्धी मुलुकभित्र ९ वटा कार्यक्रम सम्पन्न भएका छन्। आर्थिक कूटनीतिलाई थप प्रभावकारी बनाउने उद्देश्यले निर्यात व्यापार तथा लगानी प्रवर्द्धनका लागि उद्योग वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय र नेपाल लगानी बोर्डसँगको समन्वयमा निजी क्षेत्र र विदेशस्थित नेपाली नियोगहरूबीच निर्यात व्यापार, लगानी र पर्यटन प्रवर्द्धनसम्बन्धी तथा औपचारिक माध्यमबाट विप्रेषण भित्र्याउने सम्बन्धमा कुल ४ वटा (निर्यात प्रवर्द्धन- २०७८ श्रावण २७-२९ र २०७९ वैशाख ६, लगानी प्रवर्द्धन २०७९ वैशाख २१-२२ र विप्रेषण सम्बन्धी २०७८ चैत्र २७) अन्तर-निकाय छलफल तथा अन्तरक्रिया सम्पन्न भएका छन्।

४. प्रदेश नं. १, मधेश प्रदेश र बागमती प्रदेश, गण्डकी प्रदेश र लुम्बिनी प्रदेश गरी ५ वटा प्रदेशमा निर्यात व्यापार, लगानी प्रवर्द्धन र पर्यटन प्रवर्द्धनसम्बन्धी अन्तर्क्रिया एवं छलफल कार्यक्रम सम्पन्न भएका छन्।

५. माननीय अर्थमन्त्रीले २०७८ चैत्र २७ गते आइतवार (तदनुसार १० अप्रिल २०२२) नेपालमा प्राप्त हुने विप्रेषण, नेपालमा हुने वैदेशिक लगानी र नेपालको बैकिङ्ग प्रणालीका सम्बन्धमा विदेशस्थित सबै नेपाली नियोग प्रमुखहरूसँग भर्चुअल माध्यमबाट छलफल तथा संवाद गर्नुभएको छ।

नेपालको परराष्ट्र नीति र कूटनीतिमा प्रो. यदुनाथ खनालले पर्‍याउनु भएको योगदानको सम्मानस्वरूप आर्थिक वर्ष २०७८/७९ देखि वार्षिक रूपमा आयोजना गर्नेगरी प्रो. यदुनाथ खनाल प्रवचन शृङ्खलाको सुरुवात गरिएको छ। उक्त प्रवचन शृङ्खलाको प्रथम संस्करण बेलायतस्थित लिड्स विश्वविद्यालयका प्राध्यापक प्रो. सूर्यप्रसाद सुवेदीको प्रवचनबाट सम्पन्न गरिएको छ। अफगानिस्तानमा देखिएको मानवीय सङ्कटलाई दृष्टिगत गर्दै नेपाली जनताका तर्फबाट मानवीय सहयोगस्वरूप नेपालले विशेष चार्टर्ड विमानमार्फत करिब १४ टन औषधि, लत्ता-कपडा तथा घरायसी सामग्री सहयोग पठाएको छ। नेपालबाट हराएका एवं चोरी भएका पुरातात्त्विक महत्त्वका कलाकृति पुनः प्राप्त गर्ने अभियानअन्तर्गत नेपालबाट अनधिकृत रूपमा विदेशमा पुगेका केही नेपाली पुरातात्त्विक कलाकृति फिर्ता गरिएको र अन्य नेपाली पुरातात्त्विक कलाकृति फिर्ता गर्ने कार्यलाई पनि तीव्रता दिइएको छ। नेपालबाट विभिन्न समयमा जारी भएका राहदानीसम्बन्धी दस्तावेजहरू सङ्कलन गरी राहदानी सङ्ग्रहालयको स्थापना भएको छ। गैर आवासीय नेपालीलाई दिइँदै आएको हस्तलिखित परिचयपत्रको सट्टा NRN Digital Card वितरण गर्ने कार्यको लागि अन्तिम चरणको तयारी भइरहेको छ।

राहदानी सेवा

विक्रम संवत् २०७८ मंसिर १ देखि विद्युतीय राहदानी जारी गर्ने कार्य सुरु भएको छ। २०७९ असार मसान्तसम्म ४,३८,७३० विद्युतीय राहदानी जारी भएका छन्। ७७ जिल्ला प्रशासन कार्यालय, १७ वटा इलाका प्रशासन कार्यालयहरू र ३८ नेपाली नियोगहरू (छेन्दु र न्यूयोर्क बाहेक) मा विद्युतीय राहदानी सेवा सुचारु भएको छ। जिल्लाबाट छिटो राहदानी पाउने व्यवस्थाको लागि विभागले राहदानी तयार गरी काठमाण्डौं उपत्यका र काभ्रेपलान्चोक जिल्लाका जिल्ला प्रशासन कार्यालयहरूमा हप्ताको दुई पटक पठाउने व्यवस्था गरिएको छ। उपत्यका आसपासका जिल्ला र हवाई सेवा भएका जिल्लाहरूमा दुई हप्ताभित्र राहदानी प्राप्त हुने व्यवस्था मिलाइएको छ। राहदानी यथासमयमै ढुवानी गरी लैजानको लागि हुलाक सेवा विभागसँग एक सम्झौता भई कार्यान्वयनमा आएकोले प्रभावकारी र छिटो तवरमा राहदानी वितरण हुने व्यवस्था भएको छ।

कन्सुलर सेवा

विक्रम संवत् २०७८ भाद्र १३ गतेदेखि प्रहरी प्रतिवेदनको कन्सुलर प्रमाणीकरणलाई पूर्ण रूपमा अनलाइन प्रमाणीकरण प्रणालीमा लगिएको छ। अन्य कागजातहरू (जस्तै नाता प्रमाणपत्र, शैक्षिक प्रमाणपत्र, जन्मदर्ता, विवाहदर्ता, मृत्युदर्ता, सिफारिस पत्र) जस्ता कन्सुलर प्रमाणीकरणलाई पनि क्रमश: अनलाइन प्रणालीमा लैजान गृहकार्य भइरहेको छ। कन्सुलर प्रमाणीकरणका सम्पूर्ण कागजातहरू विभागको वेवसाइटमा सम्बन्धित निकाय वा व्यक्तिले कन्सुलर प्रमाणीकरण नम्बर र मितिका आधारमा हेर्न मिल्ने व्यवस्था मिलाइएको छ। कन्सुलर सेवा प्रवाहका लागि स्थानीय तहसँग सहकार्य सुरु गरिएको छ। २५ जिल्लाका जिल्ला प्रशासन कार्यालय तथा स्थानीय तहहरूसँग कन्सुलर सेवा प्रवाहमा साझेदारी सुरु गरिएको छ। मिति २०७८ भाद्र १३ गते कन्सुलर सेवा हातेपुस्तिका प्रकाशन गरी स्थानीय तहमा वितरण कार्य सुरु गरिएको र विभागको वेबसाइटमा राखिएको छ। कन्सुलर सेवा सम्बन्धमा सूचना तथा जानकारीका लागि टोल फ्री टेलिफोन नं. ११५२ सञ्चालनमा ल्याइएको छ। विदेशमा मृत्यु भएका नेपालीहरूको शव झिकाउन, क्षतिपूर्ति रकम लिने प्रक्रियामा सहजीकरण गरिएको छ। राष्ट्रिय परिचयपत्र तथा पञ्जीकरण विभाग, नेपाल प्रहरी, अध्यागमन विभाग लगायतका निकायहरूसँग अन्तरसरकारी आबद्धता (API) गरिएको छ।

श्रमिक उद्धार एवं सहजीकरण

आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा विदेशस्थित नेपाली नियोगहरूले करिब १० हजार ६ सय ४८ नेपालीहरूको उद्धार एवं नेपाल फिर्तीमा सहजीकरण गरेका छन्। अफगानिस्तानमा समस्यामा परेका करिब ९ सय ४० जनालाई स्वदेश फर्काइएको छ भने युक्रेनमा समस्यामा परेका करिब ७ सयभन्दा बढी नेपाली नागरिकहरूलाई सुरक्षित गन्तव्यमा पुऱ्याउन सहजीकरण गरिएको छ। यसका अतिरिक्त श्रम गन्तव्य मुलुकमा रहेका नेपाली नियोगहरूबाट करिब २ हजार ५ सय १९ नेपालीहरूलाई कानूनी सहायता प्रदान गरिएको छ। आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा गन्तव्य मुलुकहरूबाट कुल १०,६४८ जनाको उद्धार गरिएको छ। विभिन्न श्रम गन्तव्य मुलुकहरूबाट उद्धार गरिएको नेपाली श्रमिकहरूको विवरण तल तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका ३५ : आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा श्रम गन्तव्य मुलुकहरूबाट उद्धार गरिएका नेपालीहरूको विवरण

देश/शहरको नाम	उद्धार गरिएका नेपालीको संख्या
जेद्दा	२९७०
रियाद	२२९२
क्वालालम्पुर	१४७८
अवुधावी	१३४९
अफगानिस्तान	९४०
युक्रेन	७००
कुबेत	४०५
अन्य	५१४
जम्मा	१०,६४८

स्रोतः परराष्ट्र मन्त्रालय

अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि सम्झौताको कार्यान्वयन

सन्धि सम्झौताका सम्बन्धमा सङ्कलन गरिएको पछिल्लो विवरणअनुसार नेपालको छिमेकी लगायतका मित्रराष्ट्रहरूसँग २ सय ९० वटा द्विपक्षीय सम्झौताहरू र बहुपक्षीय एवं क्षेत्रीय संघसंस्थाहरूसँग २ सय १३ वटा सम्झौताहरू गरी कुल ५ सय ३ वटा सन्धि सम्झौताहरू भएका छन्। नेपाल सरकारको स्वीकृति एवं निर्णयानुसार छिमेकी लगायतका मित्रराष्ट्रहरू एवं बहुपक्षीय एवं क्षेत्रीय संघसंस्थाहरूसँग विभिन्न सन्धि सम्झौता हुने गरेको छ। ती सम्झौताहरू नेपाल सरकारका सम्बन्धित विषयगत मन्त्रालय एवं निकायहरूबाट

कार्यान्वयन गर्ने गरिएको छ। पुराना एवं म्याद सकिएका सम्झौताहरू आवश्यकता एवं औचित्यका आधारमा नेपाल सरकारको निर्णयबमोजिम पुनरावलोकन/परिमार्जन/नवीकरण गरी कार्यान्वयनमा ल्याइने गरिएको छ।

विविध

आर्थिक कूटनीतिलाई विस्तार गर्ने क्रममा १ सय ३४ वटा कार्यक्रमहरू सञ्चालन भएका छन्। ४ सय ७५ वटा नेपाल भारत सिमानाकाका जीर्ण सीमास्तम्भ मर्मत तथा नयाँ निर्माण गरिएको छ। १२ वटा द्विपक्षीय परामर्श संयन्त्रको स्थापना र बैठक सम्पन्न भएका छन्। विभिन्न १२ वटा अन्तर्राष्ट्रिय सङ्गठनहरूको कार्यकारी तहमा उम्मेदवारी र प्रतिनिधित्व प्रदान गर्ने कार्य सम्पन्न भएको छ। मुलुकभित्र र मुलुकबाहिर गरी ३ सय ९ आर्थिक कूटनीतिसम्बन्धी कार्यक्रम सम्पन्न भएका छन्। संयुक्त राष्ट्रसंघीय मानव अधिकार परिषद् अन्तर्गतका विशेष समाधीक्षकहरू (Special Rapporteurs-Mandate Holders) बाट माग भएको १४ वटा जवाफ तथा टिप्पणी तयार गरी पठाइएको छ। भ्रष्टाचार विरुद्धको संयुक्त राष्ट्रसंघीय महासन्धिअन्तर्गत नेपालको दोस्रो चक्रको सो मूल्याङ्कन प्रतिवेदनउपर समकक्षी पुनरावलोकन (Peer Review) सम्पन्न भई United Nations Office on Drugs and Crime बाट सिफारिस सहितको अन्तिम प्रतिवेदन प्राप्त भएको छ।

परिच्छेद-तीन
शासकीय सुधार

आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा विभागीय मन्त्री र सचिव तथा सचिव र महाशाखा प्रमुख/विभागीय प्रमुखबीच/निजामती निजामती सेवा ऐन, २०४९ को दफा १५ को उपदफा (२) बमोजिम कार्य सम्पादन सम्झौता गरी कार्यसम्पादन गर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ। सार्वजनिक प्रशासनलाई स्वच्छ, सक्षम, निष्पक्ष, पारदर्शी, भ्रष्टाचारमुक्त, जनउत्तरदायी र सहभागितामूलक बनाउँदै राज्यबाट प्राप्त हुने सेवा सुविधामा जनताको समान र सहज पहुँच सुनिश्चित गरी सुशासनको प्रत्याभूति दिलाउन प्राप्त उजुरी/गुनासोको समयमै प्रभावकारी सम्बोधन गर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ। विद्यमान कानूनअनुरूप आन्तरिक नियन्त्रण निर्देशिका कार्यान्वयन गर्दै लेखासम्बन्धी स्रेस्ता अभिलेख, वित्तीय विवरण तथा सार्वजनिक खर्चसम्बन्धी विवरण तयार गर्ने गरिएको छ। सार्वजनिक खरिदलाई पारदर्शी, प्रतिस्पर्धी बनाउन इ-बिडिङ् पद्धति अवलम्बन, वार्षिक तथा बहुवर्षीय खरिद गुरुयोजना तयार गर्ने र राष्ट्रियस्तरको पत्रपत्रिकामार्फत बोलपत्रको सूचना प्रकाशन गर्ने गरिएको छ।

सूचनाको हकसम्बन्धी ऐन, २०६४ बमोजिम नियमित रूपमा सूचना मागकर्तालाई सूचना प्रदान गर्ने तथा ऐनको दफा ५(३) को प्रयोजनका लागि आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा सम्पादन गरिएका कार्यहरूको विवरण त्रैमासिकरूपमा कार्यालयको वेवसाइटमा सार्वजनिक गरिएको छ। हेलो सरकारमार्फत प्राप्त गुनासोहरू नियमित रूपमा फछ्र्यौट गरिएको, गुनासो तथा सूचना व्यवस्थापनसम्बन्धी कार्यअन्तर्गत विभिन्न स्रोतबाट प्राप्त गुनासा तथा माग गरिएका सूचनाको नियमित रूपमा व्यवस्थापन गरिएको छ। नियमितरूपमा पत्रकार भेटघाट गरी सूचना सम्प्रेषण गरिएको छ।

अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग लगायत संवैधानिक निकायको वार्षिक प्रतिवेदनमा औंल्याइएका विषय र सुझावहरूलाई प्राथमिकताका साथ कार्यान्वयनमा उतार्न आवश्यक समन्वय र सहजीकरण गरिएको छ। सूचनाको हकको प्रभावकारी कार्यान्वयनमा सहयोग पुऱ्याउने उद्देश्यले प्रदेश तथा स्थानीयस्तरमा अन्तरक्रिया, छलफल तथा अभिमुखीकरणसम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको छ।

सार्वजनिक निकायहरूबाट प्रदान हुने सेवाप्रवाहलाई प्रभावकारी तुल्याउन ती निकायहरूको अनुगमन गर्ने, पदाधिकारीहरूबाट हुनसक्ने अनियमिततासम्बन्धी उजुरीहरू सङ्कलन गरी निश्चित प्रक्रिया अवलम्बन गरी फछ्र्यौट गर्ने, भ्रष्टाचार विरुद्ध प्रवर्द्धनात्मक एवं चेतनामूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने, भ्रष्टाचार र आर्थिक अनियमितता हुनसक्ने क्षेत्रको निगरानी राखी विस्तृत अध्ययन गरी प्राप्त सुझाव कार्यान्वयन गर्न निर्देशन दिने, विकास पूर्वाधार निर्माणका

आयोजनाहरूको गुणस्तर, लागत, परिमाण र तोकिएको समयावधि समेतका आधारमा प्राविधिक परीक्षण गरी समयमै गुणस्तरीय काम सम्पन्न गर्न लगाउने, सम्पत्तिको अनुगमन गर्ने जस्ता कार्य राष्ट्रिय सतर्कता केन्द्रबाट हुँदै आएको छ।

राष्ट्रिय सतर्कता केन्द्रमा प्राप्त जम्मा ८ सय ९८ वटा उजुरीहरूमध्ये ६ सय ५९ वटा (७३.३९%) उजुरीहरू फछ्र्यौट भएको छ। राष्ट्रिय सतर्कता केन्द्रबाट २ सय ९७ वटा सरकारी कार्यालयहरूमा समय पालना र पोशाकको र २ सय ७३ वटा कार्यालयहरूमा नागरिक बडापत्र कार्यान्वयन स्थितिको अनुगमन गरिएको छ। २०/२० जना इन्जिनियरहरूलाई दुई समूहमा विभाजन गरी जम्मा ४० जनालाई प्राविधिक परीक्षण तालिममार्फत प्रशिक्षित गरिएको छ । राष्ट्रिय गौरवका लगायत ७४ वटा आयोजनाहरूको प्राविधिक परीक्षण कार्य सम्पन्न भएको छ।

तालिका ३६ : राष्ट्रिय सतर्कता केन्द्रबाट सम्पादन भएका कार्यहरूको विगत तीन वर्षको उपलब्धिको तुलनात्मक विवरण

मुख्य सूचकहरू	उपलब्धिको विवरण		
	आर्थिक वर्ष २०७६/७७	आर्थिक वर्ष २०७७/७८	आर्थिक वर्ष २०७८/७९
कार्यालय अनुगमन	२८४	१२६	२९७
नागरिक बडापत्रको अनुगमन	२६६	५९	२७३
सम्पत्ति विवरणसम्बन्धी	आर्थिक वर्ष २०७५/७६ को सम्पत्ति विवरणको प्रतिवेदन अ.दु.अ.आ. मा पेश गरेको। -६,०६,७१० मध्ये ५,८९,५२५ ले बुझाएको १७,१८५ले नबुझाएको।	आर्थिक वर्ष २०७६/७७ को सम्पत्ति विवरणको प्रतिवेदन अ.दु.अ.आ. मा पेश गरेको। - ६,६८,२९९ मध्ये ६,५०,१२९ ले बुझाएको १८,१७०ले नबुझाएको।	-आर्थिक वर्ष२०७७/७८ को सम्पत्ति विवरणको प्रतिवेदन अ.दु.अ.आ. मा पेश गरेको। -६,९६,६२४ मध्ये ६,८१,२१५ ले बुझाएको १५,४०९ ले नबुझाएको।
उजुरी व्यवस्थापनसम्बन्धी	६६.०७ % उजुरी फछ्र्यौट	५७.३९ % उजुरी फछ्र्यौट	७३.३९ % उजुरी फछ्र्यौट
प्राविधिक परीक्षण परीक्षक तालिम	२४ इन्जिनियरलाई	२५ इन्जिनियरलाई	४० इन्जिनियरलाई
प्राविधिक परीक्षण	३० आयोजना	२४ आयोजना	७४ आयोजना
गोष्ठी	५ जिल्लामा	३ जिल्लामा	६ जिल्लामा
सदाचार शिक्षा कार्यक्रम	१५ स्थानीय तहमा	१० स्थानीय तहमा	१८ स्थानीय तहमा

स्रोतः राष्ट्रिय सतर्कता केन्द्र

सङ्घीय, प्रदेश र स्थानीय तहका सार्वजनिक निकायहरूमा कार्यरत सार्वजनिक पद धारण गरेका कर्मचारी एवं पदाधिकारीहरूले आर्थिक वर्ष २०७७/७८ को सम्पत्ति विवरण बुझाए/नबुझाएको प्रतिवेदन तयार गरी अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगमा पेस गरिएको छ। सम्पत्ति विवरण बुझाउने दायित्व भएका ६ लाख ९६ हजार ६ सय २४ जना पदाधिकारी तथा कर्मचारीमध्ये ६ लाख ८१ हजार २ सय १५ जना (९७.७९%) ले प्रचलित कानूनबमोजिम सम्पत्ति विवरण बुझाएका छन् भने १५ हजार ४ सय ९ जना (२.२१%) जनाले सम्पत्ति विवरण बुझाएका छैनन्।

सार्वजनिक पदाधिकारी/कर्मचारीको नक्कली शैक्षिक योग्यता भएको, गैरकानूनी रूपमा अकुत सम्पत्ति आर्जन गरेको जस्ता विषयका उजुरीहरू र छानविन गर्दा भ्रष्टाचारको कसुर देखिने कुनै कार्य भए गरेको पाइएकोमा त्यस्ता उजुरी एवं सोसम्बन्धी कागजातहरू प्रमाणसहित अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगमा पठाइएका छन्। भ्रष्टाचार नियन्त्रणका लागि प्रवर्द्धनात्मक कार्यक्रमअन्तर्गत जिल्लास्तरमा जनचेतनामूलक गोष्ठी, विद्यालय सदाचार शिक्षा कार्यक्रमहरू सम्पन्न गरिएको छ। भ्रष्टाचारजन्य कार्यलाई प्रभावकारी रूपमा न्यूनीकरण गर्दै देशमा सुशासन कायम गर्ने मूल उद्देश्यका साथ स्थापना भएको राष्ट्रिय सतर्कता केन्द्रलाई आधुनिक प्रविधि र प्रणालीमैत्री बनाउँदै केन्द्रको आफ्नो मूल उद्देश्य, कार्यप्रकृति, जनशक्ति लगायत उपलब्ध स्रोत साधनको उचित तालमेल मिलाउँदै भ्रष्टाचारलाई न्यूनीकरण गर्ने अभियानमा केन्द्रलाई सशक्त ढङ्गले अगाडि बढाउन संघ र प्रदेशस्तरीय संरचनाको लागि स्पष्ट कानूनी खाका सहित छुट्टै ऐनद्वारा स्पष्ट कानूनी अधिकार सहितको केन्द्र व्यवस्था हुनुपर्ने आवश्यकता महसुस गरिएको छ। भ्रष्टाचार कुनै एक व्यक्ति, निकाय वा सङ्गठनको एकल प्रयासबाट मात्र नियन्त्रण गर्न सकिने विषय नभएकाले यसको लागि सबै निकाय, संस्था, नागरिक समाज, बुद्धिजीवी लगायत आमनेपाली नागरिकको सहयोग आवश्यक हुन्छ ।

भौतिक पूर्वाधार निर्माणको क्षेत्रमा हुने भ्रष्टाचारजन्य क्रियाकलापलाई निरुत्साहित गर्न केन्द्रका प्राविधिक कर्मचारीहरूलाई भौतिक पूर्वाधार सहितको अनुसन्धानमूलक तालीम (आन्तरिक/बाह्य) प्रदान गर्न आवश्यक गृहकार्य भइरहेको छ। विकास निर्माणमा हुने गुणस्तरहीन कार्य अहिले देशको एउटा जटिल समस्याको रूपमा देखा परेको कुरा महसुस गरी सरकारले निर्माण कार्यमा गुणस्तर कायम गर्ने उद्देश्यका साथ राष्ट्रिय सतर्कता केन्द्रको अधीनमा रहने गरी गुणस्तर नापजाँच गर्न सकिने प्राविधिक परीक्षण प्रयोगशाला स्थापना गरिएकोमा यसलाई थप व्यवस्थित र प्रभावकारी रूपमा सञ्चालनमा ल्याउन प्रयोगशालामा सामग्री जडान गरी आवश्यक सम्पूर्ण पूर्वाधार र जनशक्ति व्यवस्थापन गर्न जरुरी देखिएको छ।

सम्पत्ति शुद्धीकरण तथा आतङ्कवादी क्रियाकलापमा वित्तीय लगानीसम्बन्धी कसुरको अनुसन्धानलाई प्रभावकारी, पारदर्शी, वैज्ञानिक, वस्तुनिष्ठ र विश्वस्त प्रमाणमा आधारित बनाउन विभिन्न प्रयासहरू हुँदै आएका छन्। सम्पत्ति शुद्धीकरण तथा आतङ्कवादी क्रियाकलापमा वित्तीय लगानी निवारणसम्बन्धी प्रणाली निवारणात्मक र दण्डात्मक दुई अवधारणामा आधारित प्रणाली भएकाले वित्तीय कारवाही कार्यदलको सिफारिस नं. ९-२३ सम्मका व्यवस्थाहरू अनुकूल हुनेगरी सम्पत्ति शुद्धीकरण (मनी लाउण्डरिङ्ग) निवारण ऐन, २०६४ ले समेत यस प्रणालीअन्तर्गत वित्तीय र गैरवित्तीय पेशाकर्मी गरी दुई प्रकारका सूचक संस्थाहरूको व्यवस्था गरेको छ।

सम्पत्ति शुद्धीकरण तथा आतङ्कवादी क्रियाकलापमा वित्तीय लगानीसम्बन्धी कसुर अन्तरदेशीय, सङ्गठित एवं नवीन प्रकृतिको वित्तीय अपराध भएकाले यसको नियन्त्रणको लागि विश्वको कुनै एक मात्र मुलुकको प्रयास सार्थक र पूर्ण नहुने हुँदा यसका लागि विश्वव्यापी सहकार्य, सहयोग र पारस्परिकताको अपरिहार्यता महसुस गरी वित्तीय कारवाही कार्यदलको सिफारिसले राष्ट्रहरूलाई आफ्नो कानून, नीति, संरचना, अन्तर्राष्ट्रिय सहयोग र समन्वयका लागि महत्त्वपूर्ण र बृहत्तर आधारहरू प्रदान गरेअनुरूप वित्तीय कारवाही कार्यदलको सिफारिस एवं अन्य महासन्धिहरूबाट सिर्जित दायित्वलाई कार्यान्वयन गर्न सम्पत्ति शुद्धीकरण (मनी लाउण्डरिङ) निवारण ऐन, २०६४ को परिपूरक ऐनका रूपमा नेपालको दोस्रो पारस्परिक मूल्याङ्कन पश्चात् २०७० सालमा कसुरजन्य सम्पत्ति तथा साधन (रोक्का, नियन्त्रण र जफत) ऐन, २०७०, पारस्परिक कानूनी सहायता ऐन, २०७०, सपुर्दगी ऐन, २०७०, सङ्गठित अपराध निवारण ऐन, २०७० र सम्पत्ति शुद्धीकरण (मनी लाउण्डरिङ्ग) निवारण नियमावली, २०७३ जारी भएका छन्।

सम्पत्ति शुद्धीकरण तथा आतङ्कवादी क्रियाकलापमा वित्तीय लगानी निवारणका लागि आवश्यक गतिविधिहरू अगाडि बढाइएको छ। सम्पत्ति शुद्धीकरण (मनी लाउण्डरिङ) निवारण ऐन, २०६४ मा समसामयिक संशोधनका लागि विज्ञबाट अध्ययन गराई संशोधनको प्रक्रिया अगाडि बढाइएको छ। सम्पत्ति शुद्धीकरण तथा आतङ्कवादी क्रियाकलापमा वित्तीय लगानी निवारणसम्बन्धी कसुरको अनुसन्धान, अभियोजनलाई जोखिममा आधारित बनाउन २०७८/११/१५ गते जोखिममा आधारित जाँचबुझ, अनुसन्धान एवं अभियोजनसम्बन्धी मार्गदर्शन, २०७८ स्वीकृत भई लागू भएको छ। जाँचबुझ तथा अनुसन्धानसम्बन्धी दिग्दर्शन, २०७४ लाई खारेज गरी प्रारम्भिक जाँचबुझ तथा अनुसन्धानसम्बन्धी कार्यविधि, २०७८ जारी गरिएको छ। goAML प्रणालीमा आबद्ध भई वित्तीय जानकारी एकाइ र सम्पत्ति शुद्धीकरण अनुसन्धान विभागबीच वित्तीय सूचनाहरूको आदान-प्रदानलाई सहज बनाइएको छ। आगामी दिनमा हुने नेपालको पारस्परिक मूल्याङ्कनलाई लक्षित गरी विभागको तर्फबाट गर्नुपर्ने तयारी

एवं सूचना तथा तथ्याङ्कहरू व्यवस्थित गर्ने पारस्परिक मूल्याङ्कन तयारी समिति गठन गरिएको छ। २७ वटा वाणिज्य बैंकका प्रमुख कार्यकारी अधिकृतहरू (Chief Executive Officers-CEOs) सँग सम्पत्ति शुद्धीकरण तथा आतङ्कवादी क्रियाकलापमा वित्तीय लगानी निवारणसम्बन्धी प्रणालीगत विषयमा अन्तरक्रिया सम्पन्न गरिएको छ। प्राविधिक अनुपालनालाई लक्षित गरी वाणिज्य बैंकहरूका अनुपालन अधिकृतहरूलाई प्रशिक्षण दिइएको छ। सम्पत्ति शुद्धीकरण अनुसन्धान विभागको कार्यसम्पादन प्रक्रियाका आधारमा विगत ५ आर्थिक वर्षको तथ्याङ्कलाई आधार मानी जोखिम अध्ययन गरिएको छ।

प्रचलित कानूनले प्रदान गरेको क्षेत्राधिकारभित्र रही राजस्व चुहावट र आर्थिक अपराध नियन्त्रण गर्ने कार्यमा प्रभावकारिता ल्याई पारदर्शी एवं स्वच्छ अर्थतन्त्रको निर्माणलाई सघाउ पुऱ्याउन राजस्व अनुसन्धान विभागले प्रवर्द्धनात्मक, निरोधात्मक र उपचारात्मक उपायहरू अबलम्बन गर्दै आएको छ। राजस्व चुहावटका गतिविधिहरूलाई नियन्त्रण गरी राजस्व परिचालन अभिवृद्धि गर्ने र स्वच्छ, पारदर्शी अर्थतन्त्रको निर्माणको अभीष्ट पूरा गर्न राजस्व अनुसन्धान विभाग लगायत सम्बन्धित निकायहरू क्रियाशील रहेका छन्।

तालिका ३७ : राजस्व अनुसन्धानको क्षेत्रमा आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा सम्पादित प्रमुख कार्यहरूको प्रगति

रणनीति	प्रगति
जोखिममा आधारित अनुसन्धान प्रणालीलाई व्यवस्थित बनाउने।	राजस्व चुहावटका जोखिमका नयाँ क्षेत्रहरूको पहिचान गरी विश्लेषण गरिएको। त्यसै अनुसार गस्तीको संरचना तयार गरिएको।
संस्थागत क्षमता सुदृढीकरण गर्ने	हरेक पटक सरुवा भई आउने कर्मचारीहरूलाई १५ दिने तालिमको व्यवस्था गरी तालिम दिइएको।
कानूनी संरचनामा सुधार	राजस्व चुहावट (अनुसन्धान तथा नियन्त्रण) ऐन तथा नियमावलीको संशोधन प्रस्ताव गरिएको। राजस्व अनुसन्धानको पञ्चवर्षीय रणनीति योजना तयार गरी पेस गरिएको।
वास्तविक धनीको सम्बन्धित प्रणालीबाट विशेष अनुगमन हुने व्यवस्था गर्ने।	कार्यविधि निर्माण गरिएको।
वित्तीय क्षेत्रको सदाचारिता प्रवर्द्धनका उपायहरू अवलम्बन गर्ने।	VCTS Upgrading गरिएको। CMIS Data व्यवस्थित गरिएको।
कार्यान्वयन तहको समन्वय प्रणाली र संयन्त्रहरूलाई मजबुत तुल्याउने,	FIU, COD, IRD सँग MOU गरिएको। विभिन्न तहका संयन्त्रहरू (केन्द्रीय राजस्व चुहावट समिति संयोजक-अर्थमन्त्री, केन्द्रीय राजस्व चुहावट अनुगमन समिति, संयोजक-महानिर्देशक, राजस्व अनुसन्धान विभाग, स्थानीय राजस्व चुहावट अनुगमन समिति, संयोजक प्र.जि.अ.) लाई वैधानिकता दिन नियमावलीमा राखी पेस गरिएको।

तालिका ३८ : राजस्व चुहावट नियन्त्रणतर्फ तीन वर्षको प्रगति विवरण

क्रियाकलाप	आर्थिक वर्ष २०७६/७७	आर्थिक वर्ष २०७७/७८	आर्थिक वर्ष २०७८/७९
प्राप्त उजुरी संख्या	८१८	९७३	१३७१
विस्तृत अनुसन्धान सम्पन्न	४७७	३८६	३५८
मुद्दा दायर भएको	९६	८४	७०
प्रतिवादी संख्या	३१६	३१७	२४८
बिगो रकम (रु. करोडमा)	१५५९.९७	१९८१.९५	९३४.१९
VCTS जरिवाना संख्या	३४९	१०३९	७०५
VCTS जरिवाना रकम (रु करोडमा)	१.१२	७.५०	३.८५
गस्ती परिचालन संख्या	८४६	७५०	९२९

स्रोतः राजस्व अनुसन्धान विभाग

तालिका ३९ : विदेशी विनिमय अपचलन नियन्त्रणतर्फको प्रगति विवरण

क्रियाकलाप	आर्थिक वर्ष २०७६/७७	आर्थिक वर्ष २०७७/७८	आर्थिक वर्ष २०७८/७९
प्राप्त उजुरी संख्या	८५	६१	१०६
विस्तृत अनुसन्धान सम्पन्न	१५०	८७	७५
मुद्दा दायर भएको	१४७	५४	५८
प्रतिवादी संख्या	२२६	११४	९९
बिगो रकम रु. करोडमा	१२२.९७	१८३१.५४	११९.७२

स्रोतः राजस्व अनुसन्धान विभाग

परिच्छेद-चार
उपसंहार

नेपालको संविधानको भाग ४ मा उल्लेख भएका राज्यका निर्देशक सिद्धान्त, नीति एवं दायित्वको कार्यान्वयन गर्न तथा शासकीय सुधारहरूसहित आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा नेपाल सरकारले सम्पादन गरेका प्रमुख कार्यहरू र त्यसबाट प्राप्त मुख्य-मुख्य उपलब्धिहरूलाई समेटेर नेपालको संविधान र सुशासन (व्यवस्थापन तथा सञ्चालन) ऐन, २०६४ ले निर्दिष्ट गरेबमोजिम यो वार्षिक प्रतिवेदन तयार गरिएको छ। आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा नेपालको संविधानको भाग ४ मा उल्लेख भएका तेह्र वटा मुख्य नीतिहरू र राज्यको दायित्वअन्तर्गतका विषयमा विभिन्न महत्त्वपूर्ण कार्यहरू सम्पादन भई उल्लेखनीय उपलब्धि हासिल भएका छन्।

नेपालको स्वतन्त्रता, सार्वभौमसत्ता, भौगोलिक अखण्डता र स्वाधीनतालाई सर्वोपरि राख्दै यिनको अक्षुण्णताको लागि मुलुकको समग्र नागरिक प्रशासनको साथसाथै सम्पूर्ण सुरक्षा निकायहरू क्रियाशील रहँदै आएका छन्। मुलुकको भौगोलिक अखण्डतालाई अक्षुण्ण राख्न सीमा सुरक्षालाई प्रभावकारी बनाइएको छ। मुलुकमा शान्ति सुव्यवस्था र सुरक्षा कायम गरी जनताको जिउ, धन र स्वतन्त्रताको संरक्षणका लागि समग्र गृह प्रशासनलाई सबल र सक्षम बनाउने क्रममा गृह प्रशासन सुधार कार्ययोजना, २०७८ सहित आवश्यक नीति तथा कानूनी सुधारको स्पष्ट मार्गचित्र तयार गरिएको छ।

यस अवधिमा लोकतन्त्रको सुदृढीकरण, मानव अधिकार र मौलिक हकको संरक्षण र संवर्द्धन तथा समावेशीकरणका क्षेत्रमा उल्लेखनीय कार्यहरू भई लोकतन्त्रलाई संस्थागत गर्ने काम भएको छ । वित्तीय र प्रशासनिक सुशासनका लागि विभिन्न नीतिगत र कानूनी सुधारहरू भएका छन्। देशका विभिन्न मातृभाषाहरू, कला, संस्कृति र साहित्यको संरक्षण र संवर्द्धनले गति लिएका छन्।

सङ्घीयता कार्यान्वयनले संस्थागत गति लिएको छ। सङ्घीय लोकतान्त्रिक शासन व्यवस्थालाई संस्थागत गर्ने क्रममा २०७९ वैशाख महिनामा भएको दोस्रो स्थानीय तहको निर्वाचनलाई निष्पक्ष, भयरहित र सुरक्षित वातावरणमा सम्पन्न गरिएको छ। सङ्घीयता कार्यान्वयन सहजीकरणको सिलसिलामा गाउँ/नगरपालिकाका नवनिर्वाचित प्रमुख/अध्यक्ष र उपप्रमुख/उपाध्यक्षहरूलाई प्रदेशगतरूपमा प्रशिक्षण प्रदान गरिनुको साथै स्थानीय तहलाई

आवश्यक मार्गदर्शन र नमूना कानूनहरू उपलब्ध गराइएको छ। प्रदेश र स्थानीय तहमा वित्तीय हस्तान्तरण, राजस्व र रोयल्टी बाँडफाँट एवं अन्तर तह प्रतिवेदन प्रणालीले संस्थागत स्वरूप ग्रहण गरेको छ। वित्तीय सङ्घीयतालाई सुदृढ गराउन विभिन्न प्रयासहरू भएका छन्।

सार्वजनिक खर्चलाई मितव्ययी एवं प्रभावकारी बनाउने मापदण्ड तयार गरी सोही बमोजिम कार्य भएको छ। स्थानीय सञ्चित कोष व्यवस्थापन प्रणालीको थप स्तरोन्नति गरिएको छ। सहकारी संघ संस्थाहरूलाई व्यवस्थित, मर्यादित, पारदर्शी एवं उत्तरदायी बनाउन सहकारीको एकीकृत सूचना प्रणाली लागु गरिएको छ। गरिब घरपरिवार पहिचानको लागि देशभरका ७७ जिल्लाबाट तथ्याङ्क सङ्कलन भएको छ । साथै, गरिब परिवार परिचय पत्र वितरण कार्य प्रारम्भ भएको छ।

औद्योगिक र वाणिज्य क्षेत्रमा नयाँ पूर्वाधारहरू थप भई औद्योगिक वातावरणमा सुधार आएको छ। व्यापार सहजीकरणको क्षेत्रमा विभिन्न कार्यहरू भएका छन्। उपभोक्ता हित संरक्षणका लागि सम्बन्धित निकायबाट बजार अनुगमनलाई निरन्तरता दिँदै थप प्रभावकारी बनाइएको छ। भूकम्पबाट क्षतिग्रस्त संरचनाको निर्माणले गति लिएको छ। समग्र सडक, सिँचाइ र ऊर्जा क्षेत्रमा महत्त्वपूर्ण उपलब्धिहरू हासिल भएका छन्।

किसानको हक हित संरक्षण र संवर्द्धन गर्दै कृषि क्षेत्रको उत्पादन एवं उत्पादकत्व बढाउने, कृषिको व्यवसायीकरण, औद्योगिकीकरण, विविधीकरण र आधुनिकीकरण गर्ने, कृषकका लागि कृषि सामग्री, कृषि उपजको उचित मूल्य र बजारमा पहुँचको व्यवस्था मिलाउने गरी कृषि र पशुपन्छी विकासका क्षेत्रमा विभिन्न महत्त्वपूर्ण नीति तथा कार्यक्रम कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ। कृषकको उत्पादनको बजार सुनिश्चितताको लागि धान, गहुँ, उखु, दुध, कफी लगायतका कृषि उत्पादनहरूको न्यूनतम समर्थन मूल्य तथा बिक्री मूल्य निर्धारण गरिएको छ।

विकास आयोजनाको प्रभावकारी सञ्चालन व्यवस्थापन एवं आयोजनामा सुशासन कायम गर्न आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७६ बमोजिम राष्ट्रिय योजना आयोगमा आयोजना बैंक स्थापना गरी करिब ७ हजार १ सय आयोजनाहरू राष्ट्रिय आयोजना बैंकमा प्रविष्ट भइसकेका छन्। १५औं योजनाको मध्यावधि समीक्षा सम्पन्न गरिएको छ। दिगो विकास लक्ष्य हासिल गर्ने दिशामा विभिन्न कार्यहरू सम्पन्न भएका छन्। दिगो विकास लक्ष्यका सूचकहरूको पुनरावलोकन गर्ने कार्य अन्तिम चरणमा पुगेको छ। निजी क्षेत्र, नागरिक समाज, सहकारी क्षेत्र र स्थानीय तहले दिगो विकास लक्ष्य कार्यान्वयनमा पुऱ्याएको योगदानको अवस्था सम्बन्धमा अध्ययन गरिएको छ। अतिकम विकसित राष्ट्रबाट विकासशील राष्ट्रमा स्तरोन्नतिसम्बन्धी रणनीतिको मस्यौदा तयार गरिएको छ।

खानेपानी तथा सरसफाइ क्षेत्रमा तोकिएका राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय लक्ष्यहरू प्राप्ति गर्नेतर्फ विभिन्न कार्यहरू भएका छन्। आर्थिक वर्ष २०७८/७९ को अन्त्यसम्म करिब ४४ हजार खानेपानी प्रणालीहरूको निर्माण भई करिब ९५ प्रतिशत जनसंख्यालाई आधारभूतस्तरको र २६ प्रतिशत जनसंख्यालाई उच्च तथा मध्यमस्तरको खानेपानी सेवामा पहुँच पुर्‍याइएको छ। सबै जिल्लाहरूका सम्पूर्ण स्थानीय तह खुला दिसामुक्त घोषणा भई राष्ट्र नै खुला दिसामुक्त घोषित भएको छ र शत प्रतिशत घरधुरीहरूले आधारभूतस्तरको सरसफाइ सेवा उपयोग गरिरहेका छन्।

शिक्षा क्षेत्रको नीतिगत तथा कानूनी सुधारअन्तर्गत विभिन्न कार्यहरू भएका छन्। सार्वजनिक विद्यालयको शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धिको लागि पूर्वाधार विकास गर्न र प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षामा पहुँच अभिवृद्धि गर्न राष्ट्रपति शैक्षिक सुधार कार्यक्रम सञ्चालनमा रहेको छ। आर्थिक वर्ष २०७८/७९ देखि उच्च शिक्षामा उत्कृष्टताको प्रवर्द्धन कार्यक्रम सुरु गरिएको छ। आम नागरिकलाई सुलभ रूपमा गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउन स्वास्थ्य बीमा, सामुदायिक अस्पतालको स्तरोन्नति स्वास्थ्य केन्द्रहरूमा आवश्यक उपकरण, जनशक्ति र आधारभूत औषधीहरूको व्यवस्था मिलाइएको छ। युवाको क्षमता विकास गरी राष्ट्र निर्माणमा सहभागिता अभिवृद्धि गर्ने र खेलकुदको माध्यमबाट नागरिकको स्वास्थ्य प्रवर्द्धन गर्दै राष्ट्रिय गौरव बढाउने उद्देश्यका लागि युवा तथा साना व्यवसायी स्वरोजगार कोष, राष्ट्रिय युवा परिषद्, राष्ट्रिय खेलकुद परिषद् र नेपाल स्काउट क्रियाशील रहेका छन्। युवाको आवश्यकता पहिचान गरी उनीहरूमा विभिन्न किसिमका सिप तथा क्षमता विकास गर्दै स्वरोजगार र उद्यमशील बनाई गरिबी न्यूनीकरण गर्न सङ्घीय तह एवं सबै प्रदेश र स्थानीय तहहरूमा समेत युवासँग सम्बन्धित कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिएको छ।

श्रमसम्बन्धमा सुधार गर्दै रोजगारी व्यवस्थापन एवं सामाजिक सुरक्षालाई थप उपलब्धिमूलक बनाउन विभिन्न नीतिगत तथा कानूनी सुधार गरिएको छ। प्रदेशस्तरमा सामाजिक सुरक्षा कोषका शाखा विस्तार गर्नेगरी सङ्गठन तथा व्यवस्थापन सर्भे भएको छ। श्रमिक अस्पताल निर्माण गर्ने कार्य अगाडि बढाउन अध्ययन भई प्रतिवेदन प्राप्त भएको छ। वैदेशिक रोजगार क्षेत्रको सेवा प्रवाहलाई सूचना प्रविधिको प्रयोग मार्फत थप प्रभावकारी बनाउन वैदेशिक रोजगारीको लागि प्रदान गरिने श्रम स्वीकृति र पुनःश्रम स्वीकृतिलाई पूर्ण रूपमा अनलाइन प्रणालीमा आबद्ध गरिएको छ। वैदेशिक रोजगार बोर्डको सचिवालयबाट उपलब्ध गराउने आर्थिक सहायता र छात्रवृत्तिसम्बन्धी सेवालाई समेत अनलाइन मार्फत प्रदान गर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ।

संयुक्त राष्ट्रसंघको बडापत्र, असंलग्नता र पञ्चशीलका सिद्धान्त, विश्व शान्ति एवं अन्तर्राष्ट्रिय कानूनका सिद्धान्तका आधारमा नेपालले आफ्नो परराष्ट्र नीति सञ्चालन गर्दै आएको छ। यस अवधिमा सार्वभौमिक समानता, पारस्परिक हित र लाभका आधारमा स्वतन्त्र र सन्तुलित परराष्ट्र नीति सञ्चालन भई छिमेकीलगायत विश्वका सबै मित्र राष्ट्रहरूसँगको मैत्रीपूर्ण सम्बन्ध थप सुदृढ भएको छ। आपसी संवाद, सहमति र सहकार्यको संस्कृतिको विकास गर्दै राष्ट्रिय सहमतिका आधारमा परराष्ट्र सम्बन्ध सञ्चालन भएको छ। कूटनीतिक सम्बन्ध स्थापनालाई विस्तार गर्दै लगिएको छ। हाल नेपालसँग कूटनीतिक सम्बन्ध स्थापना गरिएका मुलुकको कुल संख्या १ सय ७७ पुगेको छ। विभिन्न स्तरमा भएका भ्रमण र द्विपक्षीय, क्षेत्रीय एवं बहुपक्षीय बैठकहरूमा भएको नेपालको प्रतिनिधित्वले समग्रमा नेपालको परराष्ट्र सम्बन्धलाई अझ बढी विशिष्ट र बहुआयामिक बनाउन मद्दत पुगेको छ। त्यसैगरी सरकारी र निजी क्षेत्रको समन्वयात्मक प्रयासमा मुलुकभित्र र बाहिर आर्थिक कूटनीतिको कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुका साथै विदेशस्थित नेपाली नियोगहरूलाई पनि आर्थिक कूटनीतिलाई प्रवर्द्धन गर्ने दिशामा परिचालन गरिएको छ।

सरकारको तर्फबाट नागरिकहरूलाई प्रदान गरिने सेवा प्रवाह छिटो, छरितो, पहुँचयोग्य, पारदर्शी र नवीनतम प्रविधियुक्त हुनुपर्दछ भन्ने मान्यतालाई आत्मसात् गर्दै विद्युतीय राहदानी जारी गर्ने कार्य सुरु भएको छ। ७७ जिल्ला प्रशासन कार्यालय, १७ वटा इलाका प्रशासन कार्यालयहरू र ३८ नेपाली नियोगहरू (छेन्दु र न्यूयोर्क बाहेक) बाट विद्युतीय राहदानी सेवा सुचारु भएको छ।

आधुनिक सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको अधिकतम प्रयोग गर्दै पारदर्शी, जवाफदेही र गुणस्तरीय जग्गा प्रशासन सेवा प्रदान गर्न आर्थिक वर्ष २०७८/७९ को अन्त्यसम्ममा देशभरका १ सय २६ वटै भूमिसुधार तथा मालपोत कार्यालयमा पूर्णरूपमा Land Record Information Management System (LRIMS) लागू गरी अनलाइन प्रणालीमार्फत सेवा सञ्चालन गरिएको छ।

राज्यका सबै तह र संरचनामा सुशासनलाई संस्थागत गर्दै नागरिक-मैत्री प्रशासनको स्थापना गर्न जोड दिइएको छ। यस प्रतिवेदनमा उल्लिखित तथ्यहरूले राज्यका निर्देशक सिद्धान्त, नीति तथा दायित्वहरूको कार्यान्वयन तथा शासकीय सुधारका सिलसिलामा आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा महत्त्वपूर्ण कार्यहरू र उपलब्धि हासिल हुनसकेको कुरालाई पुष्टि गर्दछन्। यसबाट मुलुकलाई शान्ति, स्थिरता, सुशासन र अग्रगमनतर्फ अघि बढाउन सहयोग पुगेको सरकारको विश्वास रहेको छ। यद्यपि नागरिकको विकास र सुशासनप्रतिको उच्च अपेक्षालाई पूरा गर्न

आगामी वर्षहरूमा थप प्रतिबद्धता र लगनशीलतासाथ काम गर्नुपर्ने खाँचो छ। सरकार त्यसतर्फ सचेत छ।

अन्त्यमा, संविधानले मार्गनिर्देश गरेबमोजिम राज्यका नीति र दायित्वहरूलाई प्रभावकारी तवरमा कार्यान्वयन गरी आम नागरिकको विकास र समृद्धिको आकाङ्क्षालाई यथाशीघ्र पूरा गर्न सरकार प्रतिबद्ध छ। यस अवधिमा राज्यका नीति तथा कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनका क्रममा देखिएका चुनौती र अप्ठ्याराहरूलाई पृष्ठपोषणका रूपमा ग्रहण गरी आगामी दिनमा उपलब्ध सीमित स्रोतसाधनको महत्तम उपयोग गर्दै नीतिले परिलक्षित गरेबमोजिमका कार्यक्रमहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयनमार्फत मुलुकलाई समृद्धिको दिशामा अघि बढाउँदै जनताको जीवस्तरमा उल्लेखनीय सुधार ल्याउन सरकार दृढ सङ्कल्पित छ।